

זה הסעד לך בדיקים יבואו בו

ספר
סדר
שנה
האחרונה
השלם

של
רבינו הקדוש, המקובל האלקי,
רבן של כל בני הגולה
אדמו"ר מרן
חיים אלעזר שפירא
וצללה"ה זי"ע
האב"ד ור"מ דק"ק מונקאטש
והגלילות יע"א

ברוקלין, ניו יארק - סבט ה'תשע"ה

אפם קצהו מסדרי התנהגותיו,
וקדושת שיחותיו, ואת קורותיו,
ורובי עניניו,
משנה האחרונה לימי חייו - ה'תרצ"ז,
מראשית השנה
עד יום עלות נשמתו הטהורה
למקור מחצבתה.

נערך ונסדד על-ידי אחד ממובחרי התלמידים
חרף ובקי בחדרי תורה, ירא ושלם, חכם וסופר
הרב ר' יצחק אדלער הי"ד
מבערעגסאז

האזרי שלא זכה המחבר ויל להשלים את המלאכה,
הוספט בעמ"י בהוצאה זו מלאים השלמות,
לצמור את סדר השנה עד יום הסתלקותו.

ספר
סדר
שנה
האחרונה
השלם

מהדורה חדשה:
שבת תשע"ח

New Edition:
February 2015

יוצא לאור על ידי:

חוצאת אמת

אור תורה מונקאטש

מכון לה"ל ולהפיץ ספרי רבותינו הקדושים

published by:

EMES Publishing Inst.

OHR TORAH MUNKACS

P.O.B. 393

BROOKLYN, NEW YORK 11219

Tel: 347.408.5208

Fax: 718.504.3526

Email: EMESOnline@gmail.com

כל הזכויות שמורות ל:

חוצאת אמת

Copyrighted © 2015 by:

EMES Publishing Inst.

All rights reserved to publisher

The entire text has been newly
edited designed and set.

No part of this book may be
reproduced in any form,

including information storage

or retrieval, in whole or in part,

without written permission
from the copyright holder

תשואות חן
לידידינו החשוב

הרב נחמן חיים בראדי שליט"א
סגול רהזני תלמוד תורה תפארת בני
עבר התמסרותו בעריכת ועיסוד הספר,
ועל כל פעלו בחוצאת הספר לאורה,
תודי משכורזנו שלימה מאת נותן והגורה.

הקדמת המוציאים לאור

תודה לאל יתברך שמו, שזיכנו להוציא לאור עולם קנקן הדש מלא ישן, ספר "סדר שנה האחרונה", של כ"ק מרן אדמו"ר הגה"ק דשכנה"ג בעל מנחת אלעזר זי"ע ועכ"י, בו נרשם קדושת שיהזיתו וקורותיו משנתו האחרונה עלי אדמות, למען ישמעו זיראו וילמדו דרכי ד' ותורותיו להתדבק בדרכיו, ולהנחילם לנו ולבנינו עד עולם.

הספר נכתב נערך ונסדר על-ידי הרב החסיד החרוץ ובקי בהדרי תורה, מוה"ר יצחק אדלער ז"ל הי"ד מעיר בערעגסאז, המהבר היה ממובחרי תלמידי רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע ומהחביבים אליו ביותר, והיה מעייל בלא בר לביתו נאווה קידש וחטה אוון לשמוע בלימודים ורוב שיהזיתו הקדושת וסדר עניניו, להבין דבר לאשורו.

המחבר מעיד על עצמו בפתיחת הספר על גודל דביקותו וקרבתו לרבינו הקדוש זי"ע, "אשר חיבה יתירה נודעת לי ממנו... והייתי באהלו קודש ממש כמעט בכל יום יום כמה שנים רצופים... ואשר בכל האפשרות שתייתי בצמא את דבריו הקדושים, ורשמתי לי עלי גליון תמיד מדבר יום ביומו, הני מילי מעליותא למשמרת, להיות חקיק על לוח לבי שלא ימוש זכרון טוב לעולם". לאהר הסתלקות רבינו הקדוש זי"ע, נעתר המחבר לבקשת הברים וידידים להאיר לארץ ולדרים בהני מילין עילאין החתומים באוצרותיו, והתחיל לסדר ולהוציא לאור ספר "סדר שנה האחרונה".

בשער הספר יזכר לטוב הרב החסיד סיפר מהיר מוה"ר משה גאלדשטיין הי"ד מעיר מונקאטש, מחבר ספר מסעות ירושלים וספר תיקון עולם, אשר טרה הרבה בסידור הספר, וחתומת יטביעת ידיו ניכר על גליונות הספר בכתב יד המהבר שנשארו לפליטה.

ספר זה לא הודפס כולו יחד בספר שלם, אלא מדי כמה הדשים נדפס קונטרס אהת, גליון בן ט"ז עמודים, בסך הכל שבעה קונטרסים. הקונטרס הראשון הופיע בחודש אלול ה'תרצ"ז, בתיאור ימי ראש השנה, ובקונטרס השביעי שנדפס בשלהי שנת תש"ב, הגיע לתיאור ימי חנוכה. אמנם לא הספיק המחבר להוציא לאור שאר זכרונותיו, עד שעלה אבק השריפה ממלחמת העולם השנייה, ונעקד על קידוש שמו יתברך, הי"ד.

לאחר החורבן הנורא, כאשר הזרו להדפיס כל הקונטרסים ולצרפם בספר אחד בשנת תשכ"ה (בהוצאת הרב בנש"ק מוה"ר צבי נתן דוד ז"ל, נכד רבינו הק')

זי"ע), לא היה בנמצא רק שיש קונטרסים הראשונים, ואלו נדפסו בדפוס צילום מהדפסה הראשונה. לקראת יומא דהילולא – ב' סיון שנת תשנ"ה, נדפס הספר על ידינו (מצורף עם ספר "תולדות רבינו") במהדורא יפה ומפוארת, ולשמחת לב אנ"ש ומבקשי מעשיהם של צדיקים הצטרפנו לטובה בהוצאה חלו, הקונטרס השביעי שנמצאה לפליטה.

עֵתָה אנו עומדים בעזרת השם יתברך בעבודת העריכה להגיש לפני קהל הקודש ספר נחמד זה – בתוך סדרת כל ספרי תולדות רבותינו הקדושים זי"ע – במהדורא מפוארה ומחודשת, באופן שיהיה בעזרת השם יתברך "פנים חדשות באו לכאן". עבודה מייוחדת נעשה להלק את כל הספר לפרקים נפרדים ומויוחדים, בהוספות כותרות למעלה מכל ענין וענין, ויהיה לתועלת רב למשך לב הקורא ולמען ירוץ בו ויתענג ממעשיהם של צדיקים. עליהם יש עוד הרבה מעלות טובות והוספות חדשות, כאשר יראה ויבהין עיני הקורא.

ברכה קובעת לעצמה, הוא מה שנטלנו על שכמינו על-פי הצעת **כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א**, לבוא ולהשלים – עכ"פ במקצת – את מלאכתו של המחבר הי"ד, ולהמשיך בתיאור "סדר שנה האחרונה" של רבינו הק' זי"ע, מעבודת יומין דחנוכה עד יום עלות נשמתו הטהור למקור מחצבתה להיי עולם הבא. שלשה פרקים האחרונים שבספר שבמהדורא זו, המה מלואים והשלמות להספר, ממה שעלה בעת בידו בעה"י ללקט מספר "תולדות רבינו", "דרכי חיים ושלום" ושאר ספרים מהצרות קדשינו (והועתקו כאן לרוב בכתבם ובלשוונם), ובייחוד ממה שזכינו לקבל במשך השנים מפי **כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א**. כן הוספנו כמה שמועות שגרשמו אצלינו מפי זקני החסידים.

הוצאה זו, מופיע בעה"י כמנהת הוקרה לקהל המשתתפים במעמד **"דינער השנתי"** להחזקת **"תלמוד תורה תפארת בניס מונקאטש"** בעיר **בארא פארק**, ב' תרומה תשע"ה. זכותו הגדול של רבינו בעל מנחת אלעזר יגן עלינו ויעמוד לנו ולכל העוסקים והמסייעים בעבודת קודש זו, ולכל התומכים במוסדותינו הקדושים אשר עומדים תחת נשיאות קדשו והדרכתו של **כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א**, להווישע בברכה והצלחה בכל ענינים, עדי נזכה לקבל פני משיח צדקינו, ורבינו בראשינו, במהרה בימינו.

הודש שבט ה'תשע"ה

הוצאת א.מ.ת.

אור תורה מונקאטש

תוכן הספר

יז פתיחה

✻ מאת המחבר, הרב ר' יצחק אדלער הי"ד מבערעגסאז

כא פרק ראשון יום טוב של ראש השנה

✻ סליחות ערב ראש השנה / סדר יום ערב ראש השנה / ליל א' דראש השנה / יום א' דראש השנה / דרשת תקיעת שופר / תפלת מוסף / ליל ב' דראש השנה / בחדרו פנימה / הרגשת גזר דין הנורא / יום ב' דראש השנה / תפלת שחרית / קריאת התורה ותפלת מוסף / "לשנה הבאה יתפלל הכהן גדול..."

לו פרק שני ימי התשובה

✻ ליל שבת שובה / דרשת שבת שובה / סעודת רעווא דרעוויג / בין כסה לעשור / קדושת ימי התשובה / לדרוש את ד' בכח ובמוח / קרבן יפה ליום סליחה וכפרה / עד היכן כח התשובה / סדר יום שלש עשרה מדות

נא פרק שלישי יום הקדוש

✻ ליל ערב יום הקדוש / ערב יום הקדוש / ליל כל נדרי / יום הכיפורים שחרית / כעבודת כהן גדול / תפילת נעילה / בצאתו מן הקודש

סא פרק רביעי זמן שמחתנו

✻ התקרבות ימי השמחה / הגשם הלך על פני הארץ / "ראיתי... עוד ועוד" / ערב חג הסוכות / הכנה וקביעת דירה בסוכה / ליל ראשון של חג וכניסה לסוכה / מלתא דתמיהא ודבר פלא / שלחן הטהור בליל ראשון / שלחן השני בלילי החג / סדר עבודת היום והנענועין / קידוש וסעודת היום / ליל ב' - יומא דהילולא קדישא / עריכת השלחן בארוכה לכבוד ההילולא / שלחן השני / שירה וריקודין של שמחה / גשמים בסוכה מצד הסטרא אחרא / עליה לציון המציונות / לפני ולפנים בהשתפכות הנפש / עבודת היום / ענין פלא בסדר השלחן / שבת חול המועד / סדר שמחת בית השואבה / סדר העבודה בימי חולו של מועד / סעודות ושיחות קודש בימי חולו של מועד / קולו חזק בשעת התפלה

פרק חמישי יחודא שלים..... צב

⊛ התלבשות ביראה עילאה / יום גמר החותם בתוך חותם / מעורר כל ישנים מתרדמותם / גודל יגיעת עבודתו / בכחינת בדיחן לרגל היחודא עילאה / "במטו מנך דוד מלכא משיחא..." / ירידת גשמים בחג הסוכות / סגולת שלשת ימים הקדושים האלה / ליל שמיני עצרת / עריבות ומתיקות אמרי נועם / "יודע מחשבות הושיענא נא" / מחול לצדיק / שלחן הטהור / יום שמיני עצרת / ליל שמחת תורה / האבות הקדושים בשמחת ההקפות / שלחן הטהור / יום שמחת תורה / נפילת הכתר / סדר הקריאה ותפלת מוסף / קידושא רבה וסעודת יום טוב / שמחים בצאתם ושישים בבואם / שבת בראשית / בור סיד שאינו מאבד טיפה / "הושיענא שלש שעות" / שבת בראשית - אסרו חג

פרק ששי חודש מרחשון..... קכא

⊛ "אז דו וועסט ווערד זיין..." / "דאס קען מען היינט נישט..." / מעולם לא הקפדתי בתוך ביתי" / יסורים עבור ישועת ישראל / חודש קדוש / דברי פתיחה האחרונה לתלמידי הישיבה / אם השמאל ואימינה ואם הימין ואשמאילה / מילי דהספידא על איש כשר זקן ושבע ימים / ענין שופרות לפרשת וירא / אני ישנה ולכי ער / הדפסת קונטרס "דברי קודש" / מי יוכל לעמוד בנסיונות האמונה כאלה / "ראתה יצחק בא ורגליו למעלה" / בקצירת האומר / "רק את בני לא תשב שמה" / תכלית השלימות להצדיקנו גם במדת הדין / דברי נבואה לאחרית הימים

פרק שביעי חודש כסלו..... קסא

⊛ התחלת המכאובים ממחלתו האחרונה / יסורים נוראים בעת הנחת תפילין / הנחת תפילין לבר מצוה / רמז עליון וסימנא לא טבא / מפני תיקון העולם / אבידת פנקסי כתב יד קודש / הפרת מחשבת האגודה / פעולת צדיק לטובת מלחמת היראים / גדול צער האחרון / מציאת האבידה / "גנבתי יום וגנבתי לילה גו' ותדד שנתי מעיני" / יודע ומבין ורואה הכל / נתנית שם לנקיבה אחר זכר / ממלא מקומו של הבעל שם טוב / קבלת יסורין על תנאי / הרגשת היסורים הנוראים / לידת בן דוד והתגלות מלך המשיח / יציאת נשמה בשירת אז ישיר

פרק שמיני יומין דחנוכה..... קצב

⊛ אורה וטובה בימי חנוכה / סדר הדלקת המנורה / באור פניך יהלכון / סעודות ושלחנות ימי חנוכה / המה יפלו ויאבדו

שלשה פרקים הבאים, הוא ממה שעלה בידינו בעה"י ללקט ולאסוף כמלואים והשלמות להספר.

פרק תשעי המשך חדשי החורף..... קצט

✻ יסורים במצות תפילין האהובה / ויתור על הברכה לקיום המצוה / שיש בהם ביטול תורה / בורא רפואות / ה'תגלחת' - שמחתו האחרונה / ביטול תמיד של שחר / ספר תורה שרוי בצער / ימי הפורים / שושן פורים / כאב יהודי / עבודתו על ערש דוי / שטנא נצח / כבר נגזרה גזירה! / קראו עצרה וזעקו / זמירות מגן עדן העליון / דמטמריץ גליין ליה

פרק עשירי נר אלקים טרם יכבה..... ריג

✻ בקשת רחמים / מלך אסור ברהיטים / לא יועיל ביום עברה / דורשים בשלום המלך / רעשה תבל ומלואה / נפשי תחת נפש הצדיק / "לעולם אסור לאיש יהודי להסתובב לצד האחר!" / עלית תמרתו של אבן בורשטיין של הדברי חיים / שינוי לטובה / "היה להם להתפלל על צער השכינה..." / הולך ואור / לטעום מסעודת המלך / שערות קדושות לשמירה ולסגולה / זכרון קודש / אז נבהלו

פרק אחד עשר ככה נר ישראל..... רל

✻ סימן לימים האחרונים / שבת של יום טוב / ננעלו שערי תשועה / כי לקח אותו האלקים / אבל כבד / כבוד האחרון / מסע הלוייה / בהאי רצון אסתלק / תום גאולתו בימי תקוה

מקורות לאותיות פרקי המלואים..... רלז

תמונות ממסע הלוייה..... רלט

בעה"ת

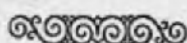
זה השער לה' צדיקים יבואו בו

ספר

סדר שנה האחרונה

של רבינו המרוש הממובל האלמי רשכבה"ג
סגנא ורכנא סוחר"ד חיים אלעזר שפירא חכ"ס וצ"ל ז"ע
האב"ד ורי"ט דפסיק מונקאטש והגלילות יצ"ז

בעהמ"ס שו"ת מנחת אלעזר. שער יששכר. חיים
ושלום עה"ת. אות חיים ושלום. דברי תורה. נימוקי
א"ח. ושאר חיבורים מרושים.

אם קצתו תראה מסדר התנהגותיו וקדושת שיחותיו.
ואת קורותיו. ורובי עניניו. משנה האחרונה לימי חייו.
מראשית השנה (התרצ"ז) עד יום עלות נשמתו המהורה
(ב' סיון) למקור מחצבתו.

סדרתי וחברתי

יצחק אדלער סבעיענסאז

מתלמודי אדמו"ר זצ"ללה"ה

תרצ"ז — 1937

בדפוס של הרבני מוה"ר אליעזר יחיאל פאלליש ושותפו נ"י.
Buchdruckerei „Grafia“, Mukačevo, Masarykova 12.

בעת"ה

זה השער לה צדיקים יבואו בו

ספר

סדר שנה האחרונה

של רבינו המדוש המכובל האלמו רשכבה"ג
מרגא רבנא מוה"ר חיים אדלער שפירא הכ"ס זצ"ל ז"ע
האב"ד הר"מ דפסק מונקאטש והגלילות יצ"ו

בעת"הם שנת מנחת אדלער שער יששכר חיים
ושלום עריות. אות חיים ושלום דברי תורה נמוקן
א"ת. ושאר חיבורים מדושים.

אם קצתו תראה מסדר התנהגותו וקדושת שיהותו.
ואת קורותיו ורובי עניניו משנה האחרונה לימי חייו.
מראשית השנה (התרצ"ז) עד יום עלות נשמתו המהורה
(כ"ו סיון) למקור מחצבתה.

סדרתי וחברתי

יצחק אדלער מבערענמאן

מתלמידו ארמ"ר זצ"ללה"ה

תרצ"ז — 1937

Buchdruckerei „Grafia“, Mukačevo, Masarykova 12.

בעה"ת

זה השער לה' צדיקים יבואו בו

ספר

סדר שנה האחרונה

של רבינו המרוש הממובל האלמי רשכבה"ג
מריא ורכנא מוה"ר חיים אלעזר שפירא הכי"מ צ"ל וי"ע
האב"ד ורי"מ דפסק מונקאטש והגלילות יצ"ו

בעהמחים שורת מנחת אלעזר. שער יששכר. חיים
ושלום עה"ת. אות חיים ושלום. דברי תורה. נימוקי
א"ת. ושאר חיבורים מדושים.

חוברת א'

אם קצתו תראה מסדר התנהגותו וקדושת שיהותו.
ואת קורותיו. ורובי עניניו משנה האחרונה לומי חיו.
מראשית השנה (התצ"ז) עד יום עלות נשמתו המהרה
(ב' סיון) למקור מחצבתו.

סדרתו וחברתו

יצחק אלעזר מבעיענסאז
מתלמידי ארמ"ה וצ"ל

תרצ"ז - 1937

דפוס של הרבני מוה"ר אליעזר יחיאל קאלליש ושותפו נ"י.
Buchdruckerei „Grafia“, Mukačevo, Masarykova 12.

ס פ ר

סדר שנה האחרונה

של רבינו הקדוש המסובל האלמי רשכבה"ג מרנא ורבנא
מוחרד היום אלעזר שפירא זצ"ל האבדים מונקאטש
והגלילות יצ"ו

חוברת א'

סדרתי וחברתי : יצחק אדלער ככרענסאז
מתלמידי ארמ"ר זצ"ל ויה"ח

תרצ"ז - 1937

Buchdruckerei „GRAFIA“, Mukačevo, Masarykova 12. Č. S. R.

בעזרת

זה השער לה' צדיקים יבואו בו

ס פ ר

סדר שנה האחרונה

של רבינו הקדוש המקובל האלקי רשכבה"ג
מרנא ורבנא מוהר"ה חיים אלעזר שפירא חכ"ט זצ"ל ז"ע
האב"ד ור"מ דפק"ק מונקאטש והגדילות יצ"ו

בעדמת"ם שנת מנחת אלעזר. שער יששכר. חיים
ושלום עה"ת. אות חיים ושלום דברי תורה. נימוקי
אית. ושאר חיבורים קדושים.

חוברת א'

אסם קצתו הראה מסדר התנהגותיו. וקדושת שיחותיו.
ואת קורותיו. ורוב עניניו. משנה האחרונה לימי חייו.
מראשית השנה (התצ"ו) עד יום עלות נשמתו המהורה
(ב' סיון) למקור מחצבתה.

סדרתי וחברתי

יצחק אדלער סכערענסאן

מתלמידו איט"ר זצלה"ה

תרח"צ - 1938

דפוס אברהם יצחק פריעדמאן אראדעא.

Tip ISAC FRIEDMANN ORADEA. Cuza Voda 10.

Telefon 10-70.

בעה"ח

זה השער לחי צדיקים יבואו בו

ספר

סדר שנה האחרונה

של רבינו המדוש המסוכל האלפי רשכבה"ג
סינא ורבנא סוחר"י חיים אלעזר שפירא הכ"ס וצ"ל ז"ע
האב"ד ורי"מ דפסיק מונקאטש והגלילות יצ"ו

בעהמ"ס ש"ת מנחת אלעזר, שער יששכר, חיים
ושלום עה"ח, אית חיים ושלום, דברי תורה, נימוקי
א"ח, ושאר חיבורים קדושים.

חוברת ב'

(מן אות כ"א עד מ"ח)

אם קצתו תראה מסדר התנהגותי, וקדושת שיחותי,
ואת קדויותי, ורובי עניני, משנה האחרונה לימי חיי,
מ"אשית השנה (התרצ"ז) עד יום עלות נשמתו המהורה
(ב' סיון) למקור מהצבתה.

סדרתי וחברתי

יצחק אדלער מכערענסאן
מתלמידי ארמו"ר וצ"ל ע"ה

תרח"צ — 1937

Buchdruckerei „Grafia“, Mukačevo, Masarykova 12.

ס פ ר

סדר שנה האחרונה

של רבינו המדוש המקובל האלקי רשכבה"ג מרנא ורבנא
מוה"ר היום אלעזר שפירא זצ"ל האב"ד מונקאטש
והגלילות יצ"ו

חוברת ג'

(מן אות מח. עד אות עח)

סידורי וחבורתי: יצחק אדלער מבענגסאי
מתלמידי אדמו"ר וצ"ל ה"ח

חאדורעסע להשיג החבורת:

J. Adler Berehovo, Kostelna 20. P. K. R.

תרצ"ח — 1938

Buchdruckerei „GRAFIA“, Mukačevo, Masaryková 12. Č. S. R.

שער חוברת ג' דפוס מונקאטש תרצ"ח

בעזרת השם יתברך.

פתיחה

הנה קודם כל דבר, זאת היה לי לברך, מעיקרא מאי קסבר, איך אשא פנים להיות חובר חבר. אמנם מעת אשר בא יום שהאויב גבר, ולבותינו לשברי שברים נשבר, אוי מה היה לנו, ומה הגיענו, כי אבדנו כולנו, יתומים היינו על ידי גודל עונותינו, עון הדור שענו בנו, מה אנו ומה חיינו, כי ניטל העטרה מעל ראשינו, קדושת מלכנו, תפארת ישראל וראש גולת אריאל, ורבינו איננו כי לקח אותנו א-ל, אוי ואבוי! מי ירפא מכאובינו, ומי יחבש גודל שברינו, יד פה ועין אין לנו טעם וריח בשבתותינו, כי אד"ם אין שיעורנו בעתותי קודש בעת תפלותינו, ומי יעורר לבינו האבן בעת התקיעות בראש השנה הבאה לטובה עלינו, אויה לנו כי בטל ממנו רגש תשובתנו ביום הקדוש והנורא יום כפורינו, וניטל כבוד מבית מקדשינו, מי יעצור טללים רעים בזמן שמחתנו, מי יעורר יחודא שלים בריקודין של שמחה בשמיני עצרת ושמחת תורתנו.

ועל כל זה אנו מחויבין להודות להלל ולשבח למי שבראנו והחיינו, וזכינו להסתופף בצל קדושתו, ולהנות מאור זיו שכינתו, שהיה למעלה מהשגותינו, והרבה יותר מזכויותינו, בחסד א-ל כל היום וברוב רחמי וחסדיו שחנן אותנו, לראות בתפארת עוז הדר מלכותו, המלך הקדוש, השרף הנורא כמלאך אלקים. אשרי מי שראה פניו המאירים עד הלום, אשרי מי שנתן לו שלום והחזיר לו שלום, והשם יתברך ינחמנו בביאת הגואל ומבשר שלום.

וכיון שברוב רחמי שמים זכיתי להיות אחד ממאות התלמידים (מתלמידי ישיבת "דרכי תשובה" הי"ו), אשר חיבה יתירה נודעת לי ממנו, במקום גדולתו שם ענותנותו, והייתי באהלו קודש ממש כמעט בכל יום ויום כמה שנים רצופים, ושמעתי וראיתי בעזרת השם יתברך גדולת הוד מלכותו בתפארת עבודתו במסירת נפש לתורתו יתברך שמו, בכל עת ורגע ממש, והגם כי אדם אין אשר היה יכול לבוא אחרי המלך להבין דרכיו שעמקו מני ים, ועקבותיו לא נודעו, כי עליונים ותחתונים פחדו מול קדושתו. ואם כן ידיעתנו והשגותינו במה נחשב הוא? עם כל זה ועל כל פנים בהמקצת מן המקצת שזכינו להשיג אחד מני אלף, גם בזה יש הרבה לאין שיעור שהיה בהעלם מעיני העדה ותבל ויושבי בה, ואשר בכל האפשרות שתיתי בצמא את דבריו הקדושים, ורשמתי לי עלי גליון תמיד מדבר יום ביומו, הני מילי מעליותא למשמרת, להיות חקוק על לוח לבי שלא ימוש זכרון טוב לעולם,

ואחרי שבעונותינו הרבים נפלנו מאיגרא רמא לבירא עמיקתא, מאנה להנחם נפשינו, בפרט התלמידים בני הישיבה איך שודדנו, על כן נתנו עיניהם בי לסדר ולהוציא לאור מהני מילין עילאין אשר מני אז חתומים באוצרותי, בפרט סדר הזכרונות משנה האחרונה של רבינו, שהימים האלה נזכרים ונעשים, כדי לזכות בהם את הרבים ולהחיות בהם נפש כל חי, נפשות עגומות ונדכאות אשר לבם כואב ודואב, יום ולילה לא ישבותו, על שבר בת עמי השריפה הגדולה אשר קרה לבית ישראל, ותהיה להם זאת מקצת נחמה, על ידי קריאתם אלה הדברים נחמדים ויקרים נוראים ונפלאים שאכתוב בזה, אשר זכיתי לשמוע וללמוד ולהתבונן כפי קט שכלי במעשיו ועניניו ודיבוריו העומדים ברומו של עולם.

והגם כי יש לי כמה וכמה ענינים וסיפורים ששמעתי מפה קדשו במשך כמה שנים, תפשתי מיעוט תפשתי רק בסדר שנה האחרונה (ה'תרצ"ז), מראשית השנה עד אחריתו, יום מר לכל העולם כולו, יום ב' סיון, יום שנחשכו המאורות, יום שנצחו אראלים את המצוקים ובקשו את רבי בשמי מרום בעון הדור.

ומראש השנה יכתבון, את כל אשר היה למראה עינינו סדר התנהגותו, למען נלמד ליראה את השם, ובזה תהיה צורתו חקוקה בקרבנו כאילו עודנו חי, והאמת שרבינו אבינו רוענו זצללה"ה וזי"ע עוד גם עכשיו בתוכנו, ובאברתו יסוכך עלינו מגן עדן העליון גם מכאן ולהבא, עד שיפעול ישועתינו ובביאת מלכא משיחנו. וכאשר היה כל עבודתו במסירת נפש בכל עת ורגע במשך כל ימיו שהיה בזה העולם, שתמיד היה דואג ובוכה על צרות ישראל וגלות השכינה. מדי יום ביזמו ושבת בשבתו ועתותי קודש, לא נח ולא שקט מזה, וכל כונתו היה לרומם ולהדר כבוד התורה וכבוד שמים, ולהכניע הרשעים ולבטל כחם כעפרא דארעא. ולעומתם להשפיע לכל בית ישראל כל מיילי דמיטב בהשפעת חיי בני ומזוני רוחא, והתפלל עבור ישועתם בגוף ונפש ברוחניות וגשמיות במסירות נפש^א, ולאוקמא שכינתא מעפרא לתיקון כל העולמות להביא לימות המשיח.

^א מקום אתי פה לרשום למזכרת מענין הנ"ל, איך שרבינו מסר נפשו תמיד על ישועת ישראל והשפעו להם כל מיילי דמיטב. הנה בשנת תרצ"ג, שנת הסתלקות הכהן הגדול מאחיו, המקובל האלקי, **מרן חיים שאול דוויץ זי"ע**, בעיר הקודש ירושלים, אשר נסתלק יום ב' יגש ד' לחודש טבת שנה הנ"ל, וביום ערב שבת קודש פרשת שמות (או וארא) שלאחריו, אידע שבאו לבית רבינו עבור מסים וארנונות, וצערו אותנו מאוד, והמשיכו שם ממש עד לפנות ערב סמוך לכניסת שבת, ויאמרו לאמר כי עוד יבואו חזרה בעת תפלת קבלת שבת, רק שעל ידי טרדות ויגיעות רבות פעלו לחדול זאת.

ובלילה (ליל שבת קודש) אחר התפלה, כשעלה רבינו לביתו נאווה קודש מבית המדרש.

ועתה ידידים אהובים חברים מקשיבים, נתאמץ נא לבלתי לעזוב מאמונתו יתברך שמו, ונבטחה בו עדי עד, גם אחרי השריפה הנוראה אשר כל בית ישראל יבכו כיתומים ואין אב וכצאן בלא רועה, אוי לדור שאבד מנהיגו ולספינה

סיפר מענין צערו הגדול איך שהצטער במשך כל היום ובחלישת הדעת כל כך בענינים אלו בחנם על ידי מסירת אנשי בליעל הידועים מרשעי ישראל. ואחר כך שוב התחיל להתחזק את עצמו, ואמר, כי עם כל זה יש לו ברכה מהקדוש הנ"ל המקובל האלקי מן **חיים שאול דוו"ך ז"ע**, ומזה יש לו שמחה גדולה.

וסיפר לנו, כי איזה ימים לפני הסתלקותו שלח רבינו פתקא (קוויטעל) וחמש מאות כתרים, והגיע ליד קדשו ביום ערב שבת קודש. אבל עוד קודם לזה באו בני ביתו ומשמשיו, ויאמר לאמר מה נאכל בשבת קודש כי אין להם עוד הוצאות שבת קודש, והוא אין בידו לפורטה אפילו שוה פרוטה, והוא ענה להם בזה הלשון "אין עוד מלבדו", ובה יצאו ממנו. ואחר כך פתאום הביאו מבי דואר אגרת וחמש מאות כתרים ממונקאטש שנשלח להם על ידי רבינו. והלכו תיכף ומיד לספר לו בשמחה בשורה טובה זו. אז ענה ואמר להם בצהלת פנים "הלא אמרתי לכם שאין עוד מלבדו יתברך שמו", עד כאן לשונו הקדוש. ואחר כך קראו לפניו המכתב ששלח רבינו, שיתפלל הכהן גדול עבורו ועבור בני ביתו היקרים שיחיו (והקדוש **רבי חיים שאול דוו"ך** הנזכר היה סגי נהור), ותיכף עשה כן, וסוף דבריו סיים ברכה על רבינו בזה הלשון "והעיקר שלא יכבה נרו לעולם ועד", עד כאן לשונו הקדוש.

ומזה התחזק אז רבינו על קבלתו הברכה אחרונה וגדולה כל כך, איזה ימים סמוך להסתלקותו, וגם על שזכה להחיות נפשותם של הצדיק הנ"ל ז"ע ובני ביתו שיחיו על שבת קודש כנ"ל.

ומענין לענין סיפר אז גם כן, איך בערב שבת קודש פרשת מקץ לפנות ערב, עת הדלקת החי' נרות ל"זאת חנוכה" סמוך לכניסת שבת קודש, ואחר שהדליק כבר שבעת הנרות והתחיל להדליק נר השמיני, אבל כבתה מיד. וגם אחר שהדליקה כמה פעמים, חזר וכבה מאליו. ורק אחר כמה וכמה הדלקות, נשאר כן דלוק [גם אני זכיתי להיות באותו הדלקה, והיה הדבר פלא גדול בעיני, מה זה ועל מה זה]. וסיפר, כי באותו עת היה מת"יירא לנפשו ובלבו חושש כי מי יודע מה הקדוש המקובל האלקי הנ"ל עושה בירושלים בענין מצב בריאת גופו, אבל עוד לא רצה לגלות לשום בן אדם. ושוב אחר כך כאשר בא בלילה לסעודת חקל תפוחין קדישין, ראה כי הנרות שהדליקו בנר המורשה מזקינו בעל "בני יששכר" ז"ע כבד נכבה מאליו. אז נפחד ביותר לאין שיעור, ואמר גם לרבי חיים דוב נ"י (משמש בקודש), כי מי יודע מה הקדוש הנ"ל עושה. וכן היה בעונותינו הרבים, כי ביום ב' נסתלק, זצלה"ה, עד כאן לשונו הקדוש.

(ואחר כך חזר לענין הראשון על שקיבל ברכה ממנו לפני הסתלקותו כנ"ל) וסיים רבינו את דבריו בזה הלשון (בלשון אשכנז בהתעוררות נפלא): **וואס מיינט עטץ, וויל איך דען עפעס טובת עצמי אויף דער וועלט ח"ו, איך וואלט מיך שוין געלאזט טרעטען ווי א באגא"ד** (כן אמר אז בלשון הגר [והיינו נמלה או יתוש], וברגלו הקדוש דפק על הקרקע להראות הענין בפועל ממש) **אויף דער ערד, איך זאל נאר זעהן קודם איין רגע מיט מיינע אויגען אז עס איז שוין גוט פאר כלל ישראל.**

שאבדה קברניטה, ולא נעזוב את דרך רבינו גם בזיז כל שהוא ח"ו, וקדושת אדוננו דעיא מהימנא, בודאי לא ינוח ולא ישקוט בשמי מרום, עד אשר יפעול ישועת ישראל בביאת הגואל האמיתי, שהלך לקראתו בעולמות העליונים כדי להביאו אצלינו, כי שם יעורר גם אבות אבותיו ורבותיו, מהבעל דרכי תשובה זי"ע ולמעלה בקודש, עד השלש ראשונות אברהם יצחק ויעקב אבותינו, שיתעוררו כולם לבוא לעזרתנו לפעול פדות נפשינו, בביאת משיח צדקינו במהרה בימינו אמן.

פרק ראשון

יום טוב של ראש השנה

סליחות ערב ראש השנה

א. בתחלת השנה לשנת ה'תרצ"ז ורבינו על מכונו והיכלו כבכל שנה ושנה, ובערב ראש השנה בבוקר עמד לפני התיבה לאמירת הסליחות בהתעוררות נפלא לאין שיעור בקולו הנעים היורד חדרי בטן, וכל השומע במסתרים תבכה נפשו בתשובה להשם יתברך על ידי התעוררות אמיתי של הזמן גרמא יום הזכרון הבא לטובה.

ובפרט בעת שהרים רבינו קולו נאדר בקודש באמצע הסליחות לפרש בדברי הפייטן באיזהו מקומות של שבחים כדרכו בקודש, וכל אחד ואחד אם אבן הוא נימוח מרוב רגש התעוררות. ואחת מהנה (מדברי התעוררות הנזכר לעיל) נרשמו ונדפסו בסוף קונטרס "דברי קודש" לשנת תרצ"ז [והשאר לא ניתן לדפוס מטעם הכמוס].

וכן נתעורר לב ונפש כל חי בעת הגיעו לאמצע פסקא **יהי רצון מלפניך שתהא השנה הזאת הבא עלינו לטובה וכו'**, [שהתחיל שם (כדרכו בקודש בכל פעם) באמצעו בקולו המעורר ובדמעות שלישי:] **והנה כל העמים שלוים ושקטים, ואביוני עמך דווים וסחופים ומדולדלים, ומבקשים פניך ומפילים תחינתם מול ארון בריתך**, [וכאן היה דרכו בקודש לפתוח הארון קודש ולומר (בתוך הסליחה) המשך דברים אלו:] **ה' אלקים צבאות עד מתי לא תרחם את ערי יהודה וירושלים אשר זעמת זה כמה וכמה מאות שנים וכו'**, [פנה את עצמו וצעד רגליו לצד דרום שחוח בבכי וכפיו פרושות ואמר:] **פנינו לימין ואין עוזר**, [כן אחר כך לצד צפון ואמר:] **פנינו לשמאל ואין סומך והנה העת והעונה אשר יאתה לך להושיענו וכו'** (עד סוף זה הפסקא). וכל זאת נתן בלב השומעים רגש התעוררות נפלא, לאין שיעור וערך.

סדר יום ערב ראש השנה

ב. וכן ביום היה הסדר עולם כמנהגו נוהג, ואין איש שם על לב על השנה הלזו המשמשת ובאה, שתוכל לצמוח ולבוא איזה גזירה רעה מן השמים ח"ו. אדרבה ואדרבה, עוז וחדוה במקומו, כי רבינו לא משנה שום דבר ולא תש כחו והכל בשלום יבא על מקומו, והגם שבקיץ העבר נחלש מאוד לפני נסיעתו להמרחץ להתרפאות במעיני הישועה (כדי שיהיה כחו חזק ובריא לעבודתו הגדולה לעמוד על המשמר יומם ולילה בימים הקדושים הבאים, כמו שכתבנו לקמן אות טו). ובכן פעל ועשה בכח קדושתו ועבודתו במסירות נפש לה, בכל עיני עבודה מתחלת ימי הסליחות, כבכל שנה ושנה.

ובו ביום ערב ראש השנה אחר הסליחות, הלך לביתו נאווה קודש להתלבש בשני זוגות תפילין לקריאת שמע של שחרית (כדרכו בקודש), ואחר כך הזדרז והכין את עצמו לנסוע למקום מנוחת אבותיו הקדושים להתפלל שם כנהוג באמירת תהלים, וקריאת הקוויטלעך מאנ"ש הבאים לקבל ברכתו, לפעול ישועת ישראל בכלל ובפרט לטובה.

ובאותו זמן הביאו לפניו את האיזמל (מוהל מעסער'ל) של זהב שנגמר לטובה בהדר יופי², והשמחה גדולה לאין שיעור, לאשר רבינו טרח הרבה בשבילו (במשך כל ימי הקיץ, ורק על פי סיבות שונות לא נגמר עד היום), ועל פי דעתו ומחשבותיו הקדושות ועניניו הנוראים בכוונות לאין מספר שהיה לו בענין זה (כמו בכל עניניו מגדול ועד קטן). עם כל זה לא האריך עוד אז באותו ענין, כי תיכף נסע לבית החיים על ציון המצוינת קודש הקדשים וכנזכר לעיל.

² סיפר ודיבר עמנו כמה פעמים בענין מעלת האיזמל של זהב, אשר בדעתו הגדולה היה לעשותו זה לפני איזה שנים, שתמיד הכין עצמו ואמר בכל פעם, שבעגלא ובזמן קריב אעשה לי איזמל של זהב למול בו את ילדי בני ישראל. ופעם אחת גילה לנו טעם אחד, דרצונו בזה, לאשר זה"ב מספרו עולה כמנין דו"ד, ולהמשיך על ידי זה [שנעשה לכבוד אליהו הנביא מלאך הברית] הענין של אליהו הנביא ומלך המשיח, הוא דוד מלכא משיחא, במהרה בימינו אמן, וסיפר (להבנת הענין הנ"ל במקצת) המעשה שנכתב כבר ונדפס בספר בית שלמה (תולדות בעל "שם שלמה" האב"ד פק"ק, אות יב) בהחלום של בעל שם שלמה זי"ע, ועל זה פתרון זקנו הגה"ק בעל "בני יששכר" זי"ע, עיין שם.

וכן עוד פעם אחת בעת שהיה מדבר מזה האיזמל היה מסיים בכי טוב בזה הלשון: הנני מקוה בעזרת השם יתברך לישועות גדולות על ידי האיזמל זה, עד כאן לשונו הקדוש.

ואחר גמר תפלתו בבית החיים ובדרך חזרתו, ועוד היה שם בחצר הבית החיים, חקר ודרש מענין הנטיעות שנראה לפניו מרחוק על קבר אחד בבית החיים, שהניחו שם קרובי המת במקום ההוא לנטוע נטיעות לגדל פרחים זה דרכם כסל למו בשטותיהם והבליהם. ועל זה הרעיש מאוד אביו הבעל דרכי תשובה זי"ע, וכן בנו אחריו מקנא קנאת ה' צבאות לנקום מהעושים זאת שלא ברצון חכמים (עיין בשו"ת מנחת אלעזר חלק ד סימן סא אות ג וראה דרכי חיים ושלום אות תתרטן מכתב שכתב רבינו בענין זה ביום ב' חיי שרה תרצ"ז), וצוה למשמשי בית החיים לעקרום בפקידתו. והאריך רבינו עוד קצת בענין הנזכר לעיל, ואחר כך הזדרז לבא בחזרה לתפלת שחרית והתרת נדרים, וקבלת יום טוב הממשמש ובא.

● ליל א' דראש השנה

ג. והערב היא באה, תחלת ליל התקדש יום הזכרון לטובה, ורבינו בלבושי תלג חיור הופיע בבית המדרש לתפלת מנחה וקבלת יום טוב בכל עוז ותוקף תפארתו. והתפלל לפני התיבה בעצמו תפלת מנחה וערבית, ובתפלת לחש של יום טוב האריך חצי שעה או יותר, כמנהגו.

ובלילה סעד עם אנ"ש שבאו ליום טוב להסתופף בצל קדשו, ושר בזמרה תרוז "שמו מפארים" בניגון המיוחד לזה. ואמר גם תורה בנעימה קדושה, ועדיין הכל על מכונו.

● יום א' דראש השנה

ד. הבוקר אור, ורבינו בא לפני ולפנים לבית המדרש, והתפלל בעצמו מ'אדון עולם' עד 'הודו', ואחר כך מ'המלך' עד גמר תפלת שחרית, ואחר כך סדר קריאת התורה. ועוד לא שינה דבר, ונהג הכל כמקדם בשנים העוברות, בלי השתנות כל דהו. ואשרי אוזן שומע כל זאת בשפה ברורה ונעימה קדושה, כולנו כאחד שומעים את הקול באימה וביראה ברתת ובזיעה הנאמרים בקודש בקול חוצב להבת אש, בהתעוררות נפלא לאין שיעור.

ובגמר קריאת התורה ורבינו הלך למעלה בביתו נאוה קודש להנפש קצת מרוב היגיעה ועבודת היום, ונשתהה שם כערך חצי שעה עד שאסף כחותיו מחדש, והכין עצמו בהכנה דרבה למצות תקיעת שופר ותפלת מוסף לטובה.

✻ דרשה תקיעת שופר

ה. ובהגיע עת רצון הקדוש לתקוע בשופר גדול לחרותינו, ורבינו בא ברוב עוז ותעצומות ופניו כלפיד אש. והתלבש את עצמו בלבוש עוז ומעטה קנאה בדרשתו הנעומה לנקום נקמת כל בית ישראל (שהוא נקמתו יתברך שמו), ועורר רחמים בעד ישראל קדושים הנתונים בצרה ובשביה זה כמה וכמה מאות שנים - שכל יום קשה מחבירו בצרות יגון ואנחה - בכל מקום שהם, מדינה ומדינה עיר ועיר, ובמיעוט הפרנסה ורבות המסים וארנונות מכל צד, והיכן יפנה איש הישראלי כיון שמכל צד וצד סובבים אותו נסיונות לאין שיעור והעניות מעברת על דעת קונו ח"ו. ובפרט עיקר הנסיון בהאמונה על ידי רשעות המפלגות מכל צד, זה בכה וזה בכה, הרי זה עוד חידוש נפלא ממש אם ישנו עם אח"ד מפוזר ומפורד בין העמים ואת דתי מלך מלכי המלכים יתברך שמו עושים עוד, כפי יכולתם ומיעוט כחם ודעתם הקצרה מרוב הצרות, ועוד המה בעזרת השם יתברך למאות אלפים אשר שלימים הם באמונתם, ושבעבורם בודאי כדאי להושיע את כל בית ישראל. כי זולת זה, הסכנה עצומה שלא ילכו לאבדון ח"ו גם השרידים אשר ה' קורא. ובמשל נמרץ ונשגב למליצת זכות בעד כלל ישראל היה מעורר את לבבות בני ישראל הנאספים.

ותמיד היה דרכו בקודש בכסא ליום חגיגו בעת הזאת לפני תקיעת שופר, בטענות עצומות לזכותן של ישראל, בבחינת צדיקים באים ונוטלים בזרוע, ונגד טענות המקטריגים במרום שאין לשמוע להם בשום אופן, ושעל פי משפטי התורה אין לדון את ישראל ולהשאירם בגלות רק להוציא לאור משפטם לחירות עולם וכו'. אבל בעת ההוא התיצב כעני בפתח המתחנן ובא בטענה מעליותא, שאיננו מבקשים רק מתנת חנם במדת חנון אף על פי שאינו הגון ואינו כדאי, על ידי שהיום הוא יום קדוש ונורא יום גנוסיא של מלך הכבוד יתברך שמו שאז נותן בהארץ פנים חסד חנם. וכעת הוא שעת המלחמה [עם הסטרא אחרא] והמלך יתברך שמו בעצמו בשדה עם אנשי הצבא שלו - ישראל קדושים, אשר על כן יבא משפטינו לפניו יתברך שמו בעצמו בלתי מפריע ח"ו, ועכשיו העת רצון שנזכה לישועתינו ופדות נפשינו בבנין אריאל, כי אין ישע אלא ימות המשיח (כמבואר בתנא דבי אליהו פרק כז).

והדברים הקדושים הנאמרים אז מפה קדשו, ממש אין לתאר בחרט עלי גליון. ומקצתו כבר נדפס בעזרת השם יתברך על ידינו בקונטרס "דברי קודש" דהאי שתא, ושם יוכל הקורא לראות ולהבין ביותר מקצת דמקצת

מגודל עבודתו ומסירות נפשו של רבינו אז בשעת הדרשה הזאת. אבל עוד יותר ממה שכתוב שם נשארו חקוקים על לוח לבנו, אשר אין באפשרות להעלות על הכתב.

ורבינו מסר אז את נפשו ממש באותו שעה, עד שקצה ממש בחייו להשאר עוד, זולת ישועת ישראל, מגודל שברון וכאב לבו הקדוש והטהור מצרות ישראל בכלל ובפרט. ומסר נפשו בעד ישועתם, ובקול גדול צעק בבכי [בפירוש הפסוקים **אשרי העם יודעי תרועה ה' באור פניך יהלכון, כי תפארת עזמו אתה וברצונך תרום קרננו**, שרומז ליעקב - מדת תפאר"ת, אשר צורתו חקוקה בכסא הכבוד, והוא עוד לא ראה טובה בעיניו, מכיון שעוד לא נבנה בית השלישי אשר הוא מכון שבתו של יעקב, כדאיתא בגמרא (פסחים פח, א) כיעקב שקראו 'בית'. ובכן התאזר לקרוא לו בצעקה גדולה ובהתעוררות נפלא]: יעקב! יעקב!! איך תחרש לראות בצרות בניך בנסיון האחרון ממש, ועוד לא נושענו עד היום. ומי יעמוד עוד! ואתה יעקב אבינו תבוא לעזרתינו בשלימות ביומא דידן, כמבואר בסוף מסכת ברכות (סד, ב) בפירוש הפסוק (תהלים כ, ב) יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלקי יעקב, אלקי אברהם ויצחק לא נאמר רק אלקי יעקב, מכאן לבעל הקורה שיכנס בעובי הקורה, כדפירש רש"י שם בקדושת לשונו, יעקב שכל הבנים (כלל ישראל) שלו וטרח בגידולם יבקש עליהם רחמים, עד כאן לשונו הקדוש יעוין שם [ועיין באריכות דברי קודש ה'תרצ"ז הנזכר לעיל].

ואחר זה האריך עוד קצת בפירוש הפסוקים הנזכרים לעיל "וברצונך תרום קרננו", על ידי משל נמרץ נגד המפלגות הציונים וכו' עם האגודיים, ומה שנעשה על ידם במקום הר מרום בית מקדשינו, שהעיר אלקים מושפלת עד שאול תחתיה על ידי ההריגות ושריפות נוראות בצרות יגון ואנחה מכל צד הנעשית שם.

ותמצית הענין מה שהיה ברצונו לפעול בהמשל להנמשל, היינו לעורר רחמי שמים ולברר כי אף על פי שעשו כל התועבות הבנים הרעים הפורקים עול מלכותו יתברך שמו, ואדרבה עוד עושים הכל להכעיס ממש, אבל אם נשאר עוד כן בלתי ישועתינו ח"ו, אז על ידי גודל הצרות והרדיפות מסוכנים מאוד גם בנים הכשרים המאמינים שלא יפלו לגמרי מגודל הצרות, שגם הם ידמו כמותם ח"ו. על כן בודאי שעוד עכשיו צריכין למהר ולחוש לגאלינו על ידי בנין בית תפארתינו, כי כבר כשל כח הסבל, ומגודל הנסיונות של החבלי משיח, ובודאי שהעת לחננה כי בא

מועד לגאלם ולהושיעם לישראל, להקימם מגו גלותא על ידי ביאת מלכא משיחא בשנה הזאת אמן.

כדברים הנזכרים לעיל וכיוצא בהן, התמלטו אז מפי רבינו, עד שכמעט הרגישו כל העם הרואים את הקולות כי קרובה ישועתם לבא, ובבטחון גמור בלי ספק שתהיה השנה הזאת לטובת כלל ישראל שרבינו פעל כעת לתיקון כל העולמות.

⊛ תפלת מוסף

1. אחר כך עמד לשרת בקודש בתפלת מוסף, בכחו הגדול בקדושה ובטהרה. והתפלל כל סדר מוסף: מלכיות, זכרונות ושופרות, על צד היותר טוב. והגם שכמה פעמים נחלש באמצע התפלה, אבל זה לא היה עוד שום פלא בעינינו, מכיון שכן קרה אותו כמה פעמים בכל שנים הקודמים על ידי היגיעה מעבודתו הגדולה לאין שיעור שהתפלל כל סדר התפלות בעצמו לפני התיבה מבוקר ועד ערב. והחיות רצוא ושוב, ואחר הפסק מיעוט להנפש שב לעבודתו לסדר תפלותיו ונגינותיו בקולות ובכוחות אלקית נוראות נפלאות וחזקות, עד שגמר לטובה כל תפלת מוסף.

רק בזה נשתנה יום הזכרון הזה מכל ימי ראש השנה, שבשנים העוברים היה תמיד עוד שהות ביום אחר גמר תפלת מוסף ומנחה לעשות קידוש עם אנ"ש הנאספים, ואחר כך היה דרכו בקודש גם לסעוד סעודת יום טוב בביתו נאוה כפי מסת הפנאי קודם חשכה לאור ב' דיום טוב, עם ערך עשרה מאנ"ש החשובים והמקורבין ביותר לבא תמיד לפני ולפנים. מה שאין כן בשנה הזאת זה היה לנו אות ופלא, כי הגם שלא ראינו ארוכות יותר מבשאר שנים, עם כל זה בעת שנגמרו התפלות כבר פנה יום והגיענו לעת תחלת ליל התקדש יום טוב שני. וכל העולם לא היה להם עוד שהות בכדי שילכו ויגיעו לביתם בעוד יום ובין השמשות, ולא זזו משם עד שהתפללו תפלת ערבית לב' דיום טוב, ורק אחר כך הלכו לביתם לשלום לטעום ולסעוד סעודת יום טוב בלילה ההוא ליום ב' דראש השנה.

⊛ ליל ב' דראש השנה

2. רבינו בא למעלה לחדרו המיוחד, על ידי שהמשמשים בקודש תמכו בידיו מזה ומזה מפני חולשה דכהן גדול בעבודת היום, ושרצונו היה להניח

את עצמו במטתו להנפש מגודל יגיעו, אבל מאוד הפצירו בו לעשות מקודם קידוש ולטעום מאומה כדי להחיות נפשו הקדוש במעט יין ומיני מזונות. ואחר בקשות רבות והפצרות, עשה כן בעוד שהיה זמן בין השמשות טרם נראו הכוכבים בחשכת לילה גמורה [כחומרת רבינו תמיד שלא לחשוב לילה לזמן תפלה וקריאת שמע של ערבית, רק אחרי כל הדיעות של ספק בין השמשות, כנודע], וממילא שהיה גם להחיות בהם נפש כל חי מקצת מאנ"ש וב"ב הסובבים אותו, אז שגם המה היו מטועמיה חיים זכו.

ואחר כך הניח רבינו את עצמו לישן, ובדעתו ורצונו הקדוש שאחר שיאסוף כחו איזה שעות בשינה יבא לטובה לבית המדרש לתפלת ערבית וגם לסעוד סעודת יום טוב כנהוג, ואשר על כן קבע זמן של תפלת ערבית בלילה לשעה חצי עשרה. וכל העולם כבר התפללו ערבית ליום טוב ב' עוד תיכף ומיד סמוך לתפלת מוסף ומנחה כמו ביום הכיפורים כנזכר לעיל, ומיעוטא דמיעוטא מנין מצומצם שהיה עוד בבית רבינו בשעת הקידוש [כנזכר לעיל] הלכו כעת גם כן להנפש קצת, עד עת וזמן הנזכר לעיל.

בחדרו פנימה

ח. ויהי בעת ההוא, אין ויהי אלא לשון צרה, בערך שעה שבין תשע לעשרה, והעולם כבר באו והתאספו לחצרות כבוד קדושת רבינו לשמוע אל הרנה ואל התפלה דערבית, אבל מר ומצוק מצאונו. כי נתוודע ויצא הקול, שרבינו נחלש מאוד עד שאין בכחו לבא להתפלל בציבור. עם כל זה המנין מצומצם בצפיותינו ציפינו, אולי ישוב לאיתנו וכחו על ידי שינפש וינוח עוד כשעה על המטה, ואז נזכה עוד להתפלל עמו יחדיו.

בתוך כך נקראו רופאים ובאו כולם להברות יחד, ופתחו וענו ואמרו פה אחד, שאין כאן לא מיחוש ולא סכנה ח"ו, רק חולשת גדול מרוב היגיעה דעבודת היום. ועל כן, אחר שינפש עוד מעט יחזיר לכוחותיו הראשונים, ויוכל להתפלל ולסעוד עם אנ"ש הנאספים. אבל רבינו הוא באחד, כי מרגיש בנפשו חולשה, עד שאין בכחו לסעוד ולאכול אפילו בביתו בשום אופן, והטה דעת הרופאים לדבריו.

ממילא אחז רבינו דרכו ומחשבתו הראשונה לבלתי לעשות שום תנועה, ורק על ידי בקשות רבות והפצרות זכינו על כל פנים לזה שיעמוד מן המטה, וילבישו לו בגדי יום טוב, כדי להתפלל ערבית בתוך ביתו, מבלי לצאת אפילו לחדר השני.

וצוה לב"ב שיתנו לאכול ולסעוד סעודת יום טוב לכל הבאים להסתופף בצל קדשו, כי הוא אינו בכח לסעוד עמהם וכנזכר לעיל. צוה ויעמוד, אמר ונעשה רצונו.

ובדעתינו היה שיתפלל עם כל זה במנין מצומצם בחדרו פנימה, ויעשה קידוש ויסעוד עם עשרה על כל פנים. אבל אחר כך נתודע לנו שאין רצונו גם בזה, ומונע את עצמו עתה מכל ענין התחברות (מטעם הכמוס, כי זולת חולשתו הגדול היה לו בכל זה ענינים גבוהים שגבה למעלה משכלינו), כמבואר להלן (באות ט). על כן היינו מוכרחים גם אנחנו המנין מצומצם שנשארו, לילך להתפלל בחדר התפלה, ולכוין באותו שעה שעמד רבינו להתפלל בחדרו, וכבר הגיע הזמן ויהי בחצי הלילה.

הרגשת מזד דין הנורא

ט. אחר שגמרנו תפלתנו נכנסנו לחדרו של רבינו, והיתה ברור בדעתנו כי הוא יעמוד עוד בתחלת תפלת הלחש, וכמו שדרכו היה להאריך בשמונה עשרה דראש השנה ביותר בשלש הראשונות, וכעת נפלות הוא בעיינינו שכבר גמר תפלתו במהירות, ופעמים בא בקצרה בעת הזאת שלא הורגלנו עוד כזאת ממנו בתפלת ראש השנה כנזכר.

ואחר כך הביאו לפניו לקדש, ואז היינו ב"ה בחדרו פנימה. ואחר הקידוש טעם מעט פירות לצאת ברכה שהחיינו, ומזה נתן לנו שיריים. ואחר כך רצה לסעוד על כזית, **והרבנית הצדיקת שתליט"א** ^{נהי"ד} בקשה ממנו שיאכל על כל פנים קצת דגים לכבוד היום, אבל לא רצה בשום אופן, וביקש להביא לו רק לשתות קצת קאו"ע, והביאו לו הקאו"ע תיכף ומיד, ומזה שתה קצת אחר שאכל כזית מהמוציא.

ואנחנו נסגנו אז לחדר השני, מקום משכן כבודו כל היום. ומרחוק הסתכלנו בצורת קדשו קלסתר פניו המאירים כזוהר הרקיע, וברצוננו היה לדעת המעשה אשר יעשון כל הלילה עד עת שיניח את עצמו להנפש ולהכין מצעדי גבורותיו על יום המחרת לעבודת כהן גדול שעליו לעבוד עוד. אבל קודם סיום סעודתו מה מאוד נבהלנו כי קרא לפניו את הרבני החסיד הנגיד מהרי"ש נ"י מאיהעלי יצ"ו (שהיה עמנו אז בחדר הנזכר לעיל), ונתן לו שיריים מהקאו"ע ששתה. ובעוד שעמד שם ופתאום שמענו שהתחיל רבינו בנעימה קדושה לפרש דברי הפייט **באין מליץ יושר וכו' תגיד ליעקב וכו'**, ועיין מזה לקמן באריכות (אות טז), וכאן אקצר לרשום

רק סיום דבריו הנוראים שסיים אז בלשון אשכנז (בלשון צער ועצבון), בזה הלשון:

**אבער די הייליגע אבות זיי זעהען יא וואס דארט איז שוין געשעהן
בשמי מרום, איזט טאקע [פאר זיי] א בושה.**

עד כאן לשונו הקדוש. אוי ואבוי!!

ומזה נראה בחוש עד היכן הדברים מגיעים, ומה נגלה לו כבר עוד ביום הזכרון תחלת וראשית השנה, שהרגיש גזר דין נורא מה שיעשה עמו ועם כלל ישראל בזה השנה. ובודאי שזהו היה סיבת הענין מה שלא רצה לבא להתפלל ולהנהלת השלחן עתה, וגם ביום שלאחריו (כאשר יתבאר בזה עוד), ומה עמקו מחשבותיו!

ומוכן ממילא שעם כל זה ובכל זאת לא חשבנו ולא ירדנו לסוף דעתו בזה אפילו באפס קצהו, ושיהיה ח"ו חרון אף גדול כזה, וממש עד רגע האחרונה לא יכולנו לחשוב שתחת טוב תבא עוד רעה כזאת לעולם לכבות נרה היחידי, ושעל זה ירמזון מיליו ושינויו של רבינו בראשית השנה ביום הכסא. אבל כעת נוכל להבין קצת שרבינו שינה אז את טעמו וסדרו הנהוג בטרם תבא פורעניות הגדולה הזאת לעולם, ואולי חשב עוד להמתיקו וכיוצא, או מפני שנכמרו רחמיו על צאן מרעיתו כלל ישראל איך יעזבם בין זאבי טרף ונגע ללבו הטהור גם את זה.

[ונחזור לענינינו:] אחר שסיים רבינו דברים הנ"ל בירך ברכת המזון, ואנחנו יצאנו מביתו והלכנו לקדש ולסעוד סעודת יום טוב ואכלנו בחפזון כי כבר הגיע הזמן קרוב לשעה א' אחר חצות, בין כך ובין כך רבינו הניח להנפש בשינת לילה.

● יום ב' / הראש השנה

י. ביום ב' דראש השנה בבוקר, כערך שעה שבעה, כבר נתאספו אנשי העיר ואנ"ש שבאו מקרוב ומרחוק לבית המדרש דרבינו להתפלל תפלת היום, (והיה ערב שבת קודש גם כן שמקדימין קצת בסדר היום מפני כבוד השבת). אבל הקול נשמע, כי עוד בבוקר אור נקרא רופא לבקר את רבינו, כי הוא גנוחי גניח ויילולי ילול מפני מכאוביו, עד שגם בעת שהגיע זמן התפלה לא יוכל לקום עוד ממטתו מרוב צער ויסורים שסובל (בעד כלל ישראל ומשיח צדקינו) כל כך, עד שלא יוכל לבא לבית המדרש להתפלל. וזה גרם צער ושבירת הלב לכל העם המסתופפים.

ובתוך כך כבר אמרו וגמרו בבית המדרש כל ספר תהלים כנהוג, וכולם עומדים צפופים בפתח עינים שכל עינים מצפים לראותו לקלסתר פניו של רבינו, להיות שלוחא דרחמנא, שליח צבור נאמן, לעמוד ולהתפלל ולבקש רחמים עבור כלל ישראל והשכינה הקדושה כביכול.

אבל לעת עתה הכל שואלין ודורשין בשלומו, והאם כבר קם ממטתו ויפיע לבית מדרשינו ולהפגיע בעדינו. כי דעת לנכון נקל לאשר במשך כל השנים מעת התחלת המשכת מלכות רבינו הקדוש, גם אם לפני הימים נוראים היה גרוע מצב בריאות גופו הטהור, בפרט באחרית הימים ושנים שקפצה עליו זקנה וחולשה, עם כל זה התגבר כארי מתחלת ימי הסליחות לעמוד על המשמר כגבור חיל בעבודתו הקודש בכל סדרי התפלות. על כן גם עכשיו, לא היו יכולים להתחיל להתפלל זולתו, בשום אופן.

והתקוה היה חזקה שבודאי על ידי שינפש עוד כראוי יתחזקו כחותיו מחדש, כיון שכן היה דרכו עוד מקדמת דנא בעתותים לא טובים כאשר גברו עליו יסורים וחליים רבים ונוראים שסבל במשך כל ימי חייו עד שמגודל חולשת גופו היה ההכרח שינוח במטה, עם כל זה זאת היה לפלא בעינינו ובעין כל רואה שאחר איזה שעות העוברות עליו שוב התחזק לעמוד על משמרתו לעבודתו ולימוד תורתו וכאלו לא נעשה עמו דבר. ועל כן גם היום קוינו שבודאי כן תהיה, כי קדוש היום לאדוננו.

אבל דא עקא כאשר שמענו כי צוה להעולם שיתפללו בלעדו, ושלא לעכב תפלת הרבים. עם כל זה מובן ששום איש לא הרהיב בנפשו לילך לפני התיבה, וכל העם עדיין ממתנינים יושבים ומצפים וכל אחד רחושי מרחשין שפתותיו להתפלל עבור אומץ וכח לרבינו, וקוי ה' יחליפו כח ושלא ישתנו סדרי בראשית.

✽ תפלת שחרית

יא. היחידי סגולה הסובבים תמיד את רבינו, הרגישו והבינו וידעו היטב כי דברים בגו, וטעמו ונימוקו במה שאינו רוצה לבא לבית המדרש להתפלל עמוק מי ימצאנה. ובכל זאת, ניסו באופנים שונים סביב מטתו להפציר בו, שלא לשנות סדר עולם כמנהגו ושיבא לבית מדרשו, כי אימתה נפל על כל העם, ויפנו כה וכה, ולא ידעו מה לעשות ומה יעשה במ בתוקף קדושת היום.

ולגודל הפצרת אנ"ש האהובים וקרובין אליו וב"ב וחתנו, בקושי נענה להם אחר כך, וקם ממטתו ונעתר לבא לבית המדרש, אבל לא לפני התיבה (כי אפס כחו). וכיבד את חתנו שיהיה הש"ץ והוא סירב בדבר והתפלל רק פסוקי דזמרה, ולתפלת שחרית נגמר בהסכמת רבינו להעמיד את הרבני החסיד המפורסם מו"ה ר' צבי דוב קליין נ"י [ז"ל] מפה (כי הוא מתלמידיו וחסידיו של הס"ק רבינו בעל דברי יחזקאל זי"ע משינאווא ורבותינו הקדושים מפה"ק בעל שם שלמה ודרכי תשובה זי"ע).

על כל פנים ליהודים היתה אורה כי רבינו הופיע לבית מדרשו (שהלך לאט לאט, וכבר הגיע הזמן ערך שעה תשעה), בו ירוץ צדיק ונשגב.

יב. מרן התחיל בנועמו לזמר בקול "אדון עולם" כנהוג, ולפסוקי דזמרה עבר לפני התיבה חתן המלך, ולשחרית ר' צבי דוב קליין כנזכר לעיל, והכל במהירות קצת. ורבינו לא האריך לעצמו גם כן כמנהגו, כי היום קצר (ערב שבת קודש), ורק בהגיע לומר **שיר המעלות ממעמקים וכו'**, עמד כגבור חיל ואדיר חזק משמיע קול קדשו. והתחיל בעצמו פסוקי שיר המעלות וכו', אשר האיר בלבנו רגש התעוררות נפלא, שאלו לא באנו רק בשביל זה דינו, וארי שאג מי לא יירא, ובפרט כי חשבנו שבזה נראה ששקטו קצת מכאוביו.

ובשמונה עשרה דלחש גם כן לא היה מאריך כדרכו בקודש מקדמת דנא, רק במהירות יותר, (עם כל זה לא כל כך כמו בלילה אתמול כנזכר לעיל אות ט' שאז לא האריך כלום). ואחר כך ביוצר לשחרית כאשר הגיע לפסקא **אתה הוא אלקינו וכו'** (שיש לזה בכל שנה ניגון מיוחד חדש), אזר מתניו עוד הפעם והתחיל בקול גדול ונעים עם המשוררים. ועוד אחת מהנהגה שלא נחסרה הוא פסקא קדישא לא-ל עורך דין שאמר גם כן בעצמו ולא על ידי שליח, וכל זאת נתן והשפיע עלינו אורו מחדש שנמתקו הדינים.

● קריאת התורה ותפלת מוסף

יג. אחר גמר תפלת שחרית עלה בעצמו לקרוא בתורה, והוא היה עולה חמישי. וצוה לברך ברכת 'מי שברך' לקרוביו ומשפחתו ולצדיקי הדור, כמנהגו. ואחר שנגמר סדר קריאת התורה שהתנהג לעשות הפסקה להנפש קצת, ודרכו של רבינו היה אז לילך אל מדור ביתו נאוה למעלה, אבל לא כן

עכשיו שמחמת גודל חולשת גופו הלך רק לבית חתנו להנפש על משך הזמן.

וקודם לזה בעת שהלבשנו עליו את בגד העליון (שקורין רעזוואלק"ע), קרא למו"ה ר' צבי דוב קליין נ"י [ז"ל] להודיע ולצוות עליו לעמוד לפני התיבה גם לתפלת מוסף. ומובן, שהוא היה אומר כי רק רבינו יעמוד חי ובריא להתפלל כנהוג מעולם, אבל רבינו הפציר בו בדבריו בצהלת פנים של שמחה, ובבחינת אין לך רשות להרהר אחריה. והסביר אז הענין, כי די לו במה שבא להתפלל בבית המדרש עם העולם לשחרית, וכן יבא חזרה גם לתפלת מוסף, רק שלהתפלל לפני התיבה אין באפשרותו בשום אופן, כי אם בזאת תסגי לו לאמר איזה חרוזים בעצמו כמו בשחרית, ויסייעו בזה (להבעל מוסף) במקצת כפי יכולתו.

ואחר כך בבואו לבית חתנו להנפש (כנזכר לעיל) אז לא עשה כבכל פעם שהיה דרכו בקודש לעיין בספרי קבלה לפני תקיעת שופר, רק מגודל חולשתו הניח את עצמו עם הטלית שהיה עוד לבוש בו מקריאת התורה על הדיווא"ן.

ואחר כך באה הרבנית הצדיקת שתחי' [הי"ד] בבקשתה ושאלתה, שיאבה נא להתפלל בעצמו תפלת מוסף לפני התיבה כדי להחיות בזה נפש כל חי המסתופפים בבית תפלתו. אז ענה ואמר לה בזה הלשון:

איני יודע מה אתם רוצים ממני להטריח עלי כל כך בחנם, ולמה לא תבינו כי יש לי בזה איזה ענין בודאי שלא להתפלל היום לפני התיבה.

עד כאן לשונו הקדוש. ואז כששמעתה הרבנית הצדיקת כדברים האלו, מיד הניחה לו ולא דברה עוד מענין זה כלום.

ואחר עבור כערך חצי שעה עמד והכין את עצמו, ובא חזרה לבית המדרש. ובעצמו היה בעל תוקע בסדר תקיעת שופר כמובן, (ודרשה לא נאמר רק ביום א' כמעולם).

ולתפלת מוסף תמיד בהתחלת תפלת הש"ץ הני העני ממעש נרעש ונפחד מפחד יושב תהלות ישראל, היה ממש משבר ומרגיז כל הלבבות מקולו בקודש ברוב התעוררות, שכל חולי נפשות מיד נתרפאות. אבל כעת אין קולו נשמע, רק היה עומד ופניו למזרח ובקול דממה דקה כפעם בפעם באיזהו מקומות היה משמיע איזה תיבות בסדר התפלה.

ובתפלת הלחש דמוסף היה מאריך כדרכו תמיד, וגם תקעו והריעו ותקעו תקיעות דלחש ודחזרת הש"ץ כמנהגו לטובה, וכל הסדר על ידי הבעל

תפלה הנזכר לעיל, רק תפלת "ונתנה תוקף" נאמר על ידי רבינו בעצמו כנהוג באש להבה, וכן גם כן תפלת "אלקינו ואלקי אבותינו היה עם פיפיות", ועוד איזה חרוזים, עד שגמרו לטובה כל תפלת מוסף.

יד. ובעת גמר התפלה לא היה יותר מערך שעה חצי ארבעה אחר חצות היום, הגם שהתחלת סדר של זה היום נתאחר עד שעה תשעה כנזכר לעיל (אות יא), יען שהכל היה בזריזות יתירה על ידי רבינו, שממהר בעצמו כנזכר לעיל (אות יב).

ואחר התפלה, בעוד שהיה עומד במקומו וכל העם סביב שתו עליו לאמירת "יום טוב" כנהוג, אז פנה לר' צבי דוב נ"י ושאר העם הסובבים הודו, ובצהלת פנים אמר כי עכשיו הוא מרגיש בעצמו קצת הטבה במצב בריאת גופו, ושנהנה מסדר היום שהתפלל ב"ה עמנו יחדיו, ובודאי יתקבלו לרצון.

וגם סיפר, שחולשתו הגדולה (יסורים שנגעו בכף ירכו הקדוש) התחילה עוד תיכף ביום א' בעת תקיעת שופר³, רק שלא רצה אז להשגיח על זה, והתעקש לעמוד לפני התיבה בהתאמצות כל כחותיו, וכה התפלל עוד כל סדר מוסף בלי שינוי כל דהו כנזכר לעיל (אות ו), עד הלילה שהתגבר עליו חולשה, וגם ביום. אבל מעכשיו יהיה בעזרת השם יתברך בודאי הכל לטובה, עד כאן לשונו הקדוש. ואחר סיום דברים הנזכרים לעיל הלך למעלה לביתו נאוה.

☞ "לשנה הבאה ותפלל הכהן גדול..."

טו. והנה בבואו לחדרו באנו אתו יחדיו, וגם הרבנית הצדיקת שתליט"א [ה"ד] באתה אל הקודש פנימה, והתחילה להתמרמר מגודל צערה על שלא זכתה לשמוע תפלת צדיק ביום הנורא הלזה כי היא חיוטה ממש. ובתוך כך, ורבינו ישב על הקנאפפ"ע שעומד שם בחדרו פנימה, ומעולם לא ראיתו - (זולת בכל ערב שבת קודש אחר שלבש הטלית קודם הליכתו לתפלת

³ פעם אחת כאשר היינו בביתו נאוה קודש, אמר לפנינו בענין הזה בזה הלשון: "דער בעל דבר האט זיך אין מיר גוקס געווען און ער האט מיר תיכף דערלאנגט נאך ביי תקיעת שופר", עד כאן לשונו הקדוש.

מנחה וקבלת שבת שהיה יושב אז כרגע על הקנאפפ"ע הלז) - להיות יושב על זה עד הנה. ואז פתח ואמר דברים האלה:

הנה מה שנסעתי בכל שנה ושנה למרחץ תרופה, היודע תעלומות מעיד עלי כי לפניו נגלה האמת לאמיתו שאין כוונתי ח"ו למגמתי ולטובתי. וגם אם אומר בעבור היסורים שיש בהם ביטול תורה, וכדי שאוכל ללמוד בהרחבת הדעת יותר בלי מניעה, הגם כי באמת זהו דבר גדול בודאי, אבל הלא השם יתברך יודע כי כבר הורגלתי גם בזה בלימוד מתוך יסורים. רק עיקר כוונתי, כדי שאוכל לעמוד על המשמר בימי הנוראים הקדושים, לעבוד עבודתו יתברך שמו ולהתפלל לפני התיבה. אבל כעת מה אומר, הלא אין בי כח עוד, ולשנה הבא כבר יתפלל "הכהן הגדול" בימי נוראים בבית המקדש, כי הנני מוסר לו ומכבדו בזה והוא יוכל בטוב יותר ממני.

עד כאן לשונו הקדוש.

תסמרו שערות ראשינו! אוי לאזנים שכך שומעות, כי עוד אז רוח הקודש מדברת מתוך גרונו להודיע ברמז שהוא לא יתפלל עוד בתוכינו לפני התיבה בימי נוראים הבאים.

ובכל זאת אנחנו אטומין לבין וסתומין עיינין, לא עלה בלבבינו שום רגש רומז לצרות הדור בשנה הזאת, באין מבין כי מפני הרעה [העתידה לבא בעונותינו הרבים] נעזב הצדיק מלהתפלל כבשאר השנים בתיקונן.

קדוש יישוב

טז. אחר כך בא רבינו בחדר האחר (הנקרא שלאף-שטיע"ב), ושם עשה קידוש וטעם ונתן שיריים להמסובין. ואחר כך פתח פה קדשו לפרש בדברי הפייטן בפסקא "באין מליץ יושר מול מגיד פשע תגיד ליעקב דבר חוק ומשפט וצדקינו במשפט וכו'", ידוע מאמר חז"ל שהעלימו מיעקב אריכת הגלות וצרות כלל ישראל כדי שלא יחרב עלמא, כי יעקב אבינו עוד לא ראה טובה בעיניו, רק בקרוב בבית שלישי במהרה בימינו שתהא בית שלו דייקא כיעקב שקראו בית - כידוע מש"ס פסחים (פה, א). וזה דקאמר **באין מליץ יושר מול מגיד פשע** (היינו בעת אשר יש מגיד פשע בקטרוגים על כלל ישראל לאין שיעור מכל צד, ולעומת זה אין המליץ יושר אשר ימליץ טוב. אז בודאי שאין להשגיח על חשש הנ"ל שלא להגיד ליעקב מטעם שלא יחרב עלמא, רק אדרבא ואדרבא מחוייבין להגיד לו שיבא ויראה

צרות כלל ישראל ושיפעול בעדינו ישועתינו, כי כבר כשל כח הסבל והרחמנות אין לשער כהיום הזה). על כן תגיד ליעקב וגו', עד כאן לשונו. ככה דיבר ברב התעוררות. ובכל אלה מובן, כי נהירין ליה לרבינו שבילי דרקייע, וראה והרגיש נסתרות, ומסר נפשו לה' לכבודו וכבוד שכינתו הקדוש וכבוד כלל ישראל.

ואחר כך כשחזר לדבר מענין חולשתו ויסוריו, ומה שאיחר היום לבא לבית המדרש, ענה ואמר לו הרב החסיד בנש"ק מוה"ר צבי גאלדבערגער נ"י מליסקא יצ"ו בזה הלשון: אני לא רציתי להתערב היום בכל מהותו ותהלוכתו של רבינו, שהרגשתי והבנתי כי אין הדבר כפשוטו וטובא גניז בגוויה, על כן חשבתי מה לי להתערב, יעשה רבינו כרצונו, עד כאן לשונו. וענה לו רבינו בפנים של שמחה קצת, כן בודאי היה לי ענינים בזה, אבל אין הדבר יוצא מפשוטו מפני אפיסת כח שלא היה בכחי להתפלל, עד כאן לשונו הקדוש. ואחר כך בירך מעין ג', ובברכת שבתא טבא להכין לקראת כלה שבת מלכתא.

פרק שני

ימי התשובה

✿ ליל שבת שובה

יז. לעת ערב של שבת קודש, בא רבינו להתפלל בבית המדרש למנחת יום טוב וקבלת שבת, ואחר כך יחד עם העם סעודת שבת קודש. ובבואו לסדר זה השלחן אשר לפני ה' התחיל לזמר [כנהוג בשבת שחל אחר יום טוב לדלג שלום עליכם וגו', רק] "אשת חיל", ואחר כך להריח בבשמים והאריך כבפעם אחרת בכוונות ויחודים [עיין קצת מזה בספרו חמשה מאמרות (מאמר תורת שבת) לפרשת תולדות].

ומה נהדר היה המחזה הזה תמיד בליל שבת קודש, כלו נאה כלו יאה, בעת שכל העולם עומדים צפופים סביב סביב, ורבינו עומד ומנגן בעצמו בלחישה בהתעוררות נעלה ומתיקות בעת הריחת הבשמים, ופניו כאש בוערות וכזהר הרקיע מאירות מרוב קדושתו ורגש דביקותו בהשם יתברך, אשרי עין ראתה כל אלה.

ואחר כך היה מזמר "אתקינו סעודתא" עד "אתיין לסעדא בהדיה" (וכמו בשבת קודש הסמוכה ליום טוב), וסדר הנהלת השלחן היתה כנהוג בזמירות ותשבחות ואמירת 'תורה' בקדושה וטהרה.

✿ דרשות שבת שובה

ח"י. ביום שבת קודש התפלל תפלת שחרית בבית מדרשו, ולא הלך כנהוג מקדם בשבת שובה להתפלל ב"בית הכנסת", מפני חולשתו, ושלא להטריח אותו צדיק יותר מדאי כי נצרך לילך שוב שנית אחר הצהרים לבית הכנסת לאמירת הדרשה בשבת שובה.

ואחר התפלה הזדרז בעשיית קידוש⁷, וסעודת שבת כדי שיהיה עת נכון לבא להדרשה בזמנו המוגבל בשעה שלשה אחרי צהרים.

ובשעה הנזכר לעיל בא לבית הכנסת לדרוש ברבים, והדרשה נמשכה ערך שני שעות, ובתוכה כערך חצי שעה בפלפול בישוב קושיות שונות נחמדים ונפלאים בהסוגיא שניתן ללמוד לפני ראש השנה. ואחר סיום הפלפול האריך בדברי אגדה ותוכחת מוסר לתשובה בהתעוררות רב.

ומי העלה על לבו שתהיה זאת דרשתו האחרונה של רבינו, ובאמת נוכל לראות כי הדרשה היה כעין צוואה על דור האחרון הזה אשר לא אמר עוד כמתכונתו. וכמו שמשה רבינו אמר לפני הסתלקותו "האזינו השמים וכו' ותשמע הארץ", כן רבינו היה דורש אז על הכתובים הללו בפרשת האזינו וסדר המקראות שגרמזים בו נגד כל הכתות ומפלגות שונות שבימינו, רק להתנהג בדרכי אבותינו עד שנגאל ברחמים בדרך נס מן השמים.

⁷ גם היה דרכו בקודש בכל שבת קודם סעודת עתיקא קדישא, לטעום ולאכול - (בחדר הנקרא שלאף-שטייע"ב) - קצת מיני מזונות עם יין, ואחר כך הביאו לפניו בשר קר וקוגעל, ומהם היה מחלק לתלמידיו ואנ"ש שסעדו על שלחנו אז. ואתן מקום פה לדבריו הקדושים שאמר אז באותו מסיבה בשבת זה ויהיה למשמרת לזכרון טוב:

"אם תשיב משבת רגליך עשות חפצך ביום קדשי" (ישעי נה, יג), ואחר כך המשך הכתוב עד "לקדוש ה'". אמר, דבימי ילדותו ראה בספר אחד מתלמידי בעל שם טוב הקדוש ז"ל בפירוש הפסוק זה, דהנה שבת רגליך הוא שבת תשובה, ונקרא כן משום שהוא בין הוגלים, דבין יום הכיפורים לסוכות יכול להיות שלא יחול בו שבת, כגון אם חל יום הכפורים ביום שבת קודש או ביום ב' דאז יחול חג הסוכות ביום ה' או ביום שבת קודש ולא יהיה שבת באמצע, ושבת חול המועד אינו נקרא שבת רגליך דחול המועד הוא בעצמו גם כן רגל, וגם יכול להיות שלא יחול כלל שבת חול המועד (כשחל יום הכיפורים ביום ב' כנזכר לעיל). אבל בימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים לא ימלט שלא יהיה בו שבת קודש - דהלא הוא עשרה ימים, לכן נקרא שבת זה שבת רגליך. וזהו פירוש הפסוק אם תשיב משבת רגליך (דהיינו שתעשה תשובה בשבת שובה, אז) עשות חפצך ביום קדשי (פירוש שימלא ה' משאלות לבך ביום הכיפורים), עד כאן תוכן דבריו הקדושים.

ואמר רבינו, שיש לפרש בזה גם המשך הפסוק (שם) וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכוונד. דלכאורה לפי הנזכר לעיל היינו צריכים להתענות בשבת תשובה, ובאמת מבואר בספר מגיד משרים דבשבת זה לא יאכלו בשר, אבל אנחנו לא ראינו כן מאבותינו ודבותינו הקדושים, אלא על כרחך צריכים אנחנו לומר דלכבד השבת במאכל ובמשתה הוא גם כן מצוה, ובפרט אם אוכלים בעבור כח לעבודת השם יתברך. וזהו יש לפרש, דהנה קדוש ה' מכוונד הוא קאי על יום הכיפורים, דמפסוק זה דרשו חז"ל כבדו בכסות נקיה. וזהו וקראת לשבת עונג (דהיינו אם תכבד את השבת זו במאכל ובמשתה הוא כל כך גדול כמו) לקדוש ה' מכוונד (פירוש כמו תענית ביום הכיפורים), ואתי שפיר, עד כאן דבריו הקדושים.

וגם זאת היה לפלא אשר הוא בעצמו ביקש שיתנו מקום לזאת הדרשה להדפיסה בקונטרס "דברי קודש" [שנה זו, כנהוג במשך שנים האחרונות להדפיס את דבריו הקדושים בהושענא רבה באמירת ההושענות. הגם שמתחלה רצה למנוע זאת בהאי שתא, כנזכר להלן בסדר הושענא רבה. ואת הדרשה הלזו השתוקק להפיצה בישראל] באשר ידע שפיר כי זאת היתה לו באחרונה, ורצה ללמוד בו ולצוות על בני דורו אמונת אלקי יעקב, ואת אשר יקרא אותם באחרית הימים בלתי להטות ח"ו מדרך האמת הישר והטוב, עד ביאת גואל צדק במהרה בימינו אמן ודרשה זו נרשמה גם בתוך ספרו הקדוש חיים ושלום על התורה פרשת האזינו ד"ה אכתוב בזה].

י. סעודת רעננה רחעונו

יט. אחר הדרשה בא לביתו, וכבר הגיע עת רצון וקדוש בחזותא דזעיר אנפין להתחבר עם אנ"ש בסעודה שלישית. (ואחר אכילתו המוציא והדגים התחיל לומר - כמנהג אבותיו הקדושים - הללויה אודה, וגם אשרי איש ירא את ה' וכו', ואחר כך אתקינו סעודתא ובני היכלא וכו', ואחר כך ג' פעמים מזמור לדוד ה' רועי וכו', ואחר זה התחיל לומר תורה בהתעוררות גדול של הזמן גרמא).

ונשים מקום פה לדבריו הקדושים שאמר אז כי יתעוררו הקוראים בו לטובה.

כ. ה' בד"ד ינחנו ואין עמו אל נכר (דברים לב, יב). י"ל בהקדם דברי המדרש, כי בשעה שעקד אברהם את יצחק בנו, ביקש אברהם מהקדוש ברוך הוא תן לבני עשרת ימי תשובה. וצריכין להבין דברי המדרש אלו, דלכאורה איך תלוי זה בזה לבקש לבניו עשרת ימי תשובה בעת עקידת יצחק בנו דייקא.

וי"ל, דהנה צריכין אנו להשיג את גודל מסירת נפשו של אברהם בעקידת יצחק בנו, כי באמת לא נצטוו בפועל ממש לשחטו, ורק "קח נא" את בנך וכו' נאמר (בראשית כב, ב), ולא היה לו לעשות הדבר עד שישמע מפי הגבורה כביכול בפירוש ולא רק על ידי רמז בנבואה [שנאמר לו רק קח נא כנזכר לעיל ולא "שחוט נא"], ועם כל זה היה הדבר ברור לו לסמוך על זה. ובפרט בטרחת הדרך בטלטולו, שבכל עת הלוכו היה בסכנה גדולה מהיצר הרע והנסיון סובבו זמן ארוך של שלשה ימים עד עת הגיע להר המוריה, ועם כל זה לא נפל ח"ו ממדריגתו, והלך כן בשמחה בכל רגע במסירות נפש לשחוט

את בנו, עד כי שחטו ממש, כמקובל מהרה"ק מה"ר צבי הירש מרימענעוו זי"ע ששמע ממנו אאזמו"ר הגה"ק בעל "שם שלמה" זי"ע מפה בעת אמרו תורה בשבת קודש בשלחנו הטהור, שהיה דרכו בקודש מדי שבת בשבתו להתחיל התורה מבריאת העולם מבראשית, וכן כסדר מעשה אבות הקדושים (עד שבא למקום כונתו), וכשהגיע ליצחק אבינו צעק ואמר (בזה הלשון): והיה לאברהם בן יחידו הנולד לו יצחק ושחטו אביו ממש שיצאה נשמתו אז (שניתן לו נשמה חדשה), עד כאן לשונו הקדוש. וכמו שיצחק אבינו בעצמו יטעון לפניו יתברך שמו כן כשיהיה המצדיק לעתיד, שיאמר פלגא עלי ופלגא עלך, ואם תמצי לומר כולו עלי הא קריבת נפשי גבך (כדאיאת בש"ס שבת פט, ב), שעל כן זכותו הגדול והקדוש יעמוד לנו דייקא בסוף יומיא להיות נגאל.

והנה זהו ענין הנסיונות שיש לנו כעת בהסתר פנים הנורא שקודם הגאולה, יען שצריכין לעמוד בקשרי מלחמת היצר הרע המתגרה מכל צד, ובודאי למסור נפשו בפעם אחת בעבורו יתברך שמו מוכן כל אחד ואחד אשר יש בו מעט רוח חיים ואהבת שמו יתברך. רק זהו קשה מאוד שצריכין להלחם בכל יום ויום מחדש בנסיונות נוראים שיעמדו לנגד האדם הרים קשים, וצריכין לעמוד בכל עת על המשמר איך לעבוד ה' בכל ימיו במסירות נפש כל אחד ואחד על פי דרכו וענינו שעומד בו.

ולזה נתייסד לנו לטובה עשרת ימים אלה, אשר בו נשוב לעבודתו יתברך שמו. ובודאי שבימים הקדושים האלה, שני ימים דראש השנה ושבת שובה, כל אחד עומד עוד בחמימותו לעבודת השם יתברך כאשר קבלו עליהם לעשות. אבל שארי ימים הבאים בין כסא לעשור הגם שהן כמו ימי חול המועד, אבל האמת שבחול המועד צריכין גם כן לרחמי שמים שלא יפול ממדרגתו לעזוב את דרכו מעבודת השם יתברך. וכן עכשיו בעשרת ימי תשובה שרוב עם בני ישראל המה מההמונים הנתונים בעולם השפל בין אנשים רעים וחטאים בשוק, ובעצמו מסוכן ממש בכל יום כיון שלהיות נפרש לגמרי מעולם הזה גם כן אינו תכלית הנרצה כל כך שעל ידי זה יהיה נמנע מלעסוק בעניני הכלל לצאת ידי חובתו כראוי, ובפרט שרוב העולם אין יכולין לעשות כן מפני טרדתם בפרנסתם על המחיה ועל הכלכלה, ונמצא שכל עתו וזמנו הוא בין זאבים גדולים ונוראים, הן המה הנסיונות שיש לאדם תמיד כנ"ל, שעל זה ידוו כל הדווים, אי ואבוי!

ונמצא שלכאורה נראה לפי זה לעיני הבשר המגושם שימי העשרת ימי תשובה גורמים לו עוד להזכיר עונותיו ח"ו, יען שלא יוכל להשלים נפשו

בהם כראוי לימי הרצון. אבל האמת שיש מעלה גדולה בהם, כיון שעל ידי המסירות נפש בנסיונות שבימים הקדושים האלה פועלין לתיקון הנפש בשלימות יותר מבשאר ימי השנה, שעכשיו מסוגל הזמן ומזומן לתשובה (כמו שנאמר (ישעי נה, ו) דרשו ה' בהמצאו וכדרשת חז"ל (ראש השנה יח, א)). ובימי עשרת ימי תשובה ישנם סדר הימים של ימי השבוע, ויכולין לתקן עכשיו בכל יום ויום כנגד מה שפגם בכל השנה באותו יום מימי השבוע כידוע. וזהו דייקא על ידי הנסיונות שיש לכל אחד ואחד בעשרת ימי תשובה, לתכלית התשובה כנזכר.

ובזה מובנים היטב דברי המדרש, כי בעת שעקד אברהם ליצחק בנו שהיה מסירות נפש גדול, ופעל אז לטובת כלל ישראל הרבה לאין שיעור, ועל כן באותו שעה ביקש מענין מסירות נפש גם לבניו אחריו שינתן להם עשרת ימי תשובה שהעיקר אז לתקן מעשינו מכל השנה על ידי המסירות נפש. שעל ידי זה יגיעו לתכלית הנרצה. ועל זה התפלל אז אברהם אבינו שיוכלו לעמוד גם הם (כמו אברהם אבינו ע"ה) במסירות נפש באלה הימים, ושיחשב ויזכר לבניו כל הנסיונות לסייע לישועתם ולטובתם.

וזהו י"ל בפירוש הפסוק שהתחלנו ה' בד"ד יחננו, כמבואר באורח חיים סימן רלא שצריכין להתנהג בדרך התורה באכילתו ושתייתו ובמשא ומתן לקיים (משלי ג, ו) בכל דרכיך דעהו. שאין הכוונה דייקא על היחידי סגולה שעושיין יחודיין עלאין בכל ענין ובכל דבר, כי לאו כל מוחא סבל דא, אבל גם אנשים פשוטים צריכים לדעת המעשה אשר יעשו לכוין על כל פנים בפשטיות בכל דרכיהם לשם ה' כנ"ל. והעיקר שעם כל זה - וגם בכל זאת, בל יטעה את עצמו ח"ו לחשוב שכבר הגיע למדרגות, כי אז הוא בבחינת כל המתגאה וכו'.

ומקובל בידינו מעשה שבא חסיד (או תלמיד) אחד לפני רבו החוזה הקדוש הרבי מלובלין זי"ע והתנצל לפניו ובכה שבכל עבודתו להשם יתברך אינו מכויין לאמיתו לשם ה', ובתוך כך בכה עוד יותר ואמר כי גם אמירתו זאת שהתנצל עכשיו לא היה גם כן אמת לאמיתו, וכן חזר דבריו בבכי פעם שלישית ורביעית, ובכל פעם אמר שההתנצלות שלפניו גם כן לא היה עוד באמת לאמיתו, עד שנגע ממש לנקודת לבבו הפנימית ונתעלף ונפל ארצה. אז אמר רבו הקדוש להקיצו ולהחיותו כי כעת בודאי שהגיע לתכלית התשובה והחרטה באמת לאמיתו בלי שום פניה ומחשבת חוץ, עד כאן.

ומזה נוכל ללמוד איך ליהרר בנפשינו בדרך האמת, שלא לחשוב ח"ו כי כבר הגיע לאיזה מדרגה אפס מיניה קצהו. וכמו ששמעתי מאזמו"ר בעל

שם שלמה זי"ע ששמע מהה"ק מה"ר צבי הירש מרימענעו זי"ע [ביומא דהילולא של הקדוש הרבי ר' מנחם מענדל מרימענעו זי"ע] בפירוש הפסוק (ויקרא כה, יז) לא תונו איש את עמיתו, היינו שלא תונו כל אחד את אמיתו - האמ"ת שלו, [כי אל"ף בעי"ן מתחלף באותיות אהח"ע כנודע], שלא להונות את עצמו כי הולך בדרך אמת בעבודת השם יתברך, ובאמת נהפך הוא [עיין בדברי תורה מתדורא ג אות ז]. וזהו עיקר הנסיון בדרך האמת, כמובן.

וזהו כוונת הכתוב ה' בד"ד ינחנו, כי בד"ד ראשי תיבות בכל דרכיך דעהו, והיינו לדעת בכל דרכיו את ה' לעבדו בלבב שלם בכל עניניו (כנזכר לעיל מטור שלחן ערוך אורח חיים), שזהו המסירת נפש לה' באמת, ויוכל כל איש ואיש להגיע למדת מסירות נפש בזה עם אכילתו ושתייתו ומלאכתו לעמוד בנסיון ולכוין הכל לשם שמים, ובכל זה עוד העיקר שתהא באמת לאמיתו בלי שם מחשבת פסול ח"ו רק בלתי לה' לבדו (וכנזכר לעיל באריכות). וזה שמסיים הכתוב ואין עמו אל נכר, שלא יחשוב בו רק לתכלית השלימות הנרצית ולא לטובת עצמו והנאתו שזהו ח"ו "אל נכר" כנזכר לעיל (ראה חיים ושלום פרשת האזינו ד"ה או יאמר ה' בדד).

והשם יתברך יעזרנו לתשובה שלימה לזכות לתכלית הנרצה, וחפץ ה' בידינו יצליח, ולביאת בן דוד במהרה דידן ברוב רחמיו וחסדיו, אמן.

✽ בין כסה לעשור

כא. בין כסה לעשור היה הכל בסדרן דבר יום ביומו, וישכם רבינו בבוקר ובא לאמירת הסליחות בשעה חמשה כאור יום⁷. ואחר גמר הסליחות, סדר היום והשיעורין לא יחסר המזג. ואחר תפלת שחרית אמירת ספר תהלים השייך לאותו יום - (כי כן היה נוהג במשך ימי הרחמים מתחלת חודש אלול

⁷ מאד היה מקפיד על אותן שאיחרו והתחילו באמירת הסליחות בשעות מאוחרות ביום, ובפה מוּנְקָאטש כאשר נודע לו (לפני כמה שנים) כי המאחרים לקום בבוקר עם רב יבואו לפרוזדור של בית המדרש הגדול ויאמרו סליחות עד אפילו שעה עשירית ביום, על כן ראה והתקין להכריז ולהודיע שלא יאמרו סליחות ברבים רק לכל היותר מאוחר עד שעה שבעה בבוקר. וזהו היה רק בין כסה לעשור ושאר ימי הסליחות, אבל ביום א' דסליחות בפרט בערב ראש השנה היו משכימין הרבה כל העם, ובבית המדרש של רבינו היו אומרים קודם אור היום בעוד ליל.

לומר ספר תהלים בכל יום בבית מדרשו עד אחר יום הקדוש) - וה'יהי רצון' שאחר תהלים עם ה"ג מדות של רחמים בקול עוז כדרכו בקודש.

וכן היה מנהגו במשך הימים שבין ראש השנה עד אחר שמחת תורה לסעוד יחדיו סעודת צהרים עם תלמידיו ואנ"ש הבאים להסתופף בצל קדשו. ובאלו הסעודות התחבר בקדשו עמנו והאיר אור תורתו ועבודתו בנו בנועם שיח סוד שרפי קודש מעשי מרכבה של צדיקים מאבותיו ורבותיו **תלמידי הבעל שם טוב ז"ע** בהתנהגותם וקדושת עבודתם להשם יתברך בכל עידן ועידן.

ובזה השנה [האחרונה], היה מקצר בכל יום מרוב חולשתו, ולא האריך בדברי סיפורים, רק היה יושב ורעיונותיו משוטטות בגבהי מרומים במשך כל ימי הסעודה. ורק במוצאי צום גדליה היה מאריך קצת, וכן ביום ג' - ו' דעשרת ימי תשובה היה מאריך עוד יותר, כי באלה הזמנים היה מרגיש את עצמו בכחותיו יותר קצת. ולחיבת הקודש אעתיק פה [ממה שרשמתי לי עוד אז בעשרת ימי תשובה] מענינים שסיפר אז בתוך סעודתו הטהורה.

קדושת זמני התשובה

כב. בתחלת הסעודה מוצאי צום גדליה היה דרכו בקודש לספר כמעט בכל שנה ושנה (וכן בזה השנה האחרונה), מהגה"ק **משינאווא ז"ע**, ואמר בזה הלשון:

הנה אומר ולא איבוש מכיון שכבר נדפס בספר הקדוש **דברי יחזקאל**, שאמר על ימים הקדושים דבין כסה לעשור אשר נראין קדושת הימים האלה בכל דבר, וגם בנרות - כי גם הם מאירים יותר יפה מבימי החול.

והוסיף רבינו על זה ואמר:

הנה ההמון עם מדמין ימים האלו דעשרת ימי תשובה לימי הסליחות שקודם ראש השנה, כיון שגם עכשיו אומרים סליחות, אבל הלא נראה בחוש שאינו כך כנזכר לעיל, והאיך נוכל להדמות זה לזה, הלא הנרות מאירים ונראים לעינינו כמו בימי שמחה ויום טוב. ואז בימי הסליחות שקודם ראש השנה היו הימים בפחד גדול מאימת ימי הנוראים, אבל כעת רואין חוש התגלות ימי הרחמים הנמשכים מימי שמחה של חג הסכות שכבר נתעורר לטובה, ועל כן הנרות במעלה גבוה ומאירים בקדושה יתירה

עד שנשתנה גם האור למעליותא וכנראה בחוש¹, (הראה בידו על הלעקטע"ר ואמר) וגם על האלעקטע"ר ניכר זאת.

והוסיף עוד ואמר, ששמע מאביו הקדוש **בעל דרכי תשובה**, מה שספרו מזקנו **בעל בני יששכר**, שהיה נראה בחדרו (להבאים אליו מאנ"ש) ביום ראש חודש כי היום יום מסוים וניכר הקדושה היתירה שניתוסף אז במקום היכלו בחדרו שהיה שם.

ואמר רבינו, שגם אצל אביו הקדוש **בעל דרכי תשובה זי"ע** היה הוא מכיר ורואה מדרגה זאת, וגם על פניו היה נכרת הקדושה יתירה שנתוסף ביום "ראש חודש".

ובאמת, כי בימים טובים ושבתים נכרת הקדושה גם לפשוטי המון עם, וכן הוא גם בחול המועד שהקדושה נכרת לכל אחד בכל מקום.

עד כאן לשונו הקדוש.

● לדרוש את ד' בכח וכמוה

כג. בתחלת הסעודה (יום ג' ו' דעשרת ימי תשובה) התחיל לערוך שיח בענין הנהוג בין צדיקים **תלמידי בעל שם טוב זי"ע** ותלמידי תלמידיו אחריו, להתחבר ולסעוד עם תלמידיהם ואנ"ש בימים האלה ימי הנוראים דעשרת ימי תשובה לטובה. ומה ששמע בזה מאביו **בעל "דרכי תשובה" זי"ע** בשם אחד מגדולי תלמידי **הרבי מלובלין זי"ע** הגה"ק **מו"ה ר' יחזקאל מקוזמיר זי"ע** שהיה איש קדוש ונורא והיה דרכו בקודש בשעות מיוחדים בכל יום ויום להתחבר עם תלמידיו וחסידיו הגדולים לדבר עמהם דברים ערבים ומתוקים בקדושה וטהרה מהצדיקים הקודמים ושאר עניני חסידות גם בענין שלימות הנפש. ובימי הרצון ימי הסליחות ועשרת ימי תשובה אחר התפלה בעת שבאו לביתו כבר היה לו מוכן למזומן יין שרף עם מיני מזונות והיה בעצמו מחלק וחותר ונותן לכל אחד ואחד חלק יפה, וצוה להם לאכול מקודם ואחר כך עסקו בדברים העומדים ברומו של עולם עניני חסידות מעשי מרכבה מצדיקים כנוצר לעבודת השי"ת, ואמר להם שרצונו שמקודם יסעדו לבם כי בלתי זאת לא יוכלו להרים ראש ולהטות

¹ ופעם אחת לפני איה שנים, כשדיבר בלילה ההוא מענין זה, הוסיף ואמר בזה הלשון: **הנה אם יחשוב אחד לומר שאהו ח"ו רק דמיון אומר אני לו שידע שכל חיים חיותו (של זה האדם) אינו חיים רק דמיון.**

אוזן קשבת לדבריו הקדושים, אבל אחרי שכבר אכלו יש יכולת להרים כח ומוח לדרוש את ה' לנכון.

🕯 קרבן יפה ליום סליחה וכפרה

כד. וכן (עוד סיפר אז) שמעתי עוד בזה מאמו"ר זי"ע בענין הסעודות בימים האלה, לאשר סתמן כלשמן הן הנה הכנה דרבה על יום הקדוש והנורא הממשמש ובא לטובה, יום סליחה וכפרה אשר צריכין לקיים מצות השם יתברך ולהתענות בו שהוא בחינת קרבן לה' במיעוט חלבו ודמו כידוע, וכדי להרבות כחינו לזה (שיהיה הקרבן יפה) צריכין לסעוד ולאכול מקודם.

ומקובל מעשה שאירע עם חסיד אחד בימי רבינו הגה"ק בעל נועם אלימלך זי"ע, והחסיד הנ"ל היה בעל תשובה, וכל ימי חייו מלאים בסיגופים ויסורים שהיה עושה לעצמו בעבור שבימי נעוריו לא התנהג כראוי ועבר על איזה עבירות. אבל סיגף את עצמו בהפלגה יתירה כל כך כמה שנים, עד שכשהגיע לערך אמצע שנותיו לא היה נראה עליו זולת עור ועצם בלי בשר, ונעשה כמעט חולה מסוכן.

ופעם אחת נפל בדעתו כי לא יצא עוד ידי חובתו, ונודע לו שיש בדורו צדיק גדול אחד, בעל נועם אלימלך זי"ע, אשר עוסק בתיקון הנשמות, והוא נצרך לזה ביותר לתיקון נשמתו. על כן הכין את עצמו, ונסע לשם. וכשבא לפני הגה"ק בעל נועם אלימלך זי"ע קבלו בסבר פנים יפות, והבטיחו שיביא את נפשו לידי תיקון, רק צוה לו מקודם שילך לביתו עד משך שני שבועות ויאכל וישתה וישן כראוי להרבות חלבו ודמו, ואחר כך יבא לפניו, כי הלא לעת עתה אין לו כח אפילו לדבר, ואם יעשה כדבריו אז יוכל לבא לפניו ויסדר לו עניני התשובה כראוי.

וכן היה, שהחסיד הנ"ל שמע ועשה כאשר צוהו, ובעת שחזר ובא לפני רבו אחרי עברו עליו ימים הנ"ל לקח רבינו הנועם אלימלך זי"ע את הסיידור שלו ונתן בידו וצוה לו שיאמר עמו ביחד בניגון שלו אשמנו, וכן היה. ויהי כאשר אך יצא יצא מפיו של החסיד אותן אותיות תיכף היה מרגיש בעצמו התעוררות גדול וחרטה גמורה על חטאיו ופשעיו שעשה נגד רצונו יתברך שמו, ומגודל הפחד נתעלף ונפל אפים ארצה לפני רבו הקדוש, וצוה הרב לב"ב ומשמשיו שיניחוהו על המטה וליתן לו מעט יין שרף, כי אין זה ח"ו שום דבר סכנה. וכן היה, שתיכף שב רוחו בקרבו. ואחר כך אמר לו רבו

הקדוש הלא אמרתי לך שצריך אתה לאכול מקודם, כי אין בך כח לעשות תשובה כראוי, כי לא תעניות וסיגופים הם עיקרים כי הם רק חלק הטפל, ועיקר התשובה הוא החרטה והעזיבה על חטאיו אשר חטא לפניו יתברך שמו, ובעשותך כן תהא תשובתך שלימה. ועל כן תלך נא עוד הפעם לביתך כימים הראשונים ותאכל ותשתה ותישן ואחר כך נאמר גם תיבת בגדנו.

וכן עשה פעם שנית הכל כנ"ל, ופעם שלישית, עד ערך תשעה או עשרה פעמים. ויותר לא צוהו לעשות, ואמר לו רבו שכל אלה החרטות שהיו לו בזמנים האלה נחשבו לתכלית תשובתו בשלימות. ואחר כך צוהו ליסע לביתו ושיוכל לבא עוד לפעמים אצלו, אבל אין צריך עוד לכל אלה הפעולות הישנים כי כבר נמחל הכל.

[עד כאן המעשה הלזו לעניננו, וסיים אז רבינו:] על כל פנים מזה מובן בפשטות כי יותר טוב בימים הקדושים האלה להיות בכלל עשה טוב ובשמחה, שלא להתענות ולא לסגף את גופו, הגם שהתענית היא ענין גדול ומסירות נפש, אבל לא זה העיקר תכלית שיוכל לבא לתשובה שלימה, כי אם העיקר רק העזיבה והחרטה על שחטא והקבלה באמת לאמיתו שלא יחטא עוד כבראשונה. ועל כן צריכין לאכול כעת לאסוף כחותינו ליום הקדוש והנורא שנוכל להתוודת אז באמת בלב שלם ובכח בלי שום מניעה כי זהו העיקר כנ"ל, וכן יהי רצון.

עַד הַיּוֹם כַּח הַתְּשׁוּבָה

כה. גם (עוד סיפר אז) אחר כך^f (כאשר היו רעונותיו של אדמו"ר משוטטים בגבתי מרומים [באמצע סעודתו הקדושה] ופתאום נשמע ממנו

^f באותו סעודה (ו' דעשרת ימי תשובה) שאל רבינו בענין הסוכה, האם צריכה איזה תיקון מאיזה חסרון, ואיך שיפעלו לטובת תיקונה כראוי. ואחר כך לשעה מועטת ניזכר ואמר:

הלא דברנו לפני זה מעניני הסוכה, והנה היום בסליחות אמרנו בפזמון **יחביאנו צל ידו תחת כנפי השכינה חון יחון כי יבחון לב עקוב להכינה וכו'**, וידוע הקושיא מבני יששכר (מאמרי חודש תשרי מאמר ח אות ח) כי ישראל הם במדרגותיהם במעלות על כנפי השכינה ולמה אמר בזה רק **תחת כנפי השכינה**. ותידף בשם בעל עטרת צבי זי"ע שזהו קאי על הסוכה שמעוררים כעת, ועל כן אמר **יחביאנו וכו' תחת כנפי השכינה** כי הסוכה חופפת עלינו ומצלת ומגנת על כלל ישראל, (עיי' שם הענין באריכות), עד כאן דבריו הקדושים.

ולהבין הענין בפשיטות י"ל, כי גם עכשיו אשר אנו עומדים עוד בימים שקודם יום הכיפורים הבעל"ט, עם כל זה אלו הימים גדולים המה וקדושים ברום מעלה (וכן יום

ששפתותיו לוחשות ואומרות בשפה רפה בלחישה בלשון אשכנז בזה הלשון **"עם איז שוין היינט גאר קיין וועלט נישט"**, וכן חזר עוד הפעם על דברים הנזכרים לעיל. ואחר כך אמר פירוש לדבריו) סיפר מעשה מהקדוש הרבי ר' משה סופר מפשעווארסק זי"ע, ערך גודל קדושתו מי ימלל, ומי יוכל לשער גודל עבודתו הטהורה, הגם שהיה גופו חלש מאוד לאין שיעור, וכידוע וכנראה במקום משכן כבודו מנוחת גופו הקדוש על קבר איש אלקים שכל צורת הקבר אינו מחזיק לארכו כי אם כמו לנער מבן י"ב או י"ג שנה, ועם כל זה בגוף קל וחלש כזה היה עובד השם יתברך עבודה גדולה לאין שיעור, שהרעיש כל העולם במעשיו ועניניו (והוא סופר סת"ם כידוע).

ופעם אחת אירע ששלח את בנו הקדוש להסתופף בצל קדשו של רבינו החוזה הקדוש מלובלין זי"ע, והוא קבלו בסבר פנים יפות ובכבוד גדול עבור ערך קדושת אביו. וכאשר הקריב לבא ליל שבת קודש לסעודת חקל תפוחין ואך בא יבא להסעודה אורח חשוב הנ"ל, והרב תיכף קרבו אצלו וכבדו כערכו. ואחר כך צוה לו רבו להעמיד צלוחית יין להשלחן הטהור שלו (כנהוג) עבור בריאת ורפואת גופו של אביו (הוא הרבי ר' משה סופר

מחר שאומרים הפזמון של "ישמיענו סלחתי יושב בסתר עליון" שגבה עוד למעלה מהיום הזה, ובפרט אחר כך בא יבא יום "שלש עשרה מדות" שאין לשער ערך מעלת קדושתו לאין שיעור, ועל כן בימא דידן (ג' דעשרת ימי תשובה) אומרים הפזמון יחביאנו כנזכר כדי לעורר זכות מצות סוכה הקדושה שמעלתה מרומם מאוד לצרף לזכותנו ולישועתנו, ומקובל בידינו בשם תלמידי הגה"ק מראפשיטץ זי"ע שהיה דרכם בקודש לעשות ציורים ופרחים וכעין צפרים וכיוצא "לנוי סוכה", ורוב מעשיהם האלו היו עושים עוד בעשרת ימי תשובה, זולת תיקון הסוכה בעצם (או בנינה) שהיה בימים שבין יום הכיפורים לסוכות, אבל הציורים לנוי סוכה היו עושים בכל שנה תמיד עוד בעשרת ימי תשובה דייקא. ולפי הנ"ל מובן כוונתם ביום המעלה כדי להמשיך מהסוכה ישועות וזכויות ליום הקדוש והנורא.

אבל עוד קשה לכאורה, אם כן למה אומרים ביום מחר הפזמון של "ישמיענו סלחתי" שהוא שייך ליום הכיפורים יום מחילה וסליחה, ולפי זה היו צריכין לומר זה הפזמון של ישמיענו סלחתי ביום ו' דעשרת ימי תשובה, והפזמון של "יחביאנו" וכו' למחרתו ביום ז' כדי שיבואו על סדרן (עניני יום הכיפורים קודם לעניני סוכות) כמובן, אלא דהענין מובן בפשטות, כיון ששורה עוד קצת דינים בעשרת ימי תשובה אשר לא נמתקו לגמרי על כן מקדימין לעורר רחמים בזכות הסוכה שהיא בחינת יחביאנו תחת כנפי השכינה כנזכר בכדי להמתיק הדינים, ואחר כך חוזרין על הסדר של עשרת ימי תשובה ששייך בו בקשת "ישמיענו סלחתי", כי עוד קודם יום הכיפורים אנו עומדין כמובן, וזה הענין היא מבחינת מטי ולא מטי כידוע.

עד כאן לשינוי הקדוש.

הנ"ל), וכן צוה עליו להזכירו (את אביו) לפניו עוד הפעם אחרי ברכת המזון. ואחר כך אמר לו שלא ידאג, כי אין כאן שום סכנה ח"ו, רק שהוא חולה במקצת, אבל ישוב ויתחזק לאיתנו ובריאתו כמקדם.

עם כל זה בן החביב היה בפחד ודאגה במקצת עבור שלום אביו, ועל כן לא נשאר שם כדרכו בפעם אחרת על משך איזה שבועות, רק תיכף ביום א' בבוקר נסע לביתו. ובבואו סמוך לעירו התחיל תיכף ומיד לשאול בשלום אביו, וענו ואמרו כולם פה אחד שאין לאביו שום חולשה, וגם בשבת התפלל בבית המדרש עם מנין כראוי, והיה לפלא גדול בעיניו.

ובבואו לפני אביו החדרה ושאלו אביו משתומם מה זה מהרת לבא בני, היה לך לישאר שם לכל הפחות ערך שלשה שבועות כי, לא בניקל כל כך להיות הלוך ושוב לבית הרבי בעמל רב וריחוק מקום כל כך, על כן על כל פנים שכבר היית שם היה לך לשהות זמן מה. אבל בנו שאלו תיכף ומיד: אבי אבי, האיך הוא מצב בריאת גופך. והשיבו: טוב טוב.

וכשמוע הבן תשובתו שאלו פעם שנית, תאמר לי האמת האם נעשה עמך מאומה בליל שבת קודש כערך שעה עשירי בלילה, כי על כן באתי בצל קורתך כל כך מהר בחזרה בהיותי מהסס במצב בריאת גופך, כפי שנודעתי שם אצל רבינו החוזה הקדוש. אז ענה לו אביו, עכשיו אני רואה שהצדיק היה מרגיש הכל מה שנעשה עמי דבר נורא באותו עת, ומעשה שהיה כך היה:

תדע בני יקירי, לאשר ליל שבת קודש הוא תשלום של כל השבוע, ועל כן צריכין אז לפקח ולתקן מעשי איש ופקודתו ועלילות מצעדי גבר מכל ששת ימי המעשה. וגם אני עשיתי בעצמי חשבון מכל מעשי בשבוע שעברה, וראיתי לדאבון נפשי אשר המה רעים עד מאד. ונתתי אל לבי חרטה ועזיבת המעשים רעים, עד אשר נגע ללבי מאד, וממש הרגשתי בעצמי טעם מות ר"ל, ויראתי מאד בעד החיות שבקרבי שכמעט פרחה נשמתי. אבל מה היה לי לעשות, כבר היה ערך אמצע הלילה והנרות לא דלקו, וגם אשתי היתה ישנה כבר ולא רציתי להקיצה, ובפרט שלא היה בי כח להקיצה כי נחלשתי מאד עד שניטל ממני אפילו כח הדיבור.

ופתאום באותו שעה נזכרתי שעל השלחן מונח בצלוחית מעט יין שרף לקידוש הבוקר, וגמרתי בדעתי שאקח מזה ליתן על פני החיות נפשי ומעט לפי גם כן, שעל ידי זה יתחזקו כוחותי. אבל לא היה בי כח לילך אצל השלחן, על כן גמרתי בדעתי שאפיל את עצמי בכל כחי על השלחן מקום

שהנ"ל עומד. וכן היה, כי הרבי מלובלין החזיקני אז - כפי דבריך - ועל ידי זה נפלתי על מקום הנ"ל, וזכיתי לבא לכחי ואיתני הראשון, עד שיכולתי ב"ה ביום שבת קודש ללמוד כראוי, וגם לבא להתפלל בבית המדרש, עד כאן לשון הקדוש.

[עד כאן המעשה הנ"ל, ואחר כך סיים רבינו בהתעוררות רב:] מזה יכולין לשער עד היכן כח התשובה וגודל חרטת ר' משה הנ"ל זי"ע, עד שהגיע לסכנת נפשות ממש. הגם שהיה הצדיק הנ"ל מבלה ימי השבוע בקדושה וטהרה, ועם כל זה היה לו השגה ויכולת להתחרט כל כך, והלואי שנהיה זוכין אנחנו לגודל חרטה שלו אפילו בערב יום הקדוש הבעל"ט.
(עד כאן לשונו הקדוש).

סדר יום שלש עשרה מדות

כו. ביום ה' (ח' דעשרת ימי תשובה), הוא יום "שלש עשרה מדות", הנהוג בפה לומר סדר וידוי הגדול (הנדפס יחד עם נוסח ההקפות), ולקרוא פרשת הקרבנות (אחר תפלת שחרית), ודרכו בקודש היה אז להתפלל בבית המדרש הגדול דפה. וכן בשנה אחרונה הלז היה כל זה בלי השתנות, והתעוררות תשובה היה לאין שיעור באמירת סדר וידוי על ידי רבינו בעמדו על הבימה אצל הספר תורה, ובקול מעורר היה מסיים כל פסקא של הוידוי. וגם אחר כך קריאת של פרשת הקרבנות, אשר בין כל פרשה ופרשה היה אומר בעצמו מספר "מצות השם", מצוה וסדר הקרבן ששייך לאותו פרשה, וסיים בבכי "הי רצון שיבנה במהרה בימינו אמן".

ואחר בואו מבית המדרש ושב תיכף ומיד לסעוד עם תלמידיו ואנ"ש והכל בחפזון דמצוה¹ מקוצר הפנאי, ורק כדי לקיים מנהג אבותיו ורבותיו

¹ והמסובין שלא ידעו שיזדו כל כך, נתאחרו מלבוא, והיו רק מתי מעט ערך ה-ז שישבו אצל השלחן הטהור, ורבינו התפלל קצת מזה, ותיכף אחר אכילת המוציא סיפר - (כדרכו בקודש בכל ענין וענין לספר) - מעין המאורע מרבינו בעל דברי חיים זי"ע אשר דרכו בקודש היה ביום א' דראש השנה בגמר תפלתו ואחר קידוש סמוך לחשיכה הלך להנפש על איזה שעות בלילה, ואחר כך בא לתפלת ערבית. ופעם אחת אירע, שתיכף בהגיע הלילה לא הלך להנפש ובא להתפלל בלי איחור כלום, אבל העולם בלתי ידעו מזה בחשבם שעוד חזון לצועד ויתעוררו מתרדמתם לזמן תפלת ערבית כבשאר שנים כתיקונן, הלכו להנפש ולישן בתוך כך, וממילא לא מצא רבינו הדברי חיים העם בבית

הקדושים. ולא היה אז מאריך שיח, רק הזדרז וצוה למהר בהבאת המאכלים כי כבר היה מוכן ומזומן במוחין דגדלות בהכנה דרבה על יום הקדוש והנורא שהנה זה עומד אחר כתלינו, ואור זיו קלסתר פניו המאירים תמיד היה אז איום נורא תהלות, מפחד המלך יושב על כסא, כי שמה ישבו כסאות למשפט כסאות לבית דוד [התלוי בתשובתינו תשובת הכלל בתיקון כל העולמות לתקן בעת נכון ונשא הלז]. וכך היה אומר תמיד להסביר הענין, כיון שאין ישראל נגאלין אלא על ידי תשובה, וכן כיוצא בו אין יום הכיפורים מכפר אלא בתשובה, ונמצא שכיון שעושי תשובה ביום הכיפורים (כדי שיתכפר וכנ"ל) מיד נגאלין, וממילא שעיקר ביאת משיח צדקינו תולה ביום הכיפורים דייקא.

והיה דרכו בקודש לומר אז אשר יום הזה (ח' דעשי"ת) בודאי יום שמחויב בסעודה היא לכל הדעות, ובפרט לנו החוטאין [כך היה תמיד כולל את עצמו עם המסובין על השלחן (עם כל אחד ואחד) מרבה ענוותנותו, וידוע שכן היה דרכו בקודש של הרבי ר' זושא זי"ע (ראה חיים ושלוש פרשת וישב ד"ה או יאמר ואת כל)].

והסביר טוב טעמו ואמר, כיום שהחיוב בערב יום הכיפורים לאכול ולסעוד, והוא נחשב (שכל האוכל בתשיעי מעלה עליו הכתוב) כאלו התענה וכו', וידוע דרשת רז"ל הכינו עצמכם ביום התשיעי שתוכלו להתענות ביום העשירי. והיינו כיון שצריכין להיות יושב בתענית ולהתוודות על חטאינו ביום הקדוש, על כן ביום שלפניו בערב יום כיפור צוה השם יתברך לאכול.

(וסיים דבריו בזה הלשון:) ונמצא כי אנחנו שברוב אולתינו שגינו והרבה חטאנו לאין שיעור, ועל ידי כן חיוב של הוידוי עם התענית מוטל עלינו עוד ביתר שאת, ולעומת זה גם כן האכילה לפני התענית ההכנה ליום הכיפורים שהוא מעצם מצותיו יתברך שמו צריך גם כן להיות ביתר שאת

המדדש, דק בקושי נתאספו מנין עשרה, ועל זה נתפלא רבינו בעל דברי חיים ושאל, היכן הלכו כל העולם הבאים על יום טוב? ואחר כך חזר והשיב לעצמו, כי מסתמא המה עייפים ויגיעים מעבודת היום, על כן הלכו להנפש קצת. ועם כל זה הוא התפלל.

וכשעלה לביתו נאווה קודש (אחר התפלה) נפל בדעת קדשו לילך לסעודת יום טוב גם כן תיכף ומיד, וצוה לאתקינו סעודתא ובא להסעודה, ומובן שגם עוד אז עדיין לא נתאספו העם וכמו בעת התפלה, ואז שאל הרב עוד הפעם כנ"ל היכן העולם? ותיכף השיב תשובה בעצמו כנ"ל, כי מסתמא המה עייפים ויגיעים והלכו להנפש. והתחיל כן סעודתו במתי מספר, ורק בסוף הסעודה באו והגיעו העולם, ואנ"ש הנאספים המה ראו כן תמהו על ההשתנות וחספזן של הדברי חיים, אבל מה עמקו מחשבותיו, זי"ע.

להתחיל עוד על כל פנים עם יום אחד מקודם לערב יום הכיפורים. ועל כן יום הנורא הלזה, יום "שלוש עשרה מדות", גדול וקדוש היום לאדוננו גם בענין סעודתינו חזי לאיצטרופי לטובה ולזכותנו לקיום מצותיו יתברך שמו.

כדברים האלה דיבר בקדשו בהר מרום סעודתו יחדיו ביננו שגבה למעלה משכלינו.

ואחר סעודתו הלך להנפש מעט, ובשעה חמשה אחר צהרים התאספו לתפלת מנחה, ואחרי כן הלכו "לסדר תשליך" כנהוג [דייקא ביום זה (ראה שער יששכר מאמרי חודש תשרי מאמר שובה ישראל אות כב)]. ויצא רבינו לשוח בשדה אל הנהר לומר התפלות הנהוגות, ושהה שם בערך חצי שעה אשר האריך באמירת הי"ג מדות ("מי א-ל כמוך") בסידור האריז"ל בכוונות ויחודים, ואחר כך בא לביתו לחדרו המיוחד כערך יפה שעה אחת, והגיע לתפלת ערבית כנהוג.

ברק שלישי

יום הקדוש

✪ ליל ערב יום הקדוש

כז. בליל ערב יום הקדוש אחר תפלת ערבית, נתאספו אנשי העיר ואנ"ש לקבל ברכת צדיק בגמר חתימה טובה, כנהוג אז ליתן פתקא (קוויטעל) שיזכירם בתפילתו לחיים ארוכים וטובים.

ואחר זה בחצות הלילה בא בחדר התפלה לומר סליחות של ערב יום הכיפורים, ואחר גמרו הסליחות הלך לחדרו לעשות סדר כפרות כמנהג העולם¹⁰, וכבר השו"ב עומד מוכן ומזומן בהחצר, ורבינו הלך בעצמו עם התרנגול לעמוד עליו עד אחר שעת השחיטה וגם שחיטת כפרות ב"ב, וכן לקיים בעצמו מצות כיסוי הדם בעפר. ונכנס לחדרו, וכל העם הלכו גם כן לשלום.

✪ ערב יום הקדוש

כח. ביום ערב יום כיפורים אחר סדר תפלת שחרית וכו', ואחר חצות היום, היה דרכו בקודש לבא לסעודת מצוה במלבושי שבת ויום טוב, וזה היה לו הסעודה המפסקת (כי לא סעד ולא אכל אחר כך, רק היה נוהג לשתות אחר תפלת מנחה איזה משקה שווארץ קאו"ע או לימאנאד"ע).

ובסעודה זו היה ניכר עליו פחד ה' והדר גאונו ביתר עוז, ופלגי מים ירדו עיניו בעת ההוא גם בשעת האכילה ושתייה, עד שכל עין רואה אז קלסתר פניו נפל עליו אימה ופחד בהתעוררות קדושת הזמן כי קרוב יום ה' הגדול והנורא.

¹⁰ ואחר זה היה דרכו להניח את התרנגולת ארצה בנחת, ומאוד הקפיד על אותן שנהגו ליקח התרנגול בראשו ולזרקו ארצה, זה היה בעיניו מנהג גרוע מטעם צער בעלי חיים, וגם מחשש ריסוק איברים כידוע.

ודיבר מעניני ערך גודל קדושת היום, וגם בזה לא האריך הרבה, כי רעיונותיו משוטטים בגבהי מרומים. וסדר אכילתו היה מעט מזעיה, רק מהדגים היה אוכל בכוונה, ומשאר המאכלים יצא בטעימה וחילק הכל לשיריים בין המסובין ואנ"ש הנאספים. ואחר גמר הסעודה (קודם ברכת המזון) היה מזמר (עם המשוררים) הפזמון ירצה צום עמך וגו' מהסליחות. ערב יום הכיפורים, בניגון התעוררות.

ואחר כך היה אומר תורה בהתעוררות נפלא בקדושה וטהרה, ולחיבת הקודש אעתיק מה שאמר בזה השנה האחרונה:

כט. ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש בערב מערב עד ערב תשבתו שבתכם (ויקרא כג, לב).

(התחיל עוד באמצע סדר השלחן הטהור בהכנעה והתעוררות ובבכיות בזה (הלשון): הנה הרבי מרוזין זי"ע אמר בערב יום הכיפורים בבכיות גדולות הפירוש בזה הפסוק ועניתם [מלשון ויען ויאמר], (היינו כשבא ערב יום הקדוש, והחי יתן אל לבו תהלוכותיו בשנה העברה שלא היה כראוי, ואין לו שום פתחון פה להצטדק, על זה אמר) **ועניתם** (כשתענו ותאמרו להשם יתברך נגד המקטריגים הרוצים לשפוט עליכם ללא טוב בעבור חטאיכם, תהיה לכם תשובה לענות בפניהם) **את** (כמו "עם") **נפשותיכם** (הנפש שלכם, והיינו שנתנו לכם נפשות שפילות ממדריגה תחתונה וקטנה ועל ידי זה לא יכולתם לעבדו בדעת וברצון כראוי. וסיים הרבי מרוזין בענותנותו בבכיות בזה הלשון: וכל זה נאמר שפיר עליכם, אבל אני שקבלתי נשמה גדולה ממקום גבוה מה אענה אני בעד עצמי, עד כאן תוכן דבריו הקדושים.

(והוסיף רבינו תיכף ומיד בזה הלשון): זה אמר הקדוש הנ"ל ברוב ענותנותו, אבל לי יש לבכות ממה נפשך, דאם יש לי נשמה קטנה אז יש לי לבכות על גורלי ככה, ואם יש לי נשמה גדולה וכמו שהעידו עלי (על פעוט כמוני) כמה צדיקים, בודאי ראוי לבכות ומה אענה בעדי.

[ואחר בכיותיו כשעה חדא הוסיף ואמר:] וי"ל הפירוש בהמשך הכתוב **מערב עד ערב תשבתו שבתכם**, דהנה ישראל קדושים נתונים בצרה ושביה והם הולכים ובאין מגלות לגלות עד שירחם ה' וישקיף השקפה לטובה לגאלינו במהרה בימינו, אבל הלא לעת עתה על ידי הגליות והצרות מאחד לחברתה אין יכולין להרים ראש לעבודת השם יתברך ולתשובה, וזהו

בודאי מליצת זכות גדול בעד כלל ישראל. וידוע כי ער"ב נקרא גלות, **מער"ב עד ער"ב**, (היינו מה שהולכין מגלות לגלות מצרה לצרה, בזה לבד) **תשבת"ו**, (מלשון שמות יב טו) תשבת"ו שאור מבתיכם, והיינו שתוכלו להשבית) **שבתכם**, (היצר הרע שרוצה להשבית טובתכם וישועתכם, ושלא יפעול ח"ו כלום, רק שנזכה לתשובה שלימה ולשנת גאולה וישועה אמן.

עד כאן תוכן דבריו הקדושים.

✽ ליל כל נדרי

ל. לעת ערב בכניסת יום הקדוש, טרם נכנס רבינו לבית המדרש לתפלת כל נדרי, רגילין היו יחידי סגולה לבא אז בחדרו, ועוברין לפניו כבני מרון איש כברכתו בירך אותם.

ומשנה לשנה נתרבו הנכנסין ויוצאין בעת רצון הלז, ועתה בפעם הלז רבו כמו רבו דוחקא בתר דוחקא אל הקודש פנימה לקבל ברכה אשר ברך איש האלקים. ונדחקו העם על שלחנו הטהור, שעליו כבר היו הנרות דולקות לכבוד יו"ט, ורבינו צעק עליהם בקול גדול: **"אוי מה אתם רוצים ממני, ראו שלא תכבו הנרות ח"ו, הניחוני נא, הניחוני כדי שאוכל לילך לבית המדרש"**. וכל העם נבהלו מפניו, והוצרכו לעזוב את חדרו ולצאת מבלי לקחת ברכתו הטהורה, כי לא רצה לברך אותם בפרטות לכל אחד, רק הגיד בקול **"תתברכו כולכם בדרך כלל"** (ואחר כך בירך עוד רק יחידים מנויים שנשאר בחדרו), וזירז ליכנס לבית המדרש בקדושתו.

ובבואו אל הקודש לליל "כל נדרי" מבעוד היום וכנהוג, ורבינו בא לבית המדרש בפחד איום ונורא בקדושת רגש עת רצון הנפלא של הזמן גרמא. והתחיל להשמיע קולו נאדר בקודש ברוב עוז ותעצומות לעם ברוח אלקית, לעורר לתשובה ולעורר רחמים בעד כלל ישראל להצדיקם ביום דין בטענות ישרות אמיתיים, ולפעול ישועתם בעת רצון הלזה, ואם לא למעננו על כל פנים למען קדושת אבותינו והנשמות הקדושות שבאים והנם פה עכשיו בעת קדוש ורצון הזה לטובה. ובעבור שהאבות מצטערים בצער בניהם כמ"ש רש"י מדברי חז"ל (בפרשת חקת), ואי אפשר לנו לשתוק על זה, כי אם אנחנו חטאנו אבל האבות למה יסבלו צער חנם, ולמה יגרע שם אבותינו לצערם בקבר. ועל כן רבונו של עולם תבא להושיענו ביום הקדוש והנורא הלז, ותמחול ותסלח לנו, ותקבלינו בתשובה שלימה, ותגאלינו ברחמים מרובים לטובה [ויתר הדברים

הנאמרים מפה קדשו הלא הם כתובים בספר קונטרס "דברי קודש" שנה זו, עיין שם].

ועורר עוד לבקש מאתו יתברך שמו לבל ידין אותנו על ידי הבית דין של מעלה, שעל ידי זה יוכל לצאת המשפט נגד טובת כלל ישראל, לאשר אין שום נברא יכול להבין ולהשיג בפנימיות נשמות ישראל ושורשן וחלק הקדושה והטוב שבהן, רק הוא יתברך שמו בעצמו כביכול היודע וצופה נסתרות ידין אותנו ברחמיו לטובה, שהיכולת ביד הקדוש ברוך הוא לבטל כל גזירות רעות ולפעול לישועת כלל ישראל כמו שירצה, ויתקיים בנו **מלפניך משפטינו יצא**, (ואתה בעצמך) **עיניך תחזינה מישרים** להוציא כאור משפטינו ברחמים רבים, חותם חיים, בשנת גאולה וישועה בביאת המשיח, במהרה בימינו אמן.

לא. אחר כך כנהוג להקיף הבימה וספר תורה בידו, ונפשו שפך כמים לבו באמירת אור זרוע לצדיק וגו', וכל סדר הלילה בתפלה ופיית התפלל בעצמו כמעולם. ואחר התפלה ושיר היחוד זמרו לאלקים זמרו "כל מקדש שביעי" וכו' כאשר הנהיג עוד הבעל "שם שלמה" זי"ע (כשחל יום כיפור בשבת), ואחר כך הלך לביתו לחדרו המיוחד.

י"ז הכיפורים שהרית

לב. כאור הבוקר תאין ומתכנשין לעסוק בדברי תורה ואמירת תהלים בציבור, עד קרוב לשעה שבעה, שבא רבינו אז לבית המדרש לסדר היום.

והנה עוד טרם נכנס לבית המדרש, הגיד לאנשי ביתו שמסביביו כי ביום הזה יהיה חדשות בבית המדרש, באשר זקיני הקדוש **בעל שם שלמה זי"ע** נהג כשחל יום כיפורים בשבת להתחיל ולזמר בבואו לבית המדרש את השיר "אנעים זמירות" וכו' כסדר בפתיחת הארון, ואחר כך אדון עולם וכו' בסדר התפלה, ובכל פעם כשחל יום כיפור בשבת רצונו היה לזמר ולעשות כמתכונתו. אבל לא כן נהג אאמו"ר ה**בעל דרכי תשובה זי"ע**, ולא נדע למה. אמנם עתה ביום הזה אמרנו להחזיר עטרה ליושנה כמנהג אאמו"ר הנ"ל, עד כאן דבריו הקדושים.

וכן עשה בבואו לבית המדרש, פתח הארון הקודש ואמר אבינו מלכנו פתח שערי שמים לתפלתינו, והתחיל לזמר בנעימות וקול ערב ברגש קודש אנעים זמירות וגו' (בניגון תנועת התעוררות הנודעה). וכל העם רואים את הקולות חדשים לבקרים בזה, אבל אין איש שם על לב עומק כוונת רבינו, וכי רק עתה ביום כיפור האחרון לימי חייו החזיר עטרה ליושנה לאתקטר בחד קטירא לחיי עלמא.

ואחר זה התחיל תיכף ומיד "אדון עולם", וכמה גדולה כח התשובה והתעוררות שעוד זכינו אז לשמוע באחרונה מרבינו בבכיות רבות בזמרו בנעמו אדון עולם וכו' אזי מלך שמו נקרא, ובפרט באמרו וחי גואלי "וצור חבלי בעת צרה" והוא נסי ומנוס לי מנת כוסי ביום אקרא וכו', שהיה דרכו לחזור אלו דברים שאין להם שיעור.

ואחר כך התפלל עד הודו כדרכו בקודש בכל פעם, ומהודו עד המלך היה מתפלל חתן המלך, ומשם ואילך שוב עמד רבינו לפני התיבה להתפלל כל תפלת שחרית, וכן היה דרכו בעת אמרו שיר המעלות ממעמקים קראתיך ה', בעת הגיע לומר קויתי ה' קוטה "נפשי" להשתפך בזה נפשו בבכיות גדולות, אשר כל שומע אם אבן הוא נימוח בחרדת קודש.

לג. אחר גמר תפלת שחרית, בקריאת פרשה דיומא היה קורא בתורה בהתלהבות גדול בקולות נוראות, ובאיזהו מקומות של שבחים היה צועק וזעק זעקה גדולה [ועיין מזה ענין פלא לקמן אות מ]. והוא עלה מפטיר להיותו שבת שלפני יומא דהילולא של אביו הקדוש בעל דרכי תשובה זי"ע שחל ביום (ערב שבת קודש) ב' דסוכות.

ואחר קריאת התורה ניתן עת להנפש, ואז הלך גם רבינו להנפש והניח על לבו הטהור מטלית שהוטבל במים (על ידי נכרי כמובן), לעורר החיות והכח בלבבו.

✽ בעבודת מהן גדול

לד. רבינו אחז דרכו בקודש, וגם בחולשתו הגדול התחזק את עצמו לעמוד לפני התיבה לתפלת מוסף כעבודת כהן גדול. ובכך התחיל בתפלת הנני העני ממעש וכו', עד כי מעט מעט התחזקו כחותיו, ובחזרת התפלה כבר

שב לאיתנו והתפלל בכח גדול ממש בלתי שום שינוי מבפעם אחרת, וממילא כי כל עצם תפלת מוסף היה על צד היותר טוב.

ובפרט בהגיע לפסקא קדישא ונתנה תוקף קדושת היום וכו', אשרי עין שזכה לראות התלהבות הנורא בתנועת כל גופו אילך ואילך רצוא ושוב, וכל עצמותיו תאמרנה ואבריו דא לדא נקשן עד כלות הנפש ממש בעת אמרו **ונתנה תוקף וכו' כי הוא נורא ואיום "ובו תנשא מלכותך"** (שהיה דרכו בקודש לחזור כמה פעמים) **ויכון בחסד כסאך ותשב עליו באמת**, ובפרט בהגיעו לומר **ובשופר גדול יתקע וכו' ומלאכים יחפזון חיל ורעדה יאחזון וכו' לפקוד על צבא מרום בדין**, שהיה מעורר אז עד לב השמים בקול נורא והתעוררות נפלא שאין לתאר בחרט עלי גליון. וביום הקדוש הלזה זכינו לשמוע מרבינו בפעם האחרונה קולו האדיר והחזק הלזה, לשמע אוזן דאבה נפשינו.

וכן היה אחר כך סדר העבודה של יום הכיפורים, ורבינו עמד על מעמדו בקדושת עבודתו בכריעה והשתחויה ונפילת אפים ארצה, עד גמר תפלת המוסף. ותיכף ומיד התפללו מנחה, ואחר כך הוכרז עת להנפש לערך עשרה מינוטען להכנת תפלת נעילה.

תפילת נעילה

לה. בעת קדוש ונורא זמן תפלת נעילה כבר פנה יום, ורבינו בא ועמד לפני התיבה להתפלל והאריך בתפלת הלחש. ואחר כך התחיל חזרת התפלה בקדושת קול נעימה וניגון כנהוג [כמו שהיו מנגנים "בהושענא רבא" בעת הנענועין] בהתלהבות נורא, [כי בזה נסתיימו ונגמרו התפלות של זה היום הקדוש והנורא, וסיום העשרת ימי תשובה].

ואשרי מי שבא לכאן, ועמדו רגליו ביום ההוא במקום הקודש בסמוך לו, וזכו אזניו לשמוע בקולו חוצב להבות אש, ולראות עבודתו הנורא ותנועת גופו הקדוש, כמלאך אלקים עומד ושרת בתפלה להשם יתברך ובתחנונים בבכיות ודמעות [בפרט בעת אמרו החרוזים ובכן תן פחדך וכו' ובכן תן כבוד לעמך וכו' וכיוצא], כגבור חיל במלחמת מצוה להסטים פי מסטינו ומקטריגנו לפעול החותם חיים בעד כלל ישראל. והיה מושך לב בני ישראל לאביהם שבשמים בתשובה מאהבה, בקולו הקדוש בעריבות ומתיקות.

והיה דרכו בקודש (אז בעת נעילה) באמירת אבינו מלכינו לחלקן ולאמרן עם הציבור כל אחת ואחת בפני עצמו, לא כמו המון עם שממהרין בסדר תפלת נעילה, [והיה מרעיש עולמות עבור אותן הממהרין בכדי שיוכלו לילך לאכול במהירות יותר, ואמר שאין בהם דעת ותבונה להבין ולהשיג גודל חשיבות וקדושת התפלה עד היכן מגעת (ראה שער יששכר מאמרי חדש תשרי מאמד יום הקדוש אות ט"ו ב)], שזהו עיקר כל התפלות של עשרת ימי תשובה, ועל כן היה רבינו מאריך כאן ביותר במתיקות והתעוררות נפלא כי הכל הולך אחר החתום תפלת הנעילה. עם כל זה לא נשתהה כל סדר נעילה יותר מערך 80 מינוטען, כיון שהחסירו בו הרבה כמנהגנו (מנהג הספרדיים).

ואחר גמר התפלה ואמירת שמע ישראל וכו', היה רבינו מנגן (עם המשוררים) קדיש שלם. וקודם 'תתקבל' תקעו הריעו ותקעו, רבינו הבעל תוקע סדר תקיעה שברים תרועה תקיעה, תקיעה שברים תקיעה, תקיעה תרועה תקיעה גדולה באחרונה. ואחר זה חזרו המשוררים לשירים ולזמרים, ורבינו לעבודתו לגמור הקדיש שלם, והתחיל אז בריקודין של שמחה בהתלהבות והתלהטות נפלא (שם לפני התיבה) לשמחת גמר תפלת נעילה בהחותם חיים לישועת ישראל.

בצאתו מן הקודש

לו. אחר כך התפללו ערבית למוצאי יום טוב במהירות קצת כמובן, ואז כבר חזר ונראה על רבינו חולשה גדולה לאין שיעור, שעל זה כל הציבור המה ראו כן תמהו איך נשתנית מצב רבינו מרגע לרגע ממש, אשר לפני שעה מועטת עוד היה כגבור חיל במלחמה ובעל כח עצום ונפלא לאין שיעור בקדושת עבודתו לה' בכחות שהן למעלה מהשגותינו, וכעת פתאום

¹ אבל במשך העשרת ימי תשובה לא חלק אותן אפילו באמצען, כי היה מקפיד על זה מאוד, כיון שאין לזה שום מקור. ופעם אחת שמעתי ממנו בעשרת ימי תשובה, שהנהיגו זאת באיזה מקום, אנשים רקים הדורשים רק טובת עצמם, שהם מתחילין לצעוק בקול באותן פתקאות (מאבינו מלכנו) אשר כלולים בהן עניני גשמיים וטובות עצמיית שהם רק הטפל, כי העיקרים המה התפלות והבקשות על התגלות מלכות בית דוד במהרה בימינו, ואלה התפלות הניחו בקרן זוית וחוטפין ועוברין עליה להגיע במהרה לאמצעו מקום בקשות הנ"ל, ששם מאריכין הכל וצועקים הב הב לטובתם, ה' יצילנו וראה שער

יששכר מאמר חדש תשרי מאמרי מאזנים למשפט אות צא.

איך נעשה חלש כל כך עד כי לא היה יכול אפילו להשיב להעולם שבאו אחר תפלת ערבית לקבל ברכתו ואמירת יום טוב כנהוג. וביקש מהעולם היוצאים דחופים לקראת ברכתו, שיניחהו ולא יצערוהו, כי אין בו כח כלום. ואמר רק פעם אחת בקול דממה דקה, ברכת שנה טובה ויומא טבא לכל העולם, ויותר לא היה מדבר מגודל החולשה.

ואחר זה עלה למעלה לביתו נאווה קודש (על ידי סיוע המשמשים בקודש), ובא לחדרו המיוחד ושם עשה הבדלה. ואחר כך הביאו לפניו לשתות - אבל לא לאכול, כי לא היה יכול מגודל החולשה שעליו. ועל ידי גודל היגיעה מעבודתו והתפלות, נתייבש מקום גרונו הקדוש לאין שיעור כמובן, ועל כן שתה אז מים קרים (זויער וואסער) הרבה, ומזה ביקש שיתנו לו איזה פעמים להפיג גודל צמאו, ויותר לא טעם אז רק כחצי הלילה, וכעת הניח את עצמו במטתו להנפש עד ערך חצי שעה קודם חצות הלילה.

לז. בלילה ההוא כשוך חולשת המלך רבינו הקדוש, אחרי הנפש מיגיעתו ועבודתו הנורא של יום הקדוש העבר, עמד ממטתו וטעם קצת ומאז ולהלאה היה בשמחה עצומה ונפלאה מזמן שמחתינו החג הקדוש המשמשת ובא במצותיה - הסוכה וארבעה המינים הקדושים, שכל זאת נתן שמחה גדולה ועצומה בלבבו הקדוש לאין שיעור. ואחרי טעמו קצת מיני מזונות (בחדר השלאף-שטיע"ב) בא לחדרו המיוחד, ואז באו שמה אנ"ש (שהיו אצלו על יום טוב) לקבל ברכתו בנתינת פתקאות (קוויטלעך) כנהוג. ואחר זה בערך שעה אחד או חצי שנים בלילה אמר לאתקינא לסעודתא כדי לסעוד סעודת יום טוב עם אנ"ש.

לח. רבינו בא בחדר התפלה וישב לסעוד, ודרכו בקודש היה להאריך במאמרים וסיפורים יקרים ונפלאים, והיה בשמחה וטוב לבב על השלמו עבודתו אחרי תשלום העבודה ביום הנורא העבר לטובה, ובפרט מכיון שהגיע יום שמחתינו במצות סוכה וארבעת המינים [כנ"ל אות לז].⁸¹

⁸¹ אעתיק כאן שיחה נאה בענין הד' מינים (מהכתובים וחתומים באוצרותי), ששמעתי מרבינו בסעודת מוצאי יום הקדוש בשנת תרצ"ו, גם התורה שאמר אז (כי התורה שאמר בזה השנה האחרונה לא נרשם אצלי, על כן יבא זה כאן תחת זה):

לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך כי כבר רצה האלקים את מעשיך וכו', ראה חיים את האשה אשר אהבת (קהלת ט, ט-ז). וכעין זה מצינו גם במדרש שבמוצאי יום

ואחר אכילת המוציא התחיל לערוך שיח מכמה ענינים, ובאמצע דבריו דיבר מענין ספרו הקדוש "דברי תורה", וסיפר שכבר התחיל לכתוב גם חלק עשירי. וגילה אז, אשר ברצונו לעשות חלק הלז לחלק גדול במספר אותיות השם שד"י, והעשירי יהיה קודש לה, ובעת גמרו לטובה כבר נעלה לציון ברנה לקראת מלכא משיחא במהרה בימינו².

הכיפורים בת קול יוצאת ואומרת לך אכול בשמחה לחמך כי כבר רצה האלקים את מעשיך.

והגם דקיימא לן אין משגיחין "בבת קול", אבל עם כל זה הבת קול שיוצאת לטובה הוא בודאי להאיר לנו הדרך ולהתחזקות אמונה בהשם יתברך, והוא בא להודיענו ולהורות לנו שנהיה בשמחה וטוב לבב על כפרות עונות. ובפרט שמתחילין מכאן ואילך קדושת ימי שמחה של חג הסוכות הבעל"ט, שנזכה לפייסו יתברך שמו מתוך אהבה רבה ויקרבנו ויגאלינו נצח סלה ועד. ועיקר העבודה בימי שמחה הבעל"ט על ידי האתרוג והלולב וכו' (מכיון שניתן לנו זאת אחר יום הקדוש והנורא אחר מחילת עונות ועד עכשיו היה ימי תשובה של בחינת תשובה מיראה וכעת מתחילין לטובה ימי תשובה מאהבה), ועל ידי הד' מינים יכולים בעזרת השם יתברך לתקן בכל העולמות, על ידי הנענועין בכל הקצוות.

וזהו פירוש ראה חיים (חיים בגימטריא לול"ב), עם אש"ה (אש"ה הוא בחינת מלכות כידוע, והאתרוג גם כן בחינת מלכות כנודע, ושפיר רמוזים כאן האתרוג והלולב, ומסיים) אשר אהבת, (לאשר כעת מתחילין לטובה ימי התשובה מאהבה,

וכן יעזירנו הקדוש ברוך הוא למען כבוד שמו, שנזכה בימי השמחה ושמיני עצרת ושמחת תורה ליחודא שלים ולתיקון העולמות בכלל ובפרט.

עד כאן לשונו הקדוש.

ואחר זה הפליג בשיחה נאה עם המסובין אצל שלחנו אז, וסיפר שזכה לאתרוג נאה ומהודר על צד היותר טוב ממש שאין כמוהו, ושהוא מלא שמחה על התקרבות ימי החג הקדוש זמן שמחתינו.

ודיבר בקדשו עוד, בזה הלשון בלשון אשכנז "איך וועל זעהן וואס דער אתרוג וועט זאגען צי מיר". והסביר הענין, וסיפר מזקינו הקדוש בעל זרע קודש מראפשיטץ שדרכו היה לומר, כי העולם ובעלי בתים והמון עם לוקחים להם האתרוג עם הלולב וכו' והמה מנענעין עם הד' מינים, אבל לא כן אנכי, רק האתרוג והלולב המה מנענעים עמדי, עד כאן לשונו הקדוש.

² באותו סעודה (ו' דעשרת ימי תשובה) שאל רבינו בענין הסוכה, האם צריכה איזה תיקון מאיזה חסרון, ואיך שיפעלו לטובת תיקונה כראוי. ואחר כך לשעה מועטת נזכר ואמר:

וכאשר שמעתי זאת (באמצע סעודה הנ"ל), נפל בדעתי תיכף ומיד, וחשבתי כי נייתי ספר (דברי תורה מהדורא עשיארה כתב יד קודש) ונחזי באיזה אות עומד רבינו כעת,

ואחר הסעודה צוה לזמר סדר "המבדיל" שמיוסד "למוצאי יום הכיפורים",
ואחר זה אמר תורה וברכו ברכת המזון.

ובאיזה זמן בהשערה יגמור עד מספר הנ"ל, שגילה לנו חשבון מספר סיומו של כתיבתו
ספר הקדוש דברי תורה לעת קץ הגאולה במהרה בימינו, ואימתי יהיה זה לטובה, יגעת
ומצאתי עומד אז רק עד אות ס' בערך.

אבל מה נאמר ומה נדבר כי נטרפה השעה ורבינו הלך למנוחות ואתנו עזב לאנחות ולא
השלים למנין שעלה ברצונו כנזכר. ולא זכינו רק עד מספר "עד" אותיות (ששם הבטחון
עולה מספר ע"ד כידוע), כי רק הבטחו בטחו בה' עדי עד נשאר לנו לכלי אומנתינו ועל
ידי זה נזכה בקרוב למקבץ נדחי ישראל במהרה בימינו אמן.

פרק רביעי

זמן שמחתינו

✪ התקרבנות ימי השמחה

לט. ממחרת יום הכיפורים עולם כמנהגו נוהג - זה פנה לכרמו וזה פנה לזיתו, אבל בחצרות קדשו של רבינו עוד ניכרת קדושת מעלת ימי הרצון ונתעלה למעליותא בהתקרבות ימי שמחה של חג האסיף תקופת השנה. שהוא עת הרצון הגדול וקדוש להעלות תשובתינו לבחינת תשובה מאהבה (עיין בהג"ה אות יא). ורבינו בא יבא להתפלל גם בימים האלה שבין יום הכיפורים לסוכות לבית מדרשו (שבחצרו) כמו בשבת ויום טוב, וגם סעד בכל יום עם תלמידיו ואנ"ש [כמו שכתבנו באות כא], והיה חכו ממתקים וכולו מחמדים בדברים ערבים ומתוקים לעוררנו בשמחה ותשובה מאהבה כנ"ל.

✪ הגשם הלך על פני הארץ

והנה בזה השנה האחרונה אחר עבור יום הקדוש, אשר אז מתחילין בהכנה דרבה של חג הסוכות והכל טרודין אז בעשיית הסוכה (והכנת הד' מינים), שלזה צריכין עת מוכשר על פני חוצות, ותראה היבשה והשמש בגבורתה תצהיר על פני תבל ומלואה, אבל לאשר לא כן היה, ואדרבא השמים התקדרו בעבים וגם הגשם הלך לו על פני הארץ שמזה נצטער אותו צדיק, והתמרמר ודיבר בקדשו כי לא יאתה להטרידם ולצערם לכלל ישראל ולעכבם מלהכין לקראת יום טוב בשמחה כראוי, ובודאי שצריכין שיתהפך העת לטובה.

וצדיק גוזר והקדוש ברוך הוא מקיים, ועוד לפנות ערב נשתנה העת צח וזהיר, אבל כנראה שכל זאת היה רק לכבוד פקודת צדיק שדבר אחד מדבריו לא ישוב ריקם, אבל אחר כך ביום שני חזרה העת כמקדם והגשם שטף על פני הארץ, וכן נמשך כה עד עבור ימי חג הסוכות שמזה הצטער רבינו עד מאוד [עיין מזה באריכות בסדר יום ב' לסוכות ובסדר הושענא רבה].

”דאיתג... עוד ועוד”

מ. החרישו ממני ואדברה דבר גדול ונורא, משנה זו אשר קרנו עברה וזעם וצרה.

הנה ביום ב' אחר יום הכיפורים בגמר תפלת שחרית, ורבינו עודו בבית המדרש, בין תפילין דרש"י ורבינו תם, היה לנו פתחון פה לפניו בענין החברה "דרכי תשובה" דק"ק **בערעגסאז יצ"ו**. לאשר נתייסד חבורה ש"ס בתחלת חודש אלול (שנת תרצ"ו), ויום דסיום יהיה נעשה (פעם אחת בשנה) ביום שיבחר לזה רבינו בעצמו, כי נעתר לבקשתינו לבא ולהופיע על היומא טבא של סעודת סיום הש"ס, וקודם ראש השנה כאשר שאלנו חוות דעתו בענין הגבלת יום דסיום, צוה להמתין עד אחר יום טוב של ראש השנה. ואמר, כי אז מקבלין אורות חדשות בהתחדשות השנה.

ואחרי שעברו כבר ימי הנוראים הקדושים, מצאתי עת לדבר לדרוש את האלקים, האיך עלה דעתו הגדולה בהגבלת יום סיום הש"ס הנ"ל. אז ענה ואמר תיכף ומיד: הנה גמרתי בדעתי לקבוע ההוא יומא ברצות ה' על יום י"א תמוז (יומא דהילולא של **בעל עטרת צבי זי"ע**)³. ועל זה צהלה פנינו וחדוה נתעורר בקרבנו, ועל שאלת רבינו למה נתתי כל כך שמחה בלבי? השבתי תיכף ומיד, כיון שי"א תמוז יחול בשנה זו ביום ראשון בשבת, ועל

³ הנה כאשר היה לי בזה פתחון פה לפני ראש השנה (כנזכר בפנים), אמר רבינו אז, כיון דביומא דהילולא של **בעל דרכי תשובה זי"ע** (ב' דסוכות) ממילא אי אפשר לעשות הסיום כמובן, על כן בדעתו הקודש לעשותו בא' מזמנים ששייכים ביותר ל**הבעל דרכי תשובה זי"ע**, והיינו ביומא דהילולא מאחד מהצדיקים הקדושים המרומזין באשפיזא דיצחק (יומא דהילולא של **הבעל דרכי תשובה**); והן: **האר"י הקדוש** (ה' אב), ו**בעל הקנה** (ט' אייר), ו**בעל דברי חיים זי"ע** (כ"ה ניסן). וגם יומא דהילולא שלהן נופל בכל שנה, באותו יום שיהיה בו אושפיזא דיצחק (יומא דהילולא של **הבעל דרכי תשובה זי"ע**). עיין בספר הקדוש "**דברי תורה**" מהדורא ח אות לז (בביאור הענין שם).

אבל עוד אמר רבינו, שגם יומא דהילולא של **בעל העטרת צבי זי"ע** (י"א תמוז) שייך גם כן מאוד ל**הבעל דרכי תשובה**, כיון שהוא נולד ביומא דהילולא דיליה, ועל כן נקרא שמו הקדוש בשם **צבי** כשם הגה"ק **בעל העטרת צבי זי"ע** [עיין בספר בית שלמה מאמר צבי תפארת (אות ב ואות ז) עיין שם]. ופירש ואמר, כי על יומא דהילולא של **הדברי חיים** (כ"ה ניסן) אין רצונו להגביל, כיון שהיה בדעתו הקדושה לנסוע לצאנו על ציון קדשו (כאשר נהג זה איזה שנים). וכן לא על יומא דהילולא של **האר"י הקדוש זי"ע** (ה' אב), כיון שהוא סמוך ונראה ליום ט' אב, שאין דרך לעשות אז סעודות בהתחברות. ועל כן יבחר לו רבינו, או ביומא דהילולא של **בעל הקנה זי"ע** או ביומא דהילולא של **בעל העטרת צבי זי"ע**, ובזה יחיה דעתו רק אחד עבור ימי נוראים (וכנ"ל בפנים).

ידי זה אולי נזכה לשבתא טבא בשביתת רבינו רוח אפינו בקרבינו, ויהיה שמחתינו בשלימות. ועל זה נשא רבינו עיניו הבדולחים למרום בקול דממה דקה, ואמר בלשון אשכנז בזה הלשון "יא ביזדערווייל קען נאך גאר גוט זיין". ואחר כך הוסיף ואמר (בדרך התחזקות): הנני מקוה בזה השנה לישועה גדולה.

ושוב הוסיף, וחזר ואמר: הנה ביום הקדוש והנורא העבר לטובה לא יכולתי להתאפק באמצע קריאת התורה וצעקתי בקול גדול עד מאוד, עד כאן לשונו הקדוש.

ואחר כך פירש דבריו בסיפור מעשה מעין המאורע, כי פעם אחת ביומא דהילולא של **בעל עטרת צבי זי"ע** התאספו לשם גדולי וצדיקי הדור כנהוג ובתוכם מרן **בעל דברי חיים מצאנז** ומרן **מה"ר אליעזר מדזיקעוו** ומרן **מה"ר שלום מקאמינקע**, ועוד הרבה צדיקים יסודי עולם זי"ע. והנה אחרי בואם מציון המצויינת קודש הקדשים מקום מנוחת רבם **העטרת צבי זי"ע**, התאספו בבית מדרשו להתפלל יחדיו.

והקדוש מדזיקעוו היה הש"ץ להתפלל לפני התיבה, ומרן **הדברי חיים הבעל קורא בתורה** (שהיה אז יום קריאת התורה). וכבר היה **הבעל דברי חיים** מרעיש עולמות עוד אז בתורתו וצדקתו וקדושת עבודתו, עם כל זה היה קצת נכנע וביותרת הכבוד מלפני **הקדוש מדזיקעוו זי"ע** כי נורא הוא, גם להיותו בנו של רבו הקדוש בעל זרע קודש **מה"ר נפתלי מראפשיטץ זי"ע**.

וכשבא עת קריאת התורה עלה מרן **בעל דברי חיים** על הבימה, והרב הקדוש **מה"ר אליעזר** נשאר בכותל מזרח – מקום שהצדיקים (אדמורי"ם הנ"ל) יושבים, ושם נהנים מזיו השכינה מקדושת קול אומר קרא התלהבות קריאתו בתורה של **הדברי חיים**.

והנה עוד קודם קריאת התורה התחיל הה"ק **מה"ר אליעזר מדזיקעוו** לערוך שיח בין הצדיקים, ונטל חומש בידו והראה ואמר: הקבצו ושמעו אדמורי"ם כולכם מה שיקרא הרב מצאנז. [והראה להם באחד מהפסוקים ואמר:] תראו כולכם אשר בכאן יצעק הרב מצאנז צעקה גדולה ומרה בקריאתו אלו התיבות. [ואחר כך הראה על פסוק אחד ואמר:] ובכאן יצעק אוי ואבוי! וכו', עד כאן לשונו הקדוש. ומובן שכל דבריו אמת וצדק, וכן נתקיים ממש הכל, והיה לפלא בעיניהם.

ואחר קריאת התורה כאשר ירד **הדברי חיים** מהבימה ובא אצליהם למקום אשר עמד שם להתפלל, פתח ואמר **הגה"ק מדזיקעוו** בזה הלשון: עדי נאמנים אתם כולכם, שכאשר דברתי לכם (עוד קודם קריאת התורה) איך שיתנהג הרב מצאנו בקריאתו בתורה, כן היה ממש, ומזה יוכל כבוד הדרת גאונו [הדברי חיים] להתודע ולראות שגם אני יודע קצת חומש. אבל אחת שאלתי מכבוד הדרת גאונו, דהיכן כתוב הדר הוא לעשות כן לקרות בקולות איומים ונוראים כל כך כאשר עשה כבוד הדרת גאונו. בודאי שראה מה שראה באמצע קריאת התורה, ועל כן עשה כל זאת, אבל עם כל זה מה בכך, כי אף על פי שרואים גדולות במקצת עם כל זה אין צריכין לצעוק ולפרסמו, אדרבא צריכין להתאפק ולהעלים הדבר מעיני הבריות, עד כאן לשונו הקדוש.

ומרן **בעל דברי חיים** בשמעו דברים אלה יוצאים בקדושה וטהרה מפי אותו צדיק, היה משתומם ומחריש כשעה חדא. ואחר כך פתח ואמר בהתעוררות: כן הוא בודאי והצדק עם הרב מדזיקעוו שאם רואים ענינים גדולים במקצת אז יכולין להתאפק ולהעלים, וכן צריכין בודאי, אבל אם רואים הרבה יותר! עוד ועוד ועוד! אז אי אפשר להתאפק ולהעלים בשום אופן, עד כאן לשונו הקדוש.

(עד כאן המעשה. ואז סיים רבינו:) הנה ראיתי ביום הקדוש הלזה באמצע קריאת התורה עוד ועוד, ולא יכולתי להתאפק, אבל הנני מצפה בזה השנה לישועה גדולה מאד, עד כאן לשונו הקדוש, ובזה סיים דבריו ברמז.

ואחר זה עוד היה צופה ומביט עלינו מאוד, וניכר שהיה מחשב ומהרהר האם יאמר עוד בהמשך הדברים, אבל לא זכינו לשמוע עוד בענין זה יותר, רק החזיר פניו להניח תפילין דרבינו תם ונסתמו הדברים. אבל פוק חזי איך רוח הקודש פעמה בקרבנו שהוא ראה לשנה הזאת נוראות ואיומות, רק שאנחנו לא ידענו במה טומנין ברמ"ז בדבריו הנוראים, ומה שתעלה בשנה הזאת לנו ולכל בית ישראל בעונותינו, אוי נא לנו כי חטאנו.

✽ ערב חג הסוכות

מא. אור לארבעה עשר, ליל ערב סוכות, והוא יומא דהילולא של אשת חיל עטרת בעלה של **מרן בעל שם שלמה זי"ע** (שנת תרח"ם), ואז התפלל רבינו לפני התיבה לכבוד הילולא. והיה דרכו בקודש לבא בלילה ההוא לסוכתו, לעיין ולהביט בציורים. וכדרכו בקודש בכל שנה להביא איזה דבר חדש

ציור נאה לתלותו בסוכה, כן היה בזה השנה האחרונה גם כן לא יחסר המזג. ושהה שם כערך יפה שעה אחת בהסתכלותו בהציורים כנ"ל, והיה דרכו למנות מספר הציורים (משני חדרי הסוכה), ואחר כך בהן היה יושב ומהרהר להוציא מספרן איזה שם ויחוד משמות הקדושים. ובכל פעם בגמרו חשבונו, אמר טוב טוב (המספר). ונשתהה עוד קצת בסיפור ודיבור מאיזה ענינים, ואחר כך יצא ועלה לביתו נאוה קודש.

✽ הבנה וקביעת דירה בסוכה

מב. ביום ערב סוכות היה דרכו בקודש לנסוע לבית החיים על מנוחת אבותיו הקדושים בעבור היומא דהילולא (כנ"ל אות מא). ואחר בואו, התפלל שחרית לפני התיבה.

ובחצות היום היה נוהג לעלות על גג הסוכה, ובעצמו יגע וטרח במצוה לסכך ולנענע הסכך [אחרי פתיחת הגג] כהלכה, ברגש עוז. ואחר זה ישב לסעוד יחדיו עם תלמידיו ואנ"ש, וסיפר בגודל מעלתה ופרישתה של זקינתו בעלת היומא דהילולא. ומקצת גודל צדקתה הלא הם כתובים בספר "בית שלמה" באיזהו מקומן של שבחים, במאמר כתר תורה (אות לד), ובמאמר תפארת וגדולה (אות פט ואות צח ואות קא, ועוד), עיין שם.

ואחר הסעודה בא לשנות מקומו ולקבוע דירתו בסוכת שלומו למשך ז' ימי החג, וכשבא לשם התלבש במלבושי יום טוב, והתחיל לעסוק בהכנת הד' מינים כמצותן לאגדן יחד והיו לאחדים בידו, ועוד בשארי הכנת הכנסת יום טוב עד שהתקדש ליל חג הסוכות.

✽ ליל ראשון של חג וכניסה לסוכה

מג. תפלת מנחה וקבלת יום טוב הגיע, ורבינו בעצמו התפלל לפני התיבה. ואחר כך בא לסוכה הגדולה לעשות קידוש תיכף אחר התפלה (כמנהג אבותיו הקדושים בליל א' דסוכות דייקא, מה שאין כן בשארי שבתות השנה ויום טוב [גם בליל ב' דסוכות] שהה מקודם בחדרו המיוחד בלימוד שיעוריו הקדושים כערך שעה או שתיים).

ובהגישו אל הדלת ואל המזוזה, היה מניח ידיו הקדושות על המזוזה לנשקה בנשיקות פיהו, והרכין ראשו על ידיו ושפך כמים לבו, ושפתותיו לוחשות מהתעוררות נפלא לביאתו ראשונה להסוכה. ונכנס לפני ולפנים

וישב למקומו לזמר בניעימה קדושה כל פסוקי אותיות "סוכה" מתמניא אפי בתהלים, בהתלהבות גדול וקדוש, ובעינים זולגות דמעות רבות, אשרי עין ראתה אלה.

ואחר כך אמר יהי רצון שאומרינן בעת שבאין פעם ראשונה לסוכה (הנדפס במחזורים וכל הסידורים), ואחרי כן התחיל לומר **אזמין לסעודתי אושפיזין עילאין קדישין וכו'** (בניגון הידוע) בלבת אש בקול נורא מרום וקדוש, ואשרי אוזן ששמעה ממנו בהכפלו וחזרו כמה פעמים בבכיות של שמחה **במטו מנך אברהם - אברהם אושפיזי עלאי קדישא דתיתבי עמי וגו'**, כבן המתחנן לפני אביו מקירות לבו הטהור [וכן בכל יום ויום באושפיזי דיליה].

ונתנו לפניו לקדש, ואחרי שתייתו מכוס של קידוש שתה עוד רביעית יין פעם שנית במקום סעודה (- גוף הסעודה לא היה עתה), והתחיל בנועם שיח מעלת קדושת החג המביא ישועות לישראל עם קרובו בכלל ובפרט, ודברי תורה מעורב בחסידות מעשה מרכבה של צדיקים כדרכו.

✽ מלתא דתמיהא דדבר פלא

מד. ואדכרן מלתא דתמיהא (שהעירוני איש ירא אלקים אחד מפה), כי תמיד בכל שנה ושנה היה דרכו להאריך קצת בעת ההוא ולעורר דברי התחזקות אמונה ובטחון בה' יתברך, בפנים צהלה ובטוב לב משמחת הסוכה ברגש אהבה ושמחה עלאה. ומה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות (א' דסוכות), שכעת היה מאריך בדברי מוסר והתעוררות תשובה מבחינת פחד ה' והדר גאונו בחרדת קודש.

ועוד העירוני הנ"ל דבר פלא, באשר נשאר בזכרונו קיים לעד מהבעל דרכי **תשובה זי"ע**, שתמיד בכל שנה באמירתו האושפיזא "**במטו מנך יצחק**", היה דרכו בקודש לאמרו פעמים אין מספר בהתלהבות נפלא (יותר ויותר משארי האושפיזין שהיה אמרן גם כן בהתעוררות גדול), ובשנת תרע"ג (ליל ב' דסוכות שנה שלימה לפני הסתלקותו) הוסיף תוספות קדושה והתעוררות מעין המאורע. גם באמירתו התורה, בסעודתו הטהורה, איום ונורא, התחיל האי אספקלריא המאירה בפסוק (תהלים קמ, ח) "סכותה לראשי ביום נשק" בבכיות ודמעות, ונפשו בשאלתו ובקשתו שיגן קדושת הסוכה לחסות בסתר צל כנפי השכינה למיתב בצילא דמהימנותא עלאה בצלא דקודשא בריך הוא וכו'. ובדברים כאלה וכיוצא בהן, השתפך נפשו אדמו"ר

הבעל דרכי תשובה זי"ע באותו לילה שנסתלק בו בשנה שלאחריו (תרע"ד) לחיי העולם הבא. ומאז והלאה, תמיד בבואו ליל יומא דהילולא שלו, נתעוררו ידידים ואנשי מעשה האיך היה בוכה האי קדוש ה' בדמעות שליש ובהתעוררות נורא באותו לילה שנפל בו הסתלקותו בשנה שלאחריו.

נחזור לענייננו: כי בזה השנה האחרונה (ה'תרצ"ז) ליל א' דסוכות, בעת שאמר רבינו תורה (בבואו להסוכה פעם ראשונה) שהיה בשינוי קצת משנות הקודמים (כנזכר לעיל בתחלת דברינו), אף גם זאת נתחדש שאמר תורה גם כן על הכתוב הלז "סכותה לראשי ביום נשק".

ובעת שהתחיל רבינו לפרש זה הפסוק סכותה לראשי וכו', מיד נרעש ונפחד המעורר הנ"ל עד מאד (שהיה באותו מעמד), ולא ידענו מה היה לו עד ששאלו אותו מאנ"ש, וענה ואמר באשר נזכר מזה כי **הבעל דרכי תשובה** היה אומר תורה בזה הפסוק בשנה שלפני הסתלקותו.

ומאז והלאה לא נשמע מרבינו בלילות אלו שיאמר תורה בפסוק זה רק עכשיו, ואיני יודע על מה רומז היום ההשתנות הלזה, אבל מי יודע ומי מבין דרכיו וענייניו אין חקר. [ועיין מעין זה בספה"ק דברי תורה מהדורא ב אות נ ואות נא מזקיננו בעל "יודעי בינה" הגה"ק מלאנצחוט זי"ע ומבנו בעל "שם שלמה" זי"ע בפירושו הפסוק (קהלת יב, ג) סוף דבר הכל נשמע וכו', עיין שם].

✽ שלחן הטהור בליל ראשון

מה. אחר כך בא לסוכתו המיוחד לדירה וללימוד, ונשתהה שם ערך שעה בלימוד שיעוריו הטהורים, ואחר זה שוב בא לסוכה הגדולה להנהלת שלחנו הטהור, ואחר נטילת ידיו וברכת המוציא אכל הכזית ראשונה שמדאורייתא בדביקות ויחודים.

ואחר כך עורר את המסובין על שלחנו מגודל קדושת וחיוב אכילת הכזית ראשונה בלילה זו בהסוכה. ואמר, שאם אולי שכח אחד לכוין כראוי בעת אכילתו אז יכול לתקן עוד שיקח כזית פעם שנית ויכוין בו לשם מצות אכילת כזית בהסוכה, כי גדול היא, כדברי חז"ל (סוכה כז, א) שלמדו ט"ו ט"ו מחג המצות, עד כאן לשונו הקדוש (ראה שער יששכר מאמרי חודש תשרי מאמר ימי החג ליום א' דסוכות אות יב).

והיו נוהגין לזמר בזה הסעודה בתהלים קפיטל ק"מ למנצח וגו' חלצני ה' וגו' (ראה שער יששכר שם אות ט), וגם "אתה בחרתנו" זמרו ורקדו אנשי מעשה, ואחר כך אמר תורה וברכו ברכת המזון.

שלחן השני בליבי החג

מו. חיבה יתירה נודעת לנו מרבינו במצות הסוכה. לאשר זה רבות בשנים שמנע את עצמו מהנהלת שלחנו (השני) של פירות (כדרך תלמידי הבעל שם טוב זי"ע), מטעמו ונימוקו עמו, וחבל על אמרות טהורות ועניני חסידות שהיה נשמע ממנו אז, אבל בב' לילות דיום טוב של סוכות לא יחסר המזג.

ובא אחר ברכת המזון לסוכתו (שהיה יושב בה כל היום והלילה), ונאספו שמה אנ"ש וישבו עמו יחדיו, והובא על השלחן פירות חשובות. ובתוך כך סיפר מעשיות נפלאות, רובם ככולם ממעלת גודל קדושת הסוכה וכיוצא^ט, ובהן היה מחיה נפש כל חי בדבריו הקדושים של אהבה ושמחה מתוקים מדבש ונופת צופים.

ואחר כך גם בריקודין של מצוה היו מרקדין חסידים ואנשי מעשה, ורבינו בתוכם, בשירה וזמרה זמר רננו צדיקים בה' וכו', בהתרוממות הנפש.

^ט פעם אחת סיפר מהקדוש ונורא **הרבי ר' זושא זי"ע**, כי באותו זמן שהיה מתגולל ממקום למקום לסבול גלות, ובא פעם אחת לאיזה ישוב ונתארח אצל אחד מבני אותו מקום, וקודם לינת לילה יצא לחוץ בהחצר לפנות, אבל עד שהגיע לשם כבר לא היה יכול, ועל כן חזר לביתו ואז הרגיש תיכף ומיד עוד הפעם שצריך, והזדרז ויעמוד ויצא החוצה למקום הראשון אבל בבואו לשם שוב לא היה יכול לפנות. ואז הבין והרגיש כי מסתמא קדושת המקום גורם כל זאת, וכשנתרחק קצת נתברר לו שבאמת כן הוא.

ואחר כך בא והסתכל במקום הראשון להבין מהות קדושתה, וירא והנה למעלה מראשותיו בגבוה מאוד היה גג בלתי דפנות רק נסמכים על קורות גבוהות, ובאמצע הגג במקום שהוא היה עומד נשבר מקצתה וניתן במקומה קצת סכך, אבל לא היה שם הכשר סוכה כיון שלא היה לו דפנות, וגם שהיה חמתה מרובה. ואחר כך שאל לבעל הבית בענין מקום הנ"ל, והשיבו בפשיטות (כי היה עם הארץ), ששם הוא עושה סוכתו בכל שנה בחג הסוכות. ואז הבין שפיר הקדוש **הרבי ר' זושא זי"ע** את כל הנעשה עמו מקודם.

וסיים רבינו, כי מזה נוכל להשיג אפס קצהו גודל ערך קדושת הסוכה, כי למרות שהיה סוכה שאין לה שום הכשר, וגם היה בשאר ימות השנה ולא בחג הסוכות, עם כל זה כיון שעל כל פנים הבעל הבית הנ"ל עשהו לשם קדושת סוכה (שלפי דעתו היה כשר), ומשום זה לבד היה לה קדושה כל כך גם שלא בימי החג, מכל שכן סוכה כשירה והוא בחג הסוכות על אחת כמה וכמה, עד כאן לשונו הקדוש (ראה נימוקי אורח חיים סימן תרל"ט ס"ק

סדר עבודה דיום הנענועין

מז. זירז רבינו בבוקר לעמוד ולהכין את עצמו לקדושת מצות נטילת הארבעה מינים בברכתך, אשר הפליא לעשות סגור בסוכתו ואין איש אתו, רק היה נשמע קולו בעת הנענועין (לגודל חביבת המצוה) שמפזז ומכרכר לפני ה' עם הד' מינים בריקודין ויחודין עלאין.

אחר שעה תשעה בא לבית המדרש להתפלל, ויעמוד לתפלת שחרית, ובהגיעו לרומם ולהדר ולפאר בקדושת אמירת ה"הלל" לפני התיבה האיר והופיע התעוררות אהבה ויראה עלאה בלב כל המתפללים שכל העולם השומעים קולו בהדר הבו לה' כבוד ועוז, ובפרט באמרו **מקימי מעפר דל מאשפות ירים אביון וכו' מושיבי עקרת הבית**, והיה כופל כמה פעמים אלה התיבות "**מושיבי עקרת הבית**" בבכיות ודמעות שליש.

וכן אחר כך באמרו **ישראל - ישראל** (שהיה דרכו בקודש לכפול ד' פעמים) **בטח בה' עזרם ומגינם הוא וכו'** ברגש קדושה והשתפכות הנפש. וכך היה אומר אחר כך גם כן **דלותי ולי יהושיע שובי נפשי וכו'**. ובעת אמרו **אתהלך לפני ה' בארצות החיים**, ואחר כך **האמנתי כי אדבר אני עניתי מאד**, והיה דרכו כמה פעמים לפסוע פסיעות לאחוריו ולצדדין הלוך ושוב מפחד ה' והדר גאוונו ברגש קדושת התיבות, וכפיו פרש כעני וידיו שלח לעליון בהתעוררות יתירה.

ועד שהגיענו לקדושת הנענועין, אשר אין לשער ולתאר בחרט עלי גליון גודל עבודתו הנורא בקדושה וטהרה בשירה וזמרה (בתנועת הנגינה הנודעה) באהבה ויראה, בעינים זולגת דמעות ופניו כלפיד אש. והרבה היה מאריך בסדר הזה, ובאמצע הנענועין חזר כמה פעמים למזרח לפני התיבה ומביט בתוך סידור האריז"ל בכוונות סדר הנענועין וחוזר לאותו צד שעמד בו לנענע, וככה בכל הששה קצוות אשרי עין ראתה גודל עבודתו ודביקותו בעת ההוא, הלא למשמע אוזן דאבה נפשינו, אוי ואבוי לעינינו שכך עוד לא רואות.

ואחר גמר ההלל היה קורא בתורה, והתפלל מוסף לפני התיבה (כמו בכל יום טוב), וגם בזה היה מחדש עוד התעוררות גדול בעת הדוכן ואמירתו **ותערב וכו' "אנא רחום" ברחמיך הרבים "השב שכינתך" לציון עירך וסדר העבודה לירושלים וכו'**, ונסתיים ונשלם תפלת מוסף לטובה.

קידוש וסעודת היום

מח. אחר כך סדרא דיומא כהלכתו, ובא רבינו אל סוכתו הגדולה לקידושא רבא, והיה מזמר סדר האושפיזא דיומא כנהוג בהתעוררות. ובעת ברכת לישב בסוכה היה מאריך בכל פעם בהגיעו לומר השם הוי"ה ברוך הוא בכוונתיו הראוים לתת לה (בכל פרטיה ודקדוקיה שהן משתנות מיום ליום במשך ז' ימי החג), כמבואר בסידור האריז"ל. ואחרי שתייתו יין של קידוש ומיני מזונות אמר תורה בעניני דיומא מקדושת אושפיזא דאברהם רחימא שהוא היומא דאזיל עם כל היומין.

ובערך שעה אחר זה עשה סעודת יום טוב, והיו מזמרין באותו סעודה **אנא הושיעה נא בני עפר מי מנה** (מפיוט יום א' דסוכות קודם עזרת), **אנא תרב עליצותך לקוי ישועתך** (מפיוט יום ב' דסוכות קודם עזרת), וגם זמרו ורקדו "אתה בחרתנו" כמו בלילה (כנ"ל אות מה).

ליל כ' יומא דהילולא קדישא

מט. ובהגיע ליל התקדש יומא דהלולא של אביו הקדוש **בעל "דרכי תשובה" זי"ע** (שנסתלק ב' דסוכות תרע"ד), ובבית המדרש כבר נעשה הדלקה בנרות רבות לכבוד ההילולא (והיא מיוחד לזה כלי עץ מרודדים בטס בכדי שיעמדו הנרות מבלי לחלל יום טוב). ובערך שעה שמונה הופיע רבינו מעוטף בטליתו לבית המדרש והתפלל לפני התיבה (כמנהגו בכל ליל יום טוב, ובפרט עכשיו). ואחר עלינו כשהיה אומר קדיש יתום, מתוק מדבש ונופת צופים היה לשמוע שפתי צדיק במתון ונעימת קדושת קולו הערב בכוונות בסידור האריז"ל, וכל השומע דבריו כלתה אליו השעה ההוא ברגש התעוררות תשובה להשם יתברך.

עריכת השלחן בארובה לכבוד ההילולא

נ. בלילה ההוא נדה שינת העולם, כי נכבדי העיר כל האנשים יתנו יקר לרביהם בעל היומא דהילולא, ובאו והתאספו לחצרות קדשו ולסוכתו (שנבנה עוד בימיו), ולשם בא רבינו בערך שעה עשרה לסעוד סעודת יום טוב.

ומאוד האריכו בסעודה זו בשירות ותשבחות, ועמידת יינים הרבה לכבוד ההילולא רבא. וגם היו מזמרין ממערבית ליל ב' **ישמחו בחגיהם ידידים**

וכו' עד דוד למלאות בסכת עורו. ואחר כך "אתה בחרתנו" בריקודין של מצוה.

ובמשך זמן של כל הסעודה היה יושב רבינו ברעיונות משוטטים ודביקות נפלא ביומא דהילולא, כי גדול הוא לפני¹⁰ עד אין חקר¹¹. ובעת אמירתו תורה האריך הרבה על פי דברי אביו הקדוש, לקיים מאמר חז"ל סוף יבמות. אומרין שמועה מפיו כידוע.

שלחן השני

נא. אחר הסעודה הנ"ל נהוגים היינו לבא להתאסף מחדש בסוכה השניה (שהיה רבינו יושב שם במשך כל היום) לשלחן הפירות, כמו בליל א' דסוכות (עיין אות מו). אבל כאן בא באריכות וברביא סגיא יותר מבליל ראשון [עיין בספר הקדוש דברי תורה לרבינו, במהדורא קמא אות עד בד"ה אמנם אזכיר וכו', עיין שם ותראה נפלאות], ודרכו בקודש היה לספר שם ענינים נפלאים שונים מעשי מרכבה (עיין באות שלאחר זה).

ואחר כך היו מזמרין אלקינו ואלקי אבותינו מלך רחמן רחם עלינו טוב ומטיב הדרש לנו וגו', בניגון הידוע, ובריקודין של מצוה יחדיו עם רבינו אבינו רוענו.

¹⁰ וכן היה דרכו בקודש לקרוא גם את יומא דהילולא של זקינו בעל "שם שלמה" ז"ע (כ"א סיון תרנ"ג) "ליום קדוש". ופעם אחת איזה ימים לפני ההילולא אמר לנו על יום כ' סיון (ערב היומא הילולא), לאיזה ענין שהיה לו אז על סדר היום, שלא יהיה ביכולתו לעסוק אז באותו דבר כ' סיון, כי אז יהיה אצלו ממש כערב יום הקדוש, עד כאן לשונו.

שיחות רבינו צריכין לימוד גם בעומק, ויש לומר עוד דברים בגו, כי כתב בספר הקדוש אוהב ישראל אשר כ' סיון הוא הכנה ליום הכיפורים, וסימך כי יד על כ"ס (כ' סיון) י"ק (יום הכיפורים), עיין שם היטב. וזה שאמר רבינו (מלבד בפשטות שהוא ערב הילולא דזקינו כנ"ל) כי כ' סיון הוא בחינת ערב יום כיפור, היינו הכנה ליום כיפור כנזכר.

¹¹ והיה דרכו בקודש של רבינו לחקור ולדרוש ביומא דהילולא של זקינו הקדוש בעל שם שלמה ז"ע (וגם ביום זה ב' דסוכות), האם באו עוד הרבה אנשים על ציונם הקדוש של האדמורי"ם ז"ע. ודיבר בקדשו, כי בכאן אין להעולם השגה במעלות יומא דהילולא וערך גדולתה לפעול ישועה קרובה בכל עת, לא כן הוא במדינות פולין אשר שם יש לחסידים ואנשי מעשה השגה בזה ביתר שאת ועוז, עד כאן לשונו הקדוש וד"ל.

נב. סיפר אז מאביו הקדוש בעל היומא דהילולא בענין גודל מעלתו וקדושתו, האיך שזכה לחיבוריו הטהורים והקדושים "**באר לחי ראי**" לכוון לאמיתה, ואמר:

פעם אחת קרא אותי אבי ואמר לי, בני חביבי אמור נא לי הפירוש של התיקוני זוהר הקדוש האלו (הראה לו איזה ענין). ואני בינותי שם כשעה חדא, וראיתי שהענין קשה מאד להבינו מעומק המושג. ולקח אאמו"ר הקדוש כל הספרים מפרשי התיקונים, והראה אותן לי כדי שאלמוד ואעיין להבין הפירוש על ידי המפרשים האלו. ואני יגעתי ולא מצאתי עוד קישור והמשך יפה בדברי התיקונים, ואמרת לי לאבי מורי הקדוש הן אמת ראיתי את כולן וראויין הדברים למי שאומרם, אמנם במחילת כבוד תורתם הרמה אין עוד שום הבנה בהתיקונים בשייכות הענינים זה לזה.

אז הוציא אאמו"ר הקדוש מהארגז שלו הכתב יד קדשו על התיקונים ("**באר לחי ראי**"), ואמר לי ראה נא מה שכתבתי כאן, ועיינתי בו קצת, ומיד אנהיר לעיינין ממשנתו. וכאשר אמרתי לאאמו"ר הקדוש שעכשיו אני מבין הדבר על בוריו, אז ענה ואמר לי בזה הלשון: תדע בני שעבור פירוש על אלו התיבות שפכתי שיח הרבה תפלות בשמונה עשרה, והרבה דמעות שפכתי לפני קוני יתברך שמו עד שהראינו מן השמים, עד כאן לשונו הקדוש¹⁷ (ובהקדמת ספרי **באר לחי ראי ותפארת בנים על התורה** מביא רבינו זאת בקצירת האומר, יעזין שם).

¹⁷ דבר בעתו ובזמנו מה טוב לכבוד הלולת הבעל "דרכי תשובה" ז"ע, ובשייכות והמשך לענין חיבוריו הטהורים ויקרים, אזכיר כאן מה שעלה בידי לשמח נפשו ולבו הטהור של רבינו, במה שמצאתי רמז נכון בשו"ת "צבי תפארת" בעת שלמדתי פעם אחד בספר הנ"ל (בליל ההילולא) "ברשומי דברים" שבתחלת הספר.

ועל פי סיבה בלתי מכוון התחלתי ללמוד שם בפירושו לגמרא סוכה (לא, א) בההיא סבתא דאתאי לקמיה דרב נחמן, אמרה ליה ריש גלותא וכו' בסוכה גזולה הווי יתבי וכו'. וכאשר גמרת הענין היה עוד שהות (קודם שבא רבינו להנהלת שלחנו הטהור), והתחלתי בענין שלאחריו, וגם שם היה מברר שיטת הגמרא הנ"ל באופן ב' כמובן, וען שהיה עוד שעות זמניות, התחלתי ללמוד גם את מאמר השלישי שהיה כבר ענין אחר ומדבר מענין הסתלקות הצדיקים מנהיגי הדור. ותיכף ומיד היה בעיני לדבר פלא, איך שנשמך ביחד מענין סוכה ומענין הסתלקות הצדיקים.

ובעיוני בזה, נפל בדעתי ענין פלא, כי ראיתי שראשי תיבות של אלו הג' מאמרים הם מיוסדים ובנויים בראשי תיבת שמו הקדוש **צב"י**, עיין שם היטב (ג' אותיות הנ"ל), וטמון ברמז בג' מאמרים הנ"ל עת הסתלקותו לעולם העליון כי מפורש יוצא שם בשני אותיות משמו הקדוש מדבר מענין סוכה כנגד ב' ימים טובים של חג הקדוש הלזה והשני אותיות מדברים בענין אחד, רק באות השני מפרש את הנ"ל באופן ב' [כמו ביום טוב

* שודה וריקודין של שמחה

נג. ועוד עד שלא נתפרדה החבילה מחצרות קדשו של רבינו חזרו הנלוים לשירם ולזמרם וישראל לעבודתם ולריקודם, ובשמחה יתירה יצאו לחצר הקודש ומטיילין ומרקדין ביה חינוגא שם בחצר הט"ו שיר המעלות לשמחת בית השואבה, ואז בא יבא רבינו אל פתח האהל של הסוכה מבחוץ ובראיה בעלמא עומד ורואה על המחול מסביב להתענג בתענוגים ישראל במעמדם מטפחין להשם יתברך.

וכאשר גמרו הריקודין אז ישיר איש תם וישר אחד זמר בלשון אשכנז הנודע בפי אנ"ש (שהיה רבינו משתוקק תמיד לשמעו בעתותי רצון וקדוש כי טובא גניז בגווייה), בזה הלשון **ווען איך בין אלט געווארען 13 יאהר וכו',** שהתעורר רגש תשובה מאהבה בלב השומעים. ואחר כך גם השני בדומה **לו אדיר הוא ולא ינום, בחור הוא ולא יישן, השם תושיע (ב' פעמים) הן בבקעה הן בהר, הן בשדה הן ביער, הן בעיר הן בכפר, תוציאנו מגלות המר וכו'. ומסיים כי שחה לעפר נפשינו, דבקה לארץ בטננו, קומה קומה עזרתה לנו ופדינו למען חסדיך (ב' פעמים) וכו' וכו',** עד שגמרו. שבכל אלה היינו טועמים מעין עולם הבא מאהבה ושמחה של מצוה של היום טוב והיומא דהילולא, כשהיה אז עוד שמחת עולם על ראשינו יחדיו עם רבינו חיות נפשינו, זכותו יגן עלינו.

שני הוא ענין אחד עם יום טוב ראשון רק שהוא באופן ב' (יום טוב שני של גלויות), אבל קדושתם אחד הוא, ותיכף ומיד לזה מרמז ענין הסתלקותו באותו עת, כי מדבר שם באות ג' משמו הקדוש מענין הסתלקות ופטירת הצדיקים כנראה בחוש, והוא דבר נפלא.

ואחר כך כשבאתי לפני רבינו פעם אחת בימי חול המועד עם השו"ת "צבי תפארת" והראיתי לפניו את כל מה שמצאתי שמה, והוטב הדבר בעיני מאוד שזהו דבר חידוש ופלא. והתחיל אז לספר לי ממה שנפל גם לו בענין יומא דהילולא של אביו הקדוש, שמכוון אותו יום בימי השבוע חל בכל שנה ושנה כמו שחל בו ביום יומא דהילולא של האר"י הקדוש ושל בעל הקנה הקדוש ובעל דברי חיים זי"ע, והם דמוזים בשם יצחק [היינו י' - יצחק האר"י הק', צ' - צב"י בעל דרכי תשובה, ח' - חיי"ם בעל דברי חיים, ק' קנ"ה בעל הקנה זי"ע], שהוא אז אושפיזא דיצחק יום ב' דסוכות וכהיום כבר נדפסו הדברים בדברי תורה מהדורא ח (אות לז), עיין שם. רק זה הוסיף לי בדבריו הקדושים יותר ממה שלא כתב שם (בדברי תורה), אשר גם בעיני עצמו יפלא שמאין בא לו דבר גדול ורמז נכון כזה בתיבת יצחק קנ"ל, אם לא שהאירו לו מן השמים ממעל.

וביום שלאחריו היה שם הגאבד"ק טשאפף שליט"א, ואחר תפלת שחרית היו ממתניים הרבה בבית המדרש על ילד שהיו צריכין למולו אז, ובתוך כך סיפר רבינו להנ"ל ענינים הרבה, ובתוכן סיפר לו גם את הנ"ל משו"ת "צבי תפארת", וצוה להביא לפניו את הספר והראה לו בפנים בהספר כי כנים הדברים, וקלסיה, והוטב בעיניו מה שתלמיד היה עתיד לחדש ולכוון לדבר אמת וצדק.

גשמים בסוכה מצד הסטרא אחרא

נד. אחר כל הנ"ל כשהלכו כל העם לאישון לילה, מה נורא ואיום היה המאורע, כי גשם גדול היה כל אותו הלילה. אבל עם כל זה רבינו לא זזה מסוכתו, כמו שהיה דרכם בקודש של אבותינו הקדושים זי"ע להיות יושב בסוכה גם בעת שהיו גשמים דולפים, רק שלהכרח מגודל הגשם הניחו קירוי הסוכה על הגג, כדי שלא ירדו הגשמים לפני ולפנים בהסוכה ויעייין בנימוקי אורח חיים לרבינו סימן תרל"ט (סק"ב וסק"ג) ובשו"ת מנחת אלעזר (חלק ב' סימן ל"א בד"ה ועוד בזה וכו') עייין שם, וכן בלילה הזה אשר ירדו גשמים רבים.

ורבינו הניח את עצמו במטתו שם בסוכה הקטנה (המיוחדת לשינה), ומה נורא היה המחזה כאשר רבינו ניעור ועומד באמצע הלילה מתוך צער ויגון ואנחה יסורים רבים, כיון שהגשמים הגיעו לתוך מטתו שהיה ישן בה ונתמלא כל גופו הקדוש במים שכמוהו לא נהייתה עוד בשום פעם, ובפרט שהיה הסוכה מקורה אז על גגו לחסות מזרם ומטר כנ"ל, ועם כל זה ירדו הגשמים לתוך תוכן, ודייקא במקום מטתו יותר מבשאר מקומות.

ואמר רבינו בדברי צער ואנחה, אשר כל זה הוא מצד הסטרא אחרא כדי להטרידו ממצוה חשובה וקדושה של ישיבת הסוכה, אבל הוא לא היה יכול לצער ולעשות כן אפילו לכלב ר"ל. וחזר והתמרמר בדברים אלו כמה פעמים מתוך חלישת דעת גדול לאין שיעור, והיה הכרח להחליף חלוקו אז באמצע הלילה ולהניח את עצמו במטה אחרת בסוכה השנייה המיוחדת לישיבתו כל היום, כדי שיוכל להתחמם קצת על ידי הנפשו שם כערך יפה שעה אחת עד הבוקר אור.

עליה לציון המצינות

נה. מנהג ישראל החסידים שבעיר מונקאטש הוא בכל שנה ושנה ביום הזה, בערך שעה שביעי בבוקר, לצאת על ציון המצויינת קודש הקדשים של בעל יומא דהילולא, הבעל "דרכי תשובה" זי"ע^נ. וגם בגודל חולשתו כנ"ל לא מנע רבינו את עצמו, רק התגבר כארי ביראה טהורה לעבודת הבורא נטילת הד' מינים קדושים, ואחר כך התחיל לאט לאט לעלות ולבא ולהגיע אל מקום מנוחת אבותיו הקדושים.

^נ ביאהרציי"ט הראשונה של הבעל דרכי תשובה (בשנת תרע"ה) הנהיג רבינו לילך על ציון קדושת אביו, רק עם מנין מצומצם. אבל אחר כך כאשר נתודע הדבר ונתפרסם בעיר, נתוספו מדי שנה בשנה אוכלסין, עד שנעשה ככה תמידין כסדרן.

אבל גם בזה הראו לנו משמים ממעל השתנות גדול משנות הקודמים, כי מדי שנה בשנה משנת תרע"ה עד שנה זו תרצ"ז - היינו בכל משך כ"א שנים רצופים, היה א"ך טוב לישראל בעת רצון הלזה בוקרו של ב' דסוכות, לעת צאת השואבות לשאוב מקדושת הבא"ר לח"י רא"י בהליכה על ציונו הקדוש היא נפלאת בעינינו שנעשה תמיד עת צח וברור גם ביומא דעיבא, כי אז לזמן הזה נתפזרו העננים והגשם חלף הלך לו, ולא הטרידו מעבודת הקודש מלצאת ולבא לשם (כאשר ספרו כל בני העיר מונקאטש יצ"ו, וגם רבינו בעצמו זי"ע אמר זאת לפנינו).

אבל בזה השנה האחרונה ראה ראינו את ענינו ואת לחצינו, אשר נשתנו העתים ונחלפו הזמנים, כי אז בבוקר דייקא בעת ההוא התחיל עוד הפעם להיות הגשם שוטף על פני הארץ ומלואה, שזה גרם צער גדול לכל העם, ובפרט לרבינו שתש כחו מבעוד ליל (כנ"ל אות נד), וגם אנחנו לקחנו חבל בצערו וחלישות דעתו הגדולה ולא ידענו מה זה ועל מה זה רומז ההשתנות הזאת, ומה נשתנה השנה הזאת מבכל השנים שעברו, ואין פותר.

11. ובעת ההוא (בהליכו לבית החיים) גם ביסוריו וחלישת דעתו הגדול שהיה לו מכל הנ"ל, עם כל זה האריך בסיפורים נאים מאבותיו ורבותיו הקדושים מדרך האמת של תלמידי הבעל שם טוב זי"ע, עד שהגיע לחצר בית החיים. ואז כל העולם כלו (שהיה מן הרצים ויוצאי דחופים ומבוהלים לבא לשם, כי רק אנחנו במתי מעט שהיינו מן העומדים סביביו ובאים עם המלך הקדוש יחדיו, אבל העולם) כבר היו מוכן ומזומן עומדים צופים ומסתכלין מרחוק אימתי יגיע רבינו שמה לטובה.

● לפני ולפנים בהשתכחות הנפש

12. ובבואו לפני ולפנים לציון אביו הקדוש זי"ע - [ודרכו בקודש היה לפתוח בשלום תחלה בלשון אשכנז "גוט יום טוב טאטע"¹⁰] - התגבר כארי

¹⁰ בכל פעם ביום טוב אחר התפלה, כשהלכו העולם לביתם ובאו מקודם לפרוס בשלום רבם, היה נוהג להשיבם רק בלשון "יום טוב" לבד (וכן נהג אביו הקדוש הבעל דרכי תשובה זי"ע). וכאן אמר כנזכר למעלה "גוט יום טוב", ובודאי טעמו ונימוקו עמו, כי עמקן מחשבותיו ומעשיו, שגבה למעלה משכליו.

וכלביא ישאג, ונפשו שפך כמים נוכח פני ה', ובלב נשבר ונדכה בהתעוררות רחמים עבור גודל צרות כלל ישראל בכל מקום ובכל זמן, ונסיונות הנוראים שמכל צד לאין שיעור, ועת אשר הגיענו ליום גדול וקדוש עת רצון מוכשר בלתי ערך במעלות החג הקדוש ויומא דהילולא של צדיק השוכן פה מרא דאתרא, אשר בו אית פקידא לטב לכל באי שער עירו למשכן כבודו והיכלו הלזה [עייין בקונטרס "דברי קודש" ה'תרצ"ה בד"ה מה שאמר ביו"ט ב' דסוכות וכו', עייין שם היטב], על כן היום הוא עת רצון שנושע בפקודת ישועה ורחמים משמי שמי קדם, בביאת גואל צדק במהרה בימינו אמן.

ודרכו בקודש היה בכל שנה, לומר בשם אביו הקדוש בעל הילולא (עייין סוף יבמות). כן האריך בקדשו גם היום, ותוכן דבריו אמרי התעוררות ומליצת זכות על כלל ישראל. ובתוך דבריו, התמרמר מאוד על רשעת כל המפלגות הכופרים העומדים עלינו לכלותינו בתחבולות שונות בכל עת ועונה לא יחשו.

ומה מאוד נבהלתי בעת אשר שמעתי ממנו בסיום דבריו נגד הרשעים בזה הלשון:

ובאמת שאנחנו עומדים נגדם בכל כחינו עד מקום שידינו מגעת במסירות נפש ממש בעזרת השם יתברך.

[וסיים בקול רעש:]

אבער ווי לאנג נאך! מ'וערט דעך אמאהל מיהד!!!

עד כאן לשונו הקדוש. [ואלה הדברים סופן מוכיחין על תחילתן על שבר הגדול ונורא שקרה אותנו בשנה האחרונה הלז, אוי ואבוי!]

נח. אחר גמר הדרשה היה דרכו בקודש לזמר (עם המשוררים) הפזמון **בר יוחאי נמשחת אשריך וכו'** [והשייכות בזה לכאן, נודע לכל ידידיו ואנ"ש, אין בו צורך להאריך], ואחר כך היו אומרין ספר תהלים (של יום השבוע).

ורבינו לא התחיל עוד עם הציבור, רק היה לומד אז לעצמו בחשאי בספר הקדוש "באר לחי ראי" פירוש על התיקוני זוהר הקדוש, ואחר זה התחיל

לומר תהלים, והיה גומרו עם הציבור. ואחר כך אמר קדיש דרבנן, ונשק את המצבה ויצא לשלום.²

³ הנה פעם אחת, כאשר בא רבינו מבית החיים, סיפר לנו ענין פלא ודבר נורא מקדושת וגדולת אביו הקדוש זי"ע, כי בשנת הסתלקותו לחיי העולם הבא תרע"ד לפ"ק (ב' דסוכות), היה בליל התקדש חג הפסח על ציונו הקדוש אור גדול שלהבת י"ה לאות ולפלא.

וכך היה המעשה, כי באותו לילה (א' דפסח) והשומר את בית החיים ניער פתאום משינתו וירא דרך חלונו כי שריפה גדולה בחוץ, ויהי כי בא החוצה אל החצר הפנימי מקום כניסה לבית החיים ושם נראית אליו המראה הגדול הליזה ביותר קצת, ונתודע אז שהשריפה הליז הוא ממש בבנין אהל מנוחת הצדיקים. ולכן הזדרז הנ"ל עם בנו, ויקומו שניהם לעלות בחומה לבא לפנים בבית החיים למקום השריפה הנ"ל, ולהציל עוד שם מה שיוכלו. אבל בבואם עוד ממרחק, המה ראו כן תמהו כי השריפה נתמעטת והולכת לו, ובכל עת נכבה האש מאליו יותר ויותר. וכאשר התקרבו ובאו למקום ההוא, היא נפלאת בעיניהם כי לא ראו שום היכר מאיזה שריפה שתהיה שמה, ולא הצריכו שום פעולה גשמיות לכבות את האש, כי לא היה מזה אף רושם כלל וכלל בשום מקום. והם לא ידעו, כי גם מים רבים לא יכלו לכבות את השריפה הזאת, ומאת ה' היתה זאת עמוד אש סביב. אז נבהלו ויאחזמו רעד, ויפול עליהם אימתה ופחד, ונסו חזרה לביתם ולא יכלו לישן ממעשה ה' שנראות אליהם. וכשהבוקר אור נחפזו לבא אל אדמו"ר הרב זי"ע, ובבואם לפני המלך ויספרו לו את כל אשר קראום הלילה, וכעת אין להם מנוחה ממעשה ה' כי נורא הוא אשר נעשה. ורבינו משתומם, והשיב להם שילכו לדרכם, ומבטיחם שלא יארע להם מזה שום רע, כי בהכרח היו צריכין לראותו כדי שיבואו ויגידו ויעידו כדברים האלה.

וסיים רבינו לנו כלשון הזה: וכאשר שמעתי ונודעתי זאת, הבינתי לדעת שזהו כחו של אבי הקדוש, שבא זה מחדש לגן עדן העליון אצל אבותיו ורבותיו ושאר קדושים שרפי מעלה, ושיספר להם צרות אחינו בני ישראל, ובאו כולם לבקש בעד הגאולה שיתעורר עת רצון לתכלית הנרצה. ולכן כיון שבא לנו אות נפלא כזה על ציונו מקום משכן כבודו והיכלו הקדוש, הראו מן השמים כי ישועת ישראל מוכנת לבא, ומזה נודעתי בבירור כי תהיה איזה עת רצון להכנת הגאולה האמתית. ולא הלכו ימים רבים, ועוד באותו שנה ביום ט' באב, ויתרעם הגלגל העולם ויתרעש הארץ ומוסדי כל הערים ירגזון שנתפרצה המלחמה הגדולה בין המלכיות - אשר היה מקובל מאבותינו ורבותינו שזהו תהיה הכנה קודם הגאולה שעל ידי זה דייקא יבא הישועה לישראל, ואיך שיהיה אין נפקא מינא, כי יבא הנס מכל מקום שהוא. אבל מה נאמר ומה נדבר, אוי ואבוי, הלא מנהיגי העת גרמו צרותינו ואריכת גלותינו, כי לא עוררו את לב בני ישראל על התשובה, ולא בקשו את ה' אלקיהם ואת דוד מלכם, והמה רק לגרמיה הוא דעבדי לבקש אך טובת עצמם וד"ל, וזה גרם לנו עוד ההיפך בצרות העולם עד היום הזה, עד כאן לשונו הקדוש.

על כל פנים לענינו, יהיה מזה מוסר השכל על ימינו אלה, אשר כבר פנה מאתנו משיח אלקי יעקב קדושת רבינו זי"ע אשר אמרנו בצלו נחיה בגוים, ומאז ועד עתה לא ארכו הימים בכמות, אבל באיכות כאלו עברנו ימים ארוכים, כי הצרות רבו ואין כח להרים ראש, שהננו נתונים למכים ולחרפות ולדראון עד דכדוכה של נפש ממש בכל אתר, ומי יעמוד עוד.

לכן צריכין אנו להתחזק ולזכור, שהיה דגיל רבינו תמיד לצעוק למען דעת כי אין

ובלכתו בדרך חזרתו לביתו, וגם כאן מהרו העולם לדרכם, רק מספר מצומצם מתלמידיו נשארנו אתו והיינו סובבים הודו. ומגודל חולשתו ואפיסת כחו היינו מוכרחים לסעודו ולתמכו מזה אחד ומזה אחד, כי היינו נושאים את ארון הקודש על ידינו בנחת לאט לאט, כי כשל כחו, ורגליו כבדים. ובפרט כי גם אז היה עוד גשם גדול דולף ויורד בלתי הפסק, שכמוהו לא נהייתה במשך שנים הקודמים כנ"ל (אות נה).

ועוד זאת נתעוררתי להזכיר פה שינוי לגריעותא בשובינו שיבת ציון הקדוש בזה, ותמור אשר תמיד נתקיים ברבינו מה שכתוב (זכרים כח, י) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך, וכל האומות חרדו מפניו ונהגו בו יותרת הכבוד, ועתה בדרך הלז פגע בו מנוולים נכרים מקרקרין וילעיבו במלאך אלקים^{כא}.

נט. וכראות רבינו כל זאת, סיפר לנו מזקיניו הקדוש בעל "יודעי בינה" זי"ע (האבד"ק לאנצהוט יצ"ו), שהיה לו סוכה מיוחדת בחצרו, אבל עוד בימים ההם לא היו הסוכות בנויות עם קירוי הגג יפה וחזק להגן מהגשמים, ועל ידי זה אירע כמה פעמים שבלילה כשהתקדרו שמים בעבים לא היו יכולים לישן בסוכה מחשש הגשם הגדול שמוכן לבא, אבל עם כל זה בעל היודעי בינה גם בעת ההוא היה ישן בסוכתו.

ואירע פעם אחת בליל יום טוב הראשון שהיה גשם גדול, והרב היה ישן בסוכתו. ויהי בבוקר נבהלו נחפזו ב"ב היקרים לדעת את שלום אביהם, ומה

הפאליטי"ק המדומה העיקר כאשר יאמר עתון זה או השני בדומה לו בהבליהם, רק עיקר תכליתנו להתחזק באמונת אלקי יעקב, ולשוב מדרכינו הרע ולעורר אחד את חבירו ואת הקרוב אליו יום יום, להתנהג בדרך התורה והיראה בקיום דת יהודית בדרך הישן שדרכו בה אבותינו ורבותינו, שלא לנטות אחרי המפלגות ושיטת הארגאניזאציאנע"ן הציונים ואגודיים וכיוצא, כנודע לשונו הטהור בגחלי אש. ועתה כהיום הזה רואין בחוש מה עלתה לנו מהבליהם, ואנחנו רק בשם ה' אלקינו נזכיר, בטחו בה' עדי עד וחסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו, והוא לבדו יתברך שמו ירחמינו ויגאלינו מכל צרותינו, וישמיענו ברחמי לאמה, הן גאלתי אתכם אחרית כראשית להיות לכם לאלקים, וכן יהי רצון אמן.

^{כא} רבינו בעצמו אמר אז, שכל הרמיזות האלה בהשתנות גדול שמכל צד, אינן כפשוטן. אבל הוא בקדושתו היה דורש ופותר כולן לטובה, כי באשר כבר הגיענו לעת קץ הגאולה על כן הסטרא אחרא עושה נקמה עמנו במה דיכול עוד. עם כל זה יכולנו להכיר, שרק להתחזק את עצמו אמר כן, כיון שהיה לו חלישת דעת גדול (כנזכר בפנים).

שנעשה בו, כי בודאי שרוי הוא בצער גדול מחמת הגשם שהיה בלילה. אבל בבואם לסוכתו וימצאוהו עושה ריקודין נפלאים עם הד' מינים בשמחה עצומה, וגם המים רבים [שנאספו בסוכתו סביבות רגליו הטהורים] לא יוכלו לכבות את האהבה עזה אהבת השם יתברך וקיום מצותיו שהיה להצדיק הנ"ל. ואז המה ראו ונשתוממו על המחזה הנורא הלז, איך גדלה קדושתו בקיום מצות סוכה.

[עד כאן המעשה. וסיים רבינו:] הנה כזה עשה זקיני הנ"ל זי"ע במסירות נפש גדול למצות סוכה, אבל עם כל זה אין לדמות עוד מעשיהם לנגד נסיונות הנוראים שיש לנו, כיון שלהם היה על כל פנים גופים חזקים כברזל ויכלו לעמוד על משמרת גדול כל כך כנ"ל, אבל אנחנו בגופינו החלש - [כן היה דרכו בקודש כשדיבר מעצמו לכלול את עצמו בלשון רבים כנ"ל אנחנו וכו'] - הלא אלו הנסיונות המה מסירות נפש הרבה גדולה יותר מכפי כחינו והיכולת שבקרבינו, עד כאן לשונו הקדוש.

✽ עבודת היום

ס. ובבוא רבינו לביתו נאווה קודש הוכרח להניח את עצמו במטה להנפש, ולחמם קצת קדושת גופו, מטרדת ויגיעת הדרך (כנ"ל אות נח). ורק אחר ערך שעה, היה ביכולתו לעמוד על משמרתו לעבודת היום בתפלת שחרית, מוסף, וגם מנחה, לפני התיבה ביומא דהילולא. וכל סדר התפלות היה כמו ביום א' (כנ"ל אות מז).

ואחר כך סדר הנהלת השלחן, כמו בלילה שעברה כנ"ל (אות נ). ובזה הסעודה היו מזמרין הפיוט (באמצע ד"ה כי אקח מועד) מן "ואז בת קול תצא בארץ הזאת" וגו' עד במעלותיו אל ייחדו וכו', ואחר כך "מכתם לדוד שמרני" (תהלים טז) ששייך ליומא דהילולא, וגם אתה בחרתנו כמו בכל הסעודות כנ"ל.

✽ ענין בלא בסדר השלחן

סא. עוד אזכיר ענין פלא, בהקדם מעשה שנזכרתי, כי בשנת תרצ"ד חל להיות ימי הפורים (כמו בשנה האחרונה הלז, היינו) על יום ה' ויום ו' ערב שבת קודש, ועל פי המנהג שנהגו בימי שמחה האלה, להניח בשעת הסעודות הגדולות (שנהל רבינו בבית המדרש) ב' שלחנות זה אל זה יחדיו

כדי שיהיה השלחן רחב ביתר שאת, ויהיה מקום פנוי להבאים על השלחן (הפארשטעלטע) לשמחנו בשמחת פורים כדרכם בקודש של כל הצדיקים, כי היה להם בזה ענין עמוק וגדול כנודע [ועיין בספר הקדוש **תפארת בנים על התורה** בד"ה (ברכות סב, א) רב כהנא על גני תותי פיריא דרב וכו', ותבין קצת]. וביום ערב שבת קודש הנ"ל אחר צהרים האריכו בסעודה (קודם ברכת המזון) עד סמוך ונראה לפני קבלת שבת כערך שעה, ועל כן היה בדעתנו להיות זוכין לשתי שלחנות (שישארו כן גם על שבת קודש המשמשת ובא) בלתי מגע ומשא וטלטול ממקום למקום.

אבל נפל בדעתנו כי אולי לא יהיה זה ניחא למרן רבינו, ועל כן הלך אחד מהתלמידים ומשמשים בקודש לשמוע דעתו בזה. ורבינו ענה לו תיכף ומיד חלילה מעשות כדבר הזה, אין זה דרכינו "צו פיהרען **ברייטע** טישען" (זולת בפורים התרנו כנ"ל), "מיר פיהרען נאר **לאנגע** טישען" עד ביאת המשיח במהרה בימינו אמן.

והסביר דבריו ביתר שאת ואמר: הנה החוזה הקדוש **מלובלין זי"ע** "האט געפיהרט **ברייטע** טישען אבער נישט **לאנגע**" - כי לא נמשכה מלכותו לדורותיו אחריו כנודע לכל. אבל אבותינו "האבען נישט געפיהרט **ברייטע** טישען נאר **לאנגע** טישען" - ובעזרת השם יתברך כן יהיה עד ביאת גואל צדק במהרה בימינו אמן, עד כאן לשונו הקדוש.

ומזה נראה מה דרמיזא גם בזה ב"סדר השלחן" איך חשש מלשנות בו עד כזאת, וכאשר דיבר בקדשו שדבר גדול היא השלחן שרומז על המשכת התנהלות כסא המלוכה ורבנות, וממילא יובן מזה אשר לא דבר קטן הוא גם זה מה שאירע בזה השנה האחרונה, כי על ידי הגשמים הגדולים והרצופים שהיו ביום הזה כנ"ל (אות נה ונח) היה ההכרח גם את השלחן (שהיה בסוכה המיוחדת לרבינו לישיב כל היום) לטלטלו ולהזיזו ממקומו שהיה עומד זה שנים ארוכים - בלתי שינוי - אצל כותל דרומית מזרחית (סמוך אל חלונות הסוכה), ושם דייקא שטפו גשמים בלי ערך, על כן היו מניחין אותו לצד השני צד מזרחית צפונית סמוך אצל התנור, ושם נשאר בכל משך ימי החג. והמבין יבין שגם זה לאו מילתא דפשיטא הוא מה שדייקא בזה השנה האחרונה נסתבב הדבר להיות כן, ודייקא ביום הילולת מר אביו הקדוש **בעל "דרכי תשובה" זי"ע** שהיה רבינו ממלא מקום היכלו וישב אצל כסאו ושלחנו עד עלה השמימה בגנזי מרומים, זכותו יגן עלינו, וד"ל.

שבת חול המועד

סב. מוצאי יום טוב הראשון בזה השנה האחרונה היה חל בשבת קודש (והוא אושפיזא דיעקב אבינו), ועל כן התפללו מנחה דיום טוב עם קבלת שבת יחדיו [ובשאר ימי יום טוב התפללו תמיד תפלת מנחה עוד קודם סעודת יום טוב כנודע (ראה נימוקי אורח חיים סימן רלב)], וכנהוג להתחיל בקבלת שבת "בואו ונצא לקראת כלה לכה דודי נצא השדה לקראת שבת" וגו' [כך הנוסח של רבינו], ובלכה דודי היו מדלגין שני חרוזים היינו מקדש מלך והתנערי מעפר, בכל יום טוב או חול המועד שחל להיות בשבת ואפילו בשבת הסמוך ליום טוב, [וכשחל יום הכיפורים בשבת אז נהג רבינו שלא לומר רק "לכה דודי", ותיכף ומיד התחיל "בואי בשלום" עטרת בעלה וכו'].

ובסדר סעודת חקל תפוחין של אותה לילה היה מזמר קודם הקידוש חרוז "אשת חיל", ואחר כך התחיל אתקינו סעודתא וכו' ורק עד אתין לסעדא בהדה. ואחר זה התחיל לומר סדר האושפיזין, ופניו כאש בוערות באמרו במטו מנך יעקב אבינו וגו' (בניגון הידוע), ואחר כך כל סדר הסעודה כראוי בזמירות ותשבחות ואמירת תורה לא יחסר המזג.

וביום השבת התפלל בבית המדרש הגדול, כנהוג מעולם בשבת חול המועד סוכות וביו"ט א' דפסח²². וכאן אעתיק התורה שאמר בעת סעודת "זעיר אנפין" בהתעוררות נפלא לאין שיעור.

²² כאשר בא רבינו מבית המדרש הגדול, היה דרכם של הבעלי בתים המתפללים שמה לבא עם רבינו אל "קדושא רבא" דבי תחדי נפשם, להתענג מטובו באמירתו סדר האושפיזין שקודם הקידוש ומנועם שיחותיו הטהורים כדרכו בקודש.

ואז האריך בדברי מוסר וראיות ברורות המוכיחות נגד שיטות המפלגות הציונית והאגודיית, איך שמסיתים ומדיחים המה נגד הדת והאמונה, ומה שעלתה לנו לדאבון נפשינו רק צרות צרורות כנודע. ותורף דבריו (בפירוש בפסוקים ומאמרי חז"ל) לא נשאר בזכרוני היטב, עם כל זה אלו לא באתי רק בשביל סיום דבריו גם כן כדאי, שאמר בשם גדול אחד (שהיה עמו יחדיו במרחץ תרופה), שיש להביא ראיה ברורה ממאמר חז"ל כי "תל אביב" לא שייך לארץ ישראל רק אל ארץ העמים, כנראה מגמרא גיטין (ה, א), וזה לשון הגמרא: איזה ארץ ואיזה חוץ לארץ, כל ששופע וכו' הנסין שבין דואין אותן כאלו חוט מתוח עליהן מטורי אמנון עד נחל מצרים, מן החוט ולפנים ארץ ישראל, מן החוט ולחוץ חוץ לארץ, עד כאן לשון הגמרא. ואמר הגאון הנ"ל, כי הבקי בחכמת הגעאגרפית יודע להבחין כי "תל אביב" אינו מכלל ארץ ישראל, והרשעים עושין מזה עיקר בהבליהם, אבל בבוא משיח צדקינו יתברר האמת והצדק.

וסיים רבינו: כי גם בעיני עצמו היה נראה כן מפירוש הגמרא הנ"ל, רק לא היה רוצה

סג. אתה תקו"ם תרח"ם ציון כי עת לחננה כי בא מועד"ד (תהלים קב, יד). הנה זאת אמר דוד מלכינו ברוח קדשו על סוף יומיא אלו שקודם הגאולה בחבלי משיח הנוראים, וכנראה פשוט שעל זה כוונו הנביאים הקדושים כולם על עיקר הנסיון שקודם תכלית השלימות הנרצה. דלכאורה קשה טובא, שהדברים הנ"ל סותרים זה את זה מרישא לסיפא, כי אמר שירחם השם יתברך על ציון עיר הקודש בחנינה שנותנים לכל אדם אף על פי שאינו הגון ואינו כדאי, כי זהו מדת חנו"ן כידוע, ואם כן למה מסיים בלשון "כי בא מועד", שהוא ההיפך ממש, דאם כבר בא מועד לעת זמן הגאולה אז פשיטא דפשיטא שיקיים השם יתברך הבטחתו אפילו בלתי מדת חנו"ן, דהוא כבר בא עת הגאולה על פי מדת הדין כמובן.

ובאמת גם בענין "כי בא מועד" ידוע דרשת חז"ל (סנהדרין צט, א) בפסוק (ישעיה סג, ט) יום נקם בלבי, שאמר הקדוש ברוך הוא כביכול ללבי גליתי לאברי לא גליתי. וכנודע הפירוש בזה, שהאברים של השם יתברך נקראים צדיקים שרפי מעלה שהן הן אברי השכינה כביכול, כי גם הם אין להם ידיעה ברורה בענין זה. וכמו שראינו ונודע כמה מעשיות ועובדות, שאמרו לנו רבותינו ואבותינו הקדושים את זמני הגאולה באופנים שונים, זה בכה וזה בכה, ולא נתקיימה לדאבון נפשינו עד היום (ה' ירחם), וזה כמה מאות שנים שעברו עלינו בלתי הישועה הנצחית. והענין מובן בפשיטות, כיון שגם דברי רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל (פ"ז מהלכות תשובה ה"ה) שפוסק הלכה כי אין ישראל נגאלין אלא על ידי התשובה וכו' צריך להתקיים בעל כרחך, ועל כן צריכין גם לתשובתינו אפילו בעת שהזמן מסוגל מאוד, ולזה נתעכבה הגאולה עד כה כי בזמנים הנ"ל פעל היצר הרע בתחבולות בכל כחו שלא יעשו ישראל תשובה (הגם שצפו על התשובה בשמי מרום, דייקא באלה הימים ביותר כדי שלא יתעכב הישועה עוד), וממילא כי מעשה שטן הצלית.

על כל פנים לדין קשה כנ"ל, כי אם מבקש על ידי מדת חנו"ן אז אין נפקא מינה כל כך אם בא מועד או לא. וגם עוד קשה, כי בתחלה אמר הלשון "תקום תרח"ם ציון", דהיינו על ידי מדת הרחמים, ואחר זה אמר "כי עת לחננה" על ידי מדת חנו"ן. ואלו השני מדות אינן שוים, וכנודע המדרש רבה בריש פרשת ואתחנן בפסוק (שמות לג, יט) וחנותי את אשר אחון ורחמתי

לפרסמו בשם עצמו, אבל מאחר ששמעו מגאון הנ"ל שאמרו בפניו לדבר ברור, על כן גם רבינו אמרו כעת לפנינו בפומבי. והאריך קצת בו אז להסביר הענין ביתר שאת, שכן יכול לדקדק משם כל הרואה ומביט באור ישר ולומד בדרך האמת.

את אשר ארחם, מי שיש לו בידי (ועל ידי זה בא לבקש, אז) ורחמתי, במדת הרחמים אני עושה עמו, ומי שאין לו בידי (ומבקש רק מתנת חנם) וחנותי במתנת חנם אני עושה עמו וכו', עיין שם. נמצא ששני מדות הנ"ל אינם שוים ואינם דומים זה עם זה.

אלא דהענין יובן, דהכתוב טובב על חג הקדוש הלזה חג הסוכות. וידוע כוונת הסוכה שצריכין להמשיך בסדר המדות מחסד עד מלכות שהוא מדת דוד מלכא משיחא, ועל כן סכ"ך עולה מא"ה ברכות העוברים דרך הכת"ה, ומשם נמשך עד סוכת דו"ד (מלכו"ת) כנודע מהאריז"ל [א"ה: עיין בספר הקדוש "שער יששכר" מאמר סוכת שלום (אות יא), עיין שם].

והנה ראשי תיבות העשר ספירות מכתר עד מלכות כח"ב חג"ת נהי"ם עולים למספר תקו"ם. וזה שאמר **אתה תקו"ם**, ורומז על עליות הספירות בימי חג הסוכות כנ"ל, וכמו שמתפללין הרחמן הוא יקום לנו סוכת דוד הנופלת, ונודע מזוהר הקדוש הפירוש שהיא נופלת תדיר וצריכין להעלותה על ידי תיקון המדות הנ"ל ואז יהיה תיקון השלם. וזהו ההמשך) **תרח"ם** (בגימטריא שלשה פעמים רי"ו - שהוא מספר **גבור"ה** הרומז על ג' גליות שעברו כבר, הא' גלות מצרי"ם, ב' גלות בב"ל או מד"י, ג' גלות יו"ן, וכידוע שג' גליות שעברו היו על ידי גבורות, והמה כבר עברו עלינו לטוב"ה, וכעת אנו עוד בגלות הארוך והחושך המר הזה גלות אדו"ם אשר עינינו כלות ולבינו נמס ואפסו כל הכחות ואי אפשר עוד לסבול עול הצרות הנוראות האלה, רבונו של עולם חוס ורחם עלינו ותגאלינו במהרה דידן בימים הקדושים האלה, וזכינו שתהיה השנה הזאת שנת גאולה וישועה בכלל ובפרט. וזהו ההמשך) **ציו"ן**, (הוא עיר הקודש מרום קברי מלכי בית דוד, נקודת הפנימית של דוד מלכא משיחא שהוא כנגד סוכות, כנ"ל "יקום לנו סוכ"ת דו"ד הנופלת" להעלותה מכתר עד מלכו"ת.

וגם יתפרש בפשיטות מה שרומז כאן הכתוב **"תרחם ציון"** דייקא, כיון שהיא סבלה עד עכשיו בזיונות לאין שיעור בשמות נרדפות טמאות ומתועבות אשר קראו בתועבותיהם, וכדי בזיון וקצף, ובודאי שכבר הגיע העת שירחם עליה השם יתברך לטובה בהחותם חיים. ולאשר זכינו לטובה ביום הקדוש בשעת נעילה לגמר החותם חיים "חותם ציון", וכעת בשבוע הבא עלינו לטובה ביום הושענא רבה נזכה לטובה לגמר החותם "חותם ירושלים" לגאולה וישועה שלימה בזה השנה).

כי עת, (היינו עת הגאולה אשר באמת ראוי לבא לישראל כיום הזה, אף על פי שאין לנו שום זכות עם כל זה הלא אין בקשתינו רק על ידי מדת חנו"ן,

וכמו שהארכנו בזה הענין בראש השנה ויום כיפור העבר לטובה נא"ה: עיין באריכות (לעיל אות ה, וגם) בקונטרס "דברי קודש" ה'תרצ"ז בדרוש לראש השנה ויום הכיפורים, ותמצא כוונת דבריו הקדושים]. וזהו) **לחננ"ה**, (על ידי מדת חנו"ן דייקא כנ"ל. ועל זה מסיים שפיר) **כי בא מועד**, (היינו מכיון שבא עת וזמן מועד של חג הסוכות הזה אשר הוא מוכן ומזומן ומוכשר על גאולתינו ופדות נפשינו לטובה להקים לנו את סוכת דוד הנופלת לבל יפול עוד ח"ו, רק שיתחזק לטובה מעלה מעלה כדי שנזכה בזה השבוע בימים הקדושים ונוראים יום הושענא רבא ושמיני עצרת ושמחת תורה לגמר חותם חיים בכלל ובפרט, ולביאת בן דוד במהרה דיין ברוב רחמיו וחסדיו, אמנ).

✦ סדר שמחת בית השואבה

סד. ליל מוצאי שבת קודש, אושפיזא דמשה רבינו דעיא מהימנא קדישא, אחר גמר סעודת זעיר אנפין, ואחר תפלת ערבית והבדלה, התחילו בסדר שמחת בית השואבה שהיו עושין אותו בכל ליל חול המועד. ורבינו היה קורא (מספר **מצות השם**) סדר שמחת בית השואבה, ואז היו אנ"ש ותלמידיו סובבים הודו, ואחר גמרו לקרות היה מחלק בין המסובין לנגן חמשה עשר שיר המעלות שבתהלים. ובסופו רקדו התלמידים בהתעוררות שמחה של מצוה ורגש אהבת השם יתברך.

ואחר גמר השירות ותשבחות והרקידות הביאו מיני מזונות עם יין שרף (חוץ מלילי מוצאי יום טוב הראשון או ליל שבת חול המועד), ורבינו טעם קצת והשאר היה מחלק בין המסובין¹², ואחר כך האריך עוד באמירת דברי תורה ושיחות נאות ונשגבות בקדושה.

⊗ סדר העבודה כימי חולו של מועד

סה. בימי חולו של מועד היה ניכרת תוספות קדושה יתירה בהיכלו כבוד של רבינו, כמו ביום טוב ממש. ובערך שעה חצי עשרה התחיל בתפלת שחרית. ובכל ימי חול המועד היו אומרין קודם ברוך שאמר "האדרת והאמונה לחי עולמים" וכו' (כמו ביום טוב), והעובר לפני התיבה היה מזמר

¹² והיה מדקדק ליתן לאחד (שהיה יושב סמוך לו) שיעור כביצה ממיני מזונות, שיוכל לברך ברכת "לישב בסוכה", להוציא בברכתו את כל הטועמים פחות מכשיעור זה.

בברכת ישתבח "אל מלך גדול" וכו', וגם החצי קדיש עד ברכו. ואחר כך גם תתברך לנצח צורינו וכו', וכל סדר התפלה בתנועת נוסח של שבת ויום טוב.

ולעת קריאת ההלל עמד רבינו לפני התיבה, וטעמנו מעין עולם הבא מקדושתו בהשתפכות נפשו לה', ובפרט בעת הגיעו להנענועים בהתרגשות והתעוררות נפלא בקולו הערוב ומתוק מדבש בניגון הידוע כמו נענועים ביום טוב, ולפעמים עוד האריך יותר בחול המועד בזה בקדושת כוונותיו אשר שגבה למעלה משכלינו עד אין חקר.

וכן בעת ההושענות, ששפך כמים לבו עד כלות הנפש והתפשטות הגשמיות ממש, אשרי עין ראתה כל אלה.

סעודות ושיחות קודש בימי חולו של מועד

סו. גם סעודת יום טוב סעד עם תלמידיו ואנ"ש הי"ו בכל יום מימי חול המועד אחר צהרים, וכן בלילה [מלבד שמחת בית השואבה הנ"ל אות סד]. ורבינו בעצמו היה מזמר בכל פעם (בין בסעודת היום בין בסעודת הלילה), תיכף אחר אכילתו כזית מהמוציא, אזמר לסעודתא אושפיזין עלאין קדישין וכו' במטי מנך וכו' בהתלהבות נפלא לאין שיעור. ובסוף כל הסעודות צוה לזמר אדיר הוא יבנה ביתו בקרוב וכו'.

והאריך הרבה בכל פעם, בנעימת קדושת שיחותיו היקרים ונחמדים, מלאים זיו שכינת עוזו דברי התעוררות לעבודת השם יתברך מתוך שמחה ואהבה של הזמן גרמא חג הסוכות זמן שמחתינו.

וארשום פה לזכרון קיים, מעט מזעיר מאי דמטי לידי מהני מילין יקרים מפז ומפנינים, והוא בבחינת רא"ה מעש"ה (כשרואין וקורין מעשי מרכבה עניני התנהגותו בחג הקדוש הלזה, על כן) נזכר הלכה (להזכיר ממני גם איזה שיחות נאות ואמירת דברי תורה להיות יחדיו צמודים להחיות בהם נפשות כל הידידים והתלמידים, המתגעגעים אחרי רבם שעלה לגנוי מרומים, עד עת תשועת עולמים, בקרוב באלה הימים).

סז. פעם אחת (באושפיזא דיעקב), אחר אכילת המוציא, התחיל רבינו לזמר האושפיזין בהתעוררות נפלא, ותיכף בגמרו פתח ואמר בעינים זולגות דמעות, שאביו הקדוש בעל "דרכי תשובה" זי"ע אמר גם כן ובכה

מאוד על שהננו רואין שיעקב אבינו לא קיבל עוד שכרו אפילו באפס קצהו. כי אברהם אבינו ויצחק אבינו זכו על כל פנים לקבל חלקם בשני בתי מקדש, כי הבית ראשון היה חלקו של אברהם, והשני כנגד יצחק, אבל יעקב אבינו עוד לא זכה לראות מטובו כלום. וזה קרוב לשני אלפים שנים שמחכים לבנין בית יעקב אמת ואין עונה עוד, ובודאי ראוי שהשם יתברך יעשה למען יעקב אבינו לרחמינו וליתן לו שכרו משלם במהרה דיין בביאת גואל צדק במהרה בימינו אמן, עד כאן תוכן דבריו הקדושים (בשם אביו זי"ע).

ואחר כך הוסיף אדמו"ר וצללה"ה על דברים הנ"ל ואמר:

הנה יעקב אבינו צורתו חקוקה בכסא הכבוד, וזהו מעלתו היותר גבוה, ואנו אומרים "כי אין שכחה לפני כסא כבודך", וקשה "לפני כסא כבודך" דייקא, הלא איך יהיה קא סלקא דעתך כי במה שאינו לפני כסאו יהיה שייך בא שכחה ח"ו.

אלא דהענין יובן על פי מה שאמרתי כבר בפירוש הפיוט שאומרים בראש השנה שחרית בתוך קדושה "תשכלל היכל קדשיך מהרה ואל תתיאש", ופירש שם המפרש שהכונה בזה שמרוב אריכת הגלות כל נתיאש מהגאולה. ולכאורה קשה דאם כן הוה ליה למימר בלשון ואל נתיאש, היינו אנחנו, מה שאין כן הלשון תתיאש משמע על הקדוש ברוך הוא בעצמו כביכול, ואיך שייך לומר עליו כן ח"ו.

אולם הענין בזה, לאשר כל ישראל יש להם חלק אלקי ממעל, כל אחד לפי ערכו ומדרגתו שזוכה, נמצא כי אם בני ישראל נופלים תחת ענין היאוש על ידי רוב אריכת הגלות וההסתר פנים ממילא עושה רושם על ידי החלק אלקי ממעל שבו, שנופל כביכול היאוש בו יתברך שמו. ועל כן קראו שפיר "ואל תתיאש", שהבחינה יאוש שייך להשם יתברך גם כן שהיא החלק אלקי ממעל שבאדם כנ"ל (ראה שער יששכר מאמרי חדש תשרי מאמר מאזנים למשפט אות כא).

ולפי זה מתורץ שפיר דברינו הנ"ל, דהלא יש חשש גדול בראותינו ההסתר פנים הנורא בחבלי משיח וצרות כלל ישראל בנסיונות לאין שיעור ועברו כמה מאות שנים ולא נושענו עוד, אם כן מי יודע אם לא נשכח עוד לגמרי שם בעולם העליון (על ידי היאוש של בני אדם, שגורם יאוש גם למעלה) גם את זה אשר יעקב אבינו עוד לא קיבל חלקו. על זה אמר, כי כל נפחד מזה ולא נתיאש ח"ו כי בודאי שיקבל חלקו במהרה דיין ויבא לו שכרו

משלם בקרוב, כיון שצורתו של יעקב אבינו חקוקה בכסא הכבוד אשר בזה דייקא נאמר "כי אין שכחה לפני כסא כבודך", והיינו ששם אין שייך שום שכחה ושום יאוש, וממילא שזוכרין אותו היטב, ונושע בקרוב שיקבל חלקו הבית שלישי כיעקב שקראו בית (פסחים פח, א) ויהיה הגאולה שלימה במהרה בימינו אמן.

סח. פעם אחת (באושפיזא דמשה בסעודת לילה) אמר על דברי המדרש רבה (סוף פתיחתא דאיכה) שבשעה שהוליכן נבוכדנצר לישראל לבבל וכו' מהן נשאו משאות קשות וכו' עד שבאו לנהרות בבל וכו', ואמר הקדוש ברוך הוא לירמיהו לך ואמור למשה, הלך אצל הירדן למשה ויעמידהו מקברו והתמרמר מאוד ואמר אלך ואגאלם ואראה מי יעכב על ידי, יצאה בת קול ואמר חזור לאחוריך כבר נגזרה גזירה. וכיון שראו ישראל את משה מרחוק אמרו זה לזה בשמחה בן עמרם בא לגאלינו וכו', עיין שם היטב באריכות.

ואמר **אאמו"ר הקדוש זי"ע**, דלכאורה קשה האיך הכירו בו ישראל שהוא משה רבינו, הלא משעת פטירתו כבר עבר ערך אלף שנים. אלא ודאי האמת כן הוא שמכירין את מש"ה תמיד, דכי קא סלקא דעתך שהלב הישראלי לא יכיר את מש"ה, הלא הל"ב הישראל"י זה מש"ה רבינו בעצמם, בבחינת מש"ה שפי"ר קאמ"ר, כדאיתא כמה פעמים בש"ס. וגם כי ההכר"ה הוא בלב, על כן הכירו אותו על ידי הניצוץ שלו שהיה בקרבם בפנימיות לבם, עד כאן תוכן דבריו הקדושים של **אאמו"ר זי"ע**.

וי"ל דזהו שנאמר בזוהר הקדוש הלשון מש"ה מלג"ו, היינו שהבחינה מש"ה הוא מלגו בפנימיות של כל אדם, וצריכין לעורר אותו הניצוץ ולהקיצו עד שיהיה אש תוקד בקרבו, עד כאן דבריו הקדושים.

סט. עוד אמר אז בפירוש מערבית לליל ב' דסוכות **ישמחו בחגיגה ידידים וכו' יתענגו בה במיני מטעמים וכו'**. דקשה לכאורה מהו רבותא מספר כאן בקדושת הסוכה לחשיבות אשר בני ישראל "יתענגו בה במיני מטעמים", דהא להתענג במיני מטעמים אפשר בניקל גם בבית, והאם זהו רום גדולתה וקדושתה דייקא אשר מתענגים בה במיני מטעמים.

אולם יש לומר הכונה בזה על פי מעשה המקובל בידינו מפי הכהן גדול הגה"ק **רבינו צבי הירש מרימענעוו זי"ע**, שהיה דרכו בקודש לספר בכל

שנה בסוכתו, שפעם אחת היה חסיד אחד שהיה מדקדק במצות סוכה ביתר שאת, והיה מצטער מאוד כשעברו ימי החג הקדוש שהוצרך לצאת מהסוכה, כי היה מרגיש חיות ותענוג גדול לאין שיעור בהסוכה. ויהי היום כאשר עברו ימי החג, גמר בדעתו לבל לנטות ימין או שמאל, רק ישאר שם גם בימי החול, ובל יזוז משם לשום מקום. אבל כאשר באו ימי החורף ונעשה קור גדול בלתי יכולת לסבלו, על כן בהכרח יצא משם וקבע דירתו בביתו. אבל אחר זה נתחרט על מעשיו מאד כי לא טוב עשה אשר הניח מקום קדוש הלז, ועל כן עמד ונשבע שלשנה הבאה לא יעשה זאת, רק ישאר בסוכתו כל ימי החורף, יהיה איך שיהיה. וכאשר עברו עוד הפעם ימי החג ובאו ימי החורף עם שלג וכפור וקור גדול, עם כל זה הוא את שבועתו שמר ולא יצא משם, גם כי הכל חולים אצל הצינה וקור וקיפאון גדול שהיה, עם כל זה לחיבת הקודש של הסוכה באהבתה ישגה תמיד ומינה לא יזוע. אך הצער של הקור הגיע ממש עד דכדוכה של נפש, והוא מקומו לא הניח. ויהי יום אחד ופתאום בא ענן גדול שהגביה סוכתו עם כל בני ביתו יחדיו וינטלם וינשאם למדינות הרחוקים מקום החום, ושם ישב הוא וזרעו לדורותם, וקראו אותם בני מדינתם בשם "אנשי סוכות" עד היום הזה.

עד כאן המעשה המקובל מהרב הקדוש הנזכר לעיל, וראויין הדברים למי שאמרן כי ידע זאת היטב ברוח קדשו וגודל מדרגתו שכל גדולי הזמן חרדו מפניו.

על כל פנים לעניננו יובן שפיר בזה פירוש הפיוט **ישמחו בחגייהן ידידי"ם**, (ידידי ה' לומדי תורה ושומרי מצותיו באמת שלהם יש חלק גדול ברגש שמחה עצומה מקדושת הסוכה, ועל כן עיקר שמחתם בהסוכה גם מישיבתו לבד [כמעשה הנ"ל]. וזהו הפירוש) **יתענגו ב"ה**, (היינו "בה" בעצמה - בישיבת הסוכה המה מתענגין). **במטעמים**, (וזהו להם המטעמים, כי הוא עיקר חיותם ותענוגם), וכן יעזרינו השם יתברך לטובה, עד כאן תוכן דבריו הקדושים (ראה שער יששכר מאמרי חדש תשרי מאמר סוכת שלום אות טז).

ע, ובסעודת היום (באושפיזא דמשה) אחר אמירת האושפיזין התחיל לעורר בענין טעם קריאת האושפיזין עלאין, דגם זה קשה, האם לבשר שמן ולמעדנים המה צריכים, ולמה מזמנים אותם להסעודה.

והסביר דבריו על פי משל לבני אדם, שדרך העולם כאשר יש להם איזה שמחה אז קוראין לבני המשפחה, ובפרט משפחת זרע המלוכה כשעושיין

שמחה אז באים גם שרים גבוהים, והמלך בכבודו ובעצמו גם כן. ובתוך כך כאשר המה כולן יחדיו, מספר ומודיע להם בעל השמחה כי גם עכשיו שהם בימי שמחתם הגדולה והחשובה עם כל זה דאבה לבם בקרבם מחמת צעריהם וגודל לחציהם ודחקותם שיש להם מכמה צדדים אחרים, ואז הוא עת רצון שיוושע בעל השמחה, כי המלך עם שריו יודעין כדת מה לעשות לטובתו כמובן.

כן הענין בזה, שכעת בימים הקדושים האלה ימי שמחתינו וחדותינו אנו קוראין ומזמינים אצלינו האבות הקדושים שיבואו ויקחו חבל בשמחתינו, ובין כך ובין כך יראו ויתבוננו בגודל צרותינו בהסתר פנים הנורא שאנו בניהם סובלים מהרשעים הכופרים שדוחקין לישראל מאמינים בני מאמינים ברשעותיהם, ומבזים תורת ה' ומצותיו שניתן בסיני.

ועל כן משה רבינו הרעיא מהימנא שניתן התורה על ידו צריך לעמוד בעדינו ולבא לעזרתנו וישועתינו, ועכשיו באושפיזא קדישא דיליה הוא עת רצון לזה ביותר ונקראנו לטובה, ובודאי ימליץ בעדינו ביום הזה לטובה בכל עניננו וכן יהי רצון.

עא. עוד היה נוהג לומר בימי חול המועד בשם הגה"ק הר"ר מרדכי דוד מדאמבראווא זי"ע שפירש הכתוב (דברים לב, ג) **ומות בהר וכו' והאסף אל עמין כאשר מת אהרן אחיך בהר ההר ויאסף אל עמיו.** כי אנו רואין לפלא בכל שנה ושנה ביום שחל בו יומא דהילולא של משה רבינו (ז' אדר), באותו יום בשבוע חל בו (בימי הסוכות הבאים) אושפיזא דמשה. וכן באהרן הוא כן, שאותו יום בשבוע שחל הילולא דיליה (א' אב), כמו כן יחול אושפיזא דיליה באותו יום בשבוע. וזהו פירוש **ומות בהר וכו'**, (שיומא הילולא דילך יוחל באותו יום שיהיה) **והאסף אל עמין**, (יום אושפיזן בחג האסיף חג הסוכות). **כאשר מת אהרן אחיך ויאסף**, (שגם באהרן הוא כן שיומא הילולא דיליה עם יום האושפיזא יוחל בחד יומא, עד כאן דבריו הקדושים.

והוסיף רבינו: שלפי זה י"ל הרמז גם בתהלים בכתוב (לס, ה) **הודיעני ה' קיצי ומדת ימי מה הוא וכו' הנה טפחו"ת נתת ימי וכו'.** כי גם דוד מלכא משיחא יש לו שורש בסוכת דוד, ועל כן חזינן לפלא גם בדוד מלכינו הוא כן שיומא הילולא דיליה (א' דשבועות) ויומא אושפיזא (הושענא רבא) חלים ביום אחד בימי השבוע, ואיתא במסכת שבת (ל, א) בפסוק זה הודיעני ה' קיצי וגו' שביקש דוד מהשם יתברך שיגלה לו את יום הסתלקותו, עיין שם. וגם נודע

מהעקרים בפירוש הכתוב הנה טפחו"ת נתת ימ"י, דהנה ימי שנותיו של אדם הם שבעים שנה, והן רק דירת ארעי כמו הסוכה שהוא רק דירת ארעי, וגם שיעור הכשר סוכה הוא ז' טפחים על ז' טפחים מורה גם כן על ימי דירת אדם בעולם הזה שבעי"ם. וזהו הנה טפחו"ת נתת ימ"י, נגד ז' טפחים של סוכה, הם שנותיו של אדם, עד כאן תוכן דבריו הקדושים.

וזהו י"ל הודיעני ה' וכו', שביקש דוד מלכא משיחא לדעת יום הסתלקותו (כנ"ל מגמרא שבת). וזהו שסיים הכתוב הנה טפחו"ת נתת ימ"י, שרומז על מצות סוכה כנזכר, שביקש גם כן מהקדוש בורך הוא שיחול יום הסתלקותו כמו יום אושפיזי בחג הסוכות¹³ כנ"ל, עד כאן דבריו הקדושים (ראה שער יששכר מאמרי חדש תשרי מאמר ימי החג ליום ד' דסוכות אות ד).

¹³ ארשום פה דבר לדעת ולהבין במקצת מן המקצת עד כמה גדלה עניניהם ומעשיהם של הצדיקים יסודי עולם וגדולים צדיקים וכו' מבחייהם. ואביא דבר בשם אמרו. איש יהודי היה קשור בעבותות אהבה אצל רבינו הקדוש זי"ע, הלא הוא רבי משה גאלדשטיין שליט"א ממונקאטש סופר הכולל מרמבה"נ (בעל "מסעות ירושלים" ו"תיקון עולם") שהעיר אותנו דבר פלא אחד מדברים העומדים ברומו של עולם, אשר ימי הלולת האדמור"ם הני שלשה אבות מוסדי דור ודור, הלא הוא הבעל "שם שלמה" זי"ע - כ"א סיון (תרנ"ג לפ"ק), והבעל "דרכי תשובה" זי"ע - ב' דסוכות (תרע"ד לפ"ק), ורבינו בעל "שער יששכר" זי"ע - ב' סיון (תרצ"ז לפ"ק), יחולו אלו הימים בכל שנה תמיד באותן הימים מימי השבוע שחל בהם ימי אושפיזין של השלש ראשונות המה אבותינו אברהם יצחק ויעקב. כי הלולא דבעל "שם שלמה" חל ביום שיחול (בסוכות שלאחריו) אושפיזא דאברהם, והילולא דה"דרכי תשובה" הוא בעצם היום הזה (ב' דסוכות) אושפיזא דיצחק. והילולא דאדונינו רבינו זי"ע בעל ה"שער יששכר" יפול תמיד באותו יום בשבוע שיפול בו אחר כך אושפיזא דיעקב אבינו, דו"ק ותשכח (מובא ונדפס כעת בספר תולדות רבינו אות רעא).

והנה ידוע ומורגל בפי זקני חסידים הראשונים שהיו מסתופפים הרבה בחצרות קדשם של אלה השלשה אבות רועי ישראל בדורותינו, והיו אומרים אשר בג' האדמור"ם הללו היה מתלבש בהון מדת השלש ראשונות חס"ד גבורה תפארת. כי מרן בעל "שם שלמה" היה בו מדת החס"ד ביתר שאת מכל המדות, בשלום ובמישור הלך וישא חן וחס"ד בעיני כל ברוב קדושתו וצדקתו לאין שיעור. ומרן בעל "דרכי תשובה" היה ביותר עבודתו במדת גבורה, וכנודע שלא היה יכול לסבול נגד עיניו הקדושים איש גלוח (ואפילו לא בתער). או מי שלא היה לו פיאות הראש כהלכתו וכיוצא היה מגרש מפניו במדת גבורה דקדושה. ורבינו בעל "שער יששכר" זי"ע היה משתמש בתרווייהו כמו מדת תפארת, ולעומת שהיה גבורתו ללחום מלחמת ה' ודתו לאין שיעור, היה בו רב חס"ד להטות כלפי כל איש יהודי פשוט אשר רק מאמין באמונה פשוטה בהי"ג עקרים, וברוב מליצותיו לשמים ולזכותן של ישראל בתפארת עזמו.

ואם כי יראתי בפצותי שיח בענינים כאלו, ובתיקון המדות של הצדיקים שרפי מעלה מאן חשיב ומאן ספין להכניס ראש לתור ולחקור אחרי מהות עניניהם, זה בכה וזה בכה

קולו חזק בשעת התפלל

עב. נחזור לענייננו בהשייך לביאור דברינו במה שאירע בזה השנה האחרונה לרבינו, ובהמשך למה שכתבנו לעיל (אות ג, ד, ה, נח), שהיו לו יסורים וחלישת הדעת לאין שיעור מכמה ענינים אשר חדשים מקרוב באו בזה השנה מה שלא הורגלנו בשנות קדם. ולדאבון נפשינו הגיענו עגמת נפש חדשה, שבתחלת ימי חול המועד נחלש מאוד דיבורו של רבינו (הייזערי"ג בלשון אשכנז), ומובן שכל זה גרם לו ולנו צער גדול לאין שיעור, כי עבודת הכהן גדול היה לו באלה הימים בהתפללות והנענועים ובסדר ההושענות וקריאת התורה והנהלת שולחנות וכיוצא, ובמצב כזאת צריכין למנוע מכל אלה ומלעמוד לפני התיבה וכו'.

עם כל זה רבינו לא הניח בהשקט מעבודתו אפילו בזיו כל שהוא, ואנחנו לא ידענו מהו כל הנסיונות האלה אשר עוד לא היו עד הנה, ורק בבחינת בטחו בה' עדי עד יכולנו להתחזק ולבטוח שיעלה ויבא תרופה לרבינו אבינו רועינו חיות נפשינו, ויעמוד חי על משמרתו הקודש בבחינת למעלה מן הטבע (שהיה מלומד בנסים כאלה כמה פעמים כנודע ליחידי סגולה) (וכנ"ל אות ז), ובכל ימי חול המועד לא ביטל סדר התמיד לעבודת אלקינו, כי בשעת התפלה היה קולו הולך וחזק זך וישר.

נורא מרום וקדוש, אך הנני רק כמעיד אוזן כפי קט שכלינו אפס מני, ותן לחכם ויחכם עוד.

וגם נודע, אשר רבינו הקדוש היתה תמיד עבודתו ושגור על לשון קדשו לבית יעקב אמת, וכמעט בכל דברי תורה הזכיר המאמר חז"ל (בפסחים פח, א) לא כאברהם שקראו הר וכו' אלא כיעקב שקראו בית, וד"ל.

ברק חמישי

יחודא שלים

✽ התלבשות ביראה עילאה

עג. בבוא ליל הושענא רבא, נשתנה צורת קדושת רבינו ביראה עילאה לאין שיעור. ואף על פי שהיו ימי החג זמן שמחתינו שדרכו להיות בצהלת פנים וטוב לב תמיד, עכשיו התלבש בו מדת היראה, ונראית על צורת קלסתר פניו פחד השם יתברך והדר גאונו, מיום הקדוש והנורא, עת גמר החותם על מלכות בית דוד והכנת היחודא שלים.

אחר תפלת ערבית בא תיכף ומיד לסוכתו המיוחד, כי לא היו עושין כעת שמחת בית השואבה, וגם לא סעד עם אנ"ש ותלמידיו, רק ביחידות והתבודדות בינו לבין עצמו עשה סעודת דוד מלכא משיחא - [וגם בסעודת היום שלפניו באושפיזא דיוסף (שהתחבר עוד עם תלמידיו ואנ"ש) היה מקצר מאוד, כי כבר היה לו הכנה דרבה על ליל הושענא רבא].

ובערך שעה חצי עשרה בא לבית המדרש הגדול, ושם היו קורין סדר משנה תורה ברוב עם הדרת מלך. ומפרשת האזינו ואילך, היה קורא רבינו בעצמו לפני הציבור. ובגמר משנה תורה נשאר שם עוד לאמירת תהלים, וגומר ספר ראשון עם הציבור, ואחר זה פנה והלך לביתו נאוה קודש.

✽ יום נמר החותם בתוך חותם

עד. וביום ההוא הושענא רבא, יומא דדוד מלכא משיחא, יום גמר החותם בתוך חותם לטובה, אין לשער ואין לתאר קדושת רבינו, אשר לבש אז בדביקות והתלהבות נפלא בעשותו הכנה דרבה לבא לתפלת שחרית בין שעה תשעה לעשרה, ויעמוד לפני התיבה, ובקול דודי דופק המעורר כל הלבבות התחיל לזמר "אדון עולם" וכו' בנוסח ימי הנוראים.

ואחר נעימת אמירת ברכת השחר בקול ערב ומתוק מדבש, אמר פרשת העקדה (מה שלא נהג לאמרו בימי יום טוב וחול המועד וכיוצא [עיי' גימורקי

אורח חיים סימן א ס"ק ג, רק דייקא בראש השנה ויום הכיפורים, והיום בהושענא רבה היה אומרו, כדי לעורר זכות וברית אבות לבנים תזכור.

והתפלל רבינו לפני התיבה עד הודו, ומשם ואילך התפלל מוה"ר צבי דוב קליין נ"י (ממונקאטש יצ"ו) עד הגיענו לקרוא את ההלל, כי לגודל חולשתו ובפרט שעוד היה נחלש קצת קול דיבורו כנ"ל (אות עב) [וגם בעת התחלתו הדרשה לפני ההושענות היה במצב כזה, וקשה היה לו להשמיע קולו הקדוש לאותן שנהיו קצת רחוק ממנו, רק בתוך הדרשה היה קולו הולך וחזק מאוד מאליו עד שנתרפא לגמרי בעזרת השם יתברך, ודיבר מענין זה לפנינו אחר התפלה איך שנתחזק לטובה קול דיבורו באמצע הדרשה]. על כן לא היה יכול לקבל על שכמו המשרה להתפלל הכל כמו בשנות הקודמים, והניח כחותיו על העבודות הגדולות ונוראות, אמירת הלל בזמרה, והנענועין הקדושים, וסדר הדרשות אמרות טהורות בעת ההושענות.

וכבר כתבנו במקצת מעצם טהרת וקדושת התעוררות אמירתו סדר ההלל והנענועין וההושענות (עיין אות מז), אבל מובן ממילא כי לאו כל השעות שוות, וכהיום הזה מי לא יירא ומי לא יפחד בשמעו קול רעם הגלגל ברעש גדול ונורא מתהלך מתוך גרונו של האי קדוש עליון בעת הנענועין בניגון התעוררות של תפלת נעילה, בבכיות ודמעות שליש ואש מתלקחת, עד כלות הנפש ממש.

● מעורך כל ישנים מתרדמותם

עה. נקהלו היהודים מעריהם, החסידים והידידים מרחוק ומקרוב, לשמוע אל הרנה והתפלה של מדברנא דאומתא, אשר כולם בו שמו פניהם ועיניהם מדי שנה בשנה כי בצלו [ובכח תפלתו הזכה הבוקע כל רקיעים ומשברים חומת ברזל] נחיה, ולעולמי עד ימלוך ויתנשא מלכות בית דוד בימיו. כי הוא מסר נפשו אלפי אלפים פעמים בכל עת ורגע עבור ישועת ישראל (עיין בהג"ה אות א). וכן כעת נקבצו ובאו תלמידים וחסידים יהלכו ברגש קדושת היום, אבל בלתי רגש כלל שזהו הושענא רבא האחרונה אשר עוד יתלוננו בצל רבם הקדוש אור עיניהם ולבביהם.

וכמה היה יפה שעה אחת שהוא בתשובה ומעשים טובים, כאשר נתעוררו על ידי רבם הקדוש, שהיה מעורך כל ישנים מתרדמותם, לאמור כי בא מועד ועת נכונה לעשות תשובה מאהבה, כדי שנגאל ביום הזה באמת. ועוד

יותר הרים קולו נאדרי בכח (בעת ההושענות) אל האבות הקדושים, שגם הם בל יישנו שינת עריבות ומתקנות, רק יקיצו וירננו שוכני עפר ויבואו לעזרתינו ביום הזה לטובה בכל עינים.

עו. וגם הרים ראש נגד רשעי ארץ אומות העולם אשר מצערים לישראל מכל צד לאין שיעור, וצווח ככרוכיא שיבטלו כחם משמי השמים ממעל, לבל ירעו ובל ישחיתו עוד מול הר קדשינו, ויהיה אך טוב וחסד והרחבת הדעת לבית ישראל.

ונגד רשעי עמינו המפלגות שונות הציונים, וכל שום וחניכא דאית להו, הגורמים חילול שם קדשינו ואריכת ימי גלותינו, עיכוב ביאת מלכנו משיחינו. ועמד כגבור חיל שר צבא המלחמה להכות על קדקדם בלבת אש קודש, ובקול גדול ולא יספ הזהיר לבל יכשלו בהם עושי רצונו יתברך שמו. אדרבה, המה הכופרים יכרעו ויפולו, ואנחנו ההולכים בדרך אבותינו נתחזק ונתעודד בהחזקת דת תורתנו והחזקת אמונת אומן ב"ג עקרים, שאחד מהם אחכה לו בכל יום שיבא, ובגידול בנים בדרכי אבותינו שזה הדרך דייקא יקרב גאולתנו ופדות נפשינו בביאת גואל צדק במהרה בימינו אמן.

בדברים אלו וכיוצא בהן, עורר לבבות נפשות בית ישראל, מתוך בכיות ודמעות אשר שפך כמים לבו בתפלתו על גלות השכינה, ולפעול לתיקון כל העולמות תיקון הכלל בביאת משיח צדקינו במהרה דידן ברוב רחמי וחסדיו אמן³⁷.

³⁷ הנה פעם אחת, תחת אחד השיחים, כשהיה מדבר מצרות ישראל אשר נתרבו כל כך וכל יום קשה מחבירו, ובתוך הדברים שהיו מעינים שונים, בא מדובר מענין הדרשות של הושענא רבה, אשר דרכו בקודש לומר אז דברים העומדים ברומו של עולם לעורר עד לב השמים עבור ישועת כלל ישראל. ולכאורה נוכל לטעות וליפול מאמונתנו ח"ו בראותנו כי אין קול ואין עונה, ולא נושענו עוד בישועה נצחית, גם אחר טענות אמיתיות וברורות הנ"ל?

ונזרקה אז דבר מפה קדשו, ואמר על זה בזה הלשון: מה אומר ומה אדבר מזה אם פועלין ביום רצון וקדוש בהושענא רבה ישועת כלל ישראל או לא ח"ו, הלא אלמלא היינו אומרין אז דברי ריצוי ואמרי התעוררות לעורר בעליונים לרחם על התחתונים, מי יודע אם היה נשאר ממנו כהיום הזה אפילו שריד ופליט, עד כאן לשונו הקדוש.

ודי למבין קצת, אוי ואבוי מה נאמר ומה נדבר ומה נעשה, אין לנו על מי להשען אלא על אבינו שבשמים, שינחמנו בכפלים, בבגן ציון וירושלים, במהרה בימינו אמן.

✻ גדול יגיעת עבודתו

מזל. אחר גמר הדרשות וההקפות, וסדר התקיעות (תשר"ק תש"ת תר"ת) שבין כל ההקפות כנהוג מאבותיו, גמרו התפלות שקודם חבטת הערבה (והיה מקפיד מאוד לבל ישליכו הערבה [אחר חבטתו] בצד הארון הקודש וכיוצא על מקום אחר, כיון שזהו בזיון מצוה ופגם במצות הערבה - רק להצניעה בכבוד), ואחר כך קרא בתורה. ולתפלת מוסף כיבד אחד מאנ"ש (כי לא היה נוהג להתפלל מוסף בעצמו בחול המועד והושענא רבה).

ואחר גמר התפלות בא לסוכתו המיוחד תשוש כח עד מאוד, והיה הכרח להחליף בגדיו, כי כולן (גם בגד העליון) נתמלא זיעה מים סולדות אש קודש מיגיעת עבודתו הגדולה ונוראה.

והבגד לבן העליון (הבעקיש"ע) שהיה רבינו לבוש בו בו ביום בעת התפלה, היה מורשה מכבוד חמיו הצדיק הקדוש [רבי יעקב משה] מקאמארנא זי"ע. ובעת שבאה הרבנית הצדיקת שתליט"א [הי"ד] לפני ולפנים בהסוכה, אמר רבינו לפניו כדברים האלה:

הנה אביך בקשוני שאלכוש עלי את זה הבגד על כל פנים פעם אחת בעת אמירת הוושענות, על כן הלבשתי אותו היום, ואקוה שפעלתי בו את גאולתינו ביאת משיח צדקינו.

עד כאן לשונו הקדוש.

והיה לדבר פלא, כי אם היה מבקשו חמיו שיעשה אות לטובה להתפלל בבגד עליון שלו בהושענא רבה דייקא, אם כן למה הלבישו רבינו דייקא בזה השנה ולא מקודם. אבל כעת נוכל להבין הענין היטב, כי צפה ברוח קדשו למרחקים אשר היום התפלל באחרונה ביומא הושענא רבא בעולם העשייה, על כן קיים הבטחתו מה שהסכים לעשות כדברי חמיו מקאמארנא זצ"ל (ועיין לעיל אות טו), וד"ל.

✻ בבחינת ברהן כרנכל היחודא עיילאה

מזל"א. אחר הנפשו מעט בסוכתו המיוחדת, ופשט את בגדיו המלאים מים זזיעה רבה מעבודת היום, ולבש בגדים אחרים (כנ"ל באות הקודם), היה דרכו לבא לסוכה הגדולה בין אנ"ש לטעום מידי (מעט יין ומיני מזונות עוד בטרם קביעת הסעודה).

והיה דרכו בקודש לשוח בבכיות והתעוררות גדול (על דרך משל משרי אחזה אלקי), שהדרך בעת שמחת נישואין שיש שם בדחן לשמח את החתן והכלה וכל המחותנים, וכמה פעמים שאומר כמו כן דבר בעתו הוצק חן בשפתותיו - אשר כל המחותנים והחתן עם הכלה מורידין דמעות ובוכין מהתרגשות שנתעורר בקרבם על ידי דבריו, ואף על פי שהבדחן אינו מצויין במדת יראת אלקים, עם כל זה הלא דבריו נאמרו באמת וצדק וראויין המה להיות נשמעין ומתקבלין על הלב.

כן הדבר היום אשר באנו לטובה ליום הושענא רבא ושמיני עצרת ושמחת תורה - עת החתונה בשמי מרומים יחודא עילאה, על כן אמרתי היום בבחינת בדחן¹² דברי התעוררות לכבוד היחודא שלים לטובת כלל ישראל, ואף על פי שאני איש פשוט ומגושם (כך אמר על עצמו בענותנותו), עם כל זה דברים שאמרתי כנים ואמתיים הם בכל העולמות, וראויין להתקבל בעת רצון ושמחה עילאה אשר היום בשמים ממעל, ולהטיב לנו החתימה, בביאת גואל צדק במהרה בימינו אמן.

¹² בהאי שתא האחרונה, דיבר בקדשו ככה במקלות לפני ההושענות, וכך היה אומר תוך דבריו בענותנותו היתירה "איך בין נור א געמיינער מארשעליק" [היינו "בדחן"], ורק אבותי הקדושים היו בבחינת בדחנא דמלכא, וכמבואר בזוהר הקדוש על דוד המלך כד הו' חזי מלכא עציבא (כביכול) הו' מזמר שירין וכו'. אמנם בדור שפל וחשוך הלז, במה נוכל לשמח את הכלה הקדושה שהיא כנסת ישראל. [ובלשון הזה אמר במר לבב ושפיכת דמעות כמים:] "אוי די כלה איז נעביך זייער טרוידיג און וויינט זייער" מרוב צער בגלות וכו' וכו' (עיין באריכות דבריו הקדושים שנדפסו בקונטרס **דברי קודש מתרצ"ז**, ומשם בספרא דמרא **שער יששכר** חלק ב' מאמר ישע רב אות יב, עיין שם היטב).

ובאותו שעה לא חלי ולא מרגיש שום גברא על מה ירמזון מיליו הללו, ומהו באותן הימים בשנה זו המרירות והעצבון יגון ואנחה לכנסת ישראל יותר מבשנים קדמוניות ההם שמרודים בגלות המר והנמהדו עד שבעוותינו הרבים עליונים ביקשו את דבי ונצחו אראלים את המצוקים בשנה ההוא [ב' סיון שחל ביום ד' אזי יום שנלקו המאורות, ויום שהגיד רבינו כנ"ל היה בהושענא רבה חל גם כן אז ביום ד'], אכן נודע הדבר הרע הזה שכמוהו לא נהייתה באחרית הימים דור יתום, שכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה' ויושבים בעמק הבכא מאין הפוגות על שבר בת עמי, וימאנו להתנחם אחרי רבינו שעזב אותנו ואת כל בית ישראל לאנחות נודאות עקתין תקיפין מכל צד, והוא הלך למנוחות להיות ודאי בבחינת בדחנא דמלכא כביכול ממרכבה עליונה, עד מלך ביפיו תחזינה עינינו, בשוב ה' שבות עמו יגל יעקב ישמח ישראל, במהרה בימינו אמן.

ןועצם הדרשות שנאמרו אז בקודש, עיין במה שנדפס מדי שנה בשנה בקונטרס מיוחד בשם "דברי קודש", ותרזה נחת¹⁷. וכן בספר הקדוש "שער יששכר" על המועדים במאמר ישע רב, עיין שם].

✦ במטו מינך דוד מלכא משיחא...

עט. ובערך חצי שעה אחר כך, היה קביעת הסעודה לכבוד היומא טבא ואושפיזא דדוד. והשתפך נפשו לה' באמרו באחרונה סדר האושפיזא "במטו מינך דוד מלכא משיחא דתיתבי עמי" וגו', כי לזה לבבו שואף זורח להקים לנו סוכת דוד הנופלת, כי קדוש היום לאדוננו לפעול ביאת משיח צדקינו במהרה בימינו.

והנה מה טוב ומה נעים שבת השלחן הטהור שלו בסעודה זו נורא מרום וקדוש, עבודת היום לא פסקה ממנו גם כעת בחציו שלכם היה כולו לה', תרוזת של דמעות נושרת מבין ריסי עיניו במשך כל הסעודה, ותוכו רצוף אהבה לכל אחד מהמסובין והעומדין מסביב, ובבכיה של שמחה היה מחלק השיריים, ושפתותיו נוטפות ברכות ומליצות טובות לכנסת ישראל, ומעורר רחמים עליהם מלא תקוה טובה שנתקבלו התפלות לרצון, ונגמר החותם חיים לכנסת ישראל ולדוד מלך ישראל חי וקיים, ויהיה שנת אורה ושמחה במהרה בימינו¹⁸.

¹⁷ פעם אחת בסעודת ליל "זאת חנוכה" (שנת תרצ"ו), בתוך שיחות שונות נעשה מדובר מהדרשות שלו בהושענא רבה, שנהגו התלמידים והחסידים להדפיסן זה איזה שנים, לתועלת כדי לזכות בהן את הרבים שלא יכלו לבא ממרחקים, ולזכר עולם בחבת הקודש. ואמר רבינו אז בסיום הדברים בזה הלשון: "היצט ווען איך קוק אריין אין די מאמרי הושענות (הנדפסים), זעה איך אז דאס האט געזאגט אן ערליכער יוד, ווייל דעמאלט בשעתן זאגען איז מען דען אויף דער וועלט", עד כאן לשונו הקדוש.

ופוק חזי יקר סהדותא דיליה שהיה נזרק מפה קדשו על תוכן דבריו הקדושים שראויים למי שאמרם, גילה טפח וכיסה הרבה יותר מטפחיים. ובאמת כל בר לבב ומשכיל על דבר טוב שזכה לעמוד במעמד הנבחר בהושענא רבה המחזה האיומה, כאשר הרב דומה למלאך ה' צבאות, ונפשו שפך כמים לבו נוכח פני ה' באמירת הושענות והתעוררות דברי תורה בקול חוצב להבות אש קדוש ונורא, ונחלי דמעות נוזלים מן ארז הלבנון, התבונן קצת כי רק עיר וקדיש מן שמיא הוא ואינו מחיזי דהאי עלמא כלל, ומדברותיו ממקום גבוה מקור קדוש יהלכון, אשרי עין דאתה כל אלה.

¹⁸ ודכירנא, כי פעם אחד בסעודת הושענא רבה אחרי שסיים אמירת האושפיזין, וירא כי הנרות בהאלעקטעריש"ע לא נדלקו, וצוה לי להדליקם כלם תיכף ומיד - הגם שהיה עוד מאיר אור היום בתוקף. וכנראה היה לו בזה ענין לדרכו בקודש, כי כן ראינו גם כן שהיה

ובזה השנה האחרונה היה לו צער גם היום בלתי ערך וגבול, כי בתחלת הסעודה נעשה גשם שוטף עד כי חזק מאוד, ואכלנו בתוך מים רבים שירדו על השלחן ולתוך הקערות, וגם על ראש תפארתינו הוא קדושת רבינו (ואף על פי שהיה הסוכה מסוכך יפה ועבה, כדי להציל קצת מהגשמים בעת כזאת, אבל הגשם היה חזק יותר). ונתקיים אז באנו באש ובמים על קידוש שמך, כי על ידי אש קודש שהיה בוער ברבינו במסירות נפש עבור קדושת הסוכה לא זו ממקומו ולא הניח להוריד קירוי וגג הסוכה עד אחרי שגמרו העולם לאכול (ועיין במנחת אלעזר חלק ד סימן לא ד"ה ועוד בזה וכו'). אבל נצטער למאוד, כי כמוהו לא נהייתה במשך כל השנים, רק בזה השנה האחרונה נשתנו סדרי בראשית פעמים רבות כנ"ל.

יחידת גשמים בחג הסוכות

פ. סיפר אז (לגודל צערן מרוב הגשמים) מדו"ז הגה"ק מה"ר משה מראזוידעו זי"ע, שהיה דרכו בקודש להקפיד שלא להזכיר שם "מים", ואמר כי הוא ירא לנפשו בכדי שלא לעורר ירידות גשמים, וכנודע מכמה צדיקים בענין זה (ועיין בדברי תורה לרבינו מהדורא ו אות נט). וכשהיה צמא למים היה דרכו לומר למשמשיו "גיב מיר א טרינק", כי היכא דלא להזכיר שם מים כנ"ל. רק לברכת המזון היה דרכו לומר "תנו לי מים אחרונים" כי על זה לא היה מקפיד, אבל בעתותי גשמים היה מקפיד גם על זה ולא היה אומר רק "דערלאנג נאר" [היינו מים אחרונים].

ואמר עוד רבינו, שהגה"ק הנ"ל סיפר בשם זקינו הגה"ק מראפשיטץ זי"ע שאמר על מה שאנו רואין שבימי חג הסוכות יורדין גשמים רבים, זהו

מקפיד בכל יום מימי השבוע בעת תפלת שחרית שיהיו זולקין הנרות של האלקטעריש"ע.

וגם אירע אז כשהיה מחלק פרוסות מהמוציא להמסובין, ופתאום נאחז יד קדשו לבין (קדנות) הסכין (מצד פנים), ונידעזענו כולנו למאוד. אז אמר רבינו הקדוש בזה הלשון: אל תפחידו בעדי, כי אין הסכין מזיק אותי, עד כאן לשונו הקדוש.

ושוב פעם אחת באיזה שבת, כאשר היו מסובין בשלחן הרבה רבנים ותלמידי חכמים, ואירע גם כן כנ"ל, ורבינו חזר גם אז על הדברים הנ"ל שאין הסכין חותך אותו. והוסיף ואמר אז, שכעין זה אירע כמה פעמים אצל זקינו הקדוש בעל "שם שלמה" זי"ע, ולכן היה הכרח שלא להשחית הסכין על שבת קודש, כי זקינו הקדוש ברוב דביקותו בעת חתכו פרוסת המוציא היה יכול לחתוך ידיו הקדושים כנ"ל. וסיים רבינו ואמר: אבל אותי לא יחתוך הסכין, כי הנני גרוע כל כך שגם הסכין לא יוכל לי, עד כאן לשונו הקדוש. ובמקום גדולתו שם אתה מוצא ענותנותו.

מטעם שהמוני עם מבקשים על גשמים בתחלת ימי הקיץ, ובאמת שבחוץ לארץ אין נפקא מינא כל כך בירידת גשמים, רק בארץ ישראל, וממילא כי כאן צריכין להתפלל על פרנסתם סתמא והשם יתברך יעשה לטובה בודאי, אבל הטועים מבקשים תמיד רק גשמים לצורך עצמם ולפי דעתם הקצרה, ועל כן פועלים בתפלתם שירדו גשמים בימי חג הסוכות, והגם שביקשו הגשמים זה כבר, אבל תפלת השוטים מגיעים בשמים רק לערך חצי שנה אחר כך - והיינו בסוכות, עד כאן תוכן דבריו הקדושים.

סנוכה שלשת ימים הקדושים האלה

פא. וכמה פעמים היה דרכו לספר בסעודה, זו שמקובל מזקיני הקדוש הבני יששכר, ששמע מהחזנה הקדוש מלובלין, ששמע מהרבי רבי דוב בער ממעזריטש בשם רבו הקדוש הבעל שם טוב מפי אליהו זכור לטוב: ששלשה ימים הקדושים האלה (הושענא רבה שמיני עצרת ושמחת תורה) מסוגלין המה מאוד לזכות בהן להתפלל בכונה רצויה במשך כל השנה, כי כשמתפללין בכוננת הלב בימים קדושים האלה יתפללו לפני השם יתברך לרחמים ולרצון לטובה בכל השנה הבא עלינו לטובה, עד כאן לשונו הקדוש (מובא בשער יששכר חלק ב מאמר זמן שמחתנו אות לב, עיין שם).

ובזה הסעודה דהושענא רבה היו מזמרינ על שלחנו מפיוט של הושענא רבה קול מבשר וכו' אומץ ישעך וגו'. ועת המזמר הגיע להתיבות הקדושות המשמחות לב שבפיוט הלז כמו "ובא הוא וכל קדושי עמו", "מושיעין יעלו להר ציון", "קמו ישיני חברון", "הוא דוד בעצמו" [וכהנה רבות, שכל הזמר סובב מגאולה העתידה במהרה בימינו], כידודי אש התמלטו מפה קדושת רבינו לעצמו גם כן תיבות הללו, ועיניו ירדו מים ברגש רוממות נועם אור העליון. אשרי אוזן ששמעה, ועין ראתה. ולאיש נלבב, היה נדמה ממש כאלו עתה הגיע השעה המקווה, ובת קול נשמע מבשר ואומר לציון מלך אלקיך, וכל היעודים הטובים נתקיימו.

ליל שמיני עצרת

פב. אחר הסעודה התפללו תיכף ומיד תפלת מנחה בהסוכה¹⁰³, ואחר זה הלך לחדר סוכתו לחדש כחותיו לקראת יחודא שלים אשר בא יבא ברינה

¹⁰³ כך נהג משך כמה שנים לפני הסתלקותו מחמת חולשת גופו הקדוש, אבל בשנים קדמונים היה נוהג להתפלל תפלת מנחה מאוחר (כמו בערב שבת קודש וערב יום טוב).

בלילה בהתקדש אור שמיני עצרת (ואז היה ישן עוד בסוכה כי הניח את עצמו לישן מבעוד יום).

ובלילה בא לקבלת יום טוב מאוד נעלה בשמחה ובצהלה, ואחר התפלה אדיר וחזק משמיע קול בלבת אש קודש אתה הראת לדעת וכו', ובשאר תפלות קדושות המיוסדים קודם להקפות כמנהג זקיננו בעל בני יששכר זי"ע [וכנדפס בקונטרס "סדר נוסח ההקפות"].

והחרוזים הנ"ל משובצים בבקשות רחמים על כנסת ישראל בכלל ובפרט, ובהתעוררות אהבה וגעגועין כיסופין עלאין שבין ישראל לאביהם שבשמים כביכול. ואת גודל אהבת השם יתברך שהיה חתום וסתום בקרב לב רבינו הקדוש בלתי גבול עד כלות הנפש ממש, היה ניכר ביתר שאת בימים קדושים האלה יחודא שלים. כי כמו חביות יין המלא סדקים ונקבים חלולים שהיין מתלקחת ונודף מכל רוחותיו וגידותיו, כן היתה הקדושה מבצבץ ויוצא מכל עצמותיו ומקירות לבו טהור הבוער כאש בהתלהטות והתדבקות באין סוף שירי חשק ואהבה הנ"ל, עד שאין לתאר בחרט עלי גליון, מלבד יין המשומר מעין נובע בקרבו לאין חקר.

✽ עריבות ומתיקות אמרי נועם

פג. מה יפה ומה נעים אהבה בתענוגים רוחניים, ועוד יצלצלו באזנינו עריבות ומתיקות ידידות נעימות אמרי מילין יקירין אדון הכל וכו', ידכה ישוח שואג בוכה ומתחנן כבן אל חיק אמו "לא תתפרש מנן ואל נפרוש ממך". וכמה פעמים ארי שואג מקירות לב קדשו במליצה טובה על כנסת ישראל, לא תתפרש מנן - וועסט זעהן רבונו של עולם אז - ואל נפרוש ממך, והמבין יבין.

וכעומד על גחלים לוחשות רגליו ירוצו אילך ואילך, עד שמגלה טהרות לבבו וצועק ואומר "לך ידיד נפשנו כל מאוויינו", "עוצם תשוקתך בלבינו קשורה", "זכינו לקדש רמ"ח אברינו", "רצון עבדך לעשות נחת רוח לך" וכו'.

ואחר תפלת מנחה שהיו מתפללין עוד בהסוכה, יצא משם לקבל יום טוב (חג שמיני עצרת) לבית המדרש, בלויית חן מחסידים ואנשי מעשה שהיו מרקדין בזמר על כן נקוה וכו' מהסוכה עד בית המדרש, וגם בבית המדרש עשו מחול וריקוד סביב הבימה, ואחר כך התחילו בתפלת ערבית.

וכן "נפשי חולת אהבתך, אנא אל נא רפא נא לה", "הגלה נא" ממש נפשו יצאה בדברו, והחיות רצוא ושוב, ולא יכלו להביט בקירון אור פניו ולא להשיג באפס קצהו מרגשי לבבו ותשוקה הבוערת בקרבו.

וככה בתרוז אל מסתתר וכו', ובהגיעו לתיבות "רחובות הנהר נחלי אמונה" היה חוזר וכופל ומשלש הדברים וצועק ובוכה בנעימה קדושה "אמונה" "אמונה", ובאותו שעה היה נראה לעין רואה ולב חומד לקדושה כאלו נפתח עתה לפנינו רחובות הנהר נחל נובע מקור אמונת ה' ומשיחו, ומן הבאר ההוא ישקו העדרים שפע קודש ומחשבות קדושות כל אחד לפום דמשער בלביה. ומי יוכל לתאר בחרט שעות יקרות המסולאים בהתרוממות הנפש כל שומע ומשים לב לזה, הוּו מי יטעמנו עוד מנופת צוף דבר אמרי נועם הללו, ומי יזכנו עוד לשמוע קול איש אלקים חיים מדבר מתוך האש כמוני ויחי.

י"דע מחשבות הושיענא נא

פד. וכשגמרו התפלות שלפני סדר ההקפות, התחילו לנגן אלה במגינמו וכו' (הפזמון מסליחות של יום ו' ערב שבת קודש), ואז רבינו כמדלג על ההרים ומקפץ על הגבעות התחיל לרקד עם הספר תורה שבידו מהעמוד (שסמוך לארון קודש) עד הבימה. ושם אצל הבימה התחילו חזן וקהל באמירת אנא ה' הושיעה נא וכו' אלקי הרחוחות בוחן לבבות וכו', וכפל וחזר

⁵ זכור אזכור ותשוּח נפשי מה שהיה רגיל שיחה בפי החסידים הבאים ממרחק להסתופף בצל קוה"ק לרבינו גם בא' לשבתות השנה, ואמרו כי בשמעם מפה קדוש רבינו קולו בבואו אל הקודש לתפלת מנחה בכניסת יום השבת כשמתחיל הודו לה' כי טוב וגו' והסיום מי חכם וישמר אלה וגו' ואחר כך ידיד נפש וקולו נעים כשאגת ארי חוזר וכופל באמירת "הגלה נא" ופרוס חביבי עלי וגו' שאילו לא באו אלא בשביל זה בלבד לשמוע ממנו גם כן כדאי ההוצאות שעלו להם לבא לחזות בנועמו ולבקר בהיכלו, ומכל שכן כשזכו עוד הלאה לשמוע קולו נאדר בקודש בחזרת השמונה עשרה דמנחה, ולראותו מפזז ומכרכר לפני ה' כמלאכי צבאות יודון באמירת ימין ושמאל תפרוצי ובואי בשלום וגו', ואחר כך משמיע קול אדיר וחזק בברכת מעין שבע מגן אבות וגו' מקדש השבת ומברך שביעי ומניח בקדושה וכו'. ומה גם אחר כך בליל שבת קודש בבואו להשלחן הטהור בחדוה ובנהירו דאנפין לאמירת שלום עליכם וכו' "אדון כל הנשמות" וכל הסדר, והריחו בבשמים ומנעים קולו בתנועת נגינות נפלא ותהי עליו רוח ה', וכהנה וכהנה בכל השבת קודש לילו ויומו מחזות ושמועות טובות שאי אפשר לצייַד ולתאר למי שלא זכה על כל פנים פעם אחת בשים לבב לזה, וזהו היה הכל רווח פירות ופרי פירות לאין ערך תענוג רוחני לעילא מכל ברכתא.

כמה פעמים בדביקות נפלא ונורא לפני ה' ישפוך שיחו באמרי נועם "גואל חזק", וכיוצא ושאר החרוזים.

ומה עמקו מחשבותיו, ומי יודע כמה תיקונים ויחודים היה עושה ובונה עולמות בדברות קדשו מלהבות אש, כשהיה חוזר כמה פעמים תיבות "יודע מחשבות" הושיעה נא, ונמס כל לב מנעימות תיבותיו שירדו חדרי בטן, ופלגי מים ירדו עיניו בהתחננו, והמשיך ואמר "יודע מחשבות". וכמה פעמים שיכל את ידיו כמורה ומראה באצבעו, מיחזי כאלו בפועל ממש הוא מחבר מיחד ומקשר מחשבות בני אדם ותחבולותיהם ויצרי מעללי איש לשורש תיקונם ותכליתן למקור העליון לבל ידח ממנו ידח [ועיין בספרו הקדוש "שער יששכר" חלק ג' מאמר מאזנים למשפט (אות סז), ומאמר זמן שמחתינו (אות נו), מה שכתב בפירוש כוונת אמירת יודע מחשבות, עיין שם היטב ותבין שהוא עמוק עמוק]. וכן **מלך עולמים הושיעה נא**, (והוא היה אומר **מלך כל העולמים הושיעה נא**) וכו' וכו'.

מי שלא ראה עבודה זו ולא שמע מפה קדשו חרוזים ותפלות קדושות הללו, אין אתו יודע עד מה יוכל אנוש להגיע למעלה בקודש לאור בנועם זיו אור העליון, ולהאיר במבואות האפילות של הלבבות דורשי ה' לזכות את הרבים ולעוררם לתשובה מתוך שמחה. אשרי איש שלא ישכח זאת ובן אדם יתאמץ בו.

ובגמרו כל סדר הא"ב פסע ג' פסיעות לפניו עד שחזר מהבימה למקום הראשון אל מול פני התיבה, ובתוך כך אמר **תומך תמימים וכו' תקיף לעד וכו' תמים במעשיו וכו'**, ושם אמר הפיוטים והפסוקים השייכים להקפה זו כנדפס בסדר נוסח הנ"ל.

מחול לצדיק

פה. ואחר זה **יעידון ויגידון כולם כאחד וגו'**, והקהל עשו מחול לצדיק, והוא נכנס לתוך העגולה של העם וספר תורה קטנה בידו יוצאת ונכנסת עמו, והתחיל לרקד בריקודין של מצוה הפלא ופלא בצד דרומית מזרחית.

ומה נהדר היה המחזה שכל העם רואים את הקולות, עומדים צפופים על השלחנות וחלונות וספסלי בית המדרש ממעל ועל הארץ מתחת, ימחאו כף יחדיו ידננו, וביניהם יעוף אחד מן השרפים שרפי קודש, ופניו כלפיד אש רחושי מרחשין שפתותיו. והיה מזמר **נגיל ונשיש בזאת התורה וכו'**

"אברהם אבינו ישמח עמנו" בהקפה ראשונה. ובשניה יצחק אבינו וכו', וככה כסדרן.

ובצדק נוכל לומר על זה מי שלא ראה שמחה זו לא ראה שמחה מימיו - שמחת ריקודין של קדושה וטהרה נחמד למראה, ותאווה הוא לעינים לראות מלאך אלקים רוקד רץ כצבי מזוית זו לזוית זו כמי שמלומד בריקודין נפלאים (גם שהיו רגליו כבדים וכואבים כידוע), וברעש גדול מתנשאים לעומתו ומתענגים מזיו יקרו עד אין חקר.

ובאמצע כמה פעמים חשף זרוע קדשו למעלה לעיני כל העם עם הספר תורה הקדושה שבידו, וגם היה מראה בידו כלפי העם וצועק "אללע" "אללע" (פשוטות הדברים שיפצחו כולם רנה וזמרה להודות להשם יתברך). ומה נעים היה לראות כמה פעמים שהניח הספר תורה שבידו על כתפיו, חוברות כאשר אל אחותה, מתחבקות ונשיקות פיהו להספר תורה בחולת אהבה עזה ותשוקה נמרצה לשמחת התורה.

ובהקפה ששית היה מרבה ומאריך בריקודין הללו ביתר שאת ויתר עוז, ממש ירעשו אמות הסיפים [עיין טעמו ונימוקו בספרו הקדוש "שער יששכר" מאמר זמן שמחתינו (אות נט), עיין שם היטב כי שגבה למעלה משכלינו], ויזועו כותלי בית המדרש, ונפל אימתה ופחד מהביט בתמונת הדר גאונו של רבינו בעת ההוא, ובתוך רעם הגלגל ומחול הלז היה עיניו זולגות דמעות ושפתותיו דובבות (נשמע קולו למי שהטה אוזן קשבת), שפך כמים לבו נוכח פני ה' לאמר, "ראה נא רבוננו של עולם מי כעמך ישראל, ושלח נא גואל", וכיוצא בזה. ומדי דברינו בזה המו מעינו וכלתה נפשינו, הוי מי יתן שנזכה בקרוב לראות את רבינו בתוך מחול לצדיקים ועטרותיהם בראשיהם, באורו נראה אור, אמן כן יהי רצון.

● שלחן הנדוד

פו. ובגמר התפלה וההקפות, נהג את השלחן אשר לפני ה' באמצע הלילה. והיו מזמרין באותו סעודה הפיוט ממערבית שמיני עצרת **אעניד לך תפארה וכו'.** ובסוף הסעודה מכנף הארץ זמירות שמענו מרבינו הקדוש שהתחיל (בריקודין של מצוה עם אנ"ש הסובבים הודו בבית המדרש) לזמר "אין כאלקינו אין כדוננו" וכו' בניגון הידוע, בהתלהבות גדול. ואחר כך תורה צוה לנו לקהלת יעקב, בקול מתוק מדבש ונופת צופים בענינא דיומא, וברכו ברכת המזון.

יום שמיני עצרת

פז. ואז ביום השמיני, סדר התפלות כנהוג בשארי ימי יום טוב, רק שלתפלת שחרית עמד אחד מאנ"ש לפני התיבה, ורבינו עמד וקרא את ההלל ולקרות בתורה.

ואחר כך בצלותא דמוסף עם ברכת הגש"ם כנהוג, ובקול רעש גדול עורר בתפלתו לפעול ישועה קרובה להביא גואל צדק בגאולתנו ופדות נפשינו, ואז נזכה חזרה לגש"ם מצות התלוית בארץ ובגאולת כלל ישראל על ידי משיח צדקינו במהרה בימינו^ל.

וסדר ההקפות גם עכשיו כמו בלילה הקודמת (כ"ל אות פב-פה), ובהקפה הששית שהוא כנגד יוסף הצדיק הוסיפו בקודש [אחרי הריקודין כנהוג בכל הקפה] שצוה לזמר בשבחין מפיוט שמיני עצרת שלפני קריאת שמע ד"ה אראלים וכו'. והי כמנגן המנגן (בתוך המחזור), ותהי על רבינו רוח ה' וירא העם וינועו ויעמדו במחול מסביב לו, והוא מכרכר ומפזז באש להבה באמירת התיבות הקדושים סוד שיח שרפי קודש מעשה מרכבה ממלאכי עליון שנזכרו בפיוט הלז בשירתם ורינתם לפני אל עליון יתברך שמו.

ובאיזה שנות קדם היה דרכו בקודש אז לדלג ולקפץ על הכסא שהיה נצב סמוך לו, ורקד עליה נערץ בכיתי אש, ומראהו נורא כמלאך ה' צבאות, כמו בבחינת מטיילא בי חינוגא לבהדי דשכינתא, וכל העם מתרוממים לעומתו ברגש איומה עד כלות. ובאחרית השנים, מעת הסתלקות אמו (מחברתו הטהורה של הבעל דרכי תשובה זי"ע), מנע את עצמו מזה מטעם הכמוס עמדו.

ומגודל העבודה שהיה לו אז עד להפליא שהגיע כמעט להתפשטות הגשמיות ממש, ונתמלא מים סולדות כל בגדיו וגם טליתו פלג מלא מים.

^ל כן אמר רבינו הקדוש בעצמו בעת שבא לחדרו פנימה אחר התפלה, והרבנית הצדיקת שתליט"א באה ואמרה: הנה ברכת הגשם, ויהא רעוא שיתקבלו תפילתך לרחמים ולרצון, אז ענה רבינו הקדוש: גלוי וידוע לפני כסא כבודו יתברך שמו, כי לא היה כונתי כדעת הטועים המבקשים טובת עצמם על הגשם הגשמי ח"ו, רק על הגש"ם מצות התלויות בארץ, ויבא כגש"ם לנו (הושע ג, א), כנודע, עד כאן לשונו הקדוש, מובא בשער יששכר מאמרי חודש תשרי מאמר זמן שמחתינו אות נ [וראה עוד מאמרי חודש סיון מאמר חג הביכורים אות מה].

ובכן שבחו והודו לשמו יתברך גם בהקפה השביעית השייך לדוד מלכינו, ובסיום הז' הקפות בכל פעם זמרו לאלקים בריקודין ויאתיו כל לעבדיך וכו' (כנדפס בסדר נוסח הנ"ל).

ואחר כך התפללו תיכף ומיד גם תפלת מנחה, כי כבר הגיע ערך שעה ד' אחר צהרים. ואחר כך הלכו לקדושא רבא להסוכה גדולה, ואמרו יהי רצון הנהוג להתפרד מהסוכה, ואחר כך עשו סעודת יום טוב בבית המדרש, וההכרח היה לקצר מפני שהגיע בין השמשות אור שמחת תורה. ובאותו סעודה נהג רבינו לזמר מפיט שמיני עצרת אמונים אשר נאספו ברכות נכספו וכו', וגם רקדו אין כאלוקינו וכו' כמו בלילה (כנ"ל אות פו).

ואחר גמר הסעודה הלך רבינו להנפש מגודל יגיעת העבודה של קדושת היום העבר, ולהכין ולחדש כחותיו לקראת שמחת תורה הממשמש ובא לששון ולשמחה.

● ליל שמחת תורה

פח. ליהודים היתה אורה בליל שמחת תורה, ורבינו בא לתפלת ערבית בערך שעה עשירי בלילה בלויית חן וחסד מאנ"ש ותלמידיו, שהקיפו במחול סביב לו בניגונים ובזמירות במשך הלכו בחצר בית המלך מביתו נאווה קודש עד בואו לבית המדרש. ושם כולם פותחים את פיהם בקדושה ובטהרה בשירה ובזמרה, ומעריצין בתפלת ערבית מתוך רגשת התעוררות הזמן.

ומה יפה שעה אחת היה לנו, בעת שמענו מרבינו אחרי גמר אתה הראית וגו' באש לווהט כדאתמול בהתחלתו חרוז "תורה הקדושה התחנני בבקשה" וכו' [פיוט בסוף הסליחות לצום גדליה], נוסף על שארי חרוזי הפיוטים הקדושים שנאמרו (כנ"ל אות פב-פג) בקול מתוק מדבש בתנועותיו הנודעים, אשר אין להעלות על הכתב, רק נשארים המה בזכרוננו חקוקים על לוח לבינו, עת כזאת בראותינו צורת קלסתר פניו הטהורים בוברים מאהבת הבורא ודמעותיו על לחיו מרוב הבכיות והגעגועים אשר שפך כמים לבו על גלות השכינה וצערן של ישראל שעברו בכל ימות השנה, ובעתותים וזמנים קדושים אלו היה לו עת מצוא להשתפך נפשו ולבקש על הכלל כולו יצא, לפעול ישועה קרובה בתיקון עולם הגמור במהרה בימינו.

ועוד כיוצא בו התעורר לב כל איש אם אבן הוא נימוח, בעת שמענו בהקפה הששית חרוז לבי ובשרי ירננו אל א-ל חי וכו', המיוחד לליל שמיני עצרת

ולליל שמחת תורה, ושפך בו כמים לבו כל איש מזוב התעוררות קדושה לאין שיעור.

✽ האבות הקדושים בשמחת ההקפות

פט. בלילה הזה היתה השמחה בשעת ההקפות ברביא סגי וכנהוג, ונאספו לבית המדרש המונים מבני העיר (שכבר גמרו סעודתם) לשמוע אל הרנה ואל התפלה בהקפות הנעימות ויקרות של רבינו.

דעת לנבון נקל, כי בין אוכלסין אנשים כאלה באו כמה פעמים גם אנשים בדעה גסה, הוגים ומצפצפים בשיחות חולין, והתאוו תאוה לראות ריקודין נפלאין של רבינו לחשקם ומאווים, ובאו אל המלך שלא כדת וכדין. וכמה פעמים בעת כזאת, כאשר בלבלו את אבינו הקדוש ברעווא דרעווין הלז בשיחות חולין שלהם, הרים רבינו קול עוז באזהרה חמירה, **שלמען השם יזהרו מלדבר דברים בטלין בעת קדוש ונורא כזה, כי אין כאן שמחה של הוללות ח"ו, ובפרט כי האבות הקדושים הנם פה²³ לשמחת ההקפות, ולא**

²³ מקום אתי פה להביא עובדא נפלאה שסיפרה רבינו - איך אשר צדיקי אמת הרכיבו שמים וארץ בקדושת עבודתם - מהגה"ק האלקי הרבי ר' יצחק אייזיק מקאלוב ז"ע. שהיה איש נגיד אחד רגיל לנסוע אצלו לקאלוב על ימי ראש השנה מדי שנה בשנה, ותפלותיו של הרב הקדוש הנ"ל היה בשפה נעימה קדושה ערב לאוזן שומעת הפלא ופלא, ובפרט באמידת הפיוט ונתנה תוקף וכו'. והאיש ההוא היה משתוקק מאוד ליקח את אשתו עמו גם כן לקאלוב על ראש השנה, שתשמע גם היא נעימות נוראות תפלת ונתנה תוקף מפי הצדיק אשר היה מתפאר בו לפניו תמיד, אך בכל עת היה לה עיכוב. פעם הרה, פעם ילדה, פעם מינקת - באותו זמן, ולא איסתייע מילתא שתוכל ליסע לקאלוב על ראש השנה.

ויהי היום פעם אחת באמצע ימות החורף קור ושלג, והנה צדיק זה הקדוש מקאלוב נסע לדרך פעמיו לקבץ על יד נדבות למצות הכנסת כלה וכיוצא, ובא למקום מגורו ועירו של האיש הנגיד הנ"ל לתכלית זה. אז נפל בלב האיש ההוא והציע מחשבתו לפניו אשתו להיות אשר זכה כי צדיק זה בא לבית מלונו, וטוב היה להציע ולבקש ממנו שיאמר עתה הפיוט ונתנה תוקף כמו בראש השנה ותוכל האשה לשמוע אל הרנה ואל התפלה ותשביע בצחצחות נפשה, ותראה איך צדקו דבריו מעולם שכדאי והגון לנווד למרחקים לשמוע הגה פיו בתפלותיו הקדושות בקול עוז. אך איך ירהב בנפשו להציע בקשתו זאת לפני הצדיק, אשר פתאום ביומי טבת שבט וכיוצא יען ויאמר ונתנה תוקף קדושת היום כמו בראש השנה, הלא לצחוק יחשב ובמה יזכה ילוד אשה כמוהו לערוך זאת לפניו. אמנם לאשר עוסק בדבר מצוה של קיבוץ כסף, וצריך לו לטלטל זמן רב עד שיאגור מלא חפניו כפי הנצרך, כי על כן הוא יתן לו מכיסו כל הסכום בפעם אחת באופן שלא יצטרך לנדוד יותר רק ליסע לביתו לשלום וכל טוב בידו, ועל ידי זה ימלא מבוקשו.

עודם מדברים מזה ביניהם ולא נשתהה הרבה ונכנס האיש לפני הצדיק והציע לפניו כל

יבושו ולא יכלמו בנו ח"ו. וכל מי שיבלבל אותנו בשעת ההקפות ידע כי **בנפשו הוא!** ואימה גדולה נופלת על כל השומעים מפה קדוש כדברים האלה, וידמו כאבן.

אבל נעים היו לו חבירים המקשיבים לקולו ולקחו חבל באמת בשמחה של מצוה, ולבבם יבין השעה היקרה, ועליהם נאמר (דברים ד, ז) ואתם הדבקים וכו' חיים כולכם היום. ואחר גמר ההקפות היה קורא בתורה בקול נאדר בקודש לחמש גברי, עד מעונה אלקי קדם, כנהוג.

✽ שלחן הטהרה

צ. אחר כך סעדו סעודת יום טוב, בערך שעה ומחצה או שתי שעות אחרי חצות לילה, ועל השלחן היו דולקין נרות שנדלקו לכבוד יום טוב כנהוג. ובשנה זו בבואו אל השלחן, הראה אל הנרות הדולקות לכבוד יום טוב ואמר: **"מ'זעהט אז די לעכט לייכטען גאר אנדערש"** בהארה גדולה ביום שמחת תורה, **"מ'זעהט דאך שוין אין די לעכט דאס התגלות פון משיח צדקנו"** - כך אמר ברוב פחד [ומה עמקו מחשבותיו, ומי יודע מה ראה אז ומה כיון בדברים אלו אין חקר].

אשר בלבבו ושגמרו בדעתם כנ"ל, ואשר יהיה זה וזה נהנה להצדיק יתמלא מאוויו בסכום הגון די צרכו והוא יזכה שתשמע אשתו דברות קודש מלהבות אש ונתנה תוקף וכו'. הרב הקדוש מקאלוב בשמעו הצעה זו לא דחה אותו על אתר, והשיב לו רק כי הדבר צריך ישוב, ולינו פה הלילה ולמחר ישיבהו הן או לאו. האיש יצא בלב שמח, ומשמח את אשתו לאמר, הן יש תקוה שהצדיק יתיישב בדבר, ומי יתן והיה שיתרצה למבוקשינו ותשמע דברים שלא שמעה אזנה מעולם.

ויהי בבוקר ותפעם רוח האיש בקרבו, ונכנס להצדיק לשמוע גמר דעתו להתרצות אליו, ובבואו והרב הקדוש מקאלוב הגיד לו: הן אמנם דבר גדול היה לי שאקבל כאן בפעם אחת כל הסכום, וארוויח הרבה זמן ממניעת ביטול תורה וכל שהדרך ממעט וטלטולא דגברא כמוני שאוכל לשוב לביתי שמח וטוב לב מיד. אך נתיישבתי לאשר (ככה דיבר בלשון קדשו כזקן מלא רחמים) ווען אייזשיק זשוגט ונתנה תוקף וכו' קומען זיך צוזאם די פמליא של מעלה, און ביי ומלאכים יחפזון וכו' ציטערין די מלאכים באמת, ניא איז דאך דענסטמאהל דבר בעתו בראש השנה ויום כיפור, ועתה ווען איך וועל מטריח זיין אין אן פראסטען וואכן טאג די פמליא של מעלה, און די מלאכים וועלין ציטערין ביי מיין זאגען ונתנה תוקף, זה אל זה ישאלו מה זה ועל מה זה הרעש והרעדה עתה, ויאמרו "אזשיק ברויך געלד פאר דעם זשאגט עד ונתנה תוקף מעין ראש השנה", ויאמרו המלאכים אוי בשביל מעות הטריח והרעיד אותנו כל כך. וגם אני אתבייש מפניהם" אז וועגין דריי הונדערט רייניש זאל איך מטריח זיין כל צבא מרום צו ציטערין" וכו', על כן אני מונע את עצמי מזה וחלילה לי מעשות כדבר הזה, עד כאן תוכן דבריו הקדושים.

ואחר כך נהג סדר השלחן אשר לפני ה', ומה נהדר היה המחזה כשלש שעות אחרי חצות לילה - שעת שינה בכל העולם, ואנחנו עומדות היו רגלינו בשערי ירושלים (שהנסיעה לצדיק הוא בחינת עליית הרגל כנודע), ושמחת עולם על ראשינו בסעודת ליל שמחת תורה עם רבינו חיות לבבינו, לשמע אוזן תאבה נפשינו. ובאותו סעודה מזמרין מפיוט מערבית את יום השמיני וכו', ואחר כך בריקודין של מצוה אין כאלקינו אין כאדוננו וכו'.

גם היו מזמרין על שלחנו בסעודת ליל שמחת תורה "כי לו נאה כי לו יאה כתר מלוכה אדיר" וכו' (ולפלא כי ביום טוב הזה האריכו העולם הרבה בזמר הנ"ל לאין שיעור בכל הסעודות, ורבינו הקדוש גם כן שמח לנגדינו ועמד מעל כסא קדשו כמה פעמים [אחרי שחזר מתוך הריקודין וישב על מקומו אצל השלחן כדרכו, כנודע]. והשתתף להעולם, וממקומו הופיע מלכינו ויעמוד על רגליו הקדושים לרקד ובידיו הקדושים הכה כף אל כף. כן עשה כמה פעמים ליקח חבל בשמחתינו, שהיה אז בוער בקרבינו לשמחת תורתנו שזכינו להיות עוד עם רבינו. ובחינת אף על גב דאיהו לא חזי מזליה חזי, היינו הגם שלא ידענו עוד אז מאומה שזהו שמחת תורה האחרונה שזכינו עוד להיות עם רבינו). ואחרי אמירת תורה וברכת המזון פנינו לאישון לילה.

יום שמחת תורה

צא. מעין עולם הבא היה טעם יום שמחת תורה, לא היה כמוהו ממש. רבינו נהג לבא להתפלל בלבוש תלג חיור, היינו בבגד לבן [החלא"ט] שהיה נוהג בו להתלבש להנהלת השלחן. ולעת התפלה לבש תמיד בגד המיוחד לזה (הבעקיש"ע), ומטעם הכמוס שהיה לו, לבש את עצמו בשמחת תורה בלבוש הנ"ל גם לעת התפלה.

ואשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו, בעלות על לבינו שזכינו לעמוד שמה ברגלינו ולשמוע איך השתפך נפשו לה' בדמעות שליש בתפלותיו הקדושים המשמח אלקים ואנשים, ועד שהביא בנו רגש התעוררות יותר מבימי הנוראים, כי עצומו של יום הוא גרם לתשובה מאהבה ועבדו את ה' בשמחה, והוא השלמות כל המועדים בגמר החותם לטובה, ומתפרשין עכשיו לדרך רחוקה מבלי באי מועד עד ימי אורה דחנוכה.

ובכמה מקומות בתפלה האריך היום הרבה יותר משארי ימים טובים, וכיון שהגיע לשרת בקודש בתפלת שחרית לפני התיבה בא יבא ברינה "בפי

ישרים תתרומם" (שיש לזה ניגון מיוחד בימי יום טוב כנודע), והתלהב כמלאך אלקים צבאות, והחזיר ופנה את עצמו כלפי העולם בכל צד למערב צפון ודרום, והתחיל בריקודין נפלאין בהתלהטות גדול. וכן **"ובשפתי צדיקים תתברך" וכו'**, בכל אחד ואחד האריך הרבה בדביקות התעוררות קדישא, ופניו כלפיך אש בוער ברשפי אש שלהבת י"ה. ענינים כאלו אי אפשר לצייר למי שלא זכה לראות בעיניו להתהלך באור החיים.

וכן אחר כך בקדושת שחרית לפני ה' שפך שיחו, ובאמרו **ממקומך מלכינו תופיע ותמלוך עלינו כי מחכים אנחנו לך וכו'** ועינינו תראנה מלכותך, היה מתבצבץ ויוצא ממנו רגש טהור בקול בכי התעוררות ניגון מקובל הידוע [שבו היה מזמר תוך אמירת הלל בליל התקדש חג הפסח אצל הסדר].

אחר כך בהגיעו לומר יעלה ויבוא, **וזכרון אבותינו וזכרון משיח בן דוד עבדיך וזכרון ירושלים עיר קדשך וזכרון כל עמך בית ישראל לפניך לפליטה לטובה וכו'**, הוא היה אומר בהשתפכות הנפש ומעורר לב ונפש כל חי. וכן באמירת **ותערב וגו' אנא רחום ברחמיך הרבים השב שכינתך וכו'**, אם אבן הוא נימוח (כי בשמחת תורה היו עולין לדוכן בתפלת שחרית ולא במוסף).

ואחר כך בקריאת ההלל בברכה שאחר ההלל, **יהללוך ה' אלוקינו וכו'**, היה גם כן מנגן ביום הזה (כמו שמזמרין בבואו מאדום בסעודת זעיר אנפין בשבת קודש).

ואחר כך יתרעם הגלגל לסדר הקפות בשאגת תפלות הנעימות של פסוקי **אתה הראית לדעת וגו'**. ובהקפות של יום שמחת תורה, וגם בשמיני עצרת ביומו, בסוף שנותיו, בהגיעו להפסוק **"בעבור דוד עבדך אל תשב פני משיחך"** היה מתפרץ כאש בוערת תשוקה נמרצה מקרב לבבו הטהור, על כן המו מעיו במסירות נפש לקדושת דוד מלכנו והיה מוריד ומפיל את עצמו לארץ ממש כרע שכב כארי נוהם ובוכה **בעבור דוד וגו'**, ובקומו מעפר דל עיניו למרום בבכי ובתחנונים מאשפות להרים אביון אומר וצועק וגומר הפסוק הנזכר לעיל. ולב מי לא יחרד ולא יתרגש בכליון עינים לבקש את ה' אלוקינו ואת דוד מלכו, בראותו עבודה תמה ובהירה גדולה כזו.²³

²³ וכל סדר העבודה הקדושה בההקפות וכיוצא בהם, כמה שנוכל לחרוט בחרט עלי גליון וכמה שיוכלו לצייר לפנייהם הקוראים הנכבדים, אין די באר ואין די עולה להתבונן אפילו באפס קצהו מנועם אור זיו של רבינו והדר כבוד הודו, ואילו כל הימים דיו וכו', אברינו דא לדא נקשן בהעלותנו על לוח לבבנו דבר יום ביומו בשבתות השנה ואלה מועדי ה' מקראי קודש וכל שעה ושעה אין ערוך מה שראו הנגלות לנו לבנינו בפרט הנסתרות לה' אלוקינו.

והיום הוסיפו עוד בין כל הקפה יהיה רצון שנדפס במחזוריים, והפסוקים המסודרים בנוסח ההקפות של **מרן מה"ר צבי אלימלך מדינוב זי"ע**.

נמילת הכתר

צב. ועוד זאת היה לאות ולפלא נוסף על הנזכר לעיל (אות ט, מ, וסוף אות מ וסא), ולא מילתא דפשיטותא הוא מה שקרא היום הזה באחת מהקפות (כמדומני בהקפה ג') בעת הריקודין, נגיל ונשיש אחר ההקפה וביד רבינו היה אז הספר תורה המיוחס **להבעל שם טוב זי"ע** שכתב לו הרה"צ הר"ר **צבי סופר זצ"ל** הנודע בקדושתו ופרישתו, ועל הספר תורה היה כת"ר של כסף (משעת גמר כתיבתו) ונעיין תולדות רבינו אות קנט]. ופתאום בשעת הריקודין נפל "הכתר" מעל הספר תורה, ורבינו לא הרגיש בדבר עוד רק אחר שהגביהו אחד והראהו לו. אז עמד בתוך העבודה משתאה ומחריש על הנעשה עמו, והכרת פניו ענתה כי חלישת הדעת היה לו ממעשה פלא זה. ואת הכתר לא הניחו חזרה על הספר תורה, רק הלך למקום משכן כבודו, מקום שהיה עומד בתפלה, והניחו שמה למקום משומר. וקוי ה' יחליפו כה, שלא להאריך ולהצטער בדבר, בעת אשר כולם ברורים וכולם עושים באימה וביראה רצון קוניהם בשמחת התורה, על כן חזר תיכף ומיד לעבודתו לשירו ולזמרו, וישראל במעמדם עומדים צפופים ומסתכלין בפני רבם הבוער כאש בהתלהבות נורא מרום וקדוש, שעבד כעבודת כהן גדול כאלו לא היה דבר מעולם.

אבל מי חכם וישמר אלה ויתבונן במעשה ה' כי נורא הוא, שגם בזה רמזו אות הוא משמים ממעל (כנ"ל אות ט, טו וכו') על העתיד לבא בזה השנה בעונותינו הרבים. להיות כי הספר תורה הזאת המיוחס לרבינו **הבעל שן טוב זי"ע** אשר היה תחלה למקראי קודש אביהון ורבן של כל ישראל מיסד דרך העבודה על פי החסידות, כנודע מעלת קדושת דרך זה להלומדים דרכיהם הקדושים גם אפס מיני קצהו.

ובאשר רבינו הקדוש שר התורה אור עולם היה עוד בדורנו אחד המיוחד משיירי כנסת הגדולה מנהיג האחרון של דרכי החסידות כלולה בשמן התורה והקדושה והאמת לאמיתו, המורשה ומקובל ממקור הנאמן מעין הטהור של רבינו הקדוש **הבעל שם טוב זי"ע ותלמידיו ותלמידי תלמידיו הקדושים זי"ע**, על כן לא בחנם הראו לנו לסימנא מילתא בעת סיום שמחת תורה בעוד שהיה שמחת עולם משוש וחדות לבינו נזר תפארתינו על

ראשינו, וביום הזה נעשה זכר לדבר - [היינו בעונותינו הרבים זכר לחורבן] - שזהו שמחתינו האחרונה עם האי צדיק יסוד עולם מאורן ורבן של ישראל.

וזהו שנפלה העטרת כת"ר התורה מעל ספרו של **הבעל שם טוב**, כי רבינו היה כתרה של התורה הקדושה בכלל, וכתר "שם טוב" בפרט, אשר מילא את דרכו של **מן הבעל שם טוב הקדוש** עוד בדור האחרון הלזה במלוא מובן המלה בכל פרטיה ודקדוקיה בגופו נפשו ומאודו, כידוע למתחקה על שרשי אמת וצדק, ובשמחת תורה לשנה השניה אל ישתמשו עוד בנזר שיר שפרה בעולם הזה, כי יגנו בגנזי מרומים בין אבותיו ורבותיו הקדושים המזהירים כוזהר הרקיע, זכותם יגן עלינו לטובה בכל ענינים, ובגלל אבות תושיע בנים ותביא גאולה לבני בניהם במהרה בימינו אמן.

● סדר הקריאה ותפלת מוסף

צג. אחר גמר כל הקפות בא סדר קריאת התורה, ורבינו קרא בתורה לה' גברי, ואחר כך עלה לחדרו המיוחד (ואז עלו לתורה כל המתפללים שהיו בבית המדרש כנהוג ביום שמחת תורה, ובתוך כך הנפש רבינו קצת). ואחר כך בא חזרה לבית המדרש וישב במקומו אצל הארון הקודש מקום שעמד בתפלה שם, ואחר שסיימו לקרות לכל המתפללין התחילו לומר הנוסח "**ברשות וכו'**" לחתן התורה שהיה עולה רבינו, וגם לחתן בראשית עלה בעצמו, ולמפטיר עלה חתן המלך.

ואחר זה עשו ריקודין של מצוה בצד דרומי של הבית המדרש (בין מזרח למערב), ואז רקדו ושמחו רבינו במחול בין בחורים וזקנים יחדיו (בניגון יקר ונחמד הנודע) "**שישו ושמחו בשמחת תורה כי היא לנו עוז ואורה וכו'**, אשרי עין ראתה כל אלה חזיון למאוד נעלה.

ובכל ימי טוב שנוהגין לעלות לדוכן, היה רבינו המתפלל לפני התיבה תפלת מוסף והוא היה מקריא להכהנים, זולת היום בשמחת תורה (שאינן דוכן במוסף רק בשחרית כנ"ל אות צא) לא היה דרכו להתפלל לפני התיבה תפלת מוסף.

ואחר התפלה מהרו העולם לביתם (כי היה ערב שבת קודש, ולכן לא התפללו מנחה עוד [כמו בפעמים אחרים בשמחת תורה], רק לפנות ערב בשילוב קבלת שבת יחדיו), להכין לקראת שבת מלכתא, כי כבר הגיענו לערך שעה ד' אחר צהרים.

קידושא רבך וסעודת יום טוב

צד. ובואו לביתו, ואחר חליפת שמלותיו, עשה קדושא רבא בחדרו (השלאף-שטיע"ב). ובכל פעם היה דרכו לבא לקדושא רבא אל חדר התפלה, וגם נהג לסעוד אחר כך סעודה גדולה בבית המדרש עם אנ"ש יחדיו, ואפילו כשחל ביום ערב שבת קודש כמו בשנה הלז^{טז}, אבל עכשיו שהיה חלש מאוד לא היה יכול להאריך במקום שההכרח לקצר, בפרט שהזמן קצר לכניסת שבת קודש, לכן עשה קידושא רבא בחדרו, וכן סעד שם אחר כך סעודת יום טוב, ורק אנחנו מתי מספר היינו שמה אז.

וקודם ברכת המזון אמר תורה בשם זקיניו הקדוש **בעל "שם שלמה" זי"ע** בפסוק (דברים לג, ז) וזאת ליהודה ויאמר שמע ה' קול יהודה וכו' ידיו רב לו ועזר מצריו תהיה וכו', עיין בספר הקדוש חיים ושלום על התורה בפרשת הברכה ותמצאנו שמה. וכמה פעמים היה נשמע ממנו זאת התורה בעת קדושא רבא בחדר התפלה שלו כנהוג כנ"ל (ואז האריך עוד בדברי תורה מתוק מדבש בעת הסעודה שקודם למוצאי יום טוב בבית המדרש), והיום אמר זאת בסעודתו בביתו כנזכר.

שמחים בצאתם וששים כבואם

צה. בגמרו סעודתו הזדרזו להנפש קצת לכבוד שבת מלכתא בכל צרכיה

^{טז} כן חל להיות שמחת תורה על יום ערב שבת קודש גם בשנת תרצ"ה, ואז היה עושה סעודה בחיפזון עם אנ"ש בבית המדרש (כנזכר בפנים), ודכינא שהיו אוכלים דגים ובשר צלי בסעודה הנ"ל, וההכרח היה למהר מפני כבוד השבת קודש שהיה סמוך ונראה, וקודם ברכת המזון אמר בזה הלשון: חסדי ה' שהגיענו עד כה שיכולנו גם לסעוד לכבוד יום טוב ולאכול כזית מבשר בהמה ביום הגדול הזה, יום שמחת תורתינו, זמן שמחתנו, וקיימא לן אין שמחה אלא בבשר, והיינו בשר בהמה כנודע, עד כאן תוכן דבריו הקדושים.

ושמעת' ממנו שסיפר כמה פעמים ענין זהירות לאכול דייקא בשר בהמה ביום טוב, כי פעם אחת קרה אצל רבינו **הבעל "דברי חיים" זי"ע** ביום טוב שני שלא היה לו בשר בהמה, ונצטער מזה עד מאוד. והיה יושב אז אצלו בסעודה אחד מגדולי חסידיו שהביא עמו בשר בהמה מבושל מעיר מושבו לצורכו על משך ימי יום טוב, ונשאר לו עוד מעט ערך כזית שלא היה בו צורך, אבל כמובן שאין זה עולה לשלחן של מלאכים משום הקרובהו נא וכו', ולכן לא הזכיר מזה כלום. אבל כראותו גודל צער רבו לאין שיעור, סיפר לרבו שנשאר לו ערך כזית בשר בהמה בבית מלונו. ויען הרב, מהר קח נא את הכזית בשר כאשר דברת והביאו לי לצאת בו ידי חובת מצות שמחת יום טוב כהלכתו, ויעש כן, עד כאן לשונו הקדוש.

הראויים לתת לה, וגם הוא היה מתכוין לנגדם ומברכם בשבת שלום ומבורך, ואמר אם כי היום יום גדול ונשגב יום שמחת תורתינו הקדושה, אבל הלא באמת זהו עיקר שמחת תורתנו הקדושה אם נשמור שבת קדשינו בכל לבבנו ונפשנו, על כן לכבוד שמחת תורה נעסוק בזריזות בהכנת השבת בכל צרכיה, עד כאן לשונו הקדוש.

והגם כי כבר היה ערך שעה לפני זמן הדלקת נרות של שבת קודש, עם כל זה הניח רבינו את עצמו להנפש קצת להחליף כחותיו מחדש לעבודת השם יתברך בליל שבת קודש [ועיין בדברי תורה מהדורא ט (אות יג) ותבין]. ולפנות ערב קם להדליק נרות שבת קודש, וישב על כסא קדשו בחדרו פנימה במקום אשר למד שם תמידין כסדרן.

והתאספו ובאו אנ"ש ותלמידיו לקראת פתח ביתו נאוה קודש (בהפארהו"ז), ויעשו ריקודין של שמחה, ובזמירות ותשבחות הללו את ה' לכבוד סיומו של יום שמחת תורה והכנסת שבת שחל סמוך לה. וכן עמדו על מעמדם ושמחו בריקודים עד שבא זמן התפלה, ואז כשהלך רבינו לבית המדרש להתפלל לוו אותו כל העולם השמחים בצאתם מיום טוב וששים בבואם תיכף ומיד לשבת קודש. והאריכו בריקודין, עד שהגיע רבינו לבית המדרש במקום אשר עמד שם להתפלל ולהשתפך נפשו לה'.

§ שבת בראשית

צו. אחר כך התפללו מנחה וקבלת שבת, ומדלגין הרבה כנהוג ביום טוב הסמוך לשבת, כמו בשבת חול המועד (עיין לעיל אות סב). וגם סדר השלחן אשר לפני ה', סעודת חקל תפוחין קדישין, הכל על מקומו יבא לשלום (ועיין לעיל אות יז, ובהג"ה אות לח). ועיין בקונטרס "דברי קודש" לשנת תרצ"ד בסופו, נרשם שמה התורה שאמר רבינו אז בהסעודה זו ליל שבת קודש שחל גם כן באסרו חג לשמחת תורה, מובא ונדפס בספרו הקדוש חיים ושלום על התורה (פרשת בראשית) גם כן.

וביום השבת ההוא, היה שייך נדבת העולים לספר תורה לקופת מעות רבי מאיר בעל הנס⁷⁶. ויעמוד רבינו לפני הארון (קודם קריאת התורה), לעורר

⁷⁶ כאשר נחלט באסיפות רבנים וכוללת של העשרה גלילות דכוללנו "תפארת צבי", בקיץ העבר שנת תרצ"ו (כ"ז לחדש אייר, ג' במדבר) בק"ק מונקאטש יצ"ו, כי שני שבתות השנים, היינו שבת שקלים ושבת פרשת ראה - מברכים החודש אלול [או ראש

את נדיבי אנ"ש הנאספים מקרוב ומרחוק בענין גדול מעלות צדקה למעות רבי מאיר בעל הנס, והחוב קדוש מוטל עלינו להחזיק ולהעמיד מוסדות צדקה זו, ולעמוד בנפשינו בכל כחנו ויכולתינו ליתן מסת נדבת לבנו כדי להחזיק באנשי מעמד של כוללנו הלומדים תורה מתוך הדחק בארצות החיים. והאריך לבאר כמה גדול כח רבי מאיר בעל הנס, בין ברוחניות ובין בגשמיות, אשר זהו מקיימנו בגלותינו המר הזה, ובזכות אלהא דמאיר ענינא לצאת מאפילה לאור גדול ומשיעבוד לגאולה במהרה בימינו אמן [ע"ן מזה בתולדות רבינו אות רמ ובהג"ה שם, וטעות נפל שם שהיה בשבת שובה, ובאמת זה היה בשבת בראשית].

✽ בור סיד שאינו מאבד טיפה

צז. ובסעודת זעיר אנפין היה דרכו בכל פעם (קודם ברכת המזון), לערוך שיח סוד משרפי קודש מאבותיו ורבתינו הקדושים **תלמידי הבעל שם טוב זי"ע**.

ואלו כל הימים דיו, לא היה ביכולתנו להעתיקן ולכתבן כולן להיותם למשמרת עולם, כי לאו כל מוח סביל דא זכרון למעשה מרכבה מבראשית ותחלה למקראי קודש הקדשים **הבעל שם טוב ותלמידיו ותלמידי תלמידיו**. ולרבינו היה זאת המדרגה בגודל חריפתו ובקיאתו הנשגבה, כמעין הנובע בלי סוף ותכלית, כל מה שאמר וקיבל מפי ספרים ומפי סופרים אבותיו הקדושים **הבעל "דרכי תשובה" והבעל "שם שלמה"**, ומרבו **הבעל "דברי יחזקאל" זי"ע** ושאר צדיקים וחסידים, רבינו הקדוש קיבל מהם כל מה שראו וידעו המה מאבותיהם הקדושים למעלה בקודש עד **הבעל שם טוב ממש**¹⁷. והיה בור סיד שאינו מאבד טיפה, ומה ששמע או ראה פעם אחד לא נשכח ממנו לנצח¹⁸.

חודש אלול, שייכים בו נדבת העולים לקופת רבי מאיר בעל הנס. וע"ן כי רבינו לא היה בביתו בפרשת ראה העבר, על כן היה שבת פרשת בראשית תמורתו.

¹⁶ וכמו ששמענו ממנו כמה פעמים, שהיה מייחס את עצמו למקבל החמישי **מהבעל שם טוב זי"ע**, וכמובא בספר "תולדות רבינו" אות נב, ע"ן שם כי אין צורך לכפול הדברים.

¹⁷ ואזכרן מלתא מה ששמעתי מרבינו בחדש אלול שנת תרצ"ה, ביום ד' פרשת תבא, אחר תפלת שחרית, כאשר בא אז איש אחד (מכפר הסמוך למונקאטש יצ"ו) והיה לו שאלה באיזה ענין, ובתוך דבריו הזכיר גם כן מהיארצייט של אמו שחל באלה הימים. ואז פתח רבינו ואמר, אמו של כבוד מעלתו היה שמה כך... וכשמוע בעל השאלה את

והיה דייקן גדול בכל אלה, וכנראה מספרו הקדוש "דברי תורה" בכמה מקומות, איך שהכה על קדקדן של המדפיסים מעשיות בלתי מקור אמיתית את אשר בדו מלבם או קבלו מחבריהם שכיוצא בהם.

ולכן, בודאי חוב קדוש ומצוה רבה להעתיק על כל פנים אחד מני אלף מאלפי אלפים סיפורים ששמענו ממנו מדי יום ביומו. אבל לאשר לא נכתב אז רק מעוטא דמעוטא, כי לא עלה כזאת על ליבנו שנהיה צריכין לתורה שבכתב לזכור הני מילי מעליותא, דהלא תורה שבעל פה הוא קדושת רבינו תמיד עמנו עד כי יבא שילו לגאלינו, שאז אין צריכין למעשה ידינו כי יותר ערבה לשמוע כל זאת מפה קדשו. אבל יען כי בעוונותינו ובשחיתתנו גלה יקרנו, וניטל תפארת ראשינו גאון עוזנו אשר אמרנו בצלו נחיה בגויים עד שנצא לאורה מגלותינו, על כל פנים זכרון המעשים שיחותיו הקדושים קמא דמטי לידן יהיה לנו לחיותנו ולעוררנו להטיב מעשינו שנלך בדרכיו כל הימים, עד ישיב ויתגלה באור פניו אלינו במהרה בימינו אמן.

ואחת מהנה הטה אזנך ושמע.

דברי רבינו, נשאר נשתומם, והתחיל לשאול מהיכן יודע זאת רבינו, הלא כבר אינה בעולם ערך כ"ה שנים.

וכראות רבינו שהנ"ל מתפלא כל כך, ענה לו, ומה זה רבותא אם זוכרין קצת משנים הנ"ל, והרחיב הדברים בהתעוררות רב מגדולת וקדושת רבותינו הקדושים תלמידי הבעש"ט ומגודל עבודתם הנעלה, וסיפר **מבעל ה"עטרת צבי" ז"ע** איך היה דרכו בקודש באמירת התורה בסעודה שלישית, ופעם אחת אמר בפירוש ברכי נפשי בפסוקים הללו **הים גדול ורחב ידים וכו' שם אניות יהלכון לויתן זה יצרת לשחק בו**, ואמר בזה הלשון (ורבינו הגיד לפנינו בנוסח הניגון שהיה דרכו של הקדוש הנ"ל בשעת אמירת התורה, וכל השומע זאת נתעורר מאוד בהתרגשות גדול אין לתאר בחדט עלי גליון): דוד המלך האט אונז מודיע געווען ווי די טייכעלעך שטייען, און ווי די שיפעלעך גייען, און ווי די פישעלעך שווימען, נו צי וואס האט ער דאס פאר אונז געברויכט זאגען, קאן מען זאגען אז וכו' וכו' [וברשפי אש שלהבת י"ה אמר הפירוש בחצי שעה, ואחר כך דיבר לעצמו בזה הלשון:] הערשעלי הערשעלי, ווי ביסטדו אזוי ווייט פערקראכען אין זוהר אין די נהרות וכו' ווי טאר מען דאס? קאן מען זאגען בדרך פשוט אזוי וכו', עד כאן לשונו הקדוש, (וסיים רבינו:) אזאלכע שלוש סעודת'ן האבען די צדיקים אגעפירט, זאל איך נישט געדענקין ווי אזוי אייער מאמע הייסט?

(ואחר כך הוסיף ואמר:) ובאמת אין זה רבותא כל כך, כי אז בשנים קדמונים לא היו לי שום טרדות ודאגות, והיה לי מנוחת שלום ושלווה, וכל מה ששמעתי פעם אחת נשאר בזכרוני קיים לעולם, והגם שלא שמתי ראשי בדברים של מה בכך, עם כל זה כמה ענינים באים לאזניו של אדם שלא במכוון, וכיון ששמעתי פעם אחת אז שם אמו על כן נשאר בזכרוני עד היום הזה, עד כאן תוכן דברי הקדושים.

ש"הושענא שלש שעות"

צח. סיפר אז (בסעודה שלישית הנ"ל), והסביר הפירוש בהושענות מה שאנו מבקשין **הושענא שלש שעות**, שפירש בזה **קדוש אחד מדבר זי"ע** שהכונה על שלש שעות שקודם הגאולה, כי אז בשלש שעות האחרונות יהיה החבלי משיח נוראים ונפחדים. ולזה מבקשין "**הושענא שלש שעות**" – שיושיענו השם יתברך באותן שלש שעות שקודם הגאולה שלמה, עד כאן תוכן דבריו הקדושים.

והסביר רבינו הענין ואמר דצריך פירוש לפירושו, כי באמת מי יתן והיה עת הגאולה לטובה, ואז אפילו יהיה לנו שלש שעות שוות בחבלי משיח נוראים עם כל זה בודאי שכל שיש בו דעת קצת אפילו הקל שבקלים מקבל על עצמו הכל על משך זמן קצר כזה ג' שעות, כדי שיהיה אחר כך טובתו כפולה ומכופלת נצח סלה ועד, כמובן. וזהו שקשה לסבול החבלי משיח הוא רק מפני שפעמים בא בארוכה מרוב עתים וימים, וקשה לסבול עול גלות וצרות צרורות בלתי תכלית וזמן ח"ו, מה שאין כן לג' שעות בודאי נקבל הכל בשמחה רבה כנ"ל^ח.

ויש לומר בהקדם דברי רבינו **בעל התולדות יעקב יוסף** – שכל דבריו קיבל מרבו **הבעל שם טוב הקדוש זי"ע** – כי זמן הגאולה האחרונה בל יאחר יותר משנת **תש"א** הבא עלינו לטובה, כי **תש"א** את ראש בני ישראל לפקודיהם (שמות ל, ב) (בפקודה לטב פקודת ישועה ורחמים במהרה בימינו אמן), עיין בספר הקדוש הנ"ל בפרשת תשא.

ונודע גם כן (תהלים צ, ד) כי **אלף שנים** בעיניך **כיום** אתמול כי יעבור, נמצא לפי זה כי ג' שעות מיומו של הקדוש ברוך הוא (שהוא אלף שנים) הוא קכ"ה שנים (היינו חלק שמינית מהאלף שנים, כמו ג' שעות דידן הוא חלק שמינית מכ"ד שעות שהוא יומא דידן), כמובן.

^ח וכן היה דרכו של רבינו הקדוש, לעורר תמיד בעד זה, שכל איש ואיש מחויב למסור נפשו עבור הגאולה שלימה שתהיה במהרה בימינו ביומא דידן, ושגור בפיו תמיד דברי גאון הגאונים קודש הקדשים **רבי ר' יהונתן זצ"ל** בספרו הקדוש **יערות דבש**, שהעיד על זה שמוטל על כל אחד ואחד לכוין בתפלת ולירושלים עירך וכו', שאם תלוי עיכוב הגאולה בי, יקחוני מן העולם מיד כדי שלא יעוכב וכו', עיין שם דבריו הקדושים, ו**בדברי תורה** מהדורא ט אות ו, עיין שם היטב.

והנה בשנת תקע"ה נסתלקו לחיי העולם הבא הצדיקי דור מנהיגן ורוען של כל בית ישראל בימים ההם, הלא המה **המגיד מקאזניץ** [י"ג תשרי], והגה"ק **הרבי מנחם מענדל מרימענעוו** [י"ט אייר], והגה"ק **החווה מלובלין** [ט' באב], זכותם יגן עלינו לטובה בכל ענינים. ונודע דרכו בקודש של הגה"ק **הרבי מנחם מענדל מרימענעוו** הנ"ל איך שמסר נפשו עבור ישועת ישראל בביאת בן דוד והתגלות והופעת אורו על פני תבל ומלואה, והפליא לעשות בזה בגלוי במסירות נפש יותר מכל צדיקי הדור שהיו בזמנו, כי לא שקט ולא הניח מזה עד קצה האחרון, ויען שהיה דרכו נסתרה בדרכים שהיו נראים היפך ח"ו למדת רחמנות ואהבת ישראל אשר היה יסוד נאמן אצל כל צדיקי הדור, ובעת גודל פעולותיו ודרכו העמוק לשם ה' לבדו ראו תלמידיו הקדושים ורצו להמתיק הדינים ולעורר מדת רחמנות בלבד, כי על כן נעשה קצת התרחקות בין שיטת הרב לבין שיטת תלמידיו הקדושים **הרבי נפתלי מראפשיטץ וחביריו זי"ע**. ובימים ההם היה מלחמה בין המלכיות שמתגרות זו בזו כנודע, והיתה עבודתו של הקדוש **הרבי מנחם מענדל מרימענעוו** שהמלחמה הלזו תהיה כבר מלחמה האחרונה שלפני ביאת המשיח ושמתוכה יתגלה בקרוב.

ועובדא היה, שפעם אחת באו אל הקדוש **הרבי מנחם מענדל מרימענעוו זי"ע** הרבה מבני ישראל שהיו עובדים אצל המלכות בין אנשי הצבא, והיו ביניהם אבות של כמה בנים, והרב שולחם מפניו בלתי שמוע בקשתם ושיחתם. והגה"ק **מראפשיטץ** נכמרו רחמיו על אנשי ישראל בעלי בנים הנ"ל, ובכן הרהיב עוז בקדושתו לשאול את רבו הקדוש, ויען ויאמר לו: מורי ורבי, הלא עומדים לפניכם אנשים אשר להם לב נשבר ונדכה, הטה נא אזנך ושמע אל בקשתם ובכייתם ממר נפשם. ועל זה נשאר הרב משתומם כשעה חדא, והשיב לו: נא אל תתערבו בענינינו, ויש גם לנו ב"ה אהבת ישראל, אבל עיקר עבודתי הוא עבורם באהבה אמיתיות ותכליתית, שכולם יבואו וישובו הנה בקרוב עם ישועות כלל ישראל בגאולה שלימה, ורק בעבור שאתם [התלמידים הקדושים] לא החזקתם בי, לא יצא הדבר לפועל, עד כאן לשונו הקדוש [ועיין בחמשה מאמרות (מאמר גוסס התפלה אות כט) מה שכתב בזה].

ואחר זה לא ארכו הימים, ורבם הקדוש נחלה בחליו האחרונה, וקודם הסתלקותו לחיי העולם הבא נכנסו תלמידיו הקדושים והתחילו לבכות, ויאמרו איך יניחנו רבינו בגלות המר הזה ומה תהיה עמנו. ויען אותם הרב: הנה בעת שיגעתי בכל כחי להמציא הישועה בביאת המשיח, אז מטעם

רחמנותכם לא החזקתם במעשי עבודתי בזה, ועכשיו כבר חלפה השעה. וסיים בזה הלשון: "עס וועט נאך אנוואקסן גרינע ווערים מיט קיפערנע פיסקעס ביז משיח וועט קומען", עד כאן לשונו הקדוש^ל. והענין באורך אי אפשר לבאר הכל.

כדברים האלה דיבר בקדשו הרבי **מנחם מענדל** קודם הסתלקותו אל תלמידיו הקדושים שרפי מעלה, אשר גם בגודל קדושתם ומעלתם לא הבינו דרך רבם הקדוש שהיה עמוק עמוק לאין שיעור, ועד שנתארך הגלות ונדחה הגאולה מזמן ההוא. ומאז והלאה עד היום הזה כל יום קשה

^ל וגם נודע מעשה נורא מה שאירע להגה"ק הרבי **מנחם מענדל מרימענעוו**, בעת שקראו **החווה הקדוש מלובלין זי"ע** שיבא אצלו על ה' שבתים, כדי שיתמשך לו שם כל ה' חלקי נשמה השייך למשיח צדקינו (בה' שבתים הנ"ל), ועל ידי זה יתעלו לתיקון עולם, והמעשה באריכות ולא ניתן לכתוב. וענינו תמצית הדברים **שהגה"ק מרימענעוו** נחלה שם אחר שבת השני ובהכרח נסע לביתו, ואמרו שזהו היה עיכוב מן השמים בעוה"ר מעשה שטן הצליח ולכן נחלה פתאום ולא היה ביכולתם לעשות מאומה. וכן היה, כי תיכף ומיד בצאתו מלובלין הוטב מצבו ונתרפא לגמרי ונזכר זה בדברי רבינו בנימוקי ארחי חיים סימן רע"א ס"ב ע"ן שם]. ומזה נוכל גם כן להתבונן קצת על דברים הנזכרים בפנים.

ובעת שהיה רבינו **בלובלין** נע"ן תולדות רבינו את קנה, ונכנס לחנותו של בושם - חדר היכל קדשו של **החווה הקדוש** שם שהיה דר ויושב בבית הזה שהוא עליון ועל גבי עליה, והחלון יוצא לצד השוק והרחוב (ורבינו הגיד בבית מקדש הלז איזה מזמור תהלים).

וסיפר אז רבינו בענין נורא שאירע **להחווה הקדוש** שם בליל שמחת תורה תקע"ה, שבהיותו אז מרעיש במסירות נפש על הגאולה השלימה, ועשה מה שעשה בפעולות מחשבותיו ויחודיו, ובכניסת ליל שמחת תורה הנ"ל בלכתו לחדרו להנפש מעט צוה למחברתו בחדר הראשון שלא לצאת מהבית דק לשמור אותו עד שיתעורר. והחסידיים שהיו על יום טוב, עשו בתוך כך מחול וריקוד לכבוד שמחת תורה על הרחוב בהתלהבות עצומה, ופתאום נשמע קול גנוחי גנוח מעל הארץ מתחת, והלכו לראות מה זה ועל מה זה קול אנחה יוצא בחשכת ליל, וראו כי תמונת אדם בשוק, ושאלו אותו מי הוא, והשיב בקול דממה דקה אני "יעקב יצחק בן מאטיל", וחרדו מאוד לראות שכן הוא זה רבם הקדוש נפל ומושכב על הארץ. ומיד הגביהו והוליקוהו לביתו נאה קודש, והוא בקדושתו נאנח ואמר, מדוע העלימו ממנו **שהמגיד מקאזניץ** כבר לקח אותו אלקים ואיננו [כי נסתלק אז ביום שלפני ערב סוכות תקע"ה], כי אילו ידעתי זאת לא הייתי נכנס בעובי הקורה כל כך בדרכים מסוכנים בשמי מרום עבור הגאולה. ועתה הנה רצו לפגוע בי, לולא **המגיד הקדוש** שבא מגן עדן לסמכני ולסעדני, ואלמלא הוא לא היה נשאר עצם מעצמי, כי הפיל אותי הבעל דבר לחוץ דרך החלון הנ"ל [ורבינו הראה החלון הלז הפונה לשוק כי הוא זה], ובכחו של **המגיד הקדוש** ניצול כעת. ותסמר שערות ראש השומע המעשה באריכות, ואין כאן מקומו להאריך.

ואחר כך בשנה ההוא ט' אב, נסתלק גם **החווה הקדוש** לחיי העולם הבא, זי"ע.

מחבירו בצרות צרורות, ונתקיים ממש דבריו הקדושים של הרבי **מנחם מענדל** הנ"ל "גרינע ווערים מיט קיפערנע פיסקעס", המכונה על צרות ישראל בנסיונות נוראים ונפחדים באמונת אלקי עולם, וחסרון הפרנסה וכיוצא שסבלנו מאז ועד עתה, ה' ירחמנו ויאמר די לצרותינו במהרה בימינו אמן.

וצא ולמד בחשבוננו של עולם (שאלף שנים חשוב יומו כנ"ל), אשר מעת הסתלקות הרבי ר' **מנחם מענדל מרימענעוו והצדיקים הנ"ל זי"ע** בשנת תקע"ה לפ"ק, עד זמן הגאולה האחרונה המבואר בדברי רבינו **בעל התולדות** לשנת תש"א כנ"ל, מכוון מספר קכ"ה שנים, שהם ג' שעות מיומו של הקדוש ברוך הוא – שהוא אלף שנים כנ"ל. ולאשר בג' שעות אלו שמזמן הסתלקות הצדיקים הנ"ל, נתרבו הצרות ונתגדלו הנסיונות נפחדות עד מאוד, על כן זהו שמבקשין מלפניו יתברך שמו "**הושענא שלוש שעות**", הם השלוש שעות של הקדוש ברוך הוא קודם שהביא גואל לבני בניהם משנת תקע"ה עד שנת תש"א זמן הגאולה האחרונה, שקשה עלינו לסבול עול הגלות הנורא כל כך, על כן מבקשין שיושיענו השם יתברך באמונה שלימה ובישועה שלימה בכלל ברוב רחמיו וחסדיו.

עד כאן תוכן דברי רבינו אז בעת רעוא דרעווין, והמבין יבין.

✽ שבת בראשית אסרו חג

צט. ממחרת יום שמחת תורה היה נוהג לעשות סעודת "אסרו חג", וכמבואר ברמ"א הלכות פסח סימן תרט סעיף ב, והוא מגמרא סוכה (כה, ב), עיין שם. והיה דרכו להאריך ולשוח בדברי תורה ובסיפורים מאבותיו ורבותיו הקדושים [ועיין ב"שער יששכר" חלק א (במאמר אסרו חג בעבותים) שכתב טעם במה שעושים הסעודה ביום שאחר יום טוב].

ושמענו כמה פעמים מפה קדשו, איך שהיציאה מיום טוב לחול הוא אצלו כמו נפילה מאיגרא רמא לבירא עמיקתא ברוב געגועין. ודעת לנבון נקל, כי מכל שכן אחרי גודל רוממות עבודתו בכל ירח האיתנים המקודש לעילא ולעילא, מה קשה עליו פרידתו כי חולת אהבה הוא, ועל כן ביתר שאת היה רשימה ניכר ונעלה אצלו יום האסרו חג שהוא הממוצע והבדל בין קודש לחול, וכמו שכתב בלשונו הטהור בריש מאמר אסרו חג בעבותים הנ"ל "קשור בעבותות אהבה להחג ורגלים", עיין שם היטב.

ועכשיו שחל אסרו חג בשבת קודש¹⁵, ממילא היו הסעודות כהלכתן לכבוד שבת מלכתא בחדוה ובנהירו דאנפין, וגם היה ניכרת עוד באמירת דברי תורה וסדר השלחנות מסגרת טופח סביב מלחלוחיתו של יום טוב העבר ברגש עז ותעצומות למעלה בקודש, וכן"ל.

¹⁵ בשנת תרצ"ו כשישב רבינו בסעודת אסרו חג דשמחת תורה, התנצל והתמרמר על גודל יסוריו ומכאוביו ושנחלש מעבודת היום דאתמול, והמשיל על עצמו (בענוותנותו) כמעשה שהיה בוויען בשנות קדם שהיה שם חזן נפלא הפלא ופלא ונקרא "זולצער חזן", ובקולו הנעים אהוב לבריות. ויהי אחר מותו ויתעצבו כל העם ולא מצאו דוגמתו למלאות מקומו, רק באין ברירה בחרו בהקידיריגענ"ט שלו, שהיה גם כן יודע נגן בקול ערב. ודרכו של הזולצער חזן הנ"ל קודם התחלתו לזמר לנקות גרונו (בלשון אשכנז הוסטע"ן), וגם חזן השני שנתקבל תחתיו עשה כמתכונתו והתחיל לנקות הגרון, ואמרו עליו בני העיר בדרך צחות: "הוסטין הוסטעט ער ווי דער עכטער זולצער, אבער זאגסט ניכט", כי לא הגיע לקרסוליו.

ובזה סיים רבינו שיחתו ואמר: הנני סובל יסורים גדולים ועצומים, ממש כמו צדיקי הדור שלפנינו, "אבער זאגסט ניכט", כי אין בי רק זאת ולא יותר ממעלותם, עד כאן תוכן דבריו הקדושים, ובמקום גדולתו שם אתה מוצא ענוותנותו, זכותו יגן עלינו אמן.

פרק ששי

חודש מרחשון

✽ א"ז דו וועסט זוערד זיין...⁹

ק. ביום שני בשבת [פרשת נח]. נסע רבינו לפיעהר-דיארמאט יצ"ו ומשם לנירעדהאז יצ"ו, שנתכבד להיות מוהל אצל בעלי ברית במקומות הנ"ל (ביום ג' וד' בשבוע).

ויהי בנסוע האויט"א, ויאמר רבינו אל הרב האברך מוה"ר מאיר גרינפעלד נ"י [מפיעהר-דיארמאט שהיה גם כן מהנוסעים עמנו] בפנים צוהלות בזה הלשון: זאל איך דיר זאגען וואס דו האסט אין זיך? והנ"ל עמד מרעיד ומשתומם ולא השיב על אתר. ועד שהוא מסתפק איך להשיב, בתוך כך ענהו רבינו כדברים האלה:

"כעת אומר לך". רק כדי שתבין התירוץ על האסתפקתא שבו היית יושב ומהרהר, אקדים לך מעשה שהיה פעם אחת בעת סעודת ערב יום הקדוש אצל זקיני "הבני יששכר", וכבר היו שמה ערך מאה אנשים (או יותר קצת) שבאו להסתופף בצל קדשו. והנה בעת הסעודה היה יושב בדביקות ובמחשבות רבות ובבכיות גדולות מיוחדות והדר גאוונו, ובתוך כך פתח ואמר בזה הלשון: "הנה הפתאים יחשבו על שאנו יושבים בסעודה ומיסב בראש כי זהו לחשיבות לכבוד ולפארת, אבל באמת אוי ואבוי! הלא מה לנו מכל זה כשאנחנו נתונים עוד בצרה ובשביה תחת ידי העכו"ם בלתי משיח צדקינו, ואומר אני באמת ובלבב שלם שהנני מוכן ומזומן למסור נפשי עם בני ביתי יחדיו עבור קדושת שמו יתברך ויתעלה כדי שיבא הגואל צדק, ולא שאהיה ראש ומנהיג שם, רק אפילו שאהיה הבלן בעל מרחץ - (הסביר רבינו שבימים ההם היה זה אחד מאומניות הבזויות, לא כמו היום, וכנודע) - הנני מסכים בשמחה רבה וכו', עד כאן לשונו הקדוש (ובזה סיים מרן בעל בני יששכר זי"ע את דבריו ושב לעבודתו במחשבות יחודיו כבתחלה).

ואז היה אחד מן המסובין בשלחנו הטהור מגדולי תלמידיו הרה"צ וכו', ובראותו כי רבו מצטער כל כך עבור צרות ישראל גמר בדעתו לומר דבר

צחות כדי לעורר שמחה קצת, ואמר לפניו בזה הלשון: ימחול לי רבי ומורי, כי רצוני לבקש איזה טובה מכבוד קדושתו. ושאלו הרב, מה בקשתך. ויען ויאמר, כי שמעתי עכשיו שבעת שיבא משיח צדקינו יהי רבינו בעל המרחץ, ולזה שאלתי ובקשתי כי יבטיחני רבינו עוד מהיום, שיניח אותי אז לילך למקוה בחנם. ואחר ששמע הרב דבריו ונשתהה מעט (ובתוך כך נשתנה צורת קדושת קלסתר פניו כמקדם), וענה לו בזה הלשון: אז דו וועסט ווערד זיין וועל איך דיך אריין לאזען, עד כאן לשונו הקדוש של **הבעל בני יששכר**.

ובזה המשיך רבינו דבריו הקדושים, וסיים להאברך הנ"ל ואמר: הנה סליק על רעיוני לבך, שאם יהיה גם לך בן זכר בעזרת השם יתברך, האם אבוא גם כן להיות מוהל לבנך. ועל זה תשובתי גם כן כנ"ל, אז דו וועסט ווערד זיין וועל איך צי דיר פאהרען, עד כאן לשונו הקדוש.

והאברך הנ"ל בשמוע דברי אלקים חיים רוח הקודש מרבינו רוח אפינו, ענה תיכף ומיד בשמחה ומשתומם: הנה כן היה סליק ברעיוני, האם כבד יכבדנו רבינו גם אותי כשיהיה לנו בן זכר אי"ה, ועכשיו ששמעתי במה דברים אמורים אקוה להשם יתברך שבודאי אזכה לשמחה זו לטובה. ויען רבינו אחריו: כן יהי רצון^{מא}.

והוסיף רבינו ואמר לו בזה הלשון: וזאת המחשבה היה לך בעת אשר ירדתי מהמעקה ליכנס להאו"ט"א, והייתי קורא עליך כל זאת כמו שביכולתי לקרות את זה (הראה על איזה דבר שהיה לפניו אז בדרך). ואחר זה אמר תיכף ומיד: אבל אין זה רוח הקודש כל כך, רק שהנני יכול לידע זאת בטבע, ובפרט שכבר ביארתי בספרי [שו"ת מנחת אלעזר חלק ה סימן נ כתב יד] שיש בכל אחד איזה חלק רוח הקודש, עד כאן לשונו הקדוש. במקום גדולתו אתה מוצא ענותנותו.

^{מא} דברי רבינו בזה צריכין לימוד הדק היטב, ובאמת בעיקר הדבר הלא נודע כי רבינו לא השגיח על טלטולא דגברא, ובהגיע לבריית מילה אם כבדוהו גם אנשים פשוטי עם, נסע לדרך פעמיו למרחקים בריחוק כמה פרסאות כידוע ועיין בהקדמתו לספרי הקדוש **אות שלום** על הלכות מילה. ובתולדות רבינו אות קל. וכאן שנתן תנאי בדבריו לאברך תלמיד חכם ומאנ"ש, בולט הדבר שרוח הקודש נזרקה בו כי בשנה הלזו יסתלק לחיי העולם הבא להתהלך לפני ה' באור החיים, ושוב לא יקח חבל בשמחה של מצוה בפועל ממש עם גופו הקדוש, רק נשמתו הקדושה ואיתדבקות רוחו הטהורה למי שייזכה לזה, עד נכון היום ביאת המשיח במהרה בימינו אמן.

✽ "דאס קען מען דיינט נישט..."

קא. ולא אמנע גם כן מלהזכיר עוד, כי קודם נסיעה הנ"ל שאל אותי רבינו הקדוש האם אלך בדרכיו לנסוע עמו יחדיו עד **נירעדהאזא** יצ"ו אם לק"ק **פיעהר-דיארמאט** לבד. ואמרתי לו, כי רצוני באשר תלכו אלך בכל מקום ומי יתן והיה כן, אבל יותר ממה שהרצון חושק אפיסת היכולת עושק כי לא נתנו לי עכשיו "גרעניצען איבערשרייטונג" (שאו לא היתה עירנו נספח למדינת **אונגארן** יר"ה), ולכן אהיה מוכרח להפסיק הנסיעה עוד בעיר **בערעגסאז** יצ"ו, זולת באופן אם יתן לי כ"ק רבינו "פאס" לצורך הנסיעה, אז אלך לבטח עם כ"ק בשמחה רבה.

ויען רבינו בזה הלשון: כונתך בטח על פאס כזה אשר קיבל הרה"ק מוהר"ר **אברהם מרדכי מפינטשוב** יצ"ל מרבו הקדוש **מבארדיטשוב** זי"ע²⁰. ואמרתי,

²⁰ עצם העובדא הרה"ק מוהר"ר **אברהם מרדכי פינטשוב** יצ"ל שמעתי מרבינו הקדוש בקיץ האחרון תרצ"ו לפ"ק, בעת ישב בסעודת מצוה אצל אחד מאנ"ש בק"ק **בערענסאז**. ובתוך שיחותיו היקרים סיפר, אשר פעם אחת בסעודת ראש חודש אצל זקינו הקדוש **בעל "שם שלמה"**, היה יושב גם הגה"ק מה"ר **אליעזר מקאמארנא** זי"ע, ובשיחות נאות במשך כל הסעודה, וביקש בעל "השם שלמה" מאת הגה"ק מקאמארנא שיספר לו מעשה ששמע מאביו מה"ר **יצחק אייזיק מקאמארנא** זי"ע מה שלא נמצא בספרי אביו, כי את כל אלה כבר ראה. ואז סיפר מה ששמע מאביו, שסיפר לו חותנו הקדוש מה"ר **אברהם מרדכי מפינטשוב**, שפעם אחת היה אצל רבו הגה"ק **מבארדיטשוב** זי"ע כמה שבתים ובתוכם בימי פורים, ואחר זה אמר לרבו הקדוש ברצוני היה לישאר פה עוד לשבת אחד אבל אז לא אוכל לבוא לביתי על ימי הפסח ובהכרח לי לנסוע לביתי כי אשתי מעוברת, אבל שמעתי אומרים והלוואי אינו אמת כי נחלק מקומינו לשני מדינות וצריכין תעודת הרשאה [פא"ס] לעבור הגבול. ויען לי הרב בזה הלשון: "ס'איז אפילו יא אמת, נאר איך וועל דיר שוין געבין א פאס".

וכן היה, קודם נסיעתי באתי לבית רבי, והרב נטל נייר חלק ורשם עליו נקודה קטנה בעט, וקפלו ונתנו בידי שאסע לחיים ולשלום. ובבואי אל גבול המדינה והיה שם פקיד אחד שנטל התעודות מכל אחד, וכשנטל הכתב ממני שאל אותי מה שמך, ואמרתי **אברהם הארוויטץ**, ואחר זה הלך הפקיד לבית המשדד שם להראות הכתבים (מהנוסעים) להשר, ואחר שעה מועטת בא לחוץ והחזיר התעודות לכל אחד ואחד והלכו כולם לדרכם, אבל אני קבלתי פקודה שאבוא הביתה אל השר (ואמר אל חתנו הגה"ק מהר"א מקאמארנא בעת ספרו לו כל זאת, בזה הלשון): וואס קלערסטו אזיקל כ'האב מיך אפילו אביסעל געפארטען, הגם כ'האב געהאט אמונה, אבער אויך ביי יעקב שטייט וירא יעקב שמא יגרום החטא, וכפירוש דש"ג, אבל נתחזקתי והזכרתי שם רבי לוי יצחק בן שרה סאסע, וכן הלכתי לפניו אל השר. וכראות אותי השר עמד מפני וכבדוני לישב אצלו למעלה, ושאל אותי מי אני, ואמרתי לו שהנני ראבינע"ר, ואמר לי זאת אי אפשר, וחזרתי פעם שנית לאמר, כי כן הוא. ושאל אותי, אם כן מהיכן יש לי

הן. ויען רבינו בזה הלשון: דאס קען מען היינט נישט, דאס וויל איך היינט נישט, דאס טאר מען היינט נישט, עד כאן לשנו הקדוש.

ובזה סיים דבריו הקדושים, ולא הרהבתי בנפשי עוד לפצות פה ולהרחיב הדברים ביותר במקום שרבינו לא רצה לגלות טעם בפירושו, אבל מתוך כפל דבריו הקדושים שהיו בג' אופנים, הבנתי תיכף ומיד שהענין בזה כמו שמשפרים בשם הגה"ק בעל דברי יחזקאל משינאווא זי"ע, שצריכין להחזיק ג' טעמים אמיתיים בכל דבר ובכל ענין, טעם א' המספיק להשגת אנשי העולם, והב' מה שמגלה בין הידידים ואנ"ש, וטעם הג' מה שיש לו בינו לבין עצמו נעלם מעין כל.

והנה הג' טעמים מתאימים לענין הנ"ל מהגה"ק בעל דברי יחזקאל זצ"ל:

כי טעם א' אמר רבינו "דאס קען מען היינט נישט", וזהו טעם פשוט מוסבר בין אנשי העולם בכללית, והיינו כי אין יכולת להראות מופתים ונסים

התקשרות גדול כל כך עם המלך שנתן עצם חתימת ידו על הכתב. והם הביטו אז על הכתב, ואני לא ראיתי זולת נקודה קטנה כמקדם. ואחר כך שאל אותי מה בקשתי ותעש, וחשבתי בדעתי מה לי לבקש ממנו בודאי לא אושע אצלו בביאת הגואל, רק מכיון שהיה לי עוד מרחק רב לביתי, ויראתי שלא אשאר באם הדרך, על כן בקשתי מהם שיתנו לי עגלה בעבורי להוליכני לביתי, וכן צוה תיכף ומיד והביאו עגלת צב ונסעתי לדרכי לחיים ולשלום.

ובבואי לביתי הנחתי את הכתב סגור ומסוגר, בחשבי כי יבא עוד זמן להשתמש בו בעת הצורך. והנה כל משפחתי היו מנגדי לדרך החסידות, רק אני לבדי הייתי מהמתדבקים בדרכיהם ועקבותיהם. והיה אחד מקרובי שהיה תלמיד חכם גדול, ואמר לי פעם אחת, הלא יודע אתה שאני מנגד לכולכם, אבל יען שאותך הנני מכיר לאיש נאמן וירא אלקים על כן תאמר לי באמת מה אתה רואה אצל החסידים. ואז אמרתי לו תבא עמי החדרה ואראך דבר פלא מה שקרא אותי. וכאשר באנו שמה ופתחתי השאפפ"ע שהיה תמיד סגור ומסוגר מעיני כל ואבקשהו ולא נמצא, אז הבינותי כי זהו מעשה שטן דייקא, לאשר היה יכול לבא מזה קידוש השם על כן נעלם על ידי כחו, עד כאן לשונו הקדוש.

ואחר שסיפר הגה"ק מה"ר אליעזר מקאמארנא בסעודה הנ"ל לזקיני הגה"ק בעל "שם שלמה" זי"ע את כל זאת, אמר לו הבעל "שם שלמה" בזה הלשון: מי יודע כמה טובות ביקש השר שלמעלה עבור טובתו שעשה אז להגה"ק מארדיטשוב זי"ע (כי חתימת ידי המלך היה על ידי שרו שלמעלה שהמשיכו).

ויענהו הגה"ק מה"ר אליעזר מקאמארנא גם אני חשבתי כדבריו, אבל אמרתי אין נפקא מינה כי ממילא אנחנו בגלות אצליהם, וזקיני הקדוש מה"ר אברהם מרדכי פינטשובער היה צריך לאותו דבר, כי לא היה יכול לנסוע הביתה זולת זה על כרחו, עד כאן לשונו הקדוש.

נגלים בדורינו כמו שהיה היכולת אז בימיהם של הצדיקים הקדושים שרפי מעלה הנ"ל זי"ע.

וטעם ב' שאמר "דאס טאהר מען היינט נישט", זה להסביר להידידים בפרט בין השרידים אשר היה קורא המאמינים ודבוקים בצדיקים, וראו כמה פעמים מעשי מרכבה מעשי ה' כי נורא הוא אצל רבותיהם אדמור"ם האמיתיים שפעלו אצליהם רפואות וישועות הרבה גם בימינו אלה, עם כל זה רובם ככולם הסתירו הכל מבני אדם בכל האפשרות כי כבוד ה' הסתר דבר, רק ביחוד לאיש כשר וירא אלקים אשר צריך לאותו דבר לאיזה ישועה הכרחי, כמו מעשה דהרבי ר' אברהם מרדכי מפינטשוב שהיה הכרחי (וכנזכר למטה בהגה"ה). מה שאין כן שאלתי זה בודאי שלא היה בכלל הכרחי, על כן מובן הטעם שאמר "דאס טאר מען נישט" כי אין בו צורך שעה וכן"ל.

וטעם הג' הוא אשר אצלו סתום וחתום לו לבדו, זהו שאמר "דאס וויל איך היינט נישט" מטעמו ונימוקו שעמו בזה וכן"ל.

✽ מעולם לא הקפדתי בתור בית"ד

קב. ליל שבת קודש פרשת נח נאספו מבני העיר עולם גדול לסעודת "חקל תפוחין קדישין" בבית מדרשו, וכנהוג בזה תמידין כסדרן, ובתוך כך הרחיבו הנאספים בדברים שלא כדת לשיח שיחת חולין.

ונודע, שרבינו הקדוש היה מקפיד מאוד על המשיחין בעת סעודתו הטהורה, כי בזה בלבלו אותו מעבודתו בקודש ביחודיו שהיה מיוחד בעתותי קודש אלה, ובפרט כשהיה שרוי בצער בחולשת הגוף מחמת יסוריו הגדולים שאז היה מרגיש ביותר מה שחיללו את הקודש על ידי צפצוף דברים שלא כדת. וגם זולת זה טעמו ונימוקו עמו פשוט, כי הנה זהו מקום ללימוד התורה ויראת אלקים, מה שאין כן המה המבלבלים אדרבא עוד מלמדין לאחרים להיות כמותם לבלות קדושת העת בדברים בטלים ובפאליטיק וכיוצא. על כן היה מרעיש עליהן ולא נח ולא שקט מלהוכיחם, ויצא בחרי אף להבזות בעליהן בעיניהם על אמרם ועסקם בדברים בטלים בעת סעודתו, הקדושים וטהורים.

ומובן ממילא, כי נמצאו פתאום הרבה אשר לא השיגו דרכו בקודש, ולעין המגושם נראה לדבר זר על מה שהרעיש עולמות כל כך. אבל באמת לאמיתו, כי מי שהיה לו בקדקדו דעת ישר גם אפס מיניה, היה מבין

ומרגיש היטב שגם החרון אף וכעס הזה אינו רק לאיים על העם ולקיים עליהם שיחרשו ולא יבלבלו מעבודתו הקדושה. כי ראינו בכמה פעמים, שתיכף ומיד ברגע השניה התחיל לדבר אל המסובין על שלחנו בפנים שוחקות וצהלות, וכאלו לא היה כועס מעולם. מלבד אשר מי יתבונן דרכי הצדיקים שמכוונים כמה פעמים להמתקת הדינים תקיפים ר"ל, וכשיש דין למטה אין דין למעלה, ובתוך דברי הקפדה טובא גניז בגווייהו מלא ברכת ה' כנודע (ועיין בהיכל ברכה פרשת דברים מה שכתב בזה נראה עוד תפארת בניס פרשת דברים ד"ה ויברך דברי תורה מהדורא ה' אות מו).

ואבוא לעורך בזה כאן, כי עכשיו למדנוהו מפי השמועה בסעודת חקל תפוחין, כי אחר שהרעיש כל כך על העולם עבור שיחתם שיחת חולין כנ"ל, התחיל לומר לפנינו כלשון הזה:

הנה הבעל טוב הקדוש זי"ע פירש בדברי חז"ל (תענית כ, ב) מעולם לא הקפדתי בתוך ביתי. וקשה, דהלא מבואר שצריכין להרעיש ולמחות על עוברי עבירה, וכנודע מדברי רז"ל שבת (נד, ב) כי כל מי שיש בידו למחות על אנשי ביתו ועירו או דורו וכו', ואם לא יקפיד עליהם לעולם אז יעשו תמיד כטוב בעיניהם ח"ו.

אלא דהכונה בדברי חז"ל מעולם לא הקפדתי "בתוך ביתי", בי"ת נקרא הפנימיות, ובודאי שהקפיד על עוברי עבירה וכיוצא בהן, רק שבתוך ביתו היינו בפנימיות לבנו לא היה לו שום הקפדה. הגם שהיה נראה בפניהם שהוא כועס, עם כל זה לא הגיע לפנימיות לבנו מדת הכעס אפילו כל דהו, עד כאן תוכן דבריו הקדושים נראה דברי תורה מהדורא שתיתאה אות י).

וסיים רבינו אז:

דער יודע תעלומות איז מעיד אויף מיר, אז מעולם לא הקפדתי בתוך ביתי.

עד כאן לשונו הקדוש.

❁ יסורים עבור ישועת ישראל

קג. וביום השבת קודם סעודת "עתיקא קדישא" בעת שהיה מיסב עם אנ"ש לטעום בשר קר עם מיני מזונות כנהוג (עיין לעיל בהגה"ה אות ד), ורבינו סיפר אז ענינים שונים מהאריז"ל, ובסיום דבריו אמר בזה הלשון: **הנה**

מסרתי נפשי עבור ישועת ישראל, וחשבתי שבודאי אגיעהו אבל מה אעשה שהבעל דבר אינו מניחני ונעשיתי בעל יסורים גדול^{מג}, עד כאן לשונו הקדוש.

• חודש קדוש

קד. בסעודת עתיקא קדישא פתח ואמר:

הנה היום יום ראש לחודש הקדוש "חשוון". והטעם שהנני קורא לו שם "חודש הקדוש" הוא בפשיטות משני טעמים.

א) על פי ששמעתי כמה פעמים מכ"ק אאמו"ר שהיה קורא תמיד על לילות אלו הבאים עלינו לטובה "די הייליגער ווינטער נעכט". לאשר הימים מתקצרים והלילות מתארכים, שעל ידי זה יכולין להרבות בלימוד התורה במשך הלילות, שהיא עיקר זמן הלימוד, ובפרט לתורה שבעל פה, כדאיתא בפרקי דרבי אליעזר דכשהיה משה מוצא להקדוש ברוך הוא שהיה עוסק בתורה שבעל פה (היינו במ' יום שהיה בשמים), היה יודע שהיה לילה, וכשהיה עוסק בתורה שבכתב היה יודע שהוא יום, עיין שם. ועל ידי התדבקות בתורה זוכין לכל הישועות טובות וגם לתיקון הכלל, [ואאמו"ר בעבור שזכה למנוחה, זכה להשלים הלילות בדביקות התורה, ויהי רצון שנזכה גם אנו לעשות כמעשיהם ודרכיהם של האבות]. ולכן בעבור זה שייך שפיר לקרותו "חודש קדוש".

^{מג} בשנת תרצ"ו, כשהיה רבינו בעיר **בערענסאז** יצ'ו על שבת פרשת ויחי, ובאמצע השבוע אחר כך אור ליום ג' שמות הייתי בחדרו פנימה, וסיפר לי ענינים שונים. ובתוך הדברים אמר גם כן, כי אלו היה בקו הבריאה בשלימות בודאי היה יכול לפעול להביא לימות המשיח בלי ספק, רק יסורים מעכבים אותו הרבה מזה, עד כאן לשונו הקדוש. עם כל זה לא אמר אז שום לשון יאוש שאין הדבר בידו עוד ח"ו, רק שהתנצל שקשה לפניו עבודתו בזה מחמת חולשת גופו ויסוריו כמובן.

ובאמת ידענו ברבינו אשר היה מורגל ביסורים וחליים רבים מנעוריו, וכמו שכתב בעצמו בנוסח המצבה הקדושה שלו בלשון "למד תורה מתוך יסורים" וכו', ומכאן אתה למד שמעולם לא נתיאש ולא נסוג אחור (מחמת יסוריו וחלייו) משום ענין כלל או פרט, כנודע בשער בת רבים. ואם כן במה שאמר עכשיו בלישנא אחרינא בזה הלשון: וחשבתי שבודאי אגיעהו, אבל מה אעשה שהבעל דבר אינו מניחני וכו', שזהו נאמר קצת בלשון יאוש כמובן, נראה בחוש שכבר רמז בזה על העתיד לבא בשנה, יום מר לכל העולם כלו שיתפרש מן בהכרח ולא יוכל לפעול לתכלית מטרת עבודתו וכונתו שטרח ומסר נפשו בעדו במשך כל ימי חייו כדי להביא לימות המשיח, ומעשה שטן הצליח אז. והשם יתברך ירחמנו ויגאלינו במהרה בימינו אמן.

ב) על פי מה דאיתא בפסיקתא, וגם מובא ב"בני יששכר" (מאמר חודש מרחשון), כי חינוך הבית לעתיד יהיה בחודש חשון. ובזה החודש אין בו שום מועד זולת שבתותיה וראש חודש, ויהיה היום טוב ביום הישועה כשנוכה כולנו ליום שכולו טוב בעת חינוך הבית השלישי לעתיד בזה החודש.

ויש לומר בדרך רמז, דהנה חינוך הבית השלישי שיהיה לעתיד בזה החודש הוא כנגד יעקב, וכדאיתא בפסחים (פח, א) כיעקב שקראו בית, וזהו יהיה ב"ת אמ"ת, כי בית יעקב אמ"ת תתן אמת ליעקב, וישאר קיים לעולמי עד, "קושטא קאי", וזהו מרומז בצירוף זה החודש שיוצא מפסוק ודבש היום הזה הוי"ה, כי ד' תיבות הללו בגימטריא 'קושטא', לאשר הבית שיתחנך בחדשו יהיה קושט"א קאי וקיים לעד, וכו"ל.

ולאשר אין בזה החודש שום מועד כנ"ל, ועיקר שמחתינו רק במה שנוכל להרבות בתורה, פקודי ה' ישרים משמחי לב (תהלים יט, ט), לכן מרומז שפיר כי מ"ד חשו"ן (בב' ווינ) עם הכולל עולה כמנין 'תורה', רומז שצריכין להרבות בזה החודש בלימוד התורה הקדושה.

ויעוד האריך בקדשו, כי של"ם (שמחם בבנין שלם) (מזמר כל מקדש)) בגימטריא חשו"ן. אבל המשך דבריו הקדושים לא נשאר בזכרוננו היטב. ועיין בספרו הקדוש "שער יששכר" במאמרי חודש חשוון (אות א ואות יא) שמה תדרשנו לטובה.]

עד כאן תוכן דבריו הקדושים.

✽ דבריו פתיחה האחרונה לתלמידי הישיבה

קה. אעתיק כאן לחיבת הקודש, בהמשך לסידורנו בזה, מה שאמר רבינו בעת שפתח באחרונה בלימוד הישיבה רבתי "דרכי תשובה", חורף תרצ"ז לפ"ק, ביום ג' פרשת לך. ויהיה זה לזכרון קיים לתלמידי רבינו, ובפרט לאותן שזכו להסתופף אז תחת דגלו וצל קורתו תוך תלמידי ישיבתו הרבתי הי"ו, וגם כי כמה הילכתא רבוותא איכא למשמע מנייהו, על כן לא יחסר המזג גם בזה.

קו. מוריי ורבותיי, אחיי אהובי כלבבי!

הנה מה שהנני אומר התואר "מוריי ורבותיי", הנני אומר זאת לכם בעצמכם. והוא פשוט, על פי דברי חז"ל (תענית ז, א) ומתלמידי יותר מכולם.

מפשטות הכונה, כנראה בזה, שהיה לומד מתלמידיו הרבה יותר ממה שלמד אצל רבותיו. ולכאורה צריך הדבר הסבר גדול, דגם אם למד מתלמידיו כמו מרבותיו הלא די והותר גם זה שמחייב בודאי לקרות תלמידיו בתואר "מורי ורבותי", ולפי זה מהו המכוין במה שדייק לומר "ומתלמידי יותר מכולם".

אולם יש להבין על פי דברי חז"ל במסכת עבודה זרה (ה, ב) אין אדם עומד על דעת רבו עד ארבעים שנה. ונמצא שאין ביכולתו של התלמיד להשיג דעת רבו על בריו, אפילו כשלמד ממנו הרבה לאין שיעור עם כל זה לא ישיגהו להבינו לתכליתו. וכמו שמקובל אצלי מאמו"ר הקדוש בשם רבינו בעל "דברי חיים" שהיה דרכו בקודש שלא להזכיר את רבו הגה"ק הרבי נפתלי מראפשיץ זי"ע בשם תואר "רבי". והטעם בזה היה אומר כיון שלא זכה לכך, כי לא היה מבין דרכו על בריו אפילו בדבר אחד. וכידוע שפעם אחד אמר לו רבו הנ"ל בזה הלשון "חיים'ל פערשטייטטו שוין בעסער", וכשענה לו "הן" אמר לו בחזרה בזה הלשון "אבער איך מיינ דאך נאך עפעס דערביי", וחזר להעמיק יותר בענין. וכאשר ענה לרבו פעם שנית "הן", חזר ואמר לו רבו כנ"ל, עד שלסוף נשאר הדבר כן שלא הבינו על בוריו אפילו בדבר אחד. ועל כן נמצא גם כן בספר הקדוש דברי חיים כשמזכיר דבר בשם רבו מראפשיץ זי"ע הביאו בשם תואר "מורי החכם", והוא מטעם הנ"ל שלא רצה לקרותו בשם "רבי". ובעת שהזכירו בתוך שיחותיו, היה דרכו בקודש לומר סתמא "דער הייליגער רב", שהוא רק שם מרא דאתרא כמובן, אבל לא רצה לקרותו בתואר "רבי" כנ"ל.

ולעומת זה מקובל גם כן שלהגה"ק בעל עטרת צבי מזידיטשוב זי"ע היה קורא בשם "רבי", כי ממנו למד הרבה דברים על בריו, שבעבורם היה יכול לקרותו בתואר "רבי". וכן סיפר לי אאמו"ר הקדוש שפעם אחת שמע מרבו הבעל דברי חיים שאמר: כשהייתי אצל רבי בעל עטרת צבי היה לומד עמי האיך צריכין ללמוד זוהר הקדוש, [והראה הבעל דברי חיים אז באצבעותיו הקדושות על ספר, ואמר:] וממש כך למד אתי איך שצריכין ללמוד באצבע על השורות, עד כאן דבריו הקדושים. ומובן שלימוד כזה בודאי שהוא לימוד על בוריו, שבעבור זה היה קורא אותו בתואר "רבי", והגם שלא נסע אצלו רק כערך ד' שנים לפני הסתלקותו (של העטרת צבי), עם כל זה בעגלא ובזמן קריב זכה ללמוד ממנו ביתר שאת כל כך, מה שאין כן את רבו הקדוש מראפשיץ זי"ע לא השיגו אפילו בדבר אחד על בוריו וכן"ל.

על כל פנים לעניננו יובן גם כן הענין הנ"ל היטב, כי בודאי אי אפשר לקרות לרבתינו הקדושים בתואר "מוריי ורבתיי", כי לא היה לנו יכולת להשיג גודל עבודתם, עמוק עמוק מי ימצאנו אפילו אפס מיניה קצהו, כי לזה צריכין להיות מקודם בר דעת גדול ואחר כך ערך ארבעים שנה עד שיעמוד על דעת רבו וכנ"ל, ונמצא היכולת בזה רק לאיש זקן כבן שבעים בערך. אבל אתכם ידידי היקרים אחיי צמודי לבבי אוכל לקרותכם בתואר "מוריי ורבתיי", כי אתכם בודאי הנני יכול להשיג. וכמו אחים אהובים שמשיגין זה את זה. וזהו בודאי שהנני לכם אח נאמן בכל לבבי ונפשי, אשר מתחייב להציל את אחיו הטובע בים או במקום סכנה וכיוצא בזה, וכמו שנאמר (משלי יז, יז) אח לצרה יולד, היינו שהאח צריך להרגיש בצער ומקום שסכנתו מרובה גם לזעוק בקול ולהזהיר בלתי ילך במקום ההוא כי מקום סכנה הוא ויוכל ליפול שמה ויסתכן ח"ו.

על כל פנים בעבור שיכולתי להשיג אתכם, על כן בודאי שגם בעניני הלימוד יצא תכלית גדול על ידי הפלפול וכיוצא, שמתוך דברים וסברות רבות בקושיות היות ותירוצים יצא דבר הלכה על בריו ויתחדשו סברות חדשות וכיוצא, נמצא הנני לומד על ידיכם אהובים יקירים. ועל כן שפיר יובן דברי חז"ל גם כן מה שאמרו ומתלמידי יותר מכולם. ושפיר אקרא אתכם בשם תואר "מוריי ורבתיי".

והנה לא לדרשה קאתינא כי היום קצר ומלאכה מרובה, ובעבור שכן מנהג רבתינו הגאונים אדירי התורה שלפנינו זי"ע, וכן נהג החתם סופר זצ"ל לומר איזה מילין בדברי אגדה בעת פתיחת הישיבה לא אמנע ח"ו, ואלך בעקבותיהם לטובה, ואומר גם כן איזה מילין בעזרת השם יתברך.

הנביא אמר (ישעיה כו, ב) **פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים**. ולכאורה הלשון "גוי צדיק" דחוק, ובודאי רומז ללמדינו, כי דברי הנביאים הקדושים הן נצחיות לכל עת ועונה ולכל ענין.

ויש לרמז שפיר ולפרש גם כן תחלת הפסוק "**פתחו שערים**" על פתיחת הישיבה לטובה, שפותחין בלימוד התורה ברבים ועל ידי זה נפתחו שערי חכמה, וכל אחד ואחד יוכל לזכות לחלק גדול בתורה ולהתדבק בחיים הנצחיים ואמתיים לטובה. וזהו "**פתחו שערים**" שערי התורה בחכמה בינה ודעת בעומק שכל התורה לאמיתה.

וגם ירמז על מנהיגי וראשי הישיבה הלומדים עם בני הישיבה, שצריכין אנו לעבוד ולמשא בעול התורה, שעל ידי זה ומשכו ויקחו להם הצאן קדשים

כל התלמידים ללימודן ולתכליתן בכל עת כראוי. וכנודע בשם היהודי הקדוש מפרשיסחא זי"ע בפירוש הכתוב (תהלים כד, ח) **"שאו שערי"ם ראשיכם והנשאו פתחי עולם**", כי פתח גדול נקרא "שער" והוא מקום שרבים דשים והולכים בו, ופתח קטן כשהוא רק מקום כניסה למעטים לבני הבית נקרא "פתח". וזהו ירמו **"שאו שערים ראשיכם"**, שיהיה נשיאות ראש והתחזקות למנהיגי הדור הצדיקים שנקראין שערים (כמו שער שהוא גדול) כנ"ל, ואם המה מצדיקי הרבים יתחזקו לעבודתם ולמשאם בעבודת השם יתברך על ידי זה ממילא כי **"והנשאו"** שינשאו ראשם לעבודת השם יתברך גם אותן שהם בבחינת **"פתחי עולם"**, היינו פשוטי עם (בחינת פתח קטן כנ"ל) לעשות ולתקן כראוי, עד כאן תוכן דבריו הקדושים (ראה חיים ושולם פרשת תרומה בהפטורה, פרשת שופטים ד"ה וגם יש לומר בזה, ודברי תורה מהדורא ב אות קכו).

וזהו לעניננו גם כן **"פתחו שערים"**, שהגדולים בבחינת שערים המה יפתחו לטובה בהתמדה ושקידה על דלתי התורה, ומרומז שני המדרגות יחדיו היינו **"פתחו"** (בבחינת פתח הקטן), וגם **"שערים"** (בחינת שער הגדול), ששניהם יחדיו יתחזקו כאחד לישא על שכמם עבודת הקודש להתדבק בתורה הקדושה באמת לאמתה שהוא החיים הנצחיים.

והמשך הענין אומרו **"גוי צדיק"** יש להבין בדבר ה' שצוה לנו בתורתנו הקדושה על ידי נאמן ביתו (שמות יט, ו) **"ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, אלה הדברים אשר תדבר לבני ישראל"**, ופירש רש"י **"לא פחות ולא יותר"**. ולכאורה איך יהיה קא סלקא דעתך על משה רבינו שיעבור ח"ו על בל תוסיף או על בל תגרע, ולמה היה צריך השם יתברך להזהירו על זה. אלא ודאי דגם בזה טובא גניז רמז נכון ונחוץ בקדושת לשונו של רש"י ז"ל.

וי"ל שזהו מוסר השכל ואזהרה נחוצה נגד אותן בני אדם^מ (כאשר שמענו וגם ראינו מכמה אנשים תלמידי חכמים ואנשי שם במדינת הגר שהם נרגלים מדה רע ר"ל בדבר מכוער מאוד, וגם אזהרות ותוכחת לא הועיל להם כי עבדו ושנו ונעשה להם כהיתר והיה נעבדים ממש לאותו דבר ר"ל) לכנות את עצמם בשם של אותו מדינה לומר ולהקרא **"אני הגר"**, וחשבו זה

^מ עיין ב"שער יששכר" במאמרי חודש סיון מאמר חג הביכורים (אות נב), מובא גם כן הפירוש בפסוק זה ואתם תהיו לי וכו'. אבל כאן נחוץ לכפלו להמשך הענין בפנים. ובפרט כי בעל הסדר כמנהגו נוהג לסדר הכל כמו ששמעתי וקיבלתי אז מפה קדוש רבינו הגדול בעת הפתיחה הנ"ל.

להם להתפארות ולקושט אשר יוכל לומר על עצמו כי הוא זה מזה המדינה. ובאמת זה דרכם כסל למו של העמים כל הגויים אשר סביבותינו, אבל לא להתפארות לאיש כשר וירא אלקים, כי הוא רק יהודי במוחלט ורק זה שמו הנאה לו ולא זולת ח"ו, כי אנחנו עמו ונחלתו של הקדוש ברוך הוא הבורא עולם יתברך שמו, ולא נחליף את עצמינו להתקרא בשם גוי (נאציא"ן) אחרת, וזהו עון גדול ודבר מכוער מאד כנ"ל.

אולם דא עקא אשר גם מה שצריכין לדרוש מכלל לאו אתה שומע הן, גם בזה צריכין לבקש האמת לאמיתו לשם ה' דייקא. והיינו כמו שאיסור גדול להתקרא את עצמו תחת שמות העמים בשם נאציאנע"ן שלהם, כן מצוה רבה לעשות ולפעול בקרבינו ולהתקרא בשם נאציא"ן אמיתי אשר שייך לחלקינו ולגורלנו על פי התורה הקדושה. אבל גם בזה צריכין לבקש האמת לעומת דרכי הציונים והאגודיים שהן באים במראה לומר שהולכין ברוח התורה, ובאמת כי רק עובדין את עצמם בשמות האלו, וזהו להם העיקר - באמרם שאין מתביישים בקריאת שם היהודי. אבל האמת שזהו לבד אינו עוד אפילו הטפל, כי אם לא הולכים בדרך התורה והיראה להתנהג על פי שולחן ערוך, אז עוד גרוע יותר (מאותם המכנים את עצמם שהם נאציא"ן אחרת), כי אלו מחללים שם הקודש על תועבותיהם וכמובן.

וזהו נרמז שפיר **ואתם תהיו לי ממלכ"ת**, (כשיהיה מכם בחינת ממלכת שרים מלכים ופרנסי ציבור וכיוצא, העיקר שתהיה) **כהנים**, (כפירוש רש"י אין לשון כהן אלא פועל עובר ממש, עבדות נתתי לכם ולא שררה, כי אם לעבוד ולמשא עבודת הקודש על שכמכם). **וגו"י**, (שהיינו נאציא"ן מחיוב להיות דייקי) **קדוש**, (וכדרשת חז"ל (ויקרא רבה פכ"ד ו) כל מקום שאתה מוצא גדר ערוה שם אתה מוצא קדושה). וכשיהיה באופן זה אז אין איסור בדבר, אבל בהיפך ח"ו לא, כי כמו שיש איסור גדול לכנות את עצמם בשמות נאציאנע"ן אחרות, עוד ביותר גדול האיסור כשמכנין את עצמם בשם נאציא"ן יהודי ואינן מתנהגין על פי התורה וביראת ה' כל הימים. וזהו המכוון בקדושת לשונו של רש"י ז"ל "**לא פחות ולא יותר**", היינו שדייקי בחינת קדוש מותר להקרא בתואר נאציא"ן כשהוא גוי קדוש, אבל לא פחות, (שלא לפחות ולגרע קדושת האומה על ידי קריאת שמות מאומות אחרות, אבל גם) ולא יותר, (שגם בתוכינו בשמות היהודים אסור הבחינה מותרות, דהיינו כשאינו מתנהג על פי התורה) רק בבחינת גוי קדוש בדרך הקדושה על פי דברי התורה הזאת הוא מותר והוי מצוה כנ"ל.

ובזה יובן המשך הכתוב שהתחלנו **פתחו שערים ויבא** (באלה השערים שערי חכמה שפותחין לנו עכשיו לטובה כנזכר לעיל), גו"י (כינוי על בני ישראל שהמה נאציא"ן בפני עצמן, אבל זהו בדייקי שתהיה בבחינת) **צדיק**, (על פי התורה והיראה, שנהיה על כל פנים בחינת צדיק להוסיף בתורה ולימוד ותפלה ברבים. וכל בני הישיבה יבואו יחדיו להתפלל כאן ערב ובוקר בכל יום תמיד במקום לימודן, ולא נתפרד זה מזה ח"ו, רק אדרבא נתחזק זה עם זה בתורה ועבודת השם יתברך בכל פרטיה ודקדוקיה. ותזהרו בכל אשר צריכין הבחורים ליזהר ביותר, כידוע לכולכם. ולהרבות בהתנהגות על דרך הישר במדות טובות שמנו חז"ל, עד מקום שידכם מגעת. ובפרט צריכין ליזהר להיות) **שומר אמונים**, (לענות אמן כראוי אחר השליח ציבור כידוע בדרשות רז"ל (עיין תנא דבי אליהו זוטא פרשה כ פ"א), ושלא לדבר דברי חול בעת התפלה, שעל זה נאמר בזהר הקדוש עובדין קלנא בקודשא בריך הוא, וגדול עונו מנשוא ר"ל. ועוד והעיקר כי יש חשש גדול שהבעלי בתים ילמדו מכם בראותם שהלומדי תורה מקילין בזה, והוי ח"ו בכלל מחטיאי הרבים ר"ל. וכמו שהארכתי בדרוש בשבת פרשת בראשית העבר עלינו לטובה לפני קריאת התורה, בענין שאינו דומה מי שמורד במלכות חוץ מבית המלך למי שמורד ח"ו לפני ולפנים שם בבית המלך הכבוד יתברך שמו. וכן הענין בזה, כי לפשוטי עם שאין בהם רוח תורה בודאי שלא יחשב זה לחטא גדול בעבור שאין להם השגה יותר, מה שאין כן לבני הישיבה שהן בכלל תלמידי חכמים בודאי שלדבר מכוער יחשב, על כן תזהרו בודאי כראוי.

ועוד יתפרש גם כפשוטו **ויבא גוי צדיק שומר אמונים**, היינו לשומר האמונה, כי זהו עיקר הנסיון באחרית הימים האלה שקודם הגאולה, וכמו שמקובל **מהבעל שם טוב** על ידי נכדו **בעל הלקוטי מהר"ן זצ"ל** שאמר כי בעיקבתא דמשיחא יהיה נסיונות גדולות באמונה גם לבנים קטנים כערך בני שמנה שנים שירדפהו מחשבות קשות ורעות כאלה, וד"ל. וגם הבאתי בספרי דברי תורה מהדורא א (אות לה) מה שאירע לאחד מגדולי תלמידיו של הרב הקדוש **רבי ברוך ממעזיבוז זי"ע**, שהיו לו קשיות נגד האמונה ורבו הרגיש בדבר והחזירו בתשובה שלימה, והסביר לו שיש חמשים שערי בינה ולכל שער יש קשיא ותירוץ וכאשר יתרץ קשיא ראשונה (משער א') אז בא תבא אל שער הב' שיש שמה קשיא חדשה, וכשמתרץ גם זה אז יבא אל שער הג' ולקשיא חדשה, וכן כסדר עד שער החמישים, ושם יש קשיא אבל אין תירוץ, שאלו היה תירוץ גם שמה נמצא שאין עוד נסיון באמונה שכבר השיג הכל ואין לו מה לעשות בזה העולם וכו', עיין שם היטב. על כל פנים,

העיקר שאחר כל ההתחכמות נבא בחזרה לאומנתינו בטהרה, שזהו עיקר הכל, ובוה צריכין ליהזר בכל כחנו ומאדנו וגופנו, ועל ידי זה נזכה לגאולה קרובה במהרה דידן ברוב רחמיו וחסדיו.

עד כאן לשונו הקדוש.

✽ אם השמאל ואימינה ואם הימין ואשמאילך

קז. עוד אעתיק כאן איזה תורות ששמעתי מרבינו בסדר השבתות אלו, ואביא אומר הבא מן החדש מה שלא נמצא בספר הקדוש חיים ושלוה (ולא במאמר תורת שבת) על התורה.

קה. בפרשת לך:

ולא נשא אותם הארץ לשבת יחדיו וכו' אם השמאל ואימינה, ואם הימין ואשמאילה (בראשית יג, ט). הנה התור הקדושה נצחיות ומלמדינו על כל דור ודור, ובפרט במקום שגם קשה כפשוטו, דלמה הזכיר רק הב' צדדים ימין ושמאל, הלא באמת יכול לנטות לד' פנות העולם.

אלא ודאי שזה נאמר בדרך רמז על סוף יומיא דגלות בתראה, אשר מעכבי הגאולה עד היום הזה המה כתות הרשעים כל המפלגות שבדו מלבם להתחבר ולילך לארץ ישראל לטמאות שם מקומות הקדושים, לקיים (ירמיה ב, ז) ותבואו ותטמאו את ארצי, וכנודע לכל ואין כאן מקומו להאריך בפרטות. וזולת זה שהמה רע בעצם ואף גם זאת כי מצות ישוב ארץ ישראל ממילא אין שייך בימים האלה ובזמן הזה, וכדעת הרמב"ם כאשר ביארנו באריכה בשו"ת מנחת אלעזר (חלק ה סימן טז נראה ליקוטי תשובות - חלק ה סימן יב) עיין שם היטב). ויש לומר גם על פי דברי הה"ק **רבי משה סופר זי"ע מפשעווארסק** שאמר על לימוד הדקדוק, הגם שראינו לחכמינו הקודמים שהיו עוסקים בלימוד זה, אבל בימים האלה לאשר עשאוהו הרשעים חוק לעבודתם, וכל עסקם בזה דוקא, על כן אסור לנו לעסוק בזה, ודומה ממש למה דקיימא לן (עיין רש"י דברים טז, כב) בבמה כי אף על פי שאהובה היתה בימי האבות עכשיו שנואה הוא לפני, כן הוא דינו של לימוד הדקדוק, עד כאן תוכן דבריו הקדושים (ראה מעין גנים פרק יב).

ולעניננו מובן בזה היטב, כי אף על פי שאהובה היתה המקום ההוא והיה שם השראת קדושה בימי אבותינו ורבותינו הקודמים, אבל עכשיו בעוה"ד

כבר חרב ונחרב הוא ברוחניות ובגשמיות גם כן, כנראה לעיני כל, שמושלים שמה הרשעים הטמאים, וההולך שמה מתחייב בנפשו ממש ועכשיו שנואה הוא כנ"ל.

וזהו הפירוש ולא נשא אותם הארץ לשבת יחדי"ו, (היינו שאין יכולת בארץ לסבול יחדיו הקדושה ולהבדיל אלף פעמים הטומאה שגורמין שמה הכתות במעשיהם המתועבים, שעל כן באו גם הצרות הנוראות עד ירחם ה' במהרה בימינו, ועד עת הגאולה אסור ללכת שמה כמו שאסרו לימוד הדקדוק כי עשוהו חוק לעבודתם כנ"ל. וזה שמסיים שפיר) **אם השמאל ואימינה**, (כי זה לעומת זה עשה אלקים וממילא מה שלך [הרשע] הוא השמאל זהו לי הימין התורה הקדושה). **ואם הימין ואשמאילה**, (היינו על דבר שאתה מבין שהוא צד ימין אז בודאי כי אשמאיל"ה, כי דרכי הרשעים הטובים בעיניהם הן הן גופי ושורשי חלקי הרע והטומאה ר"ל. על כן צריכין להתרחק מהם בכל כחינו, והשם יתברך יעזרנו בכל עניננו, וישיבנו אליו בתיקון הכלל וגאולה שלימה במהרה בימינו אמן.

עד כאן תוכן דבריו הקדושים.

✽ מיילי דהספידא על איש כשר זקן ושבע ימים

קט. מצאתי נרשם באמתחת כתביי מפרשת לך בסדר זה השנה ה'תרצ"ז, מיילי דהיספידא אשר אמר רבינו על איש כשר זקן ושבע ימים נהרה"ח ר' נח ב"ר אליעזר שטהיבל ז"ל] מכפר הסמוך למונקאטש [פאלאנקא], שנפטר בשבוע הלז.

ודכירנא, שרבינו לא חש על טלטולא דגברא, הגם שהיה יום מעונן וערפל וגשם גדול, וגם הוכרח להתפלל מנחה בחדרו מיוחד, כי כאשר נודע לו שהביאו את הנפטר (מהכפר) לבית החיים דעירנו כבר היה סמוך לבין השמשות ולא היה עת להתפלל בעשרה מנחה ומעריב יחדיו כמובן, והזדרז רבינו ובא להספידו שם בבית החיים. והגם כי היה דרכו שלא לעשות הספדים על בעלי בתים, גם מכובדים, אבל לתלמיד חכם ובר אוריין ושהניח אחריו בנים יראי ה' אז משום כבוד התורה ולהראות חיבתה וחשיבותה כי זה כל האדם לא התעצל בהספידו של חכם בפניו.

וראיתי לנכון להעתיק בכאן דבריו הקדושים, כי עושין רושם ומעורר לב ונפש כל ח"י (וכן נמצא בספריו הקדושים נרשמים כמה דברי הספדים). ובפרט והעיקר כי יש בהן דבר חידוש בפירוש פרשת השבוע מה שלא

נמצא בספרו הקדוש חיים ושלום על התורה (ולא במאמר תורת שבת), על כן יחקק כאן מקומו בסדר זכרוננו.

ק"ר' נח! לא לדרשא קאתינא, כי איש זקן כמוהו בן ששה ושמונים שנה, בפרט כי הוא היום כבר בעולם האמת בודאי אין רצונו ושאיפתו להספידו, וכמו שצוה גם כן שלא להרבות בשבח. אולם רק לעורר באתי וללמוד מדרכיו הטובים, שהיה מעלתו עוסק באורייתא שבעים שנה או יותר, מיום עמדו על דעתו, בכל כחו, עד יום האחרון ממש. וכאשר ספרו בניו, שהיה מטריח את עצמו בימיו האחרונים ללמוד על ידי פערגרעסערונגס גלא"ז, וכששאלו אותו למה לו טרחה יתירה כזו, הלא הרופא אמר לך שתסתכן בכך לאבוד מעט מראה עיניך שיש לך עוד. וענה להם בתמימות, הלא אם לא אלמוד למה לי עינים לראות! והתחזק בכל זה ולמד עד רגע האחרונה.

וכן נזכרתי, כי בעת פטירת החסיד המפורסם המנוח מוה"ר בנימין פערלשטיין ז"ל, בא ר' נח וסיפר לאאמו"ר הקדוש מתרומת דרכו ומעלתו של ר' בנימין מימי חרפו, כשהיה דר בראקאשין. כי באו אליו עד ראקאשין ללמוד (זה הנפטר עם עוד בן תורה מישוב שלו יחד עם הר' בנימין הנ"ל) משעה שנים אחר חצות הלילה בכל בוקר, גמרא ותוספות, עד שעה שביעי בבוקר, חמשה שעות רצופים. וכשלא היה עת קר ומסוכן, היו עושים זאת כבר אחר המקוה. על כל פנים לעינינו, מזה נוכל לשער גודל ערך התדבקותו של ר' נח גם כן בתורה, איך שנהג עד שנת פ"ו, ובודאי גדול חלקו בתורה שבעבורה יזכה לחיי העולם הבא.

ומזה מוסר השכל לנו, ובפרט לבניו ובני בניו, כל יוצאי חלציו, ללמוד מדרכיו הטובים ולהתנהג כן אחריו שלא יסורו מדרך התורה והיראה, כמו שהתנהג אביהם הזקן כל ימיו בתורה ועבודה, והיה דבוק לדרכי החסידות האמיתית - עוד אצל אבותי אדוני אבי זקני וגם אאמו"ר זי"ע, על פי התורה והאמונה פשוטה המקובלת מאבותנו.

[כאן התחיל רבינו בקול מעורר, ואמר:] בפרשתן (פרשת לך יב, יג), אמרי נא אחותי את למען ייטב לי בעבורך וחיתה נפשי בגללך, ובזוהר הקדוש פרשת תזריע (ח"ג נב, א) (גם בפרשתן (פא, ב) בקצרה) שאברה"ם כינוי לנשמה ושר"ה כינוי להגוף. וזהו שמבקשת הנשמה להגוף "אמרי נא אחותי את", שתתנהג עמדי באמונה באהבה ואחווה ותסייעני לעבודת השם יתברך בכל פרט ופרט, ולא לילך אחרי הבלי עולם השפל הזה ח"ו. "למען ייטב לי בעבורך

וחיתה נפשי בגללך, שאזכה לחיי עולם הבא. וכמו שסיים הזוהר הקדוש, למען אזכה לעלמא דאתא.

אבל עוד קשה לכאורה, דהלא אין זה תכלית אמיתי, דהוי על מנת לקבל פרס, ודרשו רז"ל באבות (פ"א מ"ג) הוי כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס. אלא ודאי ברור, כי כאשר האדם מתנהג בעולם הזה כראוי, וקובע עתים לתורה שעות מיוחדים בכל יום, ובפרט כשקובע שעות הרבה כמו שעשה זה הנפטר, וגם עסק במצות, והיה דבוק בצדיקי אמת ועל ידי כל זה היה מרגיש טעם רוחני בקדושת השבתות ויום טוב וכן בשארי מצות כולן, וממילא שזכה לבחינת (ברכות יז, א) עולמך תראה בחיך, כי בתורה ועבודת השם יתברך היה מרגיש טעם מעין עולם הבא ממש להתענג בתענוגים רוחניים, שזהו תענוג אמיתי. כי מאכילה ושתיה וכיוצא תתענג בה אתה גם הבהמה הטמאה, ולא זהו התכלית. ובפרט בעת צרה ליעקב כשסובבין את האדם רדיפות רבות, מה יזכה בחייו זולת בלימוד התורה, שזהו עיקר החיות של האדם כשלומד בעומק העיון איזה שעות בגמרא ותוספות על בוריו, ואין לך תענוג וחיות גדול מזה.

וזהו כונת דברי הזוהר הקדוש **למען יוטב לי בעבורך וחיתה נפשי בגללך**, "למען אזכה לעלמא דאתא", היינו כנ"ל שעל ידי קיום המצות ועל ידי עסק התורה יתקיים בו ממש הבחינה עולמך תראה בחיך, שגם בעולם הזה ירגיש טעם מעין עולם הבא מקיום מצות ולימוד תורה הקדושה^{מ"ה}. ומשבתות וימים טובים כנ"ל^{מ"ו}, ואין זה בחינת על מנת לקבל פרס, כי על זה

^{מ"ה} עיין בספר הקדוש **נועם אלימלך** פרשת בראשית [באמצע ד"ה בראשית ברא אלקים בפירוש דברי הגמרא עולמך תראה בחיך, ובפירוש הכתוב (דברים ד, ז) ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום, שפירש כעין זה, עיין שם.

^{מ"ו} בדברי רבינו ימתק הלשון בזמירות לשבת **מעין עולם הבא יו"ם שב"ת מנוחה כל המתענגים ב"ה יזכו לרוב שמחה**. דלכאורה וכי המתענג בימות החול לא יזכה לרוב שמחה? ובדבריו הקדושים יובן כמין חומר, **מעין עולם הבא יום שבת מנוחה**, (לאותן שדבוקים בתורה ובאהבת השם יתברך תמיד, שהן זוכין להרגיש טעם מעין עולם הבא מלימוד התורה וקיום המצות, ובפרט בעת בא יבא שבת קודש יום שבת מנוחה שמרגיש שמחה יתרה שמחה רוחניות (כנזכר בדברי רבינו). ועוד, שבשבת האדם פנוי מעסקיו וסודת ימי החול ויוכל להתדבק בהשם יתברך ותורתו. וזהו **מעין עולם הבא יו"ם שב"ת מנוחה**, כי מרגיש טעם עולם הבא בחינת עולמך תראה בחיך במשך כל הי"ם שב"ת וממילא לא יתכן שמיידי ח"ו מתענוגי גשמיים, דעל זה לא יתכן לקרות מעין עולם הבא, רק דייקא) **כל המתענגים**, (שכל תענוגים) **ב"ה**, (בעצומו של יום השבת - [נשען לדברי

מותר לבקש להתענג בתענוגי התורה הקדושה שהוא אילת אהבים ויעלת חן כנודע. כל זה אמרתי לכבודו של ר' נח הנפטר, וגם עיקר כבודו יהיה שבניו יתנהגו אחריו וילמדו מדרכיו הטובים.

והנני אומר לר' נח, שזכות לימוד תורה הקדושה שלמד שנים רבים, וגם היה דבוק בצדיקי אמת, יעמוד לו שיזכה לילך ישר בלתי מניעה ח"ו. והנני עושים אותו שליח מצוה אל אבותינו הקדושים, שילך אצליהם ויספר להם גודל צרותינו ואנחותינו של כל בית ישראל בכל מדינה ומדינה, אין פרנסה ואין חיות בין הרשעים, והננו כקוצים וסיגים בעיני האומות כולן. ויבקש נא לאבותינו בשלוחותינו, שיעוררו רחמים לפני כסא הכבוד בעדינו בעבור ישועתנו במהרה דידן. ובזכות שליחת מצוה זו שעשרה שהן עדה יכולין לעשות שליח מצוה, וגם בתורת מרא דאתרא, נאמר לו (שמואל ב טו, ט. ועיין ברכות סד, א) "לך בשלום" בלתי מניעה וצער ח"ו, ויפעול בעדינו ישועת הכלל אמן.

ענין שופרות לפרשת וירא

קיא. שיחה נאה שסיפר רבינו בליל שבת קודש פרשת וירא אחר הקידוש, ואלו תוכן דבריו הקדושים:

זכיתי להיות עם **אאמו"ר זי"ע** בשבת פרשת וירא אצל הגה"ק **אדמו"ר משינעווע זי"ע**, ודרכינו היה לנסוע בכל שנה ושנה על שתי שבתות, או נח ולך, או לך עם וירא, או וירא וחיי שרה. ופעם אחת בפרשת וירא ראינו ענין פלא, ששאל הרב לאחד מאנ"ש וחסידיו (שהיה אז משובתי שבת אצלו,

רבינו מובא בדברינו לעיל אות סט (בפנים) בפירוש דברי הפיוט ישמחו בחגיהם ידידים יתענגו ב"ה במיני מטעמים, עיין שם) - שמדגישין שמחה יתירה בלבבם שזהו תענוג אמיתי ותכליתי. **יזכו לרוב שמחה**, (כי לא ידמה שום שמחה ותענוג גשמי לתענוג ושמחה רוחני הזה).

וזהו שמסיים **מחבלי משיח ינצלו לרוחה**, פדותינו **תצמיח ונס יגון ואנחה**, (כי בעת שהאדם סובל צרות וקושי השעבוד והוא בחשכות גדול, אז רק קדושת השבת מחייהו ונותן ליעף כח, כי על ידי ריבוי תענוגי וחיות רוחניים ינסו וילכו יגונו ואנחתו ויחזק עודקיו ויתגבר כארי עליהן.

וזהו י"ל גם כן תלמיד חכם בבחינת שבת בכל השבוע, כי על ידי שבתורתו יהגה יומם וליילה הוא מרגיש טעם מעין עולם הבא בחינת שבת גם בימי השבוע, כמובן.

ושאלו) בזה הלשון: תאמר לי, מי הוא הבעל תוקע במקומכם בק"ק וכו'. ואחר שהשיב הנ"ל על שאלת רבו, חזר הרב ושאל עוד לאחד מהמסובין על שלחנו: האם אצליכם יש בעל תוקע הגון? ומי הוא זה? ואחר תשובת השני החזיר הרב פניו אל **אאמו"ר**, ושאלו בזה הלשון: האם ראה מעלת כבודכם השופרות של הפרענקין - [כנודע שהם עושין השופרות באופן אחרת קצת מתמונת השופרות שאצלינו כי המה מטין השופרות שנים או שלשה פעמים ליפותן, וכעת יש אחד תחת ידי הנשלח מארץ ישראל ואז לא היה מהם בנמצא כל כך].

וכה ערך שיח עוד הרבה ממעלות שופרות הנ"ל, וכל זאת היה לפלא בעיני שומעיהם, כי עוד שהות י"א חדשים לראש השנה, ומה זה שייך לכאן לעורר מענין תקיעת שופר ומהשופרות בעצם.

אבל חסדי ה' אזכיר כי הבינותי תיכף ומיד, וכן אמרתי לפני **אאמו"ר** בענין זה, כי מה גדלו ועמקו מחשבותיו ועניניו של הרב בענין הנזכר לעיל. ומובן שפיר על פי דברי הקדושת לוי בפירוש הגמרא ברכות (י ב) **שהקורא** (קריאת שמע של שחרית) **מכאן ואילך** (אחר זמנו) **לא הפסיד**, ויהיה נחשב על כל פנים כקורא בתורה. ולכאורה האיך יהיה קא סלקא דעתך שלא יחשב אפילו כקורא בתורה, ומה משמיענו בזה.

אבל הענין, דאנו רואין כמה פעמים שהזמן מעורר הקריאה, למשל כי בחג השבועות קורין בפרשת יתרו, ובחג המצות בפרשיות בא ובשלח, ובאמת הלא לפי סדר הפרשיות אנו עומדין רחוק מזה הרבה, אלא זהו ענין הזמ"ן מעורר להקריא"ה היינו שזמנו של יום טוב מעורר לקריאה שבפרשת יתרו וכיוצא. וכן הקריאה מעורר הזמן, שבימות החורף קורין בפרשת יתרו שיש בו קבלת התורה, וכן קורין פרשת בא ופרשת בשלח מעניני חג הפסח, ואז מעוררין קצת להזמנים שנזכרים בפרשה [ולכן נקרא פרשת בשלח "שבת שירה" כי הקריאה מעורר אז להזמן שביעי של פסח שאמרו ישראל שירה וכן כיוצא בזה] (ראה חיים ושלוש פרשת בשלח ד"ה אמנם עוד יש).

וזהו כונת חז"ל במאמרם **הקורא מכאן ואילך לא הפסיד** (לגמרי זמן קריאת שמע של שחרית, ועוד יוכל לעורר הזמן במקצת) **כקורא בתורה**, (היינו כמו שהקריאה בתורה בשבת בשלח מעורר לחג שביעי של פסח שאמרו שירה וכו"ל, וכן כיוצא בהן, כן יוכל עוד לעורר קצת הזמן של קריאת שמע על ידי קריאתו שלאחר זה, עד כאן תוכן דבריו הקדושים [של הקדושת לוי]).

ועל פי זה שפיר יובן מה שערך שיח בקודש **רבינו משינעווא זי"ע** מעניני ראש השנה והשופרות אז בליל שבת קודש וירא, מטעם שבזה הפרשה מבואר הקריאה של שני ימים טובים של ראש השנה (וה' פקד את שרה, וגם פרשת העקידה), על כן שייכות גדול יש לה לראש השנה, כי הקריאה מעורר את הזמן של תקיעת שופר כמובן, והגם שרוב העולם לא הבינו ולא השיגו, ולא נתנו אוזן קשבת לאשר דיבר בקדשו, וכן בכל פעם ובכל ענין וכל השיחות וכיוצא בהן תלוי רק במלתא דפשיטא, ולא העלו על דעתם להבין ולהעמיק בעניני השכל, כי כל דבריו ושיחותיו היו עמוק עמוק מי ימצאנה ענינים גבוהים ונוראים.

אני ישנה ולכי ער

קיב. ואספר ואעיד מה שעניני ראו ולא זר ענין כזה מעשה ה' כי נורא הוא, בעת שהייתי פעם אחת עם **אאמו"ר הקדוש בשינאווא אצל אדמו"ר בעל דברי יחזקאל זי"ע**, ובליל שבת קודש קודם ברכת המזון נדמה בעיני הבריות והמסובין שהרב היה ישן, וכמו שארי אנשים שישנים באמצע סעודתם. והיה בעיני המסובין מקום לטעות כל כך, עד שהיו יכולין לישובע אפילו שבועה דאורייתא שהרב ישן באותו שעה.

ואז הראה לי **אאמו"ר** להביט למטה תחת השלחן ברגלי הרב, וגם לידיו הקדושים שהניחם עלי הברכים, וראיתי אז שכפות ידיו הקדושים וגם רגליו היו דא לדא נקשין בעבודה גדולה ונוראה (בהצנע מכוסה מעין כל), והולך ומביא אותם לכאן ולכאן כמו לאקאמאבי"ל ממש, בדביקות ויחודים לאין שיעור, את כל זה זכיתי לראות עין בעין בחסדי השם יתברך. וכאן תשובה לכל הטועים שמתנהגין לתאותם בדרך מתועב שלהם כנ"ל, כי גם הבהמה הטמאה יוכל לעשות כמתכונתם כמובן.

וסיים רבינו: כי באמת היה נראה **בהרב הקדוש משינאווא זי"ע** שהיה אז תואר קלסתר צורת פניו הקדושים כאדם הישן ממש (בשעות הללו) בנענועי ראשו הקדוש ממעלה למטה, ונשמע ממנו קולות דממות דקות כדרך הישן ונרדם. ולא ידעתי עם עשה כן במכוון כדי להתדמות בעיני העולם כאילו ישן, על ידי זה לא ידרשו ולא יחקרו אחרי מעשיו ועניניו הגבוהים מה שפעל אז. או אולי בפשיטות גם כן היה כן, היינו שעל ידי שהיה דבוק כל כך בהשם יתברך בהתפשטות הגשמיות, על כן היה כאדם

הישן ונרדם, אבל הכל מרוב דביקותו בהשם יתברך לאין שיעור וערך וכנ"ל, עד כאן תוכן דבריו הקדושים^{מא}.

^{מא} ובכן ואמרתם שבת, ופה-סח מה שענינו ראו אצל קדושת רבינו ענין נשגב (מה שנזכר בפנים בזה בשם הבעל דברי יחזקאל זי"ע). ונדע שרבינו הקדוש היה מקפיד מאוד על הישנים והנרדמים בעת הסעודה, ובפרט אצל שלחנו הטהור, ולא היה יכול לסבלן, כי לא כן הצדיקים שרפי מעלה שהיו דבוקים בהשם יתברך לאין שיעור, והיו מסתירים עבודתם בזה האופן מעיני הבריות (כנזכר בפנים). ובאתי בזה להודיע ולעורר, כי האמת ניתן לכתוב - [כאשר הראיתי דבר זה (עוד בהלו נרו של רבינו על ראשינו) בין חברי וידידין] - יגעתי ומצאתי תאמין, עד שמצאתי את שאהבה נפשי, כאשר ראינו לרבינו בתוך סעודתו שמתדמה בעיני העולם כאלו הוא ישן, ונזכרתי תיכף ומיד הלא מכיון שהוא בעצמו מרעיש עולמות בענין זה, אם כן בודאי אין הדבר כפשוטו.

ובעת שזכיתי לעמוד בסמוך לו ממש (בעת כזאת), נתתי אל לבי להתבונן בדבר עד מקום שידינו ושכלינו מגעת בעזרת החוץ לאדם דעת [וכגון דא מצאנו ברבינו רק בזמן מסוים, כאשר בא חזן העיר בשבת חנוכה ובשמחת תורה לנגן עם המשוררים, והטו כל העולם אוזן קשבת על הרנה, ואז נראה בעיני רבינו כמוצא שינה] אבל אחרי הגיון לב ועמקות דעת, ניכר היטב כי זהו דמיון שוא (להמסובין), ורק למראות עיני הבריות העביר שינה על עינו ותנומה על עפעפיו, ובאמת היה ער ודבוק בהשם יתברך ברעיונות ומחשבות גבוהות, בבחינת אני ישנה ולבי ע"ר, מלמ"ד שלא שינה. ובתכלית לימוד גם כן מלבד האמונה, תברר לנו כן בבחינת אין חכם כבעל נסיון כמה וכמה פעמים (כאשר אבאר בזה).

ובליל שבת קודש פרשת בראשית שנה זו (ה'תרצ"ז), שחל בו מוצאי אסרו חג של שמחת תורה [ובכל שנה בחג שמחת תורה בעת סעודת היום שנמשך לליל מוצאי שמחת תורה, היה מנהג שבא חזן העיר עם משורריו, והאריך הרבה בניגוניו (בבית המדרש אצל הבימה), ובשנה זו שחל שמחת תורה בערב שבת קודש על כן בא זה כהשלמה בסעודת ליל שבת בראשית מוצאי שמחת תורה], והיה מזמר החזן עם המשוררים שישו ושמחו בשמחת תורה וכו'. ועמדנו עם חבירים מקשיבים בני "דרכי תשובה" **מכרעסאז** יצ"ו על החלון שסמוך לארון הקודש, ואמרתי לפניכם:

הנה כעת אלמדכם דבר פלא, כי תדמו בנפשכם מיד שרבינו יהיה ישן, אבל סהדי במרומים כי לא כן הוא, אדרבה זהו עבודה נשגבה שיתקשר בו רבינו עכשיו כאשר אין העולם מבינים ואין מביטים בו ונותנים אוזן לשמוע אל הרנה. ולראיה אקדים לכם כל סדר התנהגותו בזה בלי שום שינוי, שמזה תלמדו כי אמת נכון הדבר שעוסק בהסתר בענין עמוק הרבה למעלה מדעת האדם, והטו נא עיניכם לראות כי בעת נגן המנגנים (ותדמי בנפשכם כאלו רבינו ישן ובאמת) ותהי על רבינו רוח ה'. וסדר הענין בג' אופנים, כי בתחלה ירכין וינפיל ראשו להשלחן (כאדם שאחזו תרדמה פתאום) זה אחר זה פעמים הרבה, ובתוך כך יהיו ידיו הקדושים מונחים על ירכו תחת השלחן. ואחר שיגמור זה הסדר יתחיל סדר ב', ויסמוך יד קדשו על השלחן (כמדומנו יד שמאל) ויט ראשו לסמוך על כפות ידו על הצבעותיו הקדושים, ויחדיו תמים ראשו וידו ירכין וינפיל אותם גם כן להשלחן (כאדם שישן) כמה וכמה פעמים. ובגמר סדר עבודה שנית, אז יחזור מעל השלחן ויט שכמו להשען לאחוריו על כסא קדשו, ושם גם כן ירכין ראשו בתנועת כל גופו איזה שעה. ופניו כלפיד אש במשך כל זמן הנ"ל, עד סיום כל עבודתו בקודש.

וכאשר נתקיים ממש כדברינו, אז המה ראו כן תמהו, ושאלו איך יכולתי לסדר לפניכם כל זה במקדם, ואמרתי בפשיטות כי אין כל חד"ש תחת השמ"ש, ששימושן יותר

הדפסת קונטרס "דברי קודש"

קיג. בסדר אלה הזמנים היינו עוסק בהדפסת קונטרס "דברי קודש", הדרשות של הושענא רבה והמסתעף, אשר היה דרכינו תמיד להראותן לפני רבינו קודם נתינתן לבית הדפוס, ואזכיר ענינים פליאים בזה:

(א) כי מה שנמצא שם ב"דברי קודש" (ה'תרצ"ז) פירוש להקפה ז' פסקא "למען שם טלה חלב כליל באש", רשם אז רבינו בעצם כתב יד קדשו, כי לא אמרו בהושענא רבה במקהלות. ואמר לי הטעם, כי בשעת אמירת ההושענות כבר באו מים עד נפש מגודל התעוררות הזמן גרמא, ולכן לא הגיד זאת עוד ברבים, רק שעלה במחשבתו אז במקהלות, ורשם בכתב יד קדשו הדברים בעת שסדרתי אותן בדפוס.

(ב) וגם אמר, כי בעת שפתח בהושענא רבה סידור האר"י לפני התפלה, נפל תיכף ומיד בדעתו פירוש הדברים כהוייתן, ואלה הדרשות המה המעולים ונראים בעינינו יותר מכל דרשות שאמר בשנות קדם (עיין לעיל בהג"ה אות כז).

(ג) גם אמר לי רבינו בזה הלשון: בדעתי היה שלא להניח להדפיס ההושענות בשנה זו דייקא מטעם הכמוס^{מב}, אבל אחר כך נתישבתי כי אי משום הכי לא אריא, כי אדרבא עוד יתחזק להרבות תורה כל מה דאפשר ולא למעט ח"ו, עד כאן לשונו הקדוש.

וכל אלה הדברים נאמרו כנראה מחמת הידוע שמכרחת לפעמים את הבחירה, כי ידע היטב מה שיבא בזה השנה^{מג}, אוי ואבוי!

מלימודו, וכבר למדתי זאת מכמה וכמה פעמים, ויגעתי ומצאתי תאמין ומלמד שמעולם לא שינ"ה.

^{מא} ועוד בעת תקופת השנה זו תחלת ה'תרצ"ז, כתב רב גדול אחד מירושלים עיה"ק תו"ב לידידנו הרב מוה"ר משה גאלדשטיין נ"י שהיה רגיל לרשום ולציין דברי תורה והתעוררות שאמר רבינו בעת ההושענות, וביקשוהו הרב הנ"ל שישלח לו מדברי קודש הללו כשיבואו בדפוס. וכשראה רבינו מכתב הנ"ל אמר להר"י משה הנ"ל: "עדין צריך לי להתיישב אם ליתן רשות בשנה זו להדפיס דברי ההושענות אי"ה", והנ"ל כשומעו עמד מרעיש ומשתומם, כי מה נשתנה שנה זו משנים הקודמים. ורבינו הרגיש, והמשיך דבריו וסיפר מעשה רב מצדיק קדמון אחד ז"ל אשר בסוף שנותיו שינה מנהגו ועשה מעשה עבודתו בהתבודדות בלתי התקשרות עם העם, ועשה זאת לסגולה לאריכות ימים (והאריך בזה ואין כאן מקומו להאריך), עד כאן תוכן דבריו, ובעונותינו הרבים אין מבין דרכו ושיחותיו של רבינו שחזה ברוח קדשו [רק אחר כך הרכינו ראשו והסכים לתלמידו שידפיסו ההושענות, כנזכר בפנים].

^{מב} בשנת תרצ"ו כשהייתי לפניו בדבר הדפסת ההושענות, אמר לפני בזה הלשון: הנה זהו שנה הששית שמדפיסין ממני ההושענות, ובשנה השביעית יצא לחפשי חנם, עד כאן לשונו הטהור.

קיד. מה שאמר רבינו בשבת פרשת חיי שרה בסעודת חקל תפוחין:

ויאמר אברהם אל עבדו "זקן ביתו" המושל בכל אשר לו שים נא ירך תחת ירכי ואשביעך וכו' אשר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי יושב בקרבן כי אל ארצי ואל מולדתי תלך ולקחת אשה לבני ליצחק (בראשית כד, ב-ד).

ולכאורה למה השביעו אברהם אבינו באופן זה, והלא היה לו מצות אחרות גם כן שקיים כל התורה. ודברי רש"י ז"ל ידועים, לפי שהוא מצוה ראשונה והיה חביבה עליו. אבל התורה הקדושה מלמדת בכל ענין, ואם כן בודאי ללמוד דרכי עבודת השם יתברך היה פעולתו זאת, ומה עמקו וגדלו מעשי אבותינו השלש ראשונות ללמד לבניו אחריו.

וגם קשה, במה שהזהירו לאליעזר אשר לא תקח אשה לבנו מבנות הכנעני וכו' כי אם אל ארצי ואל מולדתי תלך, ולכאורה למה אהב יותר את המקום אשר יצא משם על פי צווי הקדוש ברוך הוא ממקום שהיה דר שם אז, הלא אדרבא המה כבדוהו מאוד (כנ"ל בתחלת הפרשה) שאמרו לו (שם כג, ו) נשיא אלקים אתה בתוכנו, ולעומת זה במקום שיצא משם מה חשיבות מצא האם בלבן הארמי ח"ו או בבתואל אביו, כולם אנשי רשע.

אלא ודאי דטובא גניז בדברים האלה עניני מוסר בעבודת השם יתברך. וי"ל כי זק"ן (דבוק) במסרה ב', דן, ואידך (תהלים קלג, ב) זקן אהרן שיוורד על פי מדותיו וכו'. וירמז בזה דבר גדול, "זקן ביתו" זהו מלאך הקדוש מט"ט, שעל ידו הולכין השפעות לישראל על דרך מעבור היסוד ברית קודש שפע טובה טובה וברכה. וזהו ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו, (שעשה אז תיקון זה לבניו הבאים אחריו על ידי אליעזר דולה ומשקה מתורת רבו כנודע, להמשיך ההשפעה לצד הקדושה לצורך עבודת השם יתברך לבניו המאמינים). המושל בכל אשר לו, (המשכת השפע לעולם. ועל זה ביקש אז) שים נא ירך (כח המשכת השפעת בני חיי ומוזני), תחת ירכ"י (אותיות שבתחת ירכ"י בגימטריא ש"ע, שמהש"ע נהורין נמשכין השפעות טובות לישראל, וידוע אשר ההשפעות טובות הם נמשכין מי"ג מכילין דרחמי שלש עשרה מדות, שהם בבחינת יסו"ד, בסוד סרי"ס אין לו זק"ן כידוע. וכאשר אמר עבדו זקן ביתו שזהו בחינת מט"ט שהוא ביסוד כביכול, ויגיד

עליו ריעו) זק"ן אהרן שיורד על פי מדות"ו של רחמים, שהם בחינת יסוד המשפיע שפע רב.⁴

ואחר שתיקן זאת שהוא אחד מב' ענינים שיהיה בו נסיון גדול בעקבתא דמשיחא, היינו נסיון העוני וכנודע מהקדמת תיקוני זוהר הקדוש ע' שנין דעניותא דגלות בתראה וכו', ופעל אז אברהם אבינו להמשיך השפעות טובות לישראל. אבל יש עוד נסיון ב' והוא נסיון באמונה, אשר זהו עיקר הנסיון הגדול והנורא אשר נתמוטט רגליה על ידי הרשעים מפלגות שונות כל שום וחנוכא דאית להו, שצודדים נפשות רבות מישראל באפיקורסות ר"ל, ועיקר העבודה הזה שלהם על ידי הבעל פעור, ועל ידי זה חללו את ארץ הקודש כמו שנאמר (ירמיה ב, ז) ותבואו ותטמאו את ארצי, וכעת נגלה לעין כל מה עלתה להם צרות רבות ואנחות הריגות ורדיפות, עם כל זה עדיין רוחם בקרבם ופועלים בכל כחם להתגדל בטומאתם והנסיון עוד גדול ונורא מאוד, שעל ידי זה קשה להחזיק באמונתינו הפשוטה.

ועל זה ביקש אברהם אבינו לבטל כחם, וכנודע שהיו לו נסיונות בעבודה זרה הרבה יותר כמו שאמרו חז"ל במסכת עבודה זרה דאברהם אבינו ד' מאות פרקי הוי, והיינו שהיה לו עבודה קשה ומלחמה כבידה לבטל כל מיני תועבות העבודה זרה שהיה בימיו. ובנסיון גדול כזה היה יכול לעמוד רק אברהם אבינו בגודל קדושתו, אבל לנו די והותר אלה הנסיונות והמלחמות שיש לנו. וזהו ההמשך שאמר **ואשביעך וכו' אשר לא תקח אש"ה** (בחינת מקבלת, והיינו קבלת ההשפעה), **מבנות הכנעני"י** (זהו חסד דקליפה). **אשר אנכ"י** (אברהם אבינו חסד דקדושה), **יושב בקרבנו**, (שזה לעומת זה עשה אלקים כנודע, שהז' מלכין דטומאה הכנעני"י והחת"י והאמור"י וכו' המה השבע מדות דקליפה, ואם כן הכנעני"י שהוא א' הוא חסד דקליפה, וביקש אברהם אבינו ליזהר מאוד שלא יפול ח"ו ההשפעה לצד הסטרא אחרא ח"ו ושיבוטל כחם לגמרי, והשפע תבא רק לישראל עם קרובו זרע אמונים בני מאמינים.

ומוכן הענין ביותר בדברי קדשו של רבינו מגדולי הפוסקים הב"ח באורח חיים סימן ר"ח בענין נוסח ברכת מעין שלש שמקיים הגירסא "ונאכל מפריה ונשבע מטובה" [עיי' שם באריכות נעימת דבריו הקדושים הנאמרים על סוף יומיא

⁴ זהו מובא בספרו הקדוש **חיים ושלום על התורה** (בפרשת חיי), אבל עבור המשך דבריו הקדושים שלא נמצא שמה, לא חסרתיו בזה, והעמדתו דבר שלם.

אלה, ונדפס כבר בספר תיקון עולם (עמוד צט עיין שם) ובכאן מקום לקצר], וזה לשונו: ועתה באכלם פירותיה היונקים מטומאת הארץ, נסתלקה השכינה, כי כשהטומאה נכנס עם אכילת פירות בתוך בני ישראל יוצאת כנגדה הקדושה מקרב ישראל. ועל כן ניחא שאנו מכניסין בברכה זו "ונאכל מפריה ונשבע מטובה", כי באכילת פירותיה אנו נזונים מקדושת השכינה (היינו בזמן שיש שם השראת השכינה כמובן בפשיטות דבריו הקדושים) ומטהרתה, ונשבע מטובתה, עד כאן לשון הב"ח.

והנה עיננו רואות עד היכן הדברים מגיעים. שבימינו אלה שיש שם בארץ ישראל השראת הטומאה והקליפות אשר על כן הנסיונות ביותר, וסכנה גדולה להיות שם. ובפרט שהעולים ויורדים לשם יורדי שאל תחתית שבכאן היו כבר מקולקלים בדעות נפסדות, ולעת בואם שמה נעשים גוים גמורים לחלל שבת קודש ולעבור על כל התורה כאשר עינינו רואות, אוי ואבוי!

ועל זה ביקש אברהם אבינו אשר לא תקח אש"ה מבנות הכנעני", (שלא יפלו ח"ו ההשפעות למקום הכנעני" בפאלעסטינ"א שהוא חסד דקליפה מקום השראת הטומאה). אשר אנכי יושב בקרבנו, (היינו כי רק אנכי לבדי שהנני בחינת חס"ד דקדושה, על כן אוכל להלחם עמם להכניעם לגמרי, אבל לבני אחרי איננו רוצה בזאת כי להם סכנה ממש הנסיעה לשם (וכנ"ל באריכות). רק בעת שיתגלה השם יתברך לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה, אז נלך יחדיו עם משיח צדקינו בקרוב.

ואופן התקרבותינו לבא לזה, הוא רק על ידי תיקון המדות בתשובה ומעשים טובים. (וזהו רומז) כי אל ארצי ואל מולדתי תלך, ובמדרש מהיכן זכה אברהם לכנס לארץ מקיום מצות העומ"ר התנופה"ה. וי"ל הפירוש בזה כדברינו הנ"ל, דהנה ליל שימורים הקדושים שיאירו לנו בחג הפסח עם משיח צדקינו הנה באים אז כל האורות והמדרגות שלא על ידי מעשינו גדלות א' כנודע, ואחר כך חוזרין מוחין דקטנות וצריכיין להתחיל בעבודה חדשה על ידי ספירת העומר לתקן הז' מדות ואחר כך זוכין לקבלת התורה בחג השבועות על ידי תיקון המעשים. ועל זה רומזים גם כן כי אל ארצי ואל מולדתי תלך, היינו בבחינתי שזכיתי לכנס לארץ על ידי עומר התנופה. היינו תיקון המדות כנ"ל, כן בני אחרי לא יכנסו לשם על ידי מפלגות שונות ח"ו רק על ידי תיקון המדות ועל ידי תשובה שלימה, שעל ידי זה נזכה בקרוב לביאת המשיח במהרה בימינו אמן.

”ראתה יצחק בא ורגליו למעלה”

קטו. ביום השבת הנ"ל, בבואו לחדרו פנימה אחרי הקידוש, בעת שהיה טועם בשר קר ופשטיד"א במסיבת אנ"ש (כנ"ל כמה פעמים), אמר דברי תורה בפירוש הכתוב (בראשית כד, נה) **תשב הנערה אתנו ימים או עשור וכו'** (ונדפס בספרו חיים ושלום על התורה עיין שם).

ואחר כך מעניין לענין, התחיל לדבר קצת ממעלת ימי בחרותו וטל ילדותו, איך היה לו מוח חריף וחילו גדול באורייתא. והתנצל לפנינו אז, כי אלו היה זוכה לישב בשלוחה השקט ובטח בלתי יסורי גופו ושאר רדיפות רבות, היה יכול בודאי לפעול לביאת המשיח בגאולה שלימה במהרה בימינו, אבל כעת שעברו עליו כל אלה בודאי שצריך רחמי שמים לעזרתו יתברך שמו. וכן יהי רצון, עד כאן תוכן דבריו הקדושים (ועיין לעיל אות קג ובהג"ה שם).

וסיפר, כי כשהיה כבן י"ג שנה היה פעם אחת עם זקינתו הרבנית הצדיקת [מרת חיה פרימא רבקה] אשת חיל של מרן בעל שם שלמה זי"ע במרחץ רפואה בקרעניץ, בימי הקיץ כמובן, והיה שם בעת ההוא גם הגה"ק מו"ה יהושע מדזיקעוו (בעל עמק הלכה) זצ"ל. ופעם אחת כשהלך רבינו לטייל חוץ מהישוב למקום האויר (גם להיותו צעיר לימים כל כך - כנ"ל - כבר היה שוקד בתורה ואב בחכמה, כי) לקח עמו ספר מדבר קדמות להחיד"א זצ"ל לעיין בתוכו במשך הזמן ההוא, כדי שלא יבא ח"ו להרהורים אחרים (- כך סיפר לנו). ובהיותו בזה באם הדרך בין עצי היער ויפגעהו מלאך ה' הגה"ק בעל עמק הלכה מדזיקעוו הנ"ל, ועמו בחור כארזים האברך הגאון מוהר"ר יוסף ענגיל ז"ל (אשר כבר יצא טבעו בעולם לגאון ועילוי, והיה קשיש מרבינו איזה שנים).

והגה"ק הנ"ל התחיל תיכף ומיד לערוך שיח עם הילד שעשועים חכים ונעים (רבינו), וישאל לו מה זה בידך. וישא עיניו וירא, והנה הספר מדבר קדמות בידו. והוא משתאה מלהחריש, ויאמר, היודע אתה ומבין בתוך הספר ובמדרשים פליאים הבאים בתוכו. ויען הילד, הן תקותי להבין קצת. והגה"ק התפלא מאוד, ויצוהו תיכף ומיד שיאמר פירוש במדרש אחד שמה, יהיה איזה שיהיה. ופתחו הספר ונראית לפניהם המדרש פליאה בפרשת חיי מי האיש הלזה וכו' ותקח הצעיף ותתכס, (והמדרש:) **ראתה יצחק בא ורגליו למעלה.**

ובתוך כך פתח ואמר הגה"ק מדזיקעוו זצ"ל להג"מ יוסף ענגיל ז"ל: הנך רואה את נכדו של הרב ממונקאטש, שיש לו השגה גם בקטנותו ליקח עמו

צידה לדרך ספר כזה ללמוד בו, ואתה הנך ב"ה חריף ובקי וגדול בתורה, אבל הוא יהיה בודאי לאדם גדול ליהודים ומנהיגן בעזרת השם יתברך (- ככה דיבר בקדשו הרב הנ"ל. ובתוך כך התבונן רבינו קצת בדברי מדרש הנ"ל). ואחר כך פנה אל רבינו וישאלוהו: היכול תוכל קצת בפירוש דברי המדרש הנ"ל. ויענוהו, ויאמר לו בטוב טעם ודעת כזה:

הנה ידוע שיצחק אבינו היה מדתו מדת הגבורה, ושיטתו היה שאין לו לאדם ליהנות כלל מחלקי עולם הזה גשמיות, כי אם להתדבק בחיים הרוחניים כולו כליל לה! ועל כן היה בדעתו ליתן ברכת עולם הזה לעשו, בחשבו כי ליעקב לא יחסר זאת ממילא כי יהיה כליל תקטר בלתי תערובת גשמיות כלל.

אבל באמת זהו אי אפשר רק ליצחק אבינו מכח קדושתו ומסירות נפשו משעת העקידה שפרחה נשמתו וניתן לו נשמה חדשה, ולא רצה להשתמש בו והנאת וצרכי עצמיות כלל. מה שאין כן לאנשים שאר הנבראים בעולם בעל כרחך מוכרחים להשתמש בעניני גשמיות בעולם הזה, ואי אפשר מבלעדו.

ורבקה אמנו הבינה גם כן והרגישה היטב כי לא יוכלו בניה להתנהג כך, ונצרכים המה לברכת יצחק אבינו בצרכי עולם הזה כדי לקיים בו תורתנו הקדושה, כגון לקנות תפילין ואתרוג והוצאות צרכי שבת ופרנסת בני ביתו וללמד בני תורה וכיוצא. על כן חשבה תחבולות שונות איך יבואו הברכות ליעקב אבינו, כי לעולם הבא צריכין בעל כרחך מקודם צרכי עולם הזה גם כן, וזהו כעין הא דפסקינן בכתובות (דף קט ע"ב) כי **מי שאבדה לו דרך בשדהו יש לו דרך קצרה** (אפילו שלא לרצונם) גם כן, **וחכמים אומרים יפרח באויר**, (היינו שאין לו דרך לשדהו רק יפרח באויר), עיין שם.

וזהו רמז שפיר בדברי מדרש הנ"ל **ראתה יצחק בא** (שראתה שיצחק בא בשיטת חכמים שלא קנה את הדרך רק יפרח באויר, וזהו) **ורגליו למעלה** (היינו בחינת 'יפרח באויר' שאין לו לאדם שום דרך וזדריסת הרגל וגשמיות בעולם הזה לתכלית מבוא לעולם הבא, רק צריכין לעבדו יתברך שמו במסירות נפש בלי תערובות הנאת צרכי עולם הזה.

אבל רבקה אמנו נתייראה מדרכו הנשגבה ושיטתו הנ"ל, כיון שעל ידי זה לא יכלו בניה לקיים התורה כראוי (וכנ"ל), וברצונה היה אז לבטל שיטת יצחק להמשיך פרנסה לישראל וכל טוב סלה. על כן **ותקח**

הצע"ף (כנודע בספרי תלמידי הבעל שם טוב כי **צע"ף** ראשי תיבות **ע'מך י'שראל צ'ריכין פ'רנסה**, לכסות עליהם ברחמים). **ותתכס** (עם כל צרכיהם בגשמיות גם כן), שיכלו לקיים התורה מתוך נחת והרחבה.

כדברים האלה אמר אז לפני הגה"ק **בעל עמק הלכה** בפירוש דברי המדרש הנ"ל, ונתפלא מאוד והוטב בעיניו דברי פי חכם חן.

ובעת שנסעה **הרבנית הצדיקת אשת מרן מהר"ש** חזרה לביתה, באת לבית הגה"ק הנ"ל לקבל ברכתו, ואז שלח עמה הספר "אמרי נועם" מאביו הקדוש במתנה לבעלה **הרב ממונקאטש יצ"ו**, וגם סיפר לה ממעלת וגדולת נכדה כמה רב גובריה וחיליה באורייתא³¹ גם להיותו ילד צעיר, ושביכולתו לומר פירושים נחמדים כל כך, ושהוא מובטח כי אור קדושתו יהיה מאיר מסוף העולם עד סופו.

וכאשר באת **הרבנית הצדיקת** לבית בעלה הקדוש **מהר"ש זי"ע**, וסיפרה משלום הגה"ק הנ"ל, ונתנה הספר הנשלח במתנה לידו, וגם סיפרה מאשר דיבר הצדיק הנ"ל בשבח נכדם באשר אמר פירוש יקר באיזה מדרש. ומובן שעצם הפירוש בדברי המדרש הנ"ל לא ידעה. ויען כי רצון קדשו של הרב היה לשמוע ולשמוח בשמחת תורת נכדו היקר, על כן שלח לקרא לפניו את רבינו היניק וחכים טובא, ויאמר לו הלא שמעתי שאמרת פירוש באיזה מדרש לפני **הרב מדזיקעוו** ספרו נא לי, ויעש כן.

ובשמוע הרב דברי התלמיד נכדו הצעיר, הרכין לו ראשו הקדוש קצת ויאמר טוב פירושך, וישלחהו לדרכו לשלום. וכאשר יצא מחדרו אמר הרב להמסובין שעמדו בביתו: הנה מעתה הבריק אור תורתו לזרוח בעולם עד להפליא, שאומר חידושים יקרים ממש כדרך חידושי הגה"ק והנורא **מה"ר שמשון מאוסטרופוליע זצוק"ל הי"ד**, רק לא רציתי לומר שבחו בפניו כי יראתי שלא יכשל ח"ו בעון גאווה והתנשאות, עד כאן לשונו הקדוש. נראה תולדות רבינו אות כז, אשר רבינו בעל שם שלמה זי"ע אמר זאת למשק ביתו, החסיד המפורסם הרב ר' יוסף רייכמאן ז"ל, ואשר רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע הדפיס כל הביאור במדרש פליאה הנ"ל בהקדמת ספרו שו"ת מנחת אלעזר חלק ה' בכת"ק (וכנזכר בספרו הקדוש חיים ושלום

³⁰ כעת שמעתי מהרה"צ **האבד"ק בירטש מה"ר מרדכי שפירא שליט"א** כי הגה"ק **מדזיקעוו הנ"ל** היה מייחס ד' גדולים מיוצאי חלציו של זקינו הקדוש **מראפשיטץ זי"ע**. ולאחד מהם היה מייחס אז את (נכדו של הרב ממונקאטש) רבינו, וגם את עצמו היה מייחס לאחד מהם, ואת הגה"ק **מה"ר אברהם חיים האבד"ק פלאנטשא זצ"ל** עם גיסו הגה"צ **האבד"ק זשאכנא זצ"ל**.

פרשת חיי שרה ד"ה (ותרא), וסיים שם: וכד חוינא טליא זעירא, אמרתי דבר חידוש זה לפני מרן אא"ז מו"ר הגה"ק מהר"ש זצ"ל מפה, וקלסיה עד להפליא].

עם כל זה נכדו (רבינו) הבין תיכף ומיד כי לא לחנם שלחו זקיניו הקדוש מחדרו כל כך מהר, והפציר באחד שהיה אז בחדר הרב פנימה ובקשו שיספר לו מה שהיה מדבר אז זקיניו ממנו, והנ"ל לא רצה לגלות לו כל כך בניקל, אבל אחרי הפצרות רבות סיפר לו הכל.

וסיים רבינו (בעת שהיה מספר כל זה לפנינו): הגם שזקני לא רצה לגלות זאת לפניי, עם כל זה אינני מתחרט על מה שדרשתי וחקרתי אז אחרי דבריו הנ"ל, כי עכשיו אוכל על כל פנים להתחזק בדבריו הנ"ל נגד כל הצרות והרדיפות שעוברים עלי תמיד, עד כאן לשונו הקדוש.

● בקצירת האומר

קטז. אעתיק פה התורות שאמרו רבינו בשבת פרשת חיי שרה, ופרשת תולדות, ובפרשת ויצא, בסעודות זעיר אנפין בלבת אש קודש. והגם כי נמצא מזה בספרו הקדוש **חיים ושלוש על התורה**, אבל לא נמצא רשום שם רק תורף דבריו כפי מסת העת שהיה לו ברוב טרדותיו ועניניו.

וכך היה דרכו של רבינו ברובי חיבוריו הקדושים, בפרט בספרו הקדוש **חיים ושלוש על התורה**, שרשם והעלה בספר עלי גליון רק תמצית דבריו. ואשר למי שזכה לשמוע אלה הדברים בעת שיצאו מפה קדשו בלבת אש באריכות, בקולות וברקים והתעוררות לאין שיעור, יתמה איך יצמצם והכניס רבינו בספרו כמה פעמים רק ברמיזה ובאיזה תיבות בקצירת האומר.

ועל כן טוב להעתיק פה לזכרון עולם הדברים כנתינתן מסיני, כאשר אמר אז בפה קדשו במילואן וטובן, ויתענג הקורא בו בעזרת השם יתברך.

● "רק את בני לא תשב שמחה"

קיז. רק את בני לא תשב שמחה (בראשית כד, ח). במסורה תש"ב ה' דן. ואידך בעבור דוד עבדיך אל תשב פני משיחך (בתהלים קלב, י). ואידך (כמו כן) בדברי הימים (ב ו, מב) אל תשב פני משיחך. ואידך (תהלים צ, ג) תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם. ואידך (מלכים א ב, כ) אל תשב את פני דבת שבע.

וי"ל בהמשך המסורה, דהנה בפרשת תולדות בפסוק (כו, ב) אל תרד מצרימה, פירש רש"י בשם המדרש, יצחק שהוא עולה תמימ"ה ואין חוץ לארץ כדאי לו, עד כאן לשונו הקדוש. ויש להעיר בזה לכאורה, דהאיך נוכל לחלק ח"ו בין השלש ראשונות, ואיך נוכל לומר על אברהם אבינו או על יעקב אבינו, שלהם כדאי גם חוץ לארץ, מה שאין כן ליצחק אבינו. וכי מי יוכל לשער להבין ולהשיג רוממותם וגדלותם, ולחלק בינותם באפס קצהו ח"ו. והגם דזה ברור ופשיטא דפשיטא שדברי חז"ל כנים ואמתיים גם בזה בלי ספק ח"ו, עם כל זה צריכין להבין הדבר גם בפשיטות למה זה לחלק יוצאת בין יצחק אבינו לשארי אבות הקדושים.

וי"ל כי דברים אלו רומזים על סוף יומיא אלין, שהאבות הקדושים היו צופים למרחקים את אשר יקרא את בניהם באחרית הימים בעוקבתא דמשיחא, כאשר לא יהיה מי שיעמוד בעדינו והצרות עלו למעלה מראשינו וכבר כשל כח הסבל, ומאין יבא עזרתינו, היינו באיזה זכות. דלכאורה אינו מובן איך יכול להיות שאבותינו ורבותינו הקדושים שרפי מעלה שהם בגן עדן העליון ורואין בצרותינו אשר אנו בניהם סובלין, ולמה לא ירעשו להפציר שם בעולם העליון בעד כלל ישראל בניהם אחריהם שיזכו לגאולה נצחיות. הגם דזה ברור וידוע שאנו זוכין לישועות והצלחות רבות מה שהם פועלין בעדינו, על ידי ההפצרות ובקשות רבות שאנו מעוררין אותם לעמוד בעדינו, והמה באים באמת לעזרתינו, אבל הישועה נצחיות ועיקרית היינו הגאולה שלימה על ידי משיח צדקינו הננו מתחננין ומעוררין זה כמה בזכותם ושיפצירו שם בעולם העליון בעד זה דייקא, ועם כל זה אין מענה לעת עתה, והצרות נשגבות ותוקפות לאין שיעור ואין ערך, ממש באו מים עד נפש.

אלא האמת בודאי כדברי **אאמו"ר זי"ע** דהענין בזה כיון דאבותינו המה בגן עדן העליון ושם כבר אין הבחירה בידם, כי הבחירה הוא רק אצלינו בזה העולם, אבל בגן עדן העליון יכולין לצוות להם בבחינת פקודה שלא להפציר על זה יותר מדאי, וכמו שנאמר למשה רבינו (דברים ג, טו) "רב לך אל תוסף", וכונדע מדרשת רז"ל שבא אז לבחינת חפשי, ונטלו ממנו כח הבחירה בענין זה שלא יוכל להפציר יותר. מה שאין כן לבני אדם בעלי בחירה בעולם הזה, שבידם לעשות מצוה או ח"ו להיפך, על כן הבחירה ביד האדם לעשות היפך הפקודה שממעל, שאפילו כשרואה ויודע שאין הזמן גרמא ואין הרצון שבמים שיפצירו בענין הגאולה כל כך, וממילא הוא כעין עבירה כיון שהוא כנגד הרצון שבשמים, אף על פי כן אין זה חסרון ח"ו כיון

שהבחירה ניתן בידינו וביכולתינו לעשות גם נגד הרצון כנ"ל. וכמה פעמים שמפצירין במסירות נפש על זה, יכולין להצליח יותר מהאבות שהמה בגן עדן העליון, שאין ביכולתם לעשות נגד הרצון כנ"ל, מלבד כי אין שייך על זה שום עונש ח"ו [כי יש לנו טענות אמיתיות שהחילול ה' גדול לאין שיעור והצרות הן חוץ לדרך הטבע]. עוד גם יכולין לקבל עליה שכר בבחינת עבירה לשמה כמובן.

ומצינו המדרש רבה (סוף פתיחתא דאיכה) שאחר חורבן הבית היה נראה על ראש הגבעה צורתו ודמותו של משה רבינו, ואמר אלך ואגאלם ואראה מי יעקב על ידי. וכיון שראו ישראל את משה מרחוק, אמרו זה לזה בשמחה, בן עמרם בא לגאלינו. ואחר כך יצאה בת קול חזור לאחורך כבר נגזרה גזירה, וחזר תיכף ומיד. ולכאורה קשה, הלא משה רבינו אשר מסר נפשו בעבור כלל ישראל בכל עת ורגע האיך חזר לאחוריו, האם נתיירא משום נברא שבעולם אפילו ממלאכים ושרפים, ובפרט כי הבת קול אין עוד מעולם היותר גבוה וישנם עוד עולמות יותר גבוהים ואם כן למה חזר. אלא הענין כנ"ל, דכיון דהיה כבר בעולם העליון ולא היה הבחירה בידו, על כן לא היתה ביכולתו לעשות נגד הבת קול, והיה מוכרח לחזור.

והנה הענין גם כן אצל אברהם אבינו ע"ה, אשר היה רואה וצופה למרחוק על יום העתיד יום הדין הגדול והנורא כאשר יבואו לשפוט על כלל ישראל אם לגאלם או ח"ו וכו', וצפה וראה ברוח קדשו כי הוא וגם בן בנו יעקב יאמרו אז ימחו עבור קדושת שמך כנודע בדרשת חז"ל שבת (פס, ב), [והגם כי זהו קשה להבין כפשוטו איך יאמרו המה כן, אבל אין כאן מקומו להאריך, על כל פנים העיקר לעניננו שהאמת כן הוא] שבטענתם לא יועילו עוד לישראל ויותר לא יוכלו לטעון בעדם כי לא יהיה הבחירה בידם ולפי שורשם הוכרח להיות כן, מה שאין כן יצחק אבינו עולה תמימה שמסר נפשו לה' בעבור קדושת שמו יתברך ועל כן בידו יהיה יכולת על ידי מדתו גבורה דעתיק בשורשו לנקום משונאי ישראל והוא יעשה חשבון נכון שיאמר דל פלגא דלילות וכו', ובסוף יאמר פלגא עלי ופלגא עלך, ואם תמצוי לומר כולה עלי הא קרבית נפשי גבך, על כן הוא לבדו בכח מסירות נפשו בפועל ממש יעמוד בעדינו וגם עתה אל יעזבינו ח"ו ויבא במהרה בימינו לישועתנו ביכולתו וכחו עד אין חקר.

וזהו מובן בדברי רשיז"ל בשם המדרש, **יצחק שהוא עול"ה** (שנעקד על גבי המזבח בעבור קדושת ה' במסירות נפש. ועולתו) **תמימ"ה**, (היינו תמ"ה בלי נגיעה וחסרון כל דהו, כי זכותו הקדוש מה שמסר נפשו לה' לא נחסר ולא

נגרע ולא נפגם עוד רק עומד מוכן לעת הגאולה שלימה. כי **אין חוץ לארץ**, (היינו צרכי חוץ לארץ צרכי ישועות פרטיות אין) **כדאי ל"ו**, (לבקש ולהתחנן על זה). כי אם גדולת וקדושת זכותו נטמן ונגנז על צרכי ישועתינו העקרית הגאולה שלימה בעת שלא יהיה מי שיעמוד בעדינו בצרות הנוראות האלה אז ננצל בעבורו במהרה בימינו.

(וגם י"ל **אין חוץ לארץ כדאי לו**, היינו שאין כדאי לו ליצחק להיות טוען בזה ולהראות סברות שהצדק אתו, ולא יפלפל בזה עם שום גברא יהיה מי שיהיה, רק עם הקדוש ברוך הוא יתברך שמו בלבדו יעשה חשבון עבור בניו הקדושים להוציאם מאפילה לאורה ומשיעבוד לגאולה במהרה בימינו אמך²¹).

וזהו המשך המסורה **רק את בני לא "תשב" שמה** (לחוץ לארץ, שזכותו של יצחק לא ניתן להשתמש בעוד ישראל הם בגלות בחוץ לארץ, שהם רק צרכי גשמיות ופרטיות, כדי שלא להחסיר מזכותו, שבהכרח להשאיר כחו וגבורתו, רק על) **בעבור דוד עבדיך אל "תשב" פני משיחך**, (שהוא התגלות מלכות בית דוד באורו של המשיח, ולזה לבד נזכיר זכותו של יצחק אבינו. והנה בדוד מלכינו כתוב לאמור ועבדי דוד יהיה נשיא להם לעולם שזהו נאמר על העתיד לבא בביאת המשיח, וכמו כן נאמר לגבי הקדוש ברוך הוא כביכול בעצמו ובכבודו ואני אהיה נשיא לעולם, ולכאורה נראה ח"ו כסתירה, אבל באמת שהכל אחד הוא כי הלא דוד הוא מדת מלכות"ת דקדושה ולעתיד יתגלה ביפיו וטובו מדת מלכות"ו יתברך שמו על כל העולם ושניהם ענין ודבר אחד הם. וזהו הענין גם כן מה שנכפל ב' פעמים פסוק זה פעם אחת בתהלים כנ"ל, ואידך בדברי הימים) **אל "תשב" פני משיחך**, (וזהו בבחינת ויכתב בדבר"י הימ"ם לפני המל"ך הרומז על מדת מלכות וכמ"ש בהקדוש ברוך הוא כביכול ואני אהיה להם נשיא לעולם) כנ"ל.

אבל העיקר לזה התשובה שלימה מקודם כדפסק הרמב"ם (בהלכות תשובה פ"ז ה"ה) כי אין ישראל נגאלין אלא על ידי התשובה וכו', וממילא שזהו הכרחי, הגם שאנו נתונים בצרות רבות ורדיפות שונות וקשה לנו לעשות תשובה

²¹ דברי רבינו בפירוש זה עמוק עמוק מי ימצאנה במליצותיו בעבור ישראל קדושים וטובא גניז בגוויהון כי לא נאמרו כפשוטן כמובן, עם כל זה לא חסרתיו רק העתקתיו פה בלי שינוי כל דהו.

אמיתית, עם כל זה אי אפשר בלאו הכי, כי בזה תלוי גאולתינו ופדות נפשינו). וזהו המשך המסורה **"תשב" אנוש עד דכא**, (עד דכדוכה של נפש מגודל הנסיונות והצרות, עם כל זה) **ותאמר שובו בני אדם**, (אמרת יתברל שמו לבניך שישובו מדרכם הרע כל אחד כפי כחו והשגתו כדי שנזכה לגאולה האמיתי).

ובאמת כי זהו דבר קשה מאוד וכמו שנודע ומקובל מהגה"ק **מרוזין זי"ע** שאמר מליצת זכות בעד כלל ישראל ופירש בתפילת נעילה **אתה הבלת אנוש מראש ותכירהו לעמוד לפניך**, כי **אתה** (יתברך שמו כביכול) **הבלת אנוש** (היינו הגוף), **מראש** (של עצמו שהוא הדעת, היינו שנפרד הראש של אדם מן גופו מחמת הצרות נוראות שמחלישות המח והדעת ועל ידי זה הגוף מתגשם ומתרחק מעבודת השם יתברך. ועם כל זה) **ותכירהו** (להגוף בלתי ראש), **לעמוד לפניך** (ליתן דין וחשבון על מעשיו, וזהו דבר קשה מאוד), עד כאן תוכן דבריו הקדושים. וכזה הגיד הקדוש הנ"ל למליצת זכות בעד כנסת ישראל, אבל הלא קיימא לן כי אין הקדוש ברוך הוא בא בטרוניא עם בריותיו, וממילא אם הקדוש ברוך הוא מצונו ומבקש מאתנו לעשות תשובה, בודאי ומסתמא שאינו מבקש ממנו רק תשובה כזה אשר היכולת בידינו לעשות³³.

ועיקר גדול הוא שלא לנטות מימין לשמאל ח"ו שורש פורה ראש ולענה כחות ומפלגות הכופרים ביחידו יתברך שמו ובביאת המשיח, ואין כדאי לטפל ולחשוב שמותיהם בפרטות כי אין נפקא מינא בינותם וצריכינן ליזהר לפרוש מהם ולרדפם בכח ובפועל, כי הן מן המורידין ולא מעלין, והעיקר אמונת אומן כי אנו מאמינים בני מאמינים שהקדוש ברוך הוא מקיים הבטחתו שהבטיח לאבותינו לגאלינו על ידי משיח צדקינו, כי על זה ברא כל העולמות. והנה הרמב"ם פסק (ראה פירוש המשניות סנהדרין פ"י מ"א בא"ד יסוד יב) שמש"ח צדקינו צריך להיות מזרע דוד ושלמה דייקא, והיינו מבת שבע. וזהו פירוש סיום המסורה ה') **אל "תשב" את פני דבת שבע**, (היינו משיח צדקינו שיבא מזרעה דייקא. וכן יהי רצון במהרה בימינו שנושע בכל הישועות טובות, וחפץ ה' בידינו יצליח, ונזכה לשנה טובה מבורכת, שנת גאולה וישועה, ולביאת בן דוד במהרה דידן ברוב רחמיו וחסדיו).

³³ בעין זה פירש רבינו בהושענא רבה שנת תרצ"ד בעת ההושענות, בפסוק (דברים ד, ל) בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים, תמצאנה בשער יששכר (מאמר ישע רב אות י) עיין שם.

תכלית השלימות להצדיקנו גם במדת הדין

ק"ח. מה שאמר בשבת פרשת תולדות בסעודת זעיר אנפין:

וירח את ריח בגדיו ויברכהו ויאמר ראה ריח בני כריח השדה אשר ברכו ה' (בראשית כז, כז). ויר"ח במסורה ב'. דין, ואיךך (בראשית ח, כא) וירח ה' את ריח הניחוח וכו'.

בהבנת הענין יש לומר שרמוז כאן ענין הריח, ועל כן אמרן יצחק אבינו דייקא, בסוד סעודת ליל שבת אשר שייך ליצחק בסעודת חקל תפוחין, שאז נוטלין הבשמים להריח בו, וזהו עוד על פי דרשת חז"ל בשבת (ל, א) בסוד זכור ושמור, ועל כן נוטלין שנים. ונודע בכתבי האריז"ל בכונת הריח, כי אלקים ברבוע בגימטריא "ר", וי"ג אותיות של המלוי דאלקים עם ה' אותיות השורש עולה יחדיו מספר "די"ח, וב' פעמים הבל (היינו עם ב' כוללים) גימטריא ניחוח, ועל ידי זה נמתקים הגבורות בשורשן, וגם נמתקין הד' מילואי הוי' ב"ה כנודע בסידור. ומדויק שפיר לשון רש"י הקדוש שפירש בזה וזה לשונו: וזהו "**שדה תפוחים**", עד כאן לשונו הקדוש, ונראה לעין כל בכונת דברי קדשו שהוא רומז על סעודת ליל שבת קודש חקל תפוחין קדישין נא"ה: עיין במאמר תורת שבת ובחיים ושלום בפרשתו ביאור הדברים בזה.

ויש לומר בזה עוד, דהנה המצדיק לעתיד במהרה בימינו יהיה יצחק אבינו, כנודע בגמרא שבת (פ"ט, ב) שיאמר הא קרבית נפשי גבר, ויוכל להצדיקנו גם על פי מדת הדין, והארכנו בזה כמה פעמים, ובשבת העבר עלינו לטובה [ועיין לעיל אות ק"ז בזה]. ובאמת צריכין להבין הענין באברהם ויעקב שיאמרו ימחו על קדושת שמך, ועל זה יאמר הקדוש ברוך הוא לא בסבא טעמא ולא בדרדקי עצה, שבודאי אינו בפשיטות. והפירוש בזה כמקובל מצדיקים תלמידי הבעל שם טוב, שהכונה בדבריהם הקדושים ימחו על קדושת שמך, היינו "שימחו" העונות ולא יבואו לחשבון כלל "בעבור קדושת שמך", בעבור שיצמח מזה קידוש השם יתברך שיוכל הקדוש ברוך הוא לרחמם ולגאלם בקרוב, עד כאן תוכן דבריהם הקדושים. אבל לפי זה צריך ביאור ההמשך מה שאמר הקדוש ברוך הוא "לא בסבא טעמא ולא בדרדקי עצה", דהלא לפי פירוש הנ"ל היו טענותיהם גם כן נכונה שימחו כל עונות בית ישראל כדי להביא לתיקון הכלל.

אלא דהענין בזה, כיון דלעתיד לבא ביום הדין הגדול והנורא יזכרם להצדיק את בני ישראל צדק עדי עד, וכיון שכן לא יסגה עוד לפי זה

בטענת אברהם ויעקב דהיינו להמתיקו על ידי מדת החסד בלבד, כי על זה יש עוד חשש קטרוג כמובן. מה שאין כן יצחק אבינו שהכח בידו להצדיק את ישראל גם על פי מדת הדין בכח קדושתו, ויעשה חשבון צדק כמבואר בגמרא, ובפרט כי יטעון שפיר הא קריבת נפשי קדמך. על כן אמר הקדוש ברוך הוא לא בסבא טעמא וכו', ואף על פי שיכול להצדיק את ישראל ברצונו יתברך שמו על ידי חסדיו המרובים בבחינת אין טעם ברצון, עם כל זה לתכלית השלימות לטובתן של ישראל הוא שיהיה דייקא במדת גבורה דעתיק, שיצדיקנו לגמרי אפילו במדת הדין, ביום בא יום ה' הגדול והנורא במהרה בימינו אמן.

ובזה מובן שפיר המשך המסורה וירח את ריח בגדיו וכו' ראה ריח בני כריח השדה אשר ברכו ה', הרומז על כונת הריח בליל שבת קודש, שזה שדה תפוחין, וכפירוש רש"י וכנ"ל, שזהו סעודת יצחק להמתקת הגבורות בשורשן על ידי כונת הריח, וכאשר ימתקו לגמרי יהיה התכלית השלימות על פי מדת הדין. ולכן אמר יצחק אבינו בלשון ראה "ריח בני" דייקא, היינו יעקב, כי הגאולה עתידה במהרה בימינו תהיה כנגדו כדרשת חז"ל בפסחים (פח, א) כיעקב שקראו ב"ת, שיצחק אבינו רצה להמשיך אז מדת יעקב.

וכן הכוונה בתפלת ימי הנוראים הקדושים בפיסקא "ובכן תן פחדך" שהוא פחד יצחק, ומסיים שם "ושמך נור"א על כל מה שבראת" שזהו מדת יעקב כנודע (בסוד האל הגדול הגבור והנור"א שהוא חס"ד גבורה תפאר"ת), כי צריכין להמשיך למדת יצחק שורש הגבורות, גם ממדת תפארת דיעקב "ריח בני" דייקא כנ"ל.

וזהו המשך המסורה וירח ה' את ריח הניחוח, ובמדרש על זה "נסתכל הקדוש ברוך הוא בדורו של שמד" ומזה היה לו הריח הניחוח הנחת רוח הגדול. ונחזה אנן על איזה דור אמרו זאת רבותינו הקדושים ברוח קדשם, אם תמצוי לומר על שנת תתנו" (לאלף החמישי) שסבלו ישראל אז צרות רבות ונהרגו מהם כמה קדושי עליונים ושרפי מעלה בעלי התוספות זי"ע הי"ד, זה אינו, דאיך נוכל לומר ח"ו נגד דברי הגמרא בסנהדרין כי הקדוש ברוך הוא מצטער בדמן של רשעים שנשפך, על אחת כמה וכמה בדמן של צדיקים שרפי מעלה כאלה, והיכן הוא הריח הניחוח. וכן גם כן אין לומר דהכוונה על שנת ת"ח (לאלף הששי) שאז גם כן נהרגו כמה וכמה צדיקים לאין שיעור (הי"ד), כיון שהיה בהם שורש ממשיח בן יוסף וכנודע. על כל פנים, האיך יכול להיות מזה ח"ו נחת רוח לה' יתברך כביכול.

אלא ודאי נראה ברור ופשוט כי דבריהם הקדושים נאמרו בזה על סוף יומיא אלה, דורו של שמד ממש בכל הפירושים, שנתעוררו צרות על כל בית ישראל בכל מקום, ממלכות הרשעה השולטת בכל מדינה ומדינה בגזירותם ומסים וארנונות וכיוצא, והעניות והדחקות עלה למעלה ראש. ומצד השני הנם הנסיונות הגדולות באמונת אלקי עולם על ידי הרשעים שבתוך בני ישראל, כל המפלגות וכל הכתות שגרמו אלה הנסיונות הנוראות, עד כי חידוש נפלא אם בר ישראל מאמין עוד באמונה פשוטה בלי נטיה לשום צד של המזיקים הנ"ל, ואיש ישראל שמניח תפילין בכל יום ושומר שבת כהלכתו ומגדל בניו על ברכי התורה בתוך הנסיונות האלה הגדולים והנוראים, בודאי שחשיבות גדול הוא זה אצל השם יתברך יותר מכמה וכמה אלפים תורה ומצות שעשו אבותינו אז בימיהם. וזהו כונת המדרש **וירח ה' את ריח הניחוח** נסתכל בדורו של שמ"ד, היינו דור היתום והחשוך הלזה עוקבתא דמשיחא בנסיונות נוראים האלה, ועם כל זה ישראל קדושים מאמינים בני מאמינים לאלפים ורבבות המחזיקים לתומם בשם ה' ותורתו באמונת אומן יתברך שמו, מזה יש לו באמת להשם יתברך כביכול נחת רוח וריח ניחוח.

ועוד אז בתחלת הבריאה, סוף מעשה במחשבה תחלה, ראה והסתכל יתברך שמו בדור הזה, דור האחרון קודם הגאולה, כשיקיימו ישראל התורה ומצותיה וישארו באמונה להשם יתברך גם מתוך נסיונות נוראים. ובאמת ישנם חסדי השם יתברך אלפים ורבבות מישראל שצועקין בכל יום ויום שמע ישראל במסירות נפש לכבוד שמך יתברך ויתעלה, שבעבורם היכולת לדון ולהצדיק את כל העולם ולהחזירם תחת קדושתך ומלכותך יתברך שמו במהרה בימינו. וכן תהיה בודאי, על ידי יצחק אבינו המצדיק לעתיד, ובצדק יוכל להצדיקנו על פי מדת הדין גם כן כנ"ל, ואתה יתברך שמו בעצמך תושיענו בכל הישועות, ובפרט בעיקר ישועת הכלל, בביאת בן דוד במהרה דיין ברוב רחמיך במהרה בימינו אמן.

❁ דבריו נבואה לאחרית הימים

קי"ט. מה שאמר בשבת פרשת ויצא בסעודת זעיר אנפין:

והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך וכו' ויקץ יעקב משנתו ויאמר וכו' מה נורא המקום הזה וכו' וזה שער השמים (בראשית כח, טז-יז).

הנה התורה הקדושה מלאה סודות עליונים, אלפים ורבבות על כל אות ואות, ובודאי שאין להעלות על הדעת במעשה החלום שנאמרו דברים אלו

כפשוטן לעשות מזה תורה הקדושה שהיא אלפים קדימה. והגם שאצל הצדיקים גם החלומות המה ענינים גבוהים כנודע, עם כל זה ואף על פי כן אין שייך לומר שיהיה החלום עצם התורה הקדושה ליעקב אבינו בחור שבאבות ומהמ"ח נביאים. אלא ודאי שכל ההבטחות והברכות שנאמרו כאן ליעקב היה בהקיץ ממש, ומה שנזכר בלשון חלום רומז על הגלות המר הזה והנורא (כדברינו בליל שבת בסעודת חקל תפוחין באריכות, שהגלות נמשל לחלום לילה, וכמו שנאמר (תהלים קנו, א) בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמי"ם).

ויש להבין הענין על פי מה שאמרתי בפירוש הפיוט שאנו אומרים בימים הנוראים הקדושים (בפסקא ונתנה תוקף) **ומלאכים יחפזון וחיל ורעדה יאחזון ויאמרו הנה יום הדין לפקוד על צבא מרום בדין כי לא יזכו בעיניך בדין וכל באי עולם יעברון לפניך כבני מרון**. ולכאורה אינו מובן למה המלאכים יחפזון, הלא המה אינם בעלי בחירה וממילא אין יכולין לעשות היפך רצונו יתברך שמו, ועיקר נחת רוחם להיות נשרפין אלפי אלפים פעמים לפניו יתברך שמו, ומה זאת רבותא לספר מהם כי חיל ורעדה יאחזון מפני הדר גאונו יתברך. ואין לפרש שמירי כאן ממלאכי זכות, והם יפחדו ויחושו שלא יתגברו המקטריגים ומלמדים חוב על ישראל, ואז ח"ו כלל ישראל לא יצאו זכאי בדימוס. כי איך נאמר אנחנו בימים הקדושים דברים כאלו להוציא דבה רעה ואל תפתח פה וכו', הלא יש בזה חשש שיהיה ח"ו איתרע מזליה דישראל. וגם איך ישתקו מלאכי הזכות ויקבלו על עם ה' כזאת, שבאמת ישראל קדושים צדיקים וזכאים גם על פי מדת הדין, ומכל שכן כשיש לפניו יתברך שמו גם מדת הרחמים ודאי בל יעזבם ובל יטשם רק יחננם לטובה ולברכה.

אלא ודאי יש לומר הכוונה בזה, כנודע מטבע האדם להיות נחפו ולרעוד כמה פעמים מרוב השמחה המוכנת לבא עליו בעגלה ובזמן קריב, וכמו שנאמר (הושע ג, ה) **ופחד"ו אל ה' ואל טובו וגו'**, דהיינו השתוקקות בחרדה על מה שצריך להתקיים לו לטובה בקרוב. ועל כן באמת מלאכי הזכות המה מליצי יושר בעד כלל ישראל שלא יוכל שום אחד לדונם לחובה, כי נרדפים המה בנסיונות נוראים ובכל זאת עומדים ומתחזקים באמונתם בכל לבם ובכל נפשם, וכבר נאמר בשם **תלמידי הבעל שם טוב זי"ע** שהמתחזק באמונה פשוטה בעיקבתא דמשיחא וישמר שבת ויניח תפילין יהיה נחשב אצל השם יתברך **כהבעל שם טוב** בימיו. וחסדי השם יתברך ישנם אלפים ורבבות מישראל המוסרים נפשם לה' בעד אמונתו, אפילו

בגודל נלחץ והדלות והעניות גם שאין להם ממה להתפרנס, בודאי זכאים אינון ישראל קדושים וטהורים במשפט גם על פי מדת הדין.

וזהו הפירוש ומלאכים יחפזון וחיל ורעדה יאחזון, (כי שמחה וששון ושיגום בראותם שיצאו ישראל זכאים בדין, ומזה יחפזון כנ"ל) ויאמרו הנה יום הדין, (וצריכים רק) לפקוד על צבא מרום בדין, (הן המה הע' שרים בבית דין של מעלה. ועליהם נאמר) כי לא יזכו בעיניך בדין, (רק ישראל קדושים יהיו זכאים ודין נצח) [אמר המסדר: וכאן האריך עוד רבינו שליט"א [זצללה"ה] בעיוזו כחו וגבורתו ללחום נגד ע' שרי מעלה של אומות העולם, ושפך חימה עליהם בפה קדשו פום ממלל רברבן במסירת נפש ממש עבור עם ה' ונחלתו, בבכיות וקולות נוראות, וכל אחד שפך לבו כמים מרוב התעוררות לאין שיעור, ולא נשמע כמוהו ממש, ויראתי בפצותי להעלות על הכתב דברים כאלו, ודי בהערה זו].

וכל באי עולם - ישראל קדושים - (כך נהג רבינו לומר הנוסח) - **יעברון לפניך כבני מרון**, (כדרשת חז"ל במסכת ראש השנה (יה, א) כמעלות בני מרון, שרומז על קדושת מקום "מרון" ששמה משכן כבודו והיכלו של התנא האלקי רבי שמעון בן יוחאי זי"ע ועכ"י שבעבורו ובזכותו עומדים וקיימים כל העולמות, ובזכותו יגאלנו הקדוש ברוך הוא יתברך שמו ויתעלה, ובהאי חבורא (הזוהר הקדוש) יתפרנסון בדרא בתראה ובאים בזכותו כל השפעותינו הטובות, שנוכל לעמוד גם בנסיונות והסתר פנים הנורא העוברים עלינו. אבל על זה ידון כל הדווים, כי אין דורש ואין מבקש ללמוד בזוהר הקדוש מהצרות והרדיפות שבכל המדינות, ובפרט בארץ ישראל שנתעוררו הריגות רחמנא ליצלן, ומי יעמוד.

ותאמינו לי אהוביי ויקיריי, אני בעצמי הייתי שמה בארץ ישראל במקום קדוש היכלו של התנא האלקי הרשב"י, ועיני ראו ולא זר איך באים לשם אוטו"ס הרבה מלאים עם פושעים ורשעים תערובות זכרים ונקבות מכת הציונים אשר רקדו ושמחו באם הדרך, וכשבאים שמה לאתר בית שכינתיה של הרשב"י עושין גם כן מעשי תועבותיהם. אוי ואבוי! האם יש מכאוב וצרה גדולה כזו? ועכשיו על ידי פרעות ורציחות הישמעאלים אין יכולין לבא שמה כלל מרוב הפחד. ועדיין איננו יודע איזהו צרה גדולה יותר, האם של עכשיו שאין מניחין לבא לשם כלל, או של אשתקד מה שחרפו בבית ה' שמה הציונים הארורים הנ"ל. על כל פנים הלא מכל צד סבבנו צרות רבות ורעות בהסתר פנים, שעליהם צווח התנא האלקי רשב"י ואמר וי דגלותא איתמשך. ולזה אנו מעוררין זכותו ואנו אומרים) **וכל באי עולם ישראל**

קדושים יעברון לפניך כבני מרו"ן, שבזכותו נושע לנצחים בגאולת עולם במהרה בימינו אמן.

נחזור לענייננו למה שהתחלנו, שנאמר ליעקב אבינו בנבואה הבטחה טובה בהקיץ ממש **והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך והשיבותיך אל האדמה הזאת**, ובמסורה בכל אשר תלך ב', והשיבותיך במסורה ג'... [אמר המסדר: ביאור הדברים תמצא בספרא דמרא חיים **ושלום על התורה** בפרשתן בד"ה ובה י"ל המשך הכתוב והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך, עיין שם, כי אין צורך בזה לכפול הדברים].

ואמר הכתוב עוד **ויקץ יעקב משנת"ו**, (כנודע הפירוש "ממשנתו", ולענייננו יפורש דהיינו שיתעורר כל אחד משינתו האולת הבלי הזמן על ידי "משנתו", היינו לימוד התורה, שעל ידי זה יכלכל דבריו במשפט איך להתנהג ואיך לפעול לתיקון הכלל). **ויאמר אכן יש הו' במקום הזה ואנכי לא ידעתי**, (ממה שלא ידע עד עכשיו מה לעשות ומה שלא לעשות בעבודת השם יתברך, יתודע כעת על ידי לימודו ויתעורר משינתו האולת [וכמו שכתב הרמב"ן לבנו, כי כאשר יקום מלימודו ישים אל לבו מה שלמד אולי יש בו שיוכל לקיימו וכו', (כנזכר בחיים ושלום) עיין שם], כי כל אדם הלומד את שיעוריו כהרגלו, יוכל למצוא שמה לנפשו כל בקשתו לצורך עבודת השם יתברך בכל ענינים לדעת איך להתנהג בכל עת כראוי. וזהו) **אכן יש הו' במקום הזה** (במקום של לימוד התורה). בתוך ד' אמות של הלכה משם יצא דבר עצתו בכל ענינים.

וזהו שנאמר אחר כך ביעקב אבינו, ונאמרו דברים אלו על סוף יומיא אלה (כנ"ל בתחלת דברינו), **ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה**, (כאשר נסתכל על ההסתר פנים בגלות בתראה מה שיהיה קודם הגאולה שלימה, וכמבואר בפרי עץ חיים פרק ז' משער חג המצות שגאולה העתידה לא יהיה כמו גאולות הקודמות, כי במצרים נתבטל קישוי השעבוד זמן רב עוד קודם שנגאלו, וכן בגלות בבל שנעשה מרדכי (ובלשן) שני למלכות עוד טרם גאולתו, מה שאין כן בגלות האחרון הלז לא כן יהיה, רק בכל עת שנתקרר להגאולה יתעוררו ביותר הנסיונות והצרות חבלו של משיח עיין שם, ויעזרנו השם יתברך שיהיה די בצרותינו אלה ולא יוסיפו עוד ח"ו. ועל זה אמר יעקב אבינו אז) **מה נור"א המקום הזה**, (כנ"ל מחמת הנסיונות שקודם הגאולה. וגם כנודע כי נור"א הוא כנגד יעקב מדת תפאר"ת, וכנגדו יהיה בנין בית השלישי, כיעקב שקראו בית כדאיתא בפסחים (פח, א). וזהו ההמשך) **אין זה כי אם בי"ת**, (הבית אמת שיבנה במהרה בימינו, אבל לעת

עתה הוא עוד בחינת) אלקים (דינים שים בהסתר פנים הנורא). וזה שער השמים, (במקום הזה עתיד להבנות הבית המקדש שיתעלו דרך שם תפלות ישראל), וכן יהיה המקום הזה שער השמים בקרוב לטובה, בעת התגלות דוד מלכינו, דוד מלך ישראל חי וקים, עם משיח צדקינו במהרה בימינו ברוב רחמיו וחסדיו.

עד כאן לשונו הקדוש.

פרק שביעי

חודש כסלו

✽ החגולת המכאובים ממחלתו האחרונה

קכ. ויהי בימים ההם, אין ויהי אלא לשון צרה, וה' הביא לעולם ימי עברה, כי רבינו נחלה במכאובים גדולים ויסורים נוראים על מתניו הקדושים, ועל פי עצת הרופאים מומחים דעירנו נסע לבית החולים מידי יום ביומו לקבל שטראללע"ן.

וראוי לעורר בזה, כי בשבת שלפניו (פרשת ויצא), בסעודת זעיר אנפין באמצע אמרותיו הטהורים, שמענו ממנו דברים נוראים כי לבש עוז ותעצמות להטיח דברים כלפי הע' שרים בהבערה ללהב יוצאת, בבחינת גבורה גבוה, דברים שלא שמעתן אוזן. וגם שנודע דרכו של רבינו ומעלת קדושתו כאש בוערת תמיד לעמוד במסירות נפש בעד הכלל ישראל כולו, עם כל זה הבערה זו לחלק יוצאת גם מדרכו הנשגבה (וכנ"ל אות שלפני זה), ודכירנא, כי תיכף ומיד נרעשנו ונפחדנו מחידוש זה, מה ראה וידע עכשיו ביותר. עם כל זה רבות מחשבות בלב איש, זה לזה יאמרו כי אין לך בו אלא חידושו, ואין לך רשות להרהר אחרי דרכי רבינו. אבל לדאבון נפשינו סופו העיד על תחילתו שלא דבר פשוט היה כל זאת, וזאת היתה לו בבחינת מסירות נפשו וגופו בפועל ממש בעבור קדושת שמו יתברך והגאולה שלימה, ומי יודע צדיק מה פעל אז להמתיק על כל פנים החבלי משיח בכל האפשרות, כי ראינו ממש סמוך ונראה שרבינו נחלה במחלה איומה ונוראה על מתניו הקדושות כנ"ל שהיו לו יסורים גדולים לאין שיעור.

ובתחלת ימי מחלתו בא עוד לתפלת שחרית וערבית תמידין כסדרן, עם כל זה הקול נשמע לבית התפלה מחדרו פנימה איך גנחי גנח ויילילי יליל בעת הנחת תפיליו הקדושים מגודל יסוריו הנוראים, וממש קולות אדירות משברי לב נשמעו ממנו שלא נשמע כמוהו. והתנצל כמה פעמים בעצמו ואמר:

הנה לא כן דרכי מעולם להיות צווח ככרוכיא על צערי ומכאוביי ויסוריי, בעת שנגעו רק לחלקי הגוף. אבל עכשיו שאין ביכולתי להתעכב, והנני מוכרח לצעוק זעקה גדולה ומרה כל כך, תוכלו להתבונן ולשער עד היכן הדברים מגיעים בעוה"ר.

עד כאן תוכן דבריו הקדושים.

וכן תמיד מידי יום ביומו, נתגברה המחלה עליו ר"ל. ועיקר יסוריו בעת עסקו בקיום מצות הנחת תפילין, שזה היה מפריעו מעבודת השם יתברך וקיום מצוה זו בשמחה, מה שהיה לו אחד מעשרה עניניו שהיו שייכים לחלק נר"נ שלו לתקן נגד העשר קרנות¹³.

ועם כל זה נתחזקנו מאוד, כי בלתי ספק יתרפא רבינו ויתחדשו כנשר נעוריו. אבל בעוה"ר מה נאמר ומה נדבר, כי הגם שנתרפא קצת בשובו פעם ראשונה מעיר הבירה לבודאפעסט יצ"ו ביום ד' פרשת בשלח נכזכר להלן בזה, עם כל זה סופו העיד על תחלתו שזה היה בעוה"ר התחלת מחלתו האחרונה שנסתלק בו אחר כך לחיי העולם הבא, כי שורשו וצמיחתו היה עוד בימים אלו. מכאן ואילך המחלה הולך ומתגבר מיום אל יום בעוה"ר, עד שהוכרח אחר כך (בפרשת ויחי) לנסוע לבודאפעסט להאסאנאטוריום כנזכר להלן בזה.

* יסורים נוראים בעת הנחת תפילין

קכא. בימים האלה כאשר על רבינו סביב סביב יסורים יתהלכון כנ"ל, ובתחלתו עוד בא כסדרן לתפלת הצבור וגם עוד היה שם לדרך פעמיו לצורך מצוה רבה (כנזכר להלן אות קלג), עם כל זה כבר הקיפוהו יסורים נוראים שבאו עליו הרבה פעמים ביום, ובפרט בעת הנחת תפילין כנ"ל. ודרכו בקודש מעולם היה לבא לבית התפלה מחדרו בפארו חבוש עליו בטלית ותפילין, ואחר התפלה הניח תפילין דרבינו תם שם בבית התפלה ולמד איזה שיעור תמידין כסדרן. ובימים האלה בתחלת ימי חליו, ומחמת גודל יסוריו הלך תיכף ומיד אחר התפלה לחדרו ושם הניח תפילין דרבינו תם.

¹³ עיין מה שכתב רבינו "במכתב עוז" לספר "זוכר הברית" דברים גדולים וענינים נשגבים, ולא נדפס שמה דבר שלם והחסיר הרבה כמו שכתב במנחת אלעזר (חלק ו' סימן כז, עודנו בכתב יד וחסר, ומבל על דאבדון) עיין שם.

וכאשר באתי עמו פעם אחת אחר התפלה לחדרו פנימה, התחיל להתנצל לפננו ואמר:

הגם שהנני מניח תפילין מדי יום ביומו, עם כל זה אין זה חשוב ונקרא הנחת תפילין, כיון שעל פי התורה פטור אני מתפילין, מחמת יסורי איוב שהנני סובל בהנחתם (כי המיחוש והכאב הנורא הרגיש ביותר בעת נידנוד וטלטול היד, והוא מחולל מפשעינו), רק עם כל זה אני מניחם וקושרם על עצמי.

והמשיך דבריו הקדושים, והתנצל ואמר:

אינני יודע למה תנתן בזה שכר לפעולתי בענין מצות תפילין שהיו חשובים בעיני למאוד תמיד, ומיום שנעשיתי בר מצוה¹¹ שמחתי על קיזמה לאין שיעור וערך. ובימי נעורי נשארתי אחר התפלה בפאר חבוש עלי כמה שעות ללמוד בהם לגודל החשיבות ואהבת התפילין, וגם על משכבי בלילות העליתי בלבי שמחה וששון בזכרי שאקים בבוקר ואוכל ללבוש את עצמי בקדושת מצות תפילין, ועתה מה אומר ומה אדבר והיה זה שכרי.

עד כאן תוכן דבריו הקדושים שהתמרמר מרוב צער כבן המתחטא לפני אביו שבשמים.

¹¹ פעם אחת סיפר לנו מאותו יום שנעשה בו בר מצוה, שהיה בבחינת יום טוב נעלה אצל זקינו הקדוש בעל "שם שלמה" ז"ע, ונהג אז זקינו הרב להתפלל בבית המדרש הגדול דהעיר בפה קהלתנו שחרית וערבית, ואז בכניסת יום ה"ל בתפלת ערבית, האריך הרב מאוד. וכשהגיע הש"ץ לסיום קריאת שמע (ה' אלקיכם אמת), המתין על הרב כנהוג, אבל הוא עודנו עומד לפני ה' בתפלתו קודם קריאת שמע, וכאשר הרגיש הרב שהש"ץ עם הציבור עומדים וממתנים עליו, רמז להש"ץ שיתפללו הלאה ולא ימתינו כעת, וכן היה, וכבר גמרו הציבור כל התפלה, ובכל זאת הרב עודנו עומד בתפלתו קודם השמונה עשרה הרבה, ובשמונה עשרה האריך מאוד, ועד שסיים כל התפלה כבר נמשך יותר מהב' שעות בלילה. וכל העולם (שנהגו ללמוד שם שיעורים בלילה) נשתוממו על המחזה כזה, כי מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות. וגם בעיני נכדו הבר מצוה (רבינו) יפלא זאת, והשכיל והתבונן שאין זה כי אם שזקינו מפציר ומפגיע בעדו ובעבורו האריך בכוונות יחדיו.

וכן סיפר רבינו עוד כמה ענינים מיום הנעלה ההוא, ומרוממות והתרגשות זקינו הקדוש בעת שקשר עליו פעם ראשונה התפילין, וכי זקינו פעל אז הרבה לטובתו על משך כל ימי חייו, עד כאן תוכן דבריו הקדושים.

הנחת תפילין לבר מצוה

קכב. בימים ההם כאשר נסע רבינו מידי יום ביומו לבית החולים דפה (כנ"ל אות קכ) לקבל רענטע"ן שטראללע"ן על ראשו וידיו הקדושים להסיר יסוריו הנוראים שחדשים מקרוב באו, הזדרז קצת בתפלת שחרית. וכמה פעמים התפלל עד הודו בשני זוגות תפילין (שלבש לקריאת שמע בוקר), ואז נסע לשם עוד קודם התפלה.¹¹

ופעם אחת, ביום ג' וישלח (י' כסלו), כאשר הקדים גם כן בתפלת שחרית כנ"ל, בא אחד מבערעגסאז יצ"ו חבר לחברת דרכי תשובה הי"ו דשם שנעשה בר מצוה אז ביום ההוא, כדי שיניח לו רבינו התפילין בפעם ראשונה (כנהוג לאנ"ש). אבל יען שעד מהרה ירוץ דבר"ו ותפלתו של רבינו אז, וכבר התחילו הודו בעת שהגיע לשם הבר מצוה, על כן לא עלה גורלו לזכות להתפלל בציבור עם רבינו. ואחר שהודיעוהו כי הנה זה בא לפרקו ביום בר מצוה שלו דייקא, בכדי שיניח לו רבינו התפילין, רמז כי לא יפסוק בתפלתו ושממילא נחפו לדרכו לנסוע לבית החולים במוקדם האפשרי. ומובן שמזה נצטער הנער למאוד, כי את כל אשר עשה לא הצליח. עם כל זה לא לבש על עצמו התפילין, והיה יושב ומצפה שיגמור רבינו תפלתו, אולי יעלה בידו הדבר עוד שלא ישיב פניו ריקם.

וכן הוה, כי אחר שמונה עשרה כשנתוודע לרבינו שעוד לא הניח על עצמו התפילין שמח לקראתו, וצוה לאשר על ביתו לקרא להרופא על ידי הטעלעפון ושאלו אותו אולי יתן לו עוד שהות קצת ערך עשרה מינוטין יותר מזמנו המוגבל, ואז יניח התפילין על הבר מצוה. וכן עשו, תיכף ומיד ובאו לבשרו שהרופא מתרצה להמתין עוד. ואז הזדרז רבינו בשמחה להניח עליו התפילין¹², ואחר כך תיכף ומיד נסע לדרך פעמיו לבית החולים.

¹¹ וכן היה דרכו בקודש כשהיה לו איזה נסיעה נחוצה עוד לפני התפלה, התפלל מקודם עד הודו בתפילין שלבש לקריאת שמע, כי רצה לברך ברכת "המכין מצעדי גבר" קודם נסיעתו.

¹² ודרכו של רבינו כשבא אצלו ילד שנעשה בר מצוה, שהניח בעצמו עליו התפילין (גם הג' כריכות) בדגש התעוררות, והוא בעצמו היה מהדק היטב דצועות הראש על הנער. ובעת הכריכות שעל האצבע, אמר יחדיו עם הבר מצוה הג' פסוקים וארשתין לי לעולם וכו', וארשתין לי באמונה וידעת את ה'. ואחר התפלה קראו לפניו, ויצוהו שלא לספר שיחת חולין בהתפילין, שאז ירגיש טעם קדושת התפילין. ורבינו בעצמו נהג גם כן שלא לדבר בתפילין, רק בלשון הקודש בעת הצורך כמובן.

ולהנער צוה שיבא לביתו אחר שיבא חזרה, ואז ברכה בשולשת, ופקדהו על שמירת התפילין שלא לשיח בו שיחת חולין, כדרכו להזהיר על זה בכל פעם (כנזכר למטה בהג"ה).

רמז עליון וסימנא לא טבא

קכג. מקום אתי להעלות פה ממאורעות שנת תרצ"ו, בימים ההם בזמן הזה (בפרשת וישלח). ונתעוררתי ממה שכתב בספר "**תולדות רבינו**" אות קפט, למטה בהג"ה שם, מזכיר שמה קצת ממה שאירע לרבינו אז שנאבדה חבילה אחד עם כתב יד קודש **חיים ושלוש על התורה**, וקונטרס **מאמר אדון כל**, אשר גרם לו צער נורא ונגע ללבבו הטהור עד כלות הנפש ממש כנודע (ועיין בזה אות קכט). ויפה העיר **בתולדות רבינו** (בהג"ה במוסגר) שם, "אשר היה רבינו חושש בזה כנראה לאיזה סימנא מילתא לא טבא, ועל כן היה מצטער לאין שיעור. ואולי היה באמת בעוה"ר רמז עליון, כי ספר תורה תאבד מאתנו ותתבקש לישיבה של מעלה ועליונים ינצחו" (עד כאן לשונו עיין שם).

ובאתי בזה כיהודה ועוד לקרא להביא ראיה אל דבריו אלו, שכן נראה באמת, כי זה המעשה היה מכוון שנה שלימה קודם שנחלה רבינו במחלתו האחרונה, כי מעשה האבידה אשר תאבד ממנו ומציאתה כנ"ל אירע בפרשת וישלח תרצ"ו, ולשנה האחרת בזמן הזה ממש נחלה במחלה האיומה אשר נצמח ממנה צרות כלל ישראל בהסתלקותו לחיי העולם הבא (כנ"ל אות קכ).

ואגב אזכיר פה ענינים פליאים מימים ההם, מה שמצאתי רשום בין כתבי, ויהיה בזה למשמרת לזכרון קיים.

ממני תיקון העולם

קכד. בימים ההם (שנת תרצ"ו), היה רבינו באבאציא ד' שבתות אלו - וירא-חיי-תולדות-ויצא, כי נחלה (במחלת שיעול חזק שקורין הוסטע"ן) עוד בתקופת השנה, וגם הדרשה לשבת שובה דחה אז עד שבת בראשית בחשבו אולי יוטב מצב בריאת גופו, אבל אחר כך דחוהו לגמרי כי לא הוטב מצבו והוכרח לנסוע למקום האויר שסמוך אל חוף הים והוא ק' אבאציא (במדינת איטאליא) על ד' שבועות שלימות.

ובעת ההוא נתנו (פה מונקאטש) תחת מכבש הדפוס ספר הנחמד "תיקון עולם", שהוא נגד שיטת האגודה וכל כיוצא בה¹⁰¹. וכאשר נהג רבינו בעת הדפסת איזה ספר או עלים לתרופה בעיני הכלל, להיות עומד על גבם ולראות את הנולד תחת מכבש הדפוס, שיוציאו דבר מתוקן ולא יהא שום תקלה ומכשול ח"ו, כן היינו מפניו נחקר ונדרש בעסקינו בסידור הדפסת ספר הנ"ל. וגם בהיותו במרחקים וגבא טורא בינינו, ועוד כי היה טרוד

¹⁰¹ וגם זהו לפלא, כי רבינו הקדוש עוד בשנים קדמוניות רבות (בעת שההבערה מהתרקמות האגודה ללהב יצתה בארצות החסידים), עלה ברצונו ועודר את סופרו משה עבדו בכל ביתו נאמן, הוא מזכיר הכולל, ידידנו הר' משה גאלדשטיין, לסדר ולחבר בתור חיבור שלם כל כתבי הקודש ובידורים נגד האגודה. והנ"ל השיב, לעשות רצון צדיק חפצתי, אבל תלה הדבר בזמן וענין. שעל ידי זה נדחה משנה לשנה ומחודש לחודש, ובינתיים זרזו רבינו כמה פעמים, אך קיבל אמתלאות על האיחור ומניעת פרי עטו בזה עודנה.

אמנם בשלהי שנת תרצ"ה דיבר רבינו שוב על לב המחבר הרב ר' משה גאלדשטיין הנ"ל, וכמעט בא עליו בציווי ופקודת הקודש, והפציר בו ואמר, שהגם שצדקו דברי אמתלאותי עד כה אבל עם כל זה הוא בבל תאחר, בתחלת החורף דשנת תרצ"ו מבקשו שיסודד הכל בסדר ישר ונכון למסור לדפוס, ופי קדשו יקבנו בשם הזה "תיקון עולם" כי נחוץ הוא לתיקון העולם במהרה בימינו. וכן נעשה ונתקיים רצון קדשו.

ועל כל פנים גם מזה נראה בולט, איך רבינו החריש מלרזו ולהפציר כל כך בענין הדפסת ספר הנ"ל עד שנת תרצ"ו, שזהו שנה האחרונה השלמה עוד בחיים חיותו בעולם הזה [ולפלא! כי נגמר הספר הנ"ל ערב שבת קודש פרשת במדבר תרצ"ו, ובליל שבת קודש קודם סעודת חקל תפוחין הבאתי לפני רבינו בער הספר עם ההקדמה, ואז היה ב' סיון - שנה תמימה קודם הסתלקותו לחיי העולם הבא, זי"ע ועפ"ן]. ועל כן כבר דחק אז את השעה, כי ראה וידע שאם לא עכשיו אימתי יוציאו לאור "תיקון עולם" הזה, כי רב הוא ונחוץ לתיקון הדת, ובכדי שהוא יוכל עוד לשים עין על סידורו ותיקונו על פיו יצאו ועל פיו יבוא.

והלואי היו שומעין לקולו, קול עוז של תורה, כמה שנאמר ומבואר בספר הנ"ל בשמו ובשם שארי צדיקי אמת, כי אז ברוד כשמש שלא היה מגיע כל כך לחורבן עולם שבעונותינו הרבים פגע לכנסת ישראל בכמה מקומות, שהם עת צרה ליעקב שכמוהו לא נהייתה, כל יום קשה מחבירו בדיוטה התחתונה, נפילה אחר נפילה ר"ל. וכמו שרגיל היה רבינו וצווח ככוכיא להזהיר על זה, כי הנוגע בחברת המפלגות הנ"ל ומבקש ובוטח בעזרה ומקום מפלט על ידיהם ובאמצעות שרי אומות העולם, הרי זה נוגע ופוגם באמונת יחודו ואחדותו יתברך שמו, וממילא גורם ח"ו רעה לעצמו בפרט ואחב"י בכלל. עד כאן תוכן דבריו הקדושים בחיים חיותו אתנו, ואין כאן מקומו להאריך. וכעת יאמר ליעקב ולישראל, והחוש והנסיון מעיד על זה, שאין לנו על מי להשען כי אם על אבינו שבשמים יתברך שמו בלבדו, הוא מלכנו הוא יושיענו ויגאלינו על ידי משיח צדקינו וכל קדושו עמו במהרה בימינו אמן.

בצרכי רפואותיו, עם כל זה היה לנגד עיניו כל עניני הדת להשגיח עליהם בעינא פקיא תמיד.

ואעתיק פה מכתב אחד מכתב יד קדשו שכתב מאבאציא אז בימים ההם, כדרכו בקודש לחזק יד העוסקים בעניני הכלל ולעודדם.

קכה. וזה לשונו הקדוש:

ב"ה, אור ליום ו', ערב שבת קודש תולדות.

כבוד אהובי ידידי, האברך המופלג, חריף ושנון, חכם וסופר נחמד וכו', מה"ר משה גאלדשטיין הי"ו.

שלום וכל טוב סלה.

הן שלחתי כבר שני מכתבים רעקאמענדירט, הא' בשבוע העברה, והב' ביום ג' שבוע זו, והם כוללים כל שאלותיך וביצירותיך מכתבים שונים הנחוצים. אולי (להיותם עבים) נתאחרו מלבוא וד"ל. על כן לא אשיב עוד, עד תודיענו תשובה וקבלה משני המכתבים הנ"ל הקודמים, ותשובה עליהם בפרטות. וגם הגיענו הטעלעגרא"ם – ואחכה לבשורה טובה ושלום וכל טוב סלה.

חיים אלעזר שפירא

בעזה"י.

שלום וכל טוב סלה לאנ"ש ידידי לבבנו החביבים עלי כנפשי, העוסקים במצוה, הדפסת הספר תיקון עולם וקונטרס פירוש להושענות.

בדבר שאלתכם כבר השבתי במכתב רוקאמענדירט ביום ג' העל"ט לדידינו הר' משה גאלדשטיין נ"י סופר הכולל – ואשרי חלקכם שזכיתם בעזרת השם יתברך במצוה רבה להאיר עיני עורים ונבוכים, והוא דבר הנחוץ מאוד להעולם בדורו של שמד ר"ל בוקה ומבולקה כזו טרם ביאת גואל צדק במהרה בימינו אמן בכלל ישראל.

והנני שולח לכם לסיוע לטובה (מאה כתרים טשעק) בעד עשרה עקז' תיקון עולם, ועשרה עקז' להושענות. ואשלח אי"ה מחר הסך על ידי פאסט-אנווייזונג חמשים לירע שישלמו שמה בערך מאה כתרים

טשעק, והנני שולח כפי הצורך כעת על אדרעסי (ר"מ גאלדשטיין פאלעסטינע פארוואלטונג מונקאטש), ונא להודיענו מקבלתם.

ונרשם על האדרעסע בפאסט-אנווייזונג ידידי הב' המופלג חריף ושנון הנחמד הר' יצחק נ"י אדלער, לאשר הוא המוציא ומביא אלי בדבר הדפסה זו גם בביתי, והוא שייך לכל ידידנו הי"ו המשתתפים בזה כמובן.

ידידכם דורש שלומכם וטובתכם המצפה לראותכם מתוך נחת ואהבה.

הנ"ל

אולי באפשרות שיגיענו לכאן עוד עד יום א' וישלח (ועד בכלל) השלמת הושענות, וגם אולי עוד קונטרס ב' מהתיקון עולם מאוד יהיה להנאתי בעזרת השם יתברך, כי הנני בצער מכל צד, והגיעני ידיעה כי חתני הרב שליט"א היה בחום גדול. ואין רגע, בלא פגע. השם יתברך ישמרנו במהרה בימינו וישמחנו בישועתו בכלל ישראל.

הנ"ל

עד כאן לשונו הקדוש.

אבירה בנקסי כתב יד קודש

קכו. וכאשר עזרנו השם יתברך להתבשר מרבינו שהוטב מצב בריאת גופו הקדוש, ובא יבא ברנה אל ביתו נאווה קודש, היה שמחתינו עד אין לשער ואין לספר. ובפרט לתלמידי בני הישיבה שתחת דגלן, היה להם חסידא מיחסרא בראשית החורף ולא איברא לילה אלא לגירסא. וגם רבינו היה מתכוין בשמחתו כנגדנו ביותר, כי כל חיותו ותענוגו של עולם הזה היה כשזכה להיות יושב עם תלמידי ישיבתו בלימוד שיעור עיון בסוגיות הש"ס, כנודע.

אבל בעוה"ר לא היה שמחתינו בשלימות, כי גם השטן התערב בתוכינו, להיות כאשר בא רבינו לביתו ופתחו כל חבילותיו ואמתחתיו, פתאום נשבר לבינו לאלף שברים, בראותינו שחסר אמתחת אחד, אשר היו בו חיבורי טהרה כתב יד קודש "חיים ושלוש" על התורה ו"מאמר אדון כל" פירוש לזמר אל אדון, [וגם ב' נרות של כסף מורשה מאביו ה"דרכי תשובה" זי"ע

ובזה נדלקו הנרות בלילה על שלחן רבינו תמיד, וגם לבית המדרש בעת לימוד השיעור עם התלמידים). וחומש המורשה מזקינו **בעל "שם שלמה"** זי"ע]. והרצים יצאו דחופים להודיע אל פקודי מסילת הברזל, והם הודיעו תיכף ומיד למזרח ולמערב, אבל לא היה מזה שום ידיעה, ורבינו לא ידע עוד מאסון הנורא הזה, ואמרו לו סתם שנאבד אמתחת אחד מהחפצים וכלים שהיו בדרך.

אבל בבוקר ערב שבת קודש, כשרצה ללמוד בכתב יד קודש **חיים ושלו** הנ"ל ולא מצאו במקומו, הוכרחו לגלות לו הכל. ואוי לעינים שכך רואות, איך נשתנה צורתו הקדושה ועל פניו קבצו פארור ונחשך תוארו, מצער הגדול והנורא באבדן כתב יד קדשו שכל חיותו היו תלויים בזה. ולא יכולנו להעלות על הדעת, איך נוכל לקבל שבת מלכתא בעת שרבינו ספר תורה שרוי בצער כל כך כל היום ערב שבת קודש. אבל שלא יאונה לצדיק כל רעה מה עשה הקדוש ברוך הוא, ולפנות ערב בפניא מעלי דשבתא הגיעה ידיעה (טעלעפא"ן בעריכט) מבודאפעסט, שמצאו שם אמתחת אחד, וזהו חפציו של רבינו בודאי, והיה בזה כדי להשיב נפשו הטהורה. והגם כי במוצאי שבת קודש נהפך שמחתינו חזרה, כי נודענו שהיה בזה טעות, שהנרתיק הנ"ל היה של איש אחר (כנזכר להלן בזה אות קסט), אבל כך היה רצון עליון יתברך שמו, כדי להחיות בהם נפ"ש כ"ל ח"י (הצדיק בחינת כל), לפי שעה, שיקבל שבת מתוך שמחה, ויתענג בתענוגים מעין עולם הבא יום שבת מנוחה¹⁰¹.

¹⁰¹ הרבנית הצדיקת - אשת רבינו - שתליט"א בראותה גודל צער בעלה הקדוש על זה, קפצה ונשבעה לרבינו, שעוד ביום הזה יבא איזה ידיעה מהאבידה, וכאשר כדברה כן היה (כנזכר בפנים), אמר רבינו: לפלא כי כל נכדי הגה"ק מה"ר יצחק אייזיק מקאמארא זי"ע קבלו מתנה מהשם יתברך השגת רוח הקודש, וגם הקדוש הר"ר מרדכי מנאדבורנא זי"ע היה גם כן ממשפחה זו.

ואמר רבינו, שמאוד מיצר לו על שלא עשה התקרבות בין ב' קדושים, היינו בין זקיני הקדוש **בעל "שם שלמה"** זי"ע לבין **הקדוש מנאדבורנא** הנ"ל, כי זקיני הקדוש מהר"ש היה מתרעם על הר"ר מרדכי הנ"ל יען שמתפלל מאוחר מזמני התפלות מאוד (ומי יוכל להכניס ראשו בין ההרים צדיקי יסוד עולם זי"ע). ופעם אחת בהיותו בפה **מונקאטש**, לא הרהיב רבינו עוז בנפשו להכיר אותו צדיק לילך לקבל פניו הקדושים, כי היה ירא מהקפדת זקיניו, ולא ראוהו רבינו מעולם. וכעת היה מצטער על זה הרבה, ואמר שלא היה בטלן והיה ביכולתו לעשות התקרבות ביניהון, ובאם שהיו רואים זה את זה אפשר שהיו יכולים להביא לביאת המשיח, וכעת צריכין אנו להיות בגלות החל הזה והחשוך, עד שירחם עלינו השם יתברך במהרה בימינו אמן, עד כאן תוכן דבריו הקדושים.

✪ הפרת מחשבת האגודה

קכו. ואז ביום השביעי נחננו, וביום השבת ברכנו ושיבחנו להשם יתברך על שהגיענו לראות חזרה בתפארת עוזנו ומלכינו אדוננו ורבינו, ולשאוב מי"ם חיים מבאר קדשו.

ובסעודה שלישית האריך הרבה, ובתוך דבריו סיפר אז לפלא, כי מעשה אבות סימן לבנים וסימנא טבא (וכנזכר באות שלאחר זה) כי בבואו חזרה מאבאציא (בפרשה זו וישלח) ונשתהה יום או יומים בבודאפעסט, ואז דייקי נתרעם הגלגל ונתרעשו המסיתים לייסד האגודה בארץ הגר שמה, מה שלא היה עד הנה במדינתם. כי לשכת המרכזי הארטאדאקסית היא נגד שיטתם וחבורתם, ועכשיו יצאו אנשי בליעל להדיח יושבי עירם ולגרור עמיהם בכל המדינה להשריש בתוכם שורש פורה ראש ולענה של חבורת האגודה. מובן כי הוא (רבינו) עמד והתאזר במדת גבורה וביד חזקה להפיר מחשבתם, וביטלם כחרס הנשבר, והחזיר העטרה ליושנה ונכתב בספר פרטי-כל בלשכת המרכזי שם (עיין בתיקון עולם אות עא-עב), וקיימו וקיבלו עליהם מחדש שיטת רבינו והעומדים לימינו לבלתי תת המשחית לבא אל מדינת אונגארן לנגוף בזה כלל.

✪ פעולת צדיק לעוברת מלחמת היראים

קכח. וסיפר (בסעודה שלישית הנ"ל), ממה שהיה בשנת תרכ"ט (ג' שנים קודם שנולד רבינו מאור עיננו), כי בשבת פרשת וישלח אז היו אבותינו הקדושים, היינו זקיני **בעל שם שלמה** עם בנו **הבעל דרכי תשובה** (אבי רבינו) אצל רבן ומאורן של ישראל **בעל "דברי חיים" זי"ע בצאנז** [נמזכר קצת מזה, בבית שלמה (אות נט) עיין שם]. והגיעו לשם ביום ה' בשבוע לפנות ערב בערך שעה קודם תפלת מנחה, והרב הקדוש קיבלם בשמחה עצומה ואהבה רבה, וצוה להביא משקה "מעד" לכבוד האורחים החשובים הללו.

ותיכף ומיד התחיל הרב לספר ולדבר בהתעוררות גדול מעניני הדת במדינת אונגארן, ממלחמות ה' של היראים נגד הפושעים, שההכרח להתפרד מהם לגמרי לקהל השם בפני עצמם (וכל דבריו אלה היו עוד קודם שנגמר הדבר בכי טוב להתפרד מהרשעים). ואמר הרב, שהמדינה הנ"ל צריכין רחמים גדולים להתגבר נגד הרשעים מפריעי הדת שרוצים להרע במקהלות יראי ה'. וככה האריך הרבה בסיפור דברים בענין זה.

ותהי לאות ולפלא בעיני כל שומעיהם, מה ענין שיטה זו אצל הר סיני ועוקר הרים הרב **בעל שם שלמה** הנ"ל שהיה דר אז עוד במדינת פולין (בסטריזוב). וגם הם בעצמם, אב ובנו ראו את החידוש, אשר בודאי מלמדין הרבה על איזה דבר נחוץ כדרכי הצדיקים. ויותר לא סיפר הרב מזה מאומה כל יום השבת, רק מחשבותיו דא לדא נקשן ביחודים ותיקונים ותפלות בהעלם והסתר.

ובעת רעווא דרעווין היה דרכו בקודש של **מרן מצאנז** לומר תורה בשני אופנים, כי התחיל בקול ואחר כך אמר בלחשה ענינים גבוהים (שנקרא בפי החסידים "די שטיללע תורה"), ואחר כך גמרו בקול כבתחלה. ובאותו שבת סעודה שלישית האריך הרב מאוד, הרבה יותר משארי שבתות השנה. והתורה שאמר אז, היה כערך ג' או ד' שעות, עד שנפלה תרדמה לכל העולם המסובין, כי מגודל האריכות לא היה ביכולתם להשמר מלישון. והגה"ק **בעל שם שלמה** ממקומו הופיע, ויעמוד על רגליו הקדושים, כדי שלא יחטפנו שינה ותרדמה ח"ו אפילו כרגע. ובנו **בעל דרכי תשובה** היה אחורי כסא הרב, ושם היה מקום עמידה, ועמד גם כן על רגליו, ומשם היה שומע ורואה כל מה שנעשה עם הרב, שהיה מאריך כל כך ורחישא מרחשין שפוותיה בלחשה. וכמה פעמים השמיע קצת כעין דיבור א', שמזה היה יכולת לבני עליה לתפוס במוחם לידע על כל פנים מאיזה ענין הרב מדבר. ורבים וכן שלימים טעו לומר שהרב ישן במשך העת ההוא, שאינו משמיע שום דיבור ושום קול. אבל העיד ה**בעל דרכי תשובה**, שראה אז להרב איך כל גופו הקדוש מתנועע בכח חזק ואמיץ, וכל אבריו הקדושים דא לדא נקשן, ויתרעם הגלגל כמו "קעסיל" בעת שהתבשיל מתבשל בו. כל כך עשה מעשים נוראים וקדושים לפעול ענינים נשגבים בעולמות עליונים, והבינו והרגישו הבני עליה שהבערה זו לחלק יוצאות לפעול ישועה בעד בני ישראל היראים היושבים במדינת הגר שתהיה דידהו נצח.

ובעזרת השם יתברך ויהי כן, כי פעל אותו צדיק אז בשמי מרום לטובה, ובאותו זמן מכוון היו נוצחים היראים ויתפרדו כל פועלי און, ובאהלי צדיקים בל ישכון עוד עולה, ונעשו עם לבדד ישכון.

וכאשר חלפו ימים ושנים, ונסתובב שהגה"ק **בעל "שם שלמה"** בא לדור לארץ הגר משנת תרמ"ב והלאה, ונעשה מראשי עוסקים בעניני הדת בלשכת המרכזי הארטהדאקסית בבודאפעסט, אז היה לנגד עיניו כמוצא שלל רב כונת דברי **רבו מצאנז** הנ"ל אשר ראה ברוח קדשו כל זאת

מעיקרא, שיהיה הוא ובניו בקרב ישראל הרב ממונקאטש נוגע לדבר ההוא לשם ה' ותורתו^ו במקומו ובמדינתו.

וסיים רבינו, מעשה אבות סימן לבנים, שהוא היה לוחם גם כן עכשיו בפרשת וישלח בבודאפעסט בעד אמונת ה' ותורתו לעקור ולבטל כח הסטרא אחרא, אשר רצו להשריש את עצמו תוך אמוני עם סגולה לולא ה' היה בעוזרו כנ"ל, עד כאן לשונו הקדוש.

גדול צער האחרון

קכט. וכיון ששבת וי אבדה נפש, ובמוצאי שבת קודש בא טעלעפאן בעריכט מחדש מבודאפעסט, שהידיעה מערב שבת קודש היה בטעות, כי האמתחת הנמצא אצלם אינו של רבינו רק של אחר, ואין עוד תקוה טובה לדורשי אמתחת של רבינו. והיה גדול צער האחרון יותר מן הראשון, עד שהעביר רבינו שינה מעיניו מרוב עגמת נפש וכאב לבבו הטהור.

וביום א' (פרשת וישב) דיבר מענינא דיומא, כי פעם אחת הקשה ש"ב **הה"צ המקובל מראזלי ז"ל** את אביו (של רבינו) ה"דרכי תשובה" על דברי רש"י בפרשתן: **ביקש יעקב לישב בשלוה, קפץ עליו רגזו של יוסף. אמר הקדוש ברוך הוא, לא די להן לצדיקים שמקבלים שכר לעולם הבא רוצים גם העולם הזה.** עד כאן לשונו הקדוש. ולעומת זה במדרש נמצא גם כן כלשון זה, אלא דשם נאמר **"אמר השטן"** ולא (להבדיל) **"אמר הקדוש ברוך הוא"**, והוא סתירה גדולה כמובן. ועוד, כי בשלמא מהקדוש ברוך הוא מוכרחין אנו לקבל, אבל השטן איזה שייכות יש לו אצלינו. ואמר הרב הנ"ל להבעל דרכי תשובה, כי אם המצא ימצא איזה תירוץ על זה באיזה ספר אז יכתוב לו.

והבעל דרכי תשובה פשפש בספרים ולא מצא, והה"ק מראזלי הנ"ל אמר בזה פירוש בעצמו, על פי הידוע שכשהקדוש באןך הוא רוצה לעשות לצדיק איזה רעה ח"ו, אז הוא מסתיר פניו ממנו, וממילא יש לו רשות להשטן לעשות בו כרצונו ח"ו. וזה שפירש רש"י בלשונו הקדוש והטהור **"אמר הקדוש ברוך הוא"**, פירש שהקדוש ברוך הוא אמר להסתיר פניו

^ו לא מצאתי דבר שלם בזה בין מכתביי, כי נשאר הכתב באמצעו בכאן, ועוד האריך וסיפר מאביו **הבעל "דרכי תשובה"** ז"ע כי גם לו היה מלחמה גדולה נגד שיטת האגודה פעם אחת בעת אסיפת הרבנים בבודאפעסט, ונזכר באריכות ב"בית שלמה" (מאמר צבי תפארת אות כו), עיין שם ואין צורך לכפלו בכאן.

מהצדיק, וממילא הוי אחר כך כדברי המדרש "אמר השטן", שאז עושה בהצדיק כרצונו, עד כאן תוכן דבריו הקדושים.

ועל זה סיים רבינו כלשון הזה:

"רבון כל העולמים, גלוי וידוע לפניך כוונתי בדברי התורות הכתובים בספר הזה, שאפילו למלאכי השרת אין להם ידיעה¹⁰⁰ רק אתה בעצמך יתברך שמו, וכעת יפולו כל אלה ביד השטן, הלא אין טוענין למסית והוא שונא אותנו, ואין זה צדק כלל. ונודע מהחזוה הקדוש מלובלין הפירוש בפסוק לא תעשון "כן" לה' אלקיכם, מלשון כ"ן בנות צלפחד דוברות" (ועיין בדברי תורה מהדורא ב אות צח)²⁰.

¹⁰⁰ בשנת תרצ"ו פרשת ויגש, היה אצלו אברך תלמיד חכם ממדינת ראמעניען (שהיה מלפנים אחד מגדולי ישיבתינו הי"ו), ובסעודת עתיקא קדישא אמר רבינו תורה על המסורה ה"א לכם זרע, ה"א דרככם בראש, ה"א כדו פרזלא לא מתערב עם חספא [הלא הוא כתובה ונדפס בספר חיים ושלום על התורה, עיין שם]. ואברך הנ"ל היה אז חשוך בנים ר"ל, ואחר גמר התורה שאלו רבינו, היבנת דברי תורה הזאת [עיין בחיים ושלום שם]. ועין ויאמר, אולי מחציתו. ויאמר רבינו, בודאי לא כולו, כי מחציתו השני אפילו למלאכים ושרפים לא גיליתי, רק להשם יתברך כביכול בעצמו, עד כאן תוכן דבריו הקדושים.

¹⁰¹ אמר רבינו אז, הנה מזקנים אתבונן, וסיפר מעין המאורע אצל זקיני הרה"ק מוהר"ר שמעלקא מסאסוב זי"ע, ופעם אחת כשנסע בדרך ובעת יציאתו ממסילת הברזל בק"ק רישא ראה שנתחלף לו האמתחת שהיו בו תפילין הקדושים עם האמתחת שאינו שלו. ויצעק צעקה גדולה ומרה ויאמר, גם אם ישרפו כל הונן, אינו משגיח כלל רק שיבא לידו חזרה תפיליו הקדושים [המורשה מאביו הרמ"ל מסאסוב זי"ע, ועיין בבית שלמה (אות מט) מזה באריכות]. וה' היה בעזרו, ולא עבד זמן רב אחרי שהודיע צערו לרבים על ידי טעלעגראם למקומות שונות, ובא ידיעה מאותו שנתחלפו החפצים אצלו על פי טעות, ואור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה.

עוד סיפר אז בימי צערו, מזקיני בעל "שם שלמה" זי"ע, שאירע גם אותו כעין זה [וכל מה שאירע ליעקב אידע ליוסף], כשהיה דר עוד אצל נהר לאטאריצ"א [ובימים ההם היה הגשר מעץ בעלמא, וסביביו פרוץ רובו ככולו אל הבתים, ולא כמו היום כמובן], והיה מקום חפשי לנכנסין ויוצאין, ופעם אחת יצאו אנשים בני בליעל המכונים בשם חסידים ולובשין באדרת שער להטות לב אחב", והמה באמת חשודיים על שפיכת דמים וכיוצא, וכדי לצער אותו צדיק התירו להם חילול שבת קודש וגנבו כתבי יד ספרי "שם שלמה" ויוציאוהו ויטמנהו אצל הנהר ביום השבת. והיה בעת שבא הרב ללמוד בכתב יד קודש "שם שלמה" על התורה כדרכו בכל שבת, דאה שאינן במקומן, ויבקשהו ולא נמצא בשום מקום, ושאל את משמשו מי היה כאן בבית, ויענהו שראה כאן שני אנשים מחפשים בין הספרים, אבל לא עלה על דעתו להשגיח עליהן בפרטות מי הם, כי היו מהרגילים לבא בבית זה. והרב היה בצער נורא ולא נתן שינה לעיניו מצערו הגדול, ויאמר לבנו הבעל דרכי תשובה כי לא יפריע את יום השבת הזה, ויתנהג ויאמר תורה כדרכו, אבל מכאן

ככה התמרמר רבינו בעת ההוא בדברו, ובכה אז במר לבב מרוב המרירות.

ובו ביום לא אכל מאומה, וגם בלילה לא היה יכול לישון מגודל צערו ושברון לבו הטהור, כי היה לו צער כיום שנשתברו בו הלוחות, ודפקו בשער בת רבים על ידי הטעלעפאן אולי ימצאו איזה ידיעה נכונה, אבל לשוא היה כל התפעלות, עד יום ג' כאשר כבר הגיע צערו של רבינו לכלות הנפש ממש אז בא איזה ידיעה על ידי אחד מפקידי מסילת הברזל שנמצא אמתחת בין המסילה **מונקאטש-לוואטשנע**, ויש תקוה שהן הן החפצים

ולהבא לא יאמר תורה כי בודאי אין רוח המקום נוחה הימנו, ועל כן נעלמו מעיניו כתב יד קדשו.

ובהיות הבוקר יום א', בא ציד אחד לבית אחד מאנ"ש (ר' משה יוסף יאזעפאוויטש ע"ה) עם ספר כתב יד, והכירו שזהו ספר שאלות ותשובות של הרב דפה. וכאשר בא והביאו לבית הרב, הגם ששמח מאד, עם כל זה לא היה עוד בזה כדי להשיב נפשו הטהורה, כי עיקר חסר מן הספר - היינו חיבורו על התורה, שעל זה מאנה הנחם נפשו והיה שרוי בצער ג' ימים. וביום ד' כשבא לביתו מבית המדרש נחלש כל כך, שלא היה יכול לבא לביתו זולת בתמיכת ידי משמשו, וישכב במטה כל אותו היום, ובלילה קם ממשכבו ללמוד קצת, ומגודל צערו לא היה ישן כל אותו הלילה.

ובבוקר כשהלך להתפלל, בא הנגיד הנ"ל עם ציד אחר ובידו ספר כתב יד קודש, וסיפר הצידי ששמע המעשה מציד הראשון שמצא הכתב יד וגם ידע שעוד לא נמצא הכל, והיום בבוקר מצא הוא גם כן ספר כזה נטמן במקום אחרת סמוך לנהר, וזהו היה כתב יד קודש **שם שלמה על התורה**. אז נשא הרב ידיו לאלקיו בשבח והודיה על הטוב ההוא, ולהצידי נתן עשרה זהובים (במקום ב' שביקש). ואחר תפלת שמונה עשרה של שחרית התחיל השי"צ לומר חצי קדיש לגודל שמחתם, והרב הרכין לו ראשו כי יפה עושה, אף על פי שהיה מדקדק גדול באמירת תחנה כנודע, [ואחר זמן נודע מי היו הרשעים עושה אלה, כי אחד מהם נחלה מאוד והודה ולא בוש גם על חיבורו שהיה עמו באותו מעשה, ועוד אחד היה אשר ידע מתחבולותם, ואין כאן מקומו להאריך].

ורבינו **שלמה** כתב בצוואתו הטהורה שלא להדפיס שום חיבור מחיבוריו הטהורים והמתוקים מדבש ונופת צופים, וכתב שם על זה ב' טעמים. (הא') כי לא זכה לגמור שום חיבור שיהיה ראוי לדפוס, (והב') כי עוד יש לו טעם אמת. ואמר **הבעל דרכי תשובה זי"ע** כי מה שכתב בטעם הב' כי יש לו עוד טעם אמת, זהו מפני שבעת שהיה נאבד ממנו כתב יד קדשו אמר שלא יאמר עוד תורה, ולא אמר אז בלי נדר, על כן אין ברצונו שידפיסו אותו, עד כאן לשונו הקדוש.

וסיים רבינו במר נפש, שבאם ח"ו לא ימצאון כתב יד קדשו **חיים ושלום על התורה**, אז לא יאמר תורה על השלחן אשר לפני ה' מדי שבת בשבתו [מלבד שבת וישב מקץ וכל ימי חנוכה שיאמר, כי אלו התורות שייכים לחיבורו כתב יד קודש "שער יששכר", אבל זולת זה לא], כי אולי היה יהיה תורתיו נחת רוח להשם יתברך בודאי לא היה מניחם לבא להסטרא אחרא לידי שטן המשחית, עד כאן לשונו הקדוש.

שנאבדו להרב ממונקאטש, וששון ויקר ישיגנו בתקוה טובה שבודאי יאמר הקדוש ברוך הוא די לצרותינו, וזה היום אשר קוינו לעזרתינו סלה.

✪ מציאת האבידה

קל. והיה ערב יום רביעי, ה' אמר ויהי צוה ויעמוד, ובא ידיעה נכונה שנית שנמצאו החפצים (על פי סימנים שנתנו היה יכולת להכירם), ובעגלה ובזמן קריב כשיגיע המסילה יביאום לכאן. ותחי רוח רבינו וישב לסעוד סעודת היום, והיה יושב ומצפה מתי יביאו החפצים הקדושים לביתו.

וכאשר באו לנכון עם האמתחת ונראו לנגד עיניו הקדושים כתב יד קודש הנ"ל²⁰, נתן שבח להשם יתברך על הטוב שגמל עמו, ופיהו פתח בחכמה ואמר בפירוש הכתוב (בראשית לב, יא) **קטנתי מכל החסדים ומכל האמת וכו'**, ולכאורה אם הקדוש ברוך הוא עושה חסדים עם האדם אז צריך לבא על ידי זה לגדלות המוחין בהרחבת הדעת ולא להיפך בבחינת קטנת". אלא הענין, דהנה אמ"ת נקרא כשנעשה דבר על פי התורה, היינו על פי שורת הדין ולא על ידי מדת חסד, ועל כן אין מתפללין בראש השנה תפלת מוסף בג' שעות הראשונות ביום שאז הקדוש ברוך הוא עוסק בתורה והתנהגותו אז על פי הדין (כדאיתא בהלכות ראש השנה). והנה כשהשם יתברך עושה עם האדם חסדים גדולים נסים ונפלאות כעין הנעשה עמנו בזה והרי זה חסדים ממש, עם כל זה עיקר הדבר היה על ידי מדת הדין, כי היינו בצער גדול בתחלה. וזהו **קטנתי**, (מקודם באתי לבחינת מוחין דקטנות, על ידי **מכל החסדים ומכל האמת**, (אם כי זכינו לחסדים מאתו יתברך שמו אבל יען שהגיעו אלינו החסדים רק על ידי מדת הדין שהוא בחינת אמת כנ"ל). **אשר**

²⁰ והשתעשע אז עם ספרו כתב יד קודש **חיים ושלום** שבידו, ואמר הגם כי היה ביכולתי וכח זכרוני לכתוב עוד הפעם כמעט מרישא לסיפא, ואולי חנני השם יתברך איהו חידושים גם כן, אבל ראשית היה מן הצורך לזה ערך ב' שנים לכל הפחות, והעיקר כי צער לבי הגדול לא היה מניחני לזה.

ואחר כך אמר לי הלא זה הספר (הכתב יד קודש) כבר מלא מכל גדותיו, והכריכה להנייד הוא ישן נושן, אין בשרו מחזיק את אור", וטוב היה ליתנם לך להעתיקו מחדש, אבל הנני חושש על ביטול תורתך, עד כאן דבריו הקדושים. ואני בעניי אמרתי בלבי, כי בלתי ספק הוצאה כזה הכנסה מתקריא, ואינו ח"ו בכלל ביטול תורה, אבל לאשר רבינו לא שאל אז חוות דעתי בזה, דק אמר מעצמו טעמו ונימוקו, על כן יראתי לפצות פה יותר, ולא אמרתי לו דבר.

עשית את עבדיך, (עד אשר נמתקו הדינים הקודמים אשר גרמו חלישת דעת גדול ונפילת המוחין עד שמתחזקין לגדלות שני כמובן), עד כאן תוכן דבריו הקדושים.

© "גנבתי יום וגנבתי לילה גו' ותדד שנתי מעיני"

קלא. גם סיפר אז ענין פלא שאירע לו בהיותו באבאציא בשבת האחרון פרשת ויצא, ויהי בעת קריאת התורה ורבינו עלה ששי כנהוג, אבל היה מקצר קצת בפרשתו, כי היו שמה אנשים מכובדים ויראי אלקים מפיאומע יצ"ו ורצה לכבדם בעליות לספר תורה, והיה הכרח לעשות איזה הוספות גם כן. וסיים רבינו לעצמו עוד קודם שביעי בפסוק "גנבתי יום וגנבתי לילה וכו' ותדד שנתי מעיני".

ואמר, כי נודע שהבעל דברי חיים ובנו הדברי יחזקאל זי"ע היה נוהגים שסיימו להעולים בתורה בכל מקום שהם אפילו בפסוקי פורעניות העכו"ם, ולא היו מדקדקים רק שלא לסיים בפסוקי פורעניות של ישראל. ונודע, שפעם אחת סיים הדברי חיים לסותר גדול אחד הפסוק "ויהיו ימים במשמר", ואירע להנ"ל ענין בערכאותיהם עוד באותו שנה ויצא עליו משפט להיות סגור במשמר שנה שלימה. וכן ראה רבינו בעצמו אצל רבו בעל דברי יחזקאל שלא היה מדקדק בזה כלל, וכנ"ל.

ולעומת זה אצל זקינו הבעל בני יששכר ובניו אחריו זי"ע היה מדקדקים מאוד לסיים רק בדבר טוב, ועל כן היה רבינו נזהר בכזה לעולם, רק כעת סיים בפרשתו כנ"ל מגודל ההכרח. וגם אמר כי היה לו בזה עוד איזה ענין פנימי. [וסיים:] אבל לדאבון נפשי נתקיים בי ממש הענין כפשוטו "גנבתי יום, גנבתי לילה", שנאבדו ונגנבו ממני הכתב יד קודש ואינו יודע אם ביום אם בלילה, ונגרם לי מזה צער ואנחה ולא אכלתי ולא יכולתי לישן לא ביום ולא בלילה, ונתקיים ממש "ותדד שנתי מעיני" עד שעזרנו השם יתברך לטובה, עד כאן תוכן דבריו הקדושים.

[עד כאן משנת תרצ"ז]

© יודתו ומבון והואה הבכ

קלב. פעם אחת בסדר אלה הזמנים בערב שבת, היה לרבינו ג' ילדים להכניסם בבריתו של אברהם אבינו. ושנים מהם הובאו למול בחדרו פנימה, והשלישי היה באיזה מקום בעיר. ורבינו הזדרז באלו השנים, כי היה

צריך לנסוע עבור ילד השלישי, וכולם עוד לפני תפלת שחרית, והיום קצר (בימי כסלו כמובן) והמלאכה מרובה (טרדת ערב שבת קודש).

וכשמלין ב' ילדים מקדימין על פי הלכה למול את הנוולד קודם, ואירע בזה כי אביו של הילד שנוולד קודם לא היה עוד שם על פי סיבה, ועל כן ברצון קרובי הילד שימולו מקודם את הילד השני בחשבם שבתוך כך בודאי יבא אבי הילד הזה (הראשון) שיוכל לעמוד בהכנסת בנו לבריתו של אברהם אבינו ולברך הברכה כמו שמוטל עליו. ורבינו לא השיב להם דבר, רק הכין כל צרכי מילה כדרכו בקודש, וצוה רק לתת משפט הקדימה להנוולד מקודם ולא לשנות.

ואז שוב התחילו להפצירו ולבקשו שימול מקודם את ילד השני, כי שלחו אחרי אביו של ילד הראשון ובודאי יבא בעגלה ובזמן קריב. עם כל זה רבינו לא הניח מדעתו כלום, וביקש שלא לבלבל אותו בעצות, כי הוא יודע בעצמו מה שעליו לעשות.

והיה הדבר לפלא בעיני כל העומדים לנוכח, ובפרט כי חששו לצער אבי הילד שלא יהיה בהכנסת בנו לבריתו של אברהם אבינו. אבל והוא באחד ומי ישיבנו, וימל רבינו את הנוולד מקודם, והוא בדרך גם כן ברכת "להכניסו בבריתו וכו'" (במקום האב). ואחרי כן מל את ילד השני, ובכל זאת עוד לא בא אבי הילד הראשון. רק לאחר זמן רב בא וסיפר לרבינו, שעל פי סיבה לא היה באפשרותו לבא עד עכשיו, ושמח מאוד שהכניסו בתוך כך את בנו לבריתו של אברהם אבינו. ואז הכירו והבינו פשוטי העם גם כן, והמה ראו כן תמהו כי רבינו יודע ומבין בכל מכל כל, ואין ספיקות לפניו במה שאחרים אינם יודעים "מהעתיד לבא", ואין לו לדיין אלא מה שעניין¹⁰ רואות.

¹⁰ בשנת תרצ"ד בימי החורף היה בפה מונקאטש זקן אחד מתושבי ארץ הקודש שסבב בחוץ לארץ ודרש דרשות במקום בואו, וברצונו היה לדרוש גם בפה מונקאטש, אבל לזה היה נצרך הסכמת הרב, והוא לא נתן הסכמתו לזה מאיזה טעם (כמדומני יען שהיה נוטה קצת לשיטת האגודה).

והנ"ל התגורר בחצר רבינו איזה ימים, אולי ימצא עוד שעת הכושר למלאות בקשתו. ובאיזה יום אחר תפלת שחרית, ורבינו ערך שיח בענין אחד, ובתוך כך נעשה מדובר עם הנ"ל מעיה"ק ירושלים ת"ו, ומהרבה מקומות ובתים בפרטיותיהן במבואות וחצרות שמה וכיוצא. והנ"ל נשתומם מאוד איך רבינו יודע כל זאת בדיוק כל כך, להכיר כל מקום מגדול עד קטן כאלו היה דר שמה ימים רבים בקביעות. ויען לו רבינו והראה לפניו הירושלמי חגיגה (שהיה לומד או תמידין כסדרן בתפילין דרשי ורבינו תם מתלמוד

נתינת שם לנקיבה אחר זכר

קלג. פעם אחת בימים האלה בא הגאבד"ק סוואליווע שליט"א אל רבינו ושאלו בענין קבועת ימי חתונה עד איזה יום בחודש יוכל להיות. והשיבו רבינו, הגם דמבואר בהלכות קידושין (סימן סד סעיף ג) ברמ"א שנהגו שלא לעשות נשואין רק במילוי הלבנה, אבל מקובל מאבותינו ורבנותינו הקדושים שעד יום כ"ג בחודש יוכלו לעשות, רק שזה הוא אצלו ספק אם עד ועד בכלל, היינו גם יום כ"ג או לא [עיי' נא בשער יששכר (מאמר הירחים אות ב) בירר ענין בזה].

ואחר כך מענין לענין, נעשה מדובר אודות מה שנהגו הרבה בני אדם ליתן שמות לנקיבות אחר זכרים, כגון אחר שם "אלטר" נותנים שם "אלטא", ואחר "חיים" נותנים "חיה", וכיוצא. וכן להיפך, שנותנים שם לזכרים אחרי נקיבות. וסיפר על זה רבינו מימי ילדותו, שפעם אחת בא הגביר המפורסם **מוה"ר קלמן כהנא ז"ל מסיגעט יצ"ו** - [הוא היה זקינו של הגביר המפורסם לשם ולתהלה **מוה"ר שמואל זנוויל כהנא נ"י** נשיא לשכת המרכזי הארטהדאקסית דמדינתנו יר"ה] - לפה **מונקאטש**, על חתונת אחד

ירושלמי, ולמד אז במסכת חגיגה) פרק א הלכה א, לענין חיוב ראיית פנים בג' רגלים לכל אדם, ושוטה פטור, א"ר לעזר אתה הראית לדעת, היינו רק למי שהוא בר דעת שייך מצות ראייה - כפירוש הקרבן העדה ופני משה שם [אמר המסדר: עיי' בזה בספר הגהות הידושלמי לרבינו בחגיגה שם באריכות].

ולכאורה מה זה שייך לדע"ת דוקא, הלא כיון שיכול לראות שפיר שייך אצלו מצות ראייה. אלא בעל כרחך כי אין הכונה לראיה גשמיות מה שרואין בעיני בשר, וכדאיתא בבבלי בחגיגה בזה בדיש פרקין (לענין סומא בעין א'), כשם שבא לראות כך בא לראות, ופירושו בתוספות ומפרשים ליראות האדם מאת הקדוש ברוך הוא. ואמרו שם בחגיגה (ה, א) כך תזכו לקבל פנים הרואים ואינן נראין (הקדוש ברוך הוא כביכול), ולכאורה אם כן איך אומרין כשם שבא לראות היינו כמו שיראה האדם את הקדוש בהרוך הוא (כך בא ליראות), וזה אי אפשר דכתיב (שמות לג, כ) כי לא יראני האדם וחי, אלא ודאי דזה אינו ראייה גשמיות דק השגות רוח הקודש בבית המקדש בג' רגלים כשבאו ליראות, וכמו דאמרו בתיקוני זוהר הקדוש בדיש הקדמה באתכסייא "ובארח שכל", והיינו השגה שכלית ולא חושיית (כמו שפירש בבאר לחי דאי שם). וממילא שוטה שאינו בר דעת, מכל שכן שאין לו השגה שכלית, על כן לא שייך גביה ראיית פנים כמובן. על כל פנים היוצא לנו מזה, דיש ראייה גשמיות ויש ראייה השגיות ושכליות מה שיש להשיג ולראות בעיר ה' שמה באר"ח שכ"ל, ודי למבין, עד כאן תוכן דבריו הקדושים. [קורא נעים עיי' נא היטב בדברי תורה מהדורא ו אות כה מה שכתב רבינו שם בענין הי"ג ימים שהיה בארץ ישראל ותבין ביותר].

והנ"ל בשמעו דברי רבינו, פתח ואמר כי מצא בזה די השב לכל דרכי רבינו, שאין לבא אחרי המלך, כי עקבותיו לא נודעו.

מקורביו, ובא לבקר את אאזמו"ר הגה"ק בעל שם שלמה זי"ע, כי היה מכירו מאז מעת שבאו לחסות תחת צל רבם ורשכבה"ג מרן בעל דברי חיים מצאנז זי"ע. ואאזמו"ר זימנו על סעודת צהרים [כדרכו בקודש לסעוד בכל יום עם אנ"ש ומקורביו], ובעת הסעודה האריך הרב בנועם שיח שרפי קודש מהצדיקים שהיה לפניו, וגם הגביר הנ"ל סיפר מימי נעורו סיבת התקרבותו לצדיקי הדור תלמידי הבעל שם טוב זי"ע, כי באמת היה מגזע גאוני אשכנזים נכד להגאון בעל קונטרס הספקות זי"ע ועוד כמה גדולים.

וסיפר, שבשנים הראשונים אחר חתונתו היה חשוך בנים ר"ל, ודרש הרבה ברופאים, אבל תקותו נכזבה שלא העלו לו תרופה ולא יכלו להושיע לו. ויעצו אותו החסידים שבעירו, שילך לדרוש את ה' אצל צדיקי הדור. וכן עשה, ושכר עגלה ולקח עמו איזה חסידים על הוצאותיו, ובאו תחלה אצל הצדיק המפורסם בדורם ה"ה הגה"ק תפארת ישראל מרוזין זי"ע. וכאשר באו לקבל פני קדשו ולקבל ברכתו, היו שם עם רב והמוון גדול כנהוג שמה, והיו צריכים לעמוד בשורה זה אחר זה. וכאשר עלה עליו הגורל ונתן הפיתקא שלו, רצה לשפוך שיחו ולספר בקשתו באריכות, אבל הרב הקדוש פטרו תיכף ומיד לשלום, והריק עליו ברכתו הטהורה בלשון אשכנזי בזה הלשון "דער אויבערשטער זאלל העלפען", ואחר כך פנה את עצמו מיד לאדם העומד אחריו, וממילא לא היה יכול לדבר יותר כמובן. וידוע דרכו בקודש של הקדוש מרוזין זי"ע, שכל דבריו היו שקולין בפלס ומאזנים ונאמרים רק ברמיזה.

ואחר כך נסע משם בשברון לבו על שלא היה יכול להתנצל עצמו כראוי לפני הקדוש הנ"ל, ונתיישב בדעתו שיסעו גם אל הגה"ק המפורסם אור המאי"ר מפרעמישלאן זי"ע אשר שמעו הטוב היה הולך על פני תבל לבעל רוח הקודש. וביום שהגיעו לשם כבר היה איזה שעות אחר צהרים, וכאשר הגיעו לחצרות קדשו, ושליח המלך (המשמש בקודש של) מאן מלכי רבנן הגיע בפקודת קדשו (שהרגיש ביאתם ברוח הקודש) שימהרו לבא מפני שהרב רוצה לילך להנפש קצת. וכאשר דרכו על מפתן הבית, כבר נשמע קול להבות אש מפה קדשו בזה הלשון: אנשי אונגארן בואו מהר כי רצוני להניח את עצמי להנפש. והגבאי היה כותב במהירות את הפתקאות, ונכנסו לחדרו פנימה.

וכאשר פתחו את הדלת, תיכף ומיד פנה הצדיק אליו [אל רבי קלמן כהנא הנ"ל] ואמר לו ברוח קדשו: הלא מעל כבודו הוא כהן, לכן תן את קוויט"ל שלך ראשונה. וכאשר נתן לו את הפיתקא התחיל לקרות את שמו ושם אמו

ובקשתו להפקד בזרע של קיימא, וכאשר קרא שם זוגתו שהיה שמה 'חיה' והיה נכתב חי' עם קו מלמעלה (שאינן כותבין יחד שם י"ה כנהוג), ויען ואמר בלשון תימה: זוגתך 'חיים'? שני זכרים? ושוב אמר אפשר היא נקראת 'חיה'? אבל חזר ואמר שנראה ברור שהוא 'חיים'! והאיך אפשר לשני זכרים שיהיה להם בנים? ואחר כך חזר ואמר לעצמו, שבאמת היא חיה אלא שנקראת אחר זכר שהיה שמו 'חיים' (כנהוג אצל איזה אנשים), ומפני זה אינה יכולה להוליד בנים, לכן אשנה את שמה ואתן לה שם נקיבה ויהיה לה בנים זרע של קיימא.

ותיכף ומיד אמר להגבאי: קח חתיכת נייר, וכתוב את השמות אשר יתן להבנים אשר תילד לו אשתו במשך השנים הבאות, ופרט שמותם אחת לאחת. וכאשר הגיע לשם שמואל זנוויל, נתחלחל הגביר הנזכר לעיל מאוד כי זה היה שמו של אביו אשר היה עדיין בחיים. והרב הרגיש את זה ברוח הקודש, ואמר להגבאי שלא יכתוב עוד, כי הוא מבוהל כבר אודות אביו. ואחר זה הוריק את ברכתו על שארי הבאים עמו ופטרם לשלום.

וכאשר בא הגביר הנזכר לביתו וסיפר לזוגתו מכל זה, ענתה ואמרה לבעלה שכן האמת שקיבלה שמה 'חיה' אחרי אחד מאבותיה ששמו היה 'חיים'. וברכת צדיק עשה פרי, ונולד להם כמה בנים, ונזדמן שהיה קורא לכולם אחרי אבותיו כשמות שהיה כתוב על הנייר מפי הקדוש הנזכר לעיל ברוח קדשו. וכאשר נולד הבן אשר אמר עליו שיקרא שמו שמואל זנוויל כשם אביו, ובשעת לידתו היה עוד אביו קיים, אולם נפטר קודם שהכניסו הילד לברית, ויקרא שמו בישראל שמואל זנוויל כשם אביו כנזכר.

ומאז והלאה שכאשר פתר לו הצדיק הנזכר כן היה, שפקדהו ה' בפקודת ישועה ורחמים והיה לו בנים זרע ברך של קיימא, על ידי זה נתקרב הגביר הנזכר לעיל לצדיקי הדור, ובפרט אצל הגה"ק בעל דברי חיים היה נמנה בין החסידים המקורבים, עד כאן תוכן דבריו הקדושים⁹⁰.

⁹⁰ בשנת חצרות בחורף כאשר היה פה הגה"ק מה"ר ד' חנה האלברשטאם מקאלשיטץ שליט"א [ה' יוציאו מאפילה לאורה ומשיעבוד לגאולה], סיפר שבעת לידתו היה זקינו הגה"ק מה"ר יחזקאל שרגא משינעווא זי"ע במימי הרחצה והודיעו אותו על ידי דילוג רב ובקשו אותו שיודיע השם שיקרא לבן הנולד להם. והגה"ק משינעווא השיב גם כן על ידי דילוג רב וצוה שיתנו לו שם "חנה" בה"א על שם הרבנית הצדיקית שלו ע"ה, וכן נעשה בזה רצון קדש - וכדי שלא יהיה סתרו אהדדי שני מעשיות אלו, יש להעיד דבאמת איתא בסנהדרין (ה, א) שגם אחיו של רבי חייא היה שמו חנה - [ועיין בהערות הגאון הר"ר מטארניפאל ז"ל בירושלמי ברכות על פי מהר"ש סיליריאן]. ואפשר שיש

ממלא מהומו של הבעל שם טוב

קלד. ביום ד' וישב (ח"י כסליו), היה רבינו באוהעל יצ"ו על ברית מילה אצל אחד מאנ"ש, ובאמצע הסעודה סיפר מהני תרי קדושי עליונים מהמגיד הקדוש מה"ר דוב בער ממעזריטש ומהמגיד הקדוש מפולנאי בעל תולדות יעקב יוסף זי"ע [כי בלילה שלאחריו (י"ט כסלו) הוא הילולא של מהר"ר דוב בער הנ"ל זי"ע]. ואמר כי פעם אחת בא בעל התולדות אל הר"ר דוב בער למעזריטש - (זה היה סמוך אחרי הסתלקות רבם הבעל שם טוב זי"ע) - באחת מימות החול - (ועל שבת קודש לא נסע כי היה מנהיג ישראל בפני עצמו במקומו) - לכבוד הר"ר דוב בער כיון שנעשה ממלא מקום רבם ורבן של כל בית ישראל הבעל שם טוב זי"ע.

ובעת היה שם, אמר להר"ר דוב בער: כמדומני כי לא נעלם ממני דבר מכל מה שמעלת כבודו יודע מרבינו הבעל שם טוב, עם כל זה אולי מרגיש מעלת כבודו שיש לו ידיעה באשר אינני יודע עוד, אז אבקשו מאוד ספרו נא לי. וישאלהו הרב: היודע מעלת כבודו מה היה ענין המטפחת הגדולה שהיה תולה בבית המקוה באויר הבית. ויען ויאמר, אינני יודע.

ויספר לו הרב: כידוע היה נוהג רבינו בכל ערב שבת קודש אחר צהרים אחר המקוה, להפשיט מעליו הבחינת חוץ לארץ ולהתלבש עצמו בבחינת ארץ ישראל, ואז היה מתכוונן בעמקות דעת דקדושת ארץ ישראל, והולך בזה ממדרגה למדרגה עד שהגיע להתפשטות הגשמיות, וכלום היה חסר לו מזה רק מה שהיה גופו הקדוש על קרקע חוץ לארץ, על כן הכינו מטפחת גדולה הנ"ל וקשרוהו לגג וקורות הבית ומשם היה תולה למטה באויר, ועל זה היה רבינו מקשר ותולה את גופו הקדוש כדי שיהיה עומד בגבוה מקרקע חוץ לארץ ערך אמה באויר, להיות מופשט מבחינת חוץ לארץ ולהתקשר בכח ובפועל לבחינת ארץ ישראל, עד כאן לשונו הטהור. ונהנה מאוד בעל התולדות בשמעו דבר חדש שלא ידע עוד.

לחלק בין הנותן שם לזכר אחרי נקיבה, בין הנותן שם לנקיבה אחר זכר, וכמו שכתוב בספר ברית אבות סימן ח' (אמ"ל) דדוקא לנקיבה אחר זכר יש קפידא דהוי ח"ו ירידה לנשמת הזכר הנפטר, אבל לזכר אחר נקיבה אדרבא יש עליה לנשמתה, עיין שם (ועיין שם גם בהג"ה). ועיין בשו"ת פנים מאירות (חלק ב סימן פס) עיין שם, והבוחר יבחר, על כל פנים מובן מהמעשה הנזכר בפנים ממה"ר מאיר מפרעמישלאן זי"ע כי למיחש מיהא בעי וד"ל.

ואחר כך נסתובב שנשאר שמה על שבת גם כן, אולם היה מצטער קצת מדבר אחד, כי דרכו בקודש היה בהיותו בביתו שלא התחיל לומר תורה עד שנראה אליו רבו **הבעל שם טוב** בהקיץ ממש, והיה חושש כי לאשר אינו בביתו על כן יחסר לו עכשיו זאת המדרגה, עם כל זה נחה דעתו קצת כי שמע שהיה מספרים נפלאות מסעודת זעיר אנפין של **הרב ממעזריטש**, על כן לא חש על כבוד עצמו ומדרגותיו כלל.

ובהגיע זמן רעווא דרעווין בסעודת זעיר אנפין, כשהתחיל **הרב ממעזריטש** לומר תורה כדרכו, וירא **בעל התולדות** והנה שני אנשים נצבים עליו ממעל לו. את האחד הכיר, הלא הוא רבו הקדוש **הבעל שם טוב**, אמנם את השני שהיה צעיר בעל צורה נאה ומהודר לא הכירו מי הוא זה. ואחר גמר התורה פתח ואמר **בעל התולדות אל הרב ממעזריטש**: הנה שני אורחים חשובים היו אצלנו פה, את האחד הכרתי תיכף ומיד, הלא הוא רבינו הקדוש שדרכו לבא בכל שבת קודש גם אצלי, אבל מי היה זה השני הצעיר יפה פרי תואר ויפה מראה. ויען לו הרב: הלא זה היה **האר"י הקדוש**, כי בא יבא בתדירה עם רבינו **הבעל שם טוב** יחדיו בכל פעם קודם אמירת התורה.

וכשמוע **בעל התולדות** את דברי **הרב מה"ר דוב בער**, ענה ואמר לו: אם כן בודאי שמעלת כבודו ראוי להיות ממלא מקום רבינו יותר ממני, וכדאי ונכון היה לי לבא לכאן¹⁰, עד כאן לשונו הקדוש.

¹⁰ פעם אחת באחד מלילי חנוכה, אחר גמר הדלקת נרות חנוכה, סיפר רבינו מענין גודל קדושת וגדולת **מה"ר דוב בער הנ"ל זי"ע**, ואיך שזכה לבא להסתופף בצל קדשו של **הבעל שם טוב זי"ע** (ומקודם היה מתנגד לדרכי החסידות כנודע). כי היה לו לה"ר **דוב בער** מיחוש גדול ברגליו הטהורים וסבל יסורים לאין שיעור, ופעמים הרבה היה אצל רופאים מומחים ולא העלו תרופה. ופעם אחת התנצל לפני **הגאון בעל פני יהושע זצ"ל** על יסוריו הנוראים, והגאון הנ"ל אמר לו: הלא נודע לכם בטח מהרב המפורסם **הבעל שם טוב** שהוא בעל מופת נפלא, יסע נא כבוד הדרת גאונו אליו, ובטח ישיג אצלו רפואה על רגליו, כי גדול כחו גם בעניי רפואות, והלא רואה כבוד הדרת גאונו כי רפואות הרופאים ללא הועיל.

מצוה לשמוע דברי חכמים קיים בנפשו **הרב ממעזריטש**, וילך ויסע ויבא עד **הרב הבעל שם טוב** אשר קבלו בסבר פנים יפות ושמח לקראתו מאוד, כי בא באהלו שר התורה גדול ביהודים. ואז נדברו יראי ה' איש אל רעהו, והמגיד הגדול הכיר תיכף ומיד את גודל קדושת **הבעל שם טוב** ומדרגותיו הגבוהים, והתקשר אצלו באהבים לעולמי עד, שמאז והלאה בא להסתופף בצל קדושתו פעמים הרבה, ולבסוף נשאר שמה בקביעות ועל דבר יסוריו ומכאוביו על דגליו נתן לו הרב איזה רפואה שעל ידי זה יוטב המצב, אבל

קבלת יסורין על תנאי

קלה. עוד סיפר רבינו אז מזקינו הגה"ק הר"ר משה ליב מסאסוב זי"ע [לאשר ביום הנ"ל היה יומא דהלולא של בנו הקדוש הר"ר שמעלקא מסאסוב - ח"י כסלון], שהיה דרכו בקודש לנסוע כמה פרסאות להכניס ילדים בביתו של אברהם אבינו כידוע, והיה מוהל נפלא נודע בשערים.

ופעם אחת קיבל על עצמו יסורים בעד כלל ישראל (כנודע גם בזה דרכו בקודש במסירות נפש), ואז נעשה גופו הקדוש מלא אבעבועות מכף רגל ועד ראש וסבל יסורים נוראים לאין שיעור, אבל עבור שהיה רצונו שלא יפריעו אותו היסורים ממצוה גדולה וחשובה להכניס ילדים בביתו של אברהם אבינו, על כן התנה שג' אצבעותיו על יד ימינו (היינו האגודל ושנים הסמוכים) ישארו נקי בלתי שום מחלה ונגע, כדי שיוכל להיות מוהל ולעשות החיתוך והפריעה כמובן. וכן היה, שגם במשך העת שסבל יסוריו¹⁰

לא יתרא לגמרי, כי בשמים חפצים ביסוריו לצורך תיקון הדור והכלל (כן אמר לו הבעל שם טוב).

ונודע מהתנצלות הרב ממעזריטש עבור יסוריו הנוראים ברגליו הקדושות, שעל ידי זה הוכרח כמה פעמים למנוע את עצמו מליכך למקוה, ואלו היה יכול ליכך במקוה תמידין כסדרן היה ביכולתו לפעול להביא את משיח צדקינו בבירור. וכן נודע מהבעל שם טוב כי היה מתנצל עבור שהיה לו זיווג ב', ואלו היה נשאר לו זיווגו הראשון היה יכול לקרב ביאת המשיח בימיו.

וסיים רבינו: ואני מה אענה אבתרייהו, הלא לי חסדים שניהם, כי כבר יש לי זיווג הב' וגם הנני נלקה בכאב רגליי עד מאוד ואינני יכול להיות במקוה בכל יום, עד כאן דבריו. והגאבד"ק טשאפק שליט"א (שהיה אז גם כן באותו מדובר) ענה ואמר: אבל הלא יש עוד הרבה פעולת ואופנים שונים שיוכל רבינו לעשות לצורך זה. ויען אותו רבינו: כן כן, בודאי ישנם פעולות הרבה להשלימם בתמורתם בעזרת השם יתברך, אבל על כל פנים בימי חנוכה אזהרה בכל מה דאפשר גם לטבול בכל יום, עד כאן לשונו הקדוש.

¹⁰ שמעתי מרבינו בעת שסיפר פעם אחת מעניני היסורים שקיבל על עצמו הקדוש הר' משה ליב מסאסוב זי"ע מידי שנה בשנה, שהתנהג בזה ממש כמבואר אצל התנא רבי אלעזר רבבי שמעון בבבא מציעא (פד, ב) באורתא אמר להו אחיי ורעיי בואו, בצפרא אמר להו זילו מפני ביטול תורה וכו', עיין שם בגמרא. וכן בעת שדצה הקדוש הר' משה ליב ליכך להתפלל אמר בזה הלשון "יסורים זיסע היצט לאזט מיך אפ איך זאל קענען דאווענען". ואחר התפלה כאשר שב לחדרו פנימה והניח את עצמו על המטה אמר "היצט יסורים זיסע קומט אהער" וכו', עד כאן לשונו הקדוש.

ובנו הרה"ק ר' שמעלקא בהיותו ילד צעיר כבן שש או שבע, עם כל זה ידע והבין להשתתף בצער אביו הקדוש. ופעם אחת שמע מאביו, איך הוא קורא ומזמין את היסורים שיבואו עליו, ושכן היה שהתחילו יסוריו הנוראים, ומזה נרעש ונפחד הילד

והיה כל גופו הקדוש מלא נגעים, עם כל זה ג' אצבעותיו הנ"ל היו נקיים לגמרי, הכל לפי תנאו, עד כאן לשונו הקדוש.

[אמר המסדר: שני סיפורים אלו (הנזכר בזה ובאות שלפני זה) שמעתי מרבינו כמה וכמה פעמים, אבל סדרתים פה סמוכים לעד לעולם יען שסיפרם רבינו בעיר **אוהעל** יצ"ו כנ"ל שלא זכיתי להיות אז שמה, ואביא בשם אמרו ששמעתי מהרה"ג **מוהר"ר אשר אנשיל יונגרייז אבד"ק קאזיניץ שליט"א**¹⁰⁰ שהיה שמה אז ביום ההוא].

✽ הרגשת היסורים הנוראים

קלו. בשבת פרשת וישב, כאשר באנו עם רבינו לחדרו פנימה אחר התפלה, ובאה הרבנית וסיפרה שהיתה אצל הרופא לשאול אודות מצב רבינו בעניני בריאתו ורפואת גופו, ואמרה שהרופא מתנגד על שהוא עומד בתפלה לפני התיבה ומתעצם ברב כח לתפלתו וזהו אנשטרענגונ"ג לגביה. ויען רבינו ויאמר, שזה היה תמיד נוקב כמחט בעיני הרופאים מה שהנני מתפלל לפני התיבה, ועוד לפני שנים אמרו עלי כי אם הוא בעל יסורים אם כן למה מרים קולו בתפלתו ששומעין אותו עד מקום השוק.

ועוד סיפרה הרבנית הצדיקת בשם הרופא, שצוה לרבינו שיתחזק את עצמו נגד יסוריו ולא יצעק כלל ממכאוביו, כי כשלא ישגיח כל כך על יסוריו אז לא יחלשו העורקים כל כך ועל ידי זה יוטב המצב, כי חלישת הדעת והעורקים גורמים הרבה מניעת הטבת מצבו. ויען רבינו ויאמר: הנה הרופא נאה דורש הוא ואינו נאה מקיים, וכל זאת יודע אני גם כן, אבל הייתי רוצה לראות שיקיים כל זה הרופא בעצמו שירגיש הוא יסורים נוראים כאלה ולא ישגיח עליהם כלל.

מאוד, ואמר: אבי אבי, עכשיו הנני רואה שזהו הכל מעשי ידך, ולמה לך כל אלה להצטער צער חנם, ומוטב שלא לקרותם ולא לסבול מהן. ויגער בו אביו, ופקדוהו שלא ירהב בנפשו לגלות הדבר לשום בן אדם בעולם, עד כאן לשונו הקדוש [ומובא בדברי תורה מהדורא ג אות מ].

¹⁰⁰ אחרי ששמעתי ותרגז בטיני כי להרה"ג הנ"ל מתה עליו אשת נעוריו הצדיקת מרת סערל ע"ה בת הרב **הגאבד"ק סענטפעטער מו"ה משה חיים שליט"א** ביום הושענא רבה דהאי שת"א תנצב"ה, אפנה פה מקום לזכר עולם בברכת נחמה, שהשם יתברך ינחמו במהרה על שברו הגדול, ויזכה לגדל את כל יו"ח שליט"א מתוך נחת, ולראות בנחמת ציון וירושלים במהרה בימינו בכלל כל ישראל.

והמשיך דבריו וסיפר מעשה בשם הגה"ק בעל התניא זי"ע עם נכדו הקדוש בעל צמח צדק, כשנולד לזוגתו הצדיקת (אשת בעל הצמח) ילד קטן (או ילדה קטנה), וזקינו הרב בעל התניא היה דר בעליית הבית ודירת נכדו היתה קבוע בדירה התחתונה. ופעם אחת הלכו בני ביתו העירה, והילד נשאר בבית עם אביו הרב בעל הצמח צדק והוא היה עוסק בדרך לימודו בשיעוריו כסדרו. ובתוך כך התחיל הילד לבכות, והיה הולך וחזק בבכייתו בכל פעם יותר ויותר, אבל אביו לא הרגיש בדבר מאומה מגודל התעמקותו ודבקותו בתורה ועבודת השם יתברך.

ובכן הלוך ילך ובכה הילד כל כך, עד שנשמעו קולות בכייתו על העליה לאזני הגה"ק בעל התניא, והוא נרעש ונפחד מקול הנער שאולי יש ח"ו איזה סכנה בדבר כי אין איש בבית שמה, ובא בזריזות לבית נכדו, וירא כי אבי הילך (נכדו) יושב ועוסק בשיעוריו ואינו מרגיש בכל הנעשה פה, וגם בזאת אינו מרגיש כי הוא בא עכשיו לחדרו. והתקרב ובא הקדוש בעל התניא לראות מה נעשה עם הילד, והנה נער בוכה כמקדם אבל אין בו שום צד סכנה, ועיקר בכייתו מחמת כי נפל הינקית מפיו, ורק מחמת שלא השגיחו עליו כלל על כן התחזק לבכות כל כך, ונתן הינקית לפיו ותיכף ומיד שתק כמקדם.

ובתוך כך הרגיש בעל הצמח צדק כי אחד בבית, ויפן וירא והנה זקינו עומד בביתו אצל הילד, וישאלהו משתומם אימתי בא זקיני לכאן ומה חדשות. ויען לו זקינו ויאמר: האם לא ידעת ולא שמעת מכל הנעשה פה בהילד, שהיה בוכה כל כך עד שגם אני שמעתי נאקותיו למעלה בחדר שלי, ואתה איך לא ידעת מכל זה, ומה דעתך? כי הדבוק בהשם יתברך אין ביכולתו להרגיש במעשי עולם העשייה? לא כן הוא, כי אף על פי כן צריכין לדעת ולהרגיש כל הנעשה תחת השמש בעולם העשייה, ואני הנני מרגיש אפילו יתוש קטן המצפצף ונוהם, עד כאן תוכן דברי הקדוש בעל התניא זי"ע.

וסיים רבינו: ואם כן איך, לא ארגיש ביסורים נוראים כאלו. ואחר כך אמר: ובימי נעוריי בעת עסקי בלימוד, הייתי דבוק בלימוד תורה הקדושה כל כך, שכמעט לא היה יודע מחיזי דעלמא מאומה, כי הייתי מופשט מזה העולם כמעט לגמרי, אבל עכשיו אין זאת ביכולתי והנני מרגיש הכל ומכל שכן ביסוריי הנוראים, עד כאן תוכן דבריו הקדושים.

לידת בן דוד והתגלות מלך המשיח

קלז. מה שאמר בסעודת "זעיר אנפין" בשבת הנ"ל פרשת וישב.

ותסר בגדי אלמנותה מעליה ותכס בצעי"ף ותתעלף ותשב בפתח ענים אשר על דרך תמנתה כי ראתה כי גדל שלה והיא לא נתנה לו לאשה, ויראה יהודה ויחשבנה לזונה כי כסתה פניה, ויט אליה אל הדרך ויאמר הבא נא אבוא אליך כי "לא ידע" כי כלתו היא ותאמר מה תתן לי כי תבוא אלי, ויאמר אנכי אשלח גדי עזים מן הצאן ותאמר אם תתן ערבון עד שלחך, ויאמר מה הערבון אשר אתן לך ותאמר חתמ"ך ופתיל"ך ומט"ך אשר בידך ויתן לה ויבא אליה ותהר לו (בראשית לח, יד-יח).

י"ל בהמשך מקראי קודש אלה שהן כלולים בסודות עליונים גבוה מעל גבוה מעולמות עליונים גם מעולם האצילות, וח"ו להעלות על הדעת שנאמרו בפשיטות, וכאן סתום וחתום לידת בן דוד משיח צדקינו, שהניצוץ הקדוש הלז היה צריך להיות עובר תמיד עלי דרכים שונים כמה וכמה פעמים כנודע, אבל בפנימיותן היו ענינים נוראים לאין שיעור וערך. ואען ואומר גם אני שפל אנשים וכו' [כך אמר אז בענוותנות] בזכות אבותיי הקדושים שרפי מעלה בדרך פרד"ס במקראות קדושים האלו.

דהנה קבלה היה זאת מאדמו"ר ורשכבה"ג משינאווא זי"ע בשם הצדיקים רבותינו הקדושים על שנת תרס"ו, שהשנה ההוא הוא השנת גאולה, בביאת בן דוד. וזאת אמר עוד בערך שבע שנים מקודם, ובעצמי שמעתי זאת כמה פעמים מפה קדשו זי"ע. ובודאי לא טעה אותו צדיק ח"ו כלל, רק שבעוה"ד עבר עלינו הזמן בלתי ישועתינו האמיתי, עם כל זה אסור לנו להתיימש ח"ו, ואז היתה התחלת עת הישועה, ובקרוב בימינו תהיה הגמר לטובה הישועה האמיתית.

והנה התורה הקדושה הוא נצחיות לכל דור ודור דרושים לכל חפציהם, ועל כן כתובים אלו המדברים מהתגלות מלך המשיח לעת הגאולה מתחילות בזה ותס"ר (אותיות תרס"ו), רומז על שנה ההוא תרס"ו שאז היה התחלת הסרת) בגדי אלמנותה מעליה (של הכנסת ישראל הנדמת לאלמנה, כמו שנאמר (איכה א, א) היתה כאלמנה, ולא אלמנה ממש ח"ו (עיין רש"י שם). ומבטיחנו התורה הקדושה שיבא העת שתכלה ימי מרורות הגלות ויתחילו להאיר ימי הישועה, אור חדש על ציון תאיר). ותכס בצעי"ף ותתעלף, (על פי המקובל מרבותינו הקדושים תלמידי בעל שם טוב זי"ע כי צעי"ף ראשי תיבות עמך ישראל צריכין פרנסה, וכמבואר בהקדמת תיקוני זוהר הקדוש

שבעין שנין דעניותא דגלות בתראה מאן יכול למיקים בהון דאינין עני חשוב כמת כאלו נוטלין את נפשיה וכו', עיין שם. והגם דנאמר בכל הדמיון, אבל גם זה קשה לסבול מאוד העניות והצרות הגדולות לאין שיעור ואין אנו יודעין אימתי יהיה סופו, היינו הגאולה, כי בזה נאמר (ישעיה סג, ד) 'יום נקם בלבי שאפילו לאברי לא גליתי (עיין סנהדרין צט, א)'. עם כל זה ברור לנו שעברו כבר רובן של השנים הנ"ל, וכבר בא העת לחננה ולגאלינו, כי קיימא לן רובו ככלו, ואבותינו הלכו למנוחות ואותנו עזבו לאנחות בימי מרירות והסתר פנים הנורא לאין שיעור כבר כלו כל הקיצין, אבל גם תלוי הדבר בתשובה כדברי הרמב"ם (פ"ז ה"ה) שאין ישראל נגאלין אלא על ידי התשובה וכיון שעושין תשובה מיד נגאלין.

והנה כעת אנו עומדים לטובה בשבת שלפני ימי חנוכה. ומקובל מתלמידי הבעל שם טוב זי"ע שבחנוכה הוא גמר החותם לטובה, החותם חיים בגאולה וישועה בעזרתו יתברך שמו. וזהו רמוז כאן) **ותשב בפתח עינים**, ובירושלמי סוטה (פ"א ה"ד) דרש על זה שתלתה עיניה לפתח שכל העינים מצפות לו (היינו הקדוש ברוך הוא כנודע), אמרה לפניו רבון כל העולמים אל אצא ריקם מן הבית הזה, (היינו כי ידעה שמזיווג הזה צריך לילד נשמת משיח, ובעת התגלותו יהיה כיעקב שקראו בית, כדרשת רז"ל בפסחים (פח, א). וזהו מתאים עם דברי המדרש רבה ותשב בפתח עינים בפתחו של אברהם אבינו שכל עינים מצפיים לראותו, והוא חנוכה הבעל"ט שאין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותן בלבד כנודע, וכל עינים מצפים לראותו בזמן גמר החותם לטובה לראות מהרה בתפארת עזין, ולזה בקשה אז אל תשיבנו מן הבי"ת הז"ה שהוא הגאולה שלימה העתידה במהרה בימינו [נאמר המסדר: עיין מזה בחיים ושלום על התורה מבואר גם כן פסוקים אלו, אבל כאן בא רבינו בארוכות יותר, והרבה דברים נאמרו בזה מה שלא נאמר שמה]. **אשר על דרך תמנת"ה**, (רומז על הכתוב (זכריה ט, יד) שאנו מזכירין בתפלת מוסף דראש השנה בסדר שופרות "וה' אלקים בשופר יתקע והלך בסערות תימן" שמכוון על עת הגאולה, וזהו אשר על דרך תמנת"ה שמשם יבא הישועה במהרה בימינו). **כי ראתה** (תמ"ר, ונודע כי תמ"ר רומז על השכינה הקדושה כמבואר בכתבי האריז"ל, וכמו שנאמר (שיר השירים ז, ח) דמתה לתמר, והיינו שהשכינה הקדושה ראתה) **כי גדל**, (שכבר נתגדל ונתארך) **של"ה**, (זמן הגאולה וביאת המשיח שנקרא של"ה, כמו שנאמר (בראשית מט, י) "עד כי יבא של"ה ולו יקחת עמים"). **והוא לא נתנה לו לאש"ה**, (היינו שלא היה עוד יחוד השלם).

ויראה יהודה ויחשב"ה לזונ"ה כי כסתה פניה, ובמסורה ויחשב"ה ג', דן, ואידך (שם טו, ט) **והאמין בה' ויחשב"ה לו צדקה**, ואידך (שמאל א, א, יג)

ויחשב"ה עלי לשכורה. לזונ"ה במסורה ב', דן, ואידך (ישעיה א, כא) **איכה היתה לזונה קריה נאמנה.** (וי"ל בהמשך המסורה, דהנה בעניני תיקון הכלל צריכין לעסוק תמיד במסירת נפש בכל לב, ובאמת עינינו רואות בעוה"ר שבעיני המון עם לצחוק יחשב כל העוסקים והמעוררים בעד זה, וזהו ההסתר פנים הנורא בסוף יומיא **כי כסת"ה פניה**, היינו ההסתר פנים כנ"ל, כי רק מעוטא דמעוטא רואין בצדק ואמת לאמיתה כדברינן. וזהו רמוז) **והאמין בה'** (שהיה אברהם אבינו ובניו המתנהגים בדרכיו, וכמו שנאמר (בראשית יח, יט) למען אשר יצוה את בניו וכו'. אנשים כאלו לבד הן המה אשר) **ויחשב"ה לו צדקה**, (רואין דרכים אלו לטובה בעד תיקון הכלל, מה שאין כן שארי המוני עם המה מהנדזין וחושבין בהיפך ממש. וזהו המשך המסורה ג') **ויחשב"ה עלי לשכורה**, (היינו שגם עלי שהיה בעצם צדיק גדול וקדוש, עם כל זה על ידי שלא היו בניו מתנהגים בדרכיו עשה הדבר גם בו רושם להיות חושב על תפלתה של חנה כשכורה ח"ו, הגם שהיו תפלותיה גבוהים ורמים על שמואל הנביא, וממנה אנו לומדים סדר התפלה כנודע מדרשת רז"ל ברכות. ולעניננו יובן בזה מה שענינו רואות שכמה וכמה גדולי תורה עמדו כל כך לנגדינו והחזיקו בשיטות המפלגות וכתות רעות הידועים, אבל כעת אנחנו רואין מה עלתה להם ולבניהם אחריהם ולכל המתערבים ומתחברים לדרכיהם ושיטתם ר"ל, ובאמת כי כל זה הוא מחמת "כי כסתה פניה" מגודל ההסתר פנים הנורא).

וזהו י"ל במסורה **ויחשבה לזונה, איכה היתה לזונה קריה נאמנה**, (שרומז על עניני פרנסה בעניות הנורא השולט בסוף יומיא (כנ"ל מהקדמת תיקוני זוהר הקדוש), כי המפורשים פירשו בספר יהושע על רחב שנקראת רחב הזונה על שם שהיתה נותנות מזונות לעוברי דרכים ומזה היתה פרנסתה לכן נקראת רחב הזונה, עיין שם. ולפי זה לעניננו י"ל הפירוש) **ויחשבה לזונ"ה**, (היינו אם נחשוב העיקר להמשיך לישראל פרנסה ומזונות בעניותם ודלותם הנורא, וזהו אפשר שעוד ביכולתינו לתקן כראוי, מה שאין כן ישועת כל הכלל ישראל היינו הגאולה שלימה זהו קשה מאוד ואין ביכולתינו לתקן כי אין בידינו מעש, ועל כן נעשה ונפעול העיקר את אשר ביכולתינו לעשות [היינו המשכת פרנסה]. אבל באמת ח"ו לחשוב כן, כי אדרבא מה אנו ומה חיינו פה בגלות המר הלזה. מה שאין כן בעת הגאולה נזכה ממילא לכל הישועות, כי יש בכלל מאתים מנה, ועל זה רומז המסורה) **איכה היתה לזונה קריה נאמנה**, (ומה תהיה עם כלל ישראל ועם ירושלים עיר הקודש ועם תורתנו הקדושה אשר נעשה בכל יום ויום מושפלת יותר ויותר, אוי ואבוי! אלא ודאי שכל תכליתנו ועיקר מגמתנו

צריך להיות להמשיך על תיקון הכלל, שאז יהיה יחוד השלום האמיתי במהרה בימינו.

וזהו המשך הכתובים שאחר זה, ויט אליה הדרך ויאמר הבא נא אבוא אליך. (היינו שכנסת ישראל צווחת כן שיהיה ההתקרבות ויחוד השלם בתיקון הכלל במהרה בימינו). כי ל"א יד"ע כי כלתו הוא, (ולכאורה בפשיטת אינו מובן כלל, כי האיך היה קא סלקא דעתך שיעשה כזאת אפילו כשיש בו ענין גדול מאוד, עם כל זה הלא קיימו האבות כל התורה כולה, ובכאן היה עוד איסור ערוה. אלא ודאי כדברי הרמב"ן והאור החיים שפירשו וביררו כאן לנכון, שבימיהם - היינו בבית דינו של שם - היה נוהג יבום גם בכלתו, ולא דוקא רק באשת אחיו, ועל כן היה בדרך היתר גם בפשטות. עם כל זה קשה עוד, דקאמר כי לא ידע כי כלתו הוא, ואם לא ידע מזה אם כן לא היה מקיים המצוה. וביותר קשה דנראה שעשה כן כיון דלא ידע, משמע אלו היה יודע לא היה עושה, והלא לפי דברי הרמב"ן והאור החיים הקדוש שאז היה נוהג יבום בכלתו אם כן אדרבא אלו היה יודע שהיא כלתו היה בודאי מחייב ליבמה.

אלא ודאי דזהו טמיר חתום וסתום, וכאן יכנס הרמז והסוד במקום הפשט. ויען שכאן היה התחלת בירור ניצוץ הקדוש והנורא הלז, נשמת משיח צדקינו שהיה צריכה לילך דרך צינור כזה בהעלם והסתר מפני המקטריגים כידוע, על כן הסתיר יהודה את הדבר והיה מגלה רק טעמו החיצון שרוצה לקיים מצות יבום, אבל בפנימיותו היה מכוון באמת לדבר גדול ונורא בעולמות עליונים להבחינה רישא דלא אתידע¹⁰⁰ להביא נשמה גבוה כזו. ועל כן אמר) כי לא ידע, (היינו שעיקר כוונתו היה לבחינת "לא ידע" ואת זה לא גילה לשום אדם, אבל היה לו גם טעם פשוט את אשר יבינו כל העולם מדוע עשה ככה, היינו) כי כלתו הוא, (והיה רוצה לקיים מצות יבום שנהג אז בכלתו כנ"ל, וזהו טעם הפשוט, ועיקר טעמו היה בפנימיות¹⁰¹ כנזכר.

¹⁰⁰ עיין בספרו הקדוש שער יששכר חלק ג' מאמר ימי ששון לפורים אות לט שפירש כעין זה מאמר חז"ל (מגילה ז, ב) חייב אינש לבסומי בפוריא "עד דלא ידע" וכו', עיין שם היטב הני אמרין לגבוה.

¹⁰¹ דרכו של רבינו הקדוש כידוע להשתפך נפשו לפני ה' בעת קריאת התורה כמה פעמים בקראו הפסוקים אשר טמדין וסתמיין בהון עניני הגאולה בכמה פרשיות לאין מספר, וכמה פעמים הרגשנו התעוררות גדול בעת קריאת התורה הרבה יותר מבאמירת תורה או דרשה שדרש ברבים, [וכן הבינו וידעו המבינים כשמעו קולו חוצב הבוער כלפידי

וזהו המשך הכתובים ותאמר מה תתן לי כי תבא אלי, (היינו שכנסת ישראל אומרת להקדוש ברוך הוא איזה אות תתן לי שאז תבוא אלי לעשות היחוד האמיתי וליחד הדודים באהבה). ויאמר לה אנכי אשלח לך גדי עזים מן הצאן, (רומז על פסח שמקריבין גדי עזים לקרבן פסח, ואנן קיימא לן כרבי יהושע (ראש השנה יא, א) שבניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל, ורמז לה שנזכה בליל פסח ללילה המשומר ובא לגאולתינו לביאת המשיח במהרה בימינו). ותאמר אם תתן ערבון עד שלחך, (היינו כי להמתין עד הפסח זהו קשה מאוד, כי מי יודע כמה יסורים וצרות יעברו על ראשינו כי עוד החורף גדול ונורא מאוד, וההסתר פנים הולך וחזק מיום ליום, על כן בקשה ערבון על זה, והיינו שנרגיש איזה אור עוד קודם הגאולה שנוכל בזה להתחזק ולבטוח שעוד לא אבדה תקותינו ח"ו כי יבא גאולתינו במהרה בימינו). ויאמר לה מה הערבון אשר אתן, (שתדע שבודאי אגאלך בקרוב). ותאמר חותמך ופתילך, (היינו ימי חנוכה בחינת חותמו של כהן גדול והפתילים של נרות חנוכה). ומט"ך אשר בידך, (רומז על פורים שקורין בוֹיבא עמלק ומט"ה האלקים ביד"י, והרמז שבחנוכה נתגלה אור הגנוז של מלך המשיח, ובפורים הוא מחיית עמלק שהמה כולם הכנה על ביאת המשיח, וזהו ערבון הראויה נועיין בשער יששכר (מאמר ימי אורה אות כה-כו) מבואר גם כן בזה).

ומה כתיב בתריה) ויתן לה, (הערבון). ויבא אליה, שעשה היחוד השלם האמיתי). ותהר לו, (בנשמה קדושה וגבוה שאין למעלה ממנו). והשם יתברך יעזרנו שיתגלה משיח בן דוד על כל העולם כולו, במהרה בימינו אמן.

עד כאן תוכן דבריו הקדושים.

אש בעת קריאת התורה, שעל אלה הפסוקים יאמר רבינו דברי תורתו בעת הסעודה]. ודרכו היה על פי רוב לעלות בעצמו פרשה ששית, זולת כשהיה אורח חשוב. וכן עכשיו שהיה בתוך הבאים גם ה"צ מה"ר אהרן ראטה שליט"א בעל מחבר ספר שלחן הטהור, לא עלה רבינו פרשה ששית (שכלולים בתוכו פסוקים הנזכרים בפנים בזה, והיינו הפרשה שנרשם בחומשים לפרשה רביעי), רק צוה לכבד את הרה"צ הנ"ל. ובעת שקרא לו פרשתו, חיל אחז לכל השומעים, כי התלהב רבינו חוץ לדרך הטבע, וצעק ובכה בקולות אימות ונוראות בקראו באחרונה פסוקים הקדושים האלו ותסר בגדי אלמנותה מעליה וכו' כי ראתה כי גדל שלה והיא לא נתנה לו לאשה וכו' כי לא ידע כי כלתו היא וכו' אם תתן ערבון עד שלחך וכו' חתמך ופתילך ומט"ך אשר בידך ויתן לה ויבא אליה ותהר לו. וכן אחר כך בפסוק לאיש אשר אלה לו אנכי הרה וכו' צדקה ממני כי על כן לא נתתיה לשלה בני וכו'. ועד היום הזה נחקק בלבינו גודל ההתעוררות מהתלהבותו בקודש כאש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה נועיין לעיל בפנים אות מ.

יצאת השמה בשירת או ישיר

קלח. סיפר רבינו אז [בסעודת זעיר אנפין הנ"ל], משנת תקפ"ז מהסתלקות הגה"ק מה"ר נפתלי מראפשיטץ זי"ע, ובימים ההם היה הגה"ק בעל בני יששכר זי"ע האב"ד פה קהלתינו מונקאטש יצ"ו, ובעת שהיה נוסע לאיזה מקום היה דרכו ליקח עמו את נאמן ביתו הרב החסיד המפורסם מוהר"ר שלמה גראס הכהן ז"ל שו"ב דפה. ופעם אחת בתחלת ימי חודש אייר (שנת תקפ"ז), כאשר היה עובר דרך הליכו לפני בית רבו הבעל בני יששכר, ובעת שראה אותו רבו דרך חלונו, רמז לו שיבא לביתו.

וכאשר בא לפני ולפנים, אמר לו הרב, קח נא עגלה מיוחד בעבורנו כי נחוץ לנו לנסוע אל הגה"ק מראפשיטץ - (ונודע כי הגה"ק מראפשיטץ זי"ע נסע במכוון ללאנצהוט לפני הסתלקותו, כי רצונו היה להסתלק שמה מטעמו ונימוקו בזה. מובן ממילא, כי בעיר מונקאטש לא ידעו מכל זה שהגה"ק מראפשיטץ הוא חולה מסוכן ושהוא בלאנצהוט).

והחסיד הנ"ל עשה פקודת רבו, ואחר כך נסעו לדרכם. ובבואם ללאנצהוט כבר מצאו את הגה"ק מראפשיטץ שהיה תקיף ליה עלמא. ותלמידיו הקדושים עשו סעודה [ביום י"א אייר] כי ברצונם היה אז להמשיך לרבים נשמה חדשה, אבל הגה"ק בעל בני יששכר היה בזה מנגד לדבריהם, באמרו כי אם לא יכלו לפעול להמשיך לרבים נשמה גבוה וקדושה כמו שיש לו עכשיו, אם כן לא יהיה לנחת רוחו וח"ו לצערו בכזה. ובתוך כך כבר הגיעו השלוחים לקרותם ליציאת נשמה, וכאשר באו לחדר הרב התחילו לומר פסוקי יחוד כנהוג, ועל כל מה שהתחילו רמז להם הרב ביד קדשו שאין זה רצונו. ואחר כך צוה הגה"ק בעל בני יששכר לומר שירת "אז ישיר" וכאשר התחילו לומר "אז ישיר" רמז להם הרב שזהו רצונו - (והרב החסיד מוה"ר שלמה שו"ב הנ"ל שהיה כהן היה אז גם כן שמה, ויאמרו לו לאמר שילך החוצה, אבל רבו הקדוש בעל בני יששכר אמר לו שיש עוד שהות קצת עד שהגיע כמעט לרגע האחרונה, ואז צוה לו לילך החוצה), ובתוך שירת אז ישיר יצאה נשמתו בקדושה ובטהרה [ביום י"א אייר תקפ"ז]. זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל.

עד כאן לשונו הקדוש.

פרק שמיני

יומין דחנוכה

✪ אורח וטובה בלמי חנוכה

קלט. אחרי עבור יום השבת, הורע מצב בריאת גופו הקדוש של רבינו, וביום א' מקץ בא לתפלת שחרית כנהוג, אבל מתוך יסורים גדולים ונוראים. ובפרט היה מיצר לו מאוד בעת הסירו תפיליו הקדושים דרש"י ובהניחו תפילין דרבינו תם^א, ומאז והלאה לא בא להתפלל בציבור מחמת יסוריו וחליו שהתגברו מיום אל יום, ונשמעו חוצה קולות ויללות בכל יום בהנחת תפילין. וגם זולת זה, עוד כמה וכמה פעמים ביום.

ואנחנו לא ידענו מה יהיה מזה, ובפרט כי קדושת ימי החנוכה ממשמשים ובאים, ודרכו של רבינו להתחבר אז עם אנ"ש ותלמידיו כמה שעות רצופים בלילה בעת הטבת והדלקת נרותיו הקדושים, וגם לסעודה שאחר כך, ולכל זה צריכין גוף נקי מכל צער ומחלה. לא כן עתה, אשר תחשכנה עינינו מראות את רבינו במשך כמה ימים רצופים שהיה כלוא בבית בתוך חדרו פנימה בצערו הנורא, וכל לבב דוי וכל ראש לחלי.

אבל עד היום הזה נחקק בלבבנו בין אחד מענינים פליאים הנרשמים בסדר הזכרונות מה שעיינו זכו לראות, כי בהגיע לפנות ערב לעת תפלת מנחה

^א בשבת וישב הנ"ל היה בתוך הבאים גם ה"צ מה"ד אהרן כעל שלחן הטהור (כנ"ל בהג"ה אות עא), וביום א' אחר תפלת שחרית בראותו יסוריו הנוראים של רבינו ענה ואמר לפנינו: למה מניחים את רבינו שיתפלל סמוך כל כך אצל החלון, הלא שם הוא מקום סכנה ביותר מחמת הקור ונשיבת הזיקא שבעד החלון, ויותר היה טוב שיתפלל באיזה מקום אחרת, וכשמוע רבינו מזה ענה ואמר לו: הנה אין רצוני לשנות מלהתפלל במקום שהתפללו בו אבותי, כי אבי הקדוש (הבעל דרכי תשובה ז"ע) התפלל תמיד לפני שלחן זה אצל החלון, ובפרט כי ממילא אין זה נפקא מינא כל כך למעמדי כי כל יסוריי אלה המה פעולת הבעל דבר, ובאמת שהבעל דבר טועה בי טעות גמור כי הרב הנ"ל הוא ערליכע"ד יו"ד באמת אבל גם עלי חושב הבעל דבר שהנני צדיק ועל כן מצערניו כל כך, אבל הלא כל זה בטעות גמור, עד כאן דבריו הקדושים שהתנצל אז לפנינו בענותנותו הגדולה.

ומעריב אור ליום ד' שהאירו לנגדינו לילות חנוכה ליהודים היתה אורה, כי בא רבינו להתפלל עם הציבור בפנים חדשות, וכן אחר כך להדלקת הנרות הקדושים, וסעד גם כן עם אנ"ש ותלמידיו כבכל שנה ושנה.

וכן אחר כך במשך כל ימי חנוכה לא יחסר המזג בכל מכל כל, עד שאמרנו בלבבינו כי כבר הגיענו ישועה שלמה שרבינו חוזר לאיתנו הראשון, מה שלא היה כן בעוה"ר, כי תיכף ומיד בעבור ימי חנוכה חזרו ובאו אליו יסוריו הנוראים וכנזכר להלאה בזה עמוד, ורק מאת ה' היתה זאת היא נפלאת בעינינו שדייקא בימי חנוכה נשתנה מצב בריאת גופו קצת למעליותא, ומכוון ממש מבואו ועד צאתו כדי שלא להפריעו מעבודתו בקודש וועיין לעיל אות קלהו.

סדר הדבקות המטורה

קמ. ביום כ"ד כסלו שהוא ערב חנוכה, נהג רבינו לילך לטבול את עצמו במקוה אחר חצות היום לכבוד התחלת הדלקת הנרות הללו קודש הם בלילה הבאה [ובזה השנה לא היה מחמת חליו], ולתפלת מנחה ומעריב בא בכובע המיוחד לראש חודש, ואחר כך כשבא לחדרו לבש בגדי שבת וישב ללמוד שיעוריו מענינא דיומא עד ערך שעה 7 בלילה וועיין בנימוקי אורה חיים (סימן תרעב) מה שכתב רבינו בבירור הלכה זו].

ואחר כך בא לחדר התפלה מקום שהיה מדליק, וישב להטיב את הנרות, ואחר כך נגן המנגן למנצח בנגינות (תהלים סז). ואחר כך בירך רבינו את הברכות בקולות נאדר בקודש בעמידה, ודלק את הנרות ואמר "הנרות הללו אנו מדליקין וכו'". ואחר כך ישב על כסא קדשו והיו מזמרינ' "מעוז צור", ואחר כך "מזמור שיר חנוכת" (תהלים ל), וגם "אור הגנוז" המובא בשערי ציון. ובתוך כך אמר רבינו "ויהי נועם וכו' יושב בסתר" ז' פעמים. וכשגמרו הניגונים הנ"ל התחיל לומר תורה בעינים סגורות וקולו הנעים, כמו בשבת ויום טוב.

ולחיבת הקודש, אעתיק לכאן התורה שאמר רבינו בבואו בראשונה להדלקת נרות חנוכה, בזה השנה האחרונה. והגם שתורף דבריו הקדושים אלו רשם בעצמו גם כן בספרו **שער יששכר** בסוף מאמר ימי אורה (אות קמד), עיין שם [וכותב שם באמצע דבריו הקדושים בזה הלשון "**ואמרתי זה בליל א' דחנוכה וכו'**", וזהו היה ליל א' דחנוכה שנת תרצ"ז], עם כל זה אביא כאן מה שרשמתי עוד אז על גליון, דברים כהווייתן וצורתן בשעת אמירתו בזה, ובכגון דא אמרו רבנן בכפילא בל יחסר המזג לזכרון קיים.

✻ באור פניך יהלכון

קמא. לליל א' דחנוכה:

דוד מלכינו אמר (תהלים קט, ל-לא) **אודה ה' מא"ד בפ"י ובתוך רבי"ם אהללנו כי יעמוד לימ"ן אביו"ן להושיע משפטי נפשו**. הנה התורה הקדושה דרושים לכל חפציהם בכל עת ועונה ובכל ענין וענין ולכל נפש ונפש, ובפרט ספר תהלים שנשאר לנו בגלותינו להשתפך נפשינו בו עבור ישועתינו ופדות נפשינו בגודל הצרות וההסתר פנים הנורא.

וי"ל בזה לעניננו, דהנה ימים הקדושים האלה דחנוכה, והנרות הללו שאנו מדליקין כעת, הן מאירין עיניהון של ישראל בגלות החל הלזה. ובפרט נר הראשון, שעליו אמרו רבותינו הצדיקים משל למה הדבר דומה לאדם שהולך באישון לילה בחושך ביער ארוך וממשמש והולך כעור באפלה, ופתאום נראה לו ממרחק איזה אור קטן מבית אחד ומזה נתמלא לבו שמחה עצומה ובתקוה טובה שיבא לכלל ישוב. כן הענין בזה, כי מעת יצאנו מהימים הקדושים והנוראים נכנסנו ובאנו לחשכות גדול בימי החורף אפילה ואישון לילה בדור המבול והפלגה ושקורין בתורה ממש, וכיון שאנו רואין ממרחק איזה אור, היינו נר חנוכה, מיד משיב נפשינו בתקוה טובה שבודאי יבוא גאולתינו ופדות נפשינו. וכמקובל מפי רבותינו, שגמר החותם נמשך עד חנוכה לטובה באור פני מלך חיים, ועל כן **מתתיה"ו** בגימטריא **ראש השנה** כנודע, ובחנוכה נתגלה אור הגנוז של מלך המשיח.

והנה נודע מהגה"ק **מקאזניץ זי"ע** שכמו שבחג הסוכות היום א' הוא "חסד א-ל" אושפיזא דאברהם - יומא דאזיל עם כולהו יומין, כמו כן בחנוכה שהיום ראשון הוא מדת א-ל אזיל עם כל תמוניא יומין דחנוכה [שהנר הראשון כולל בתוכו ישועות רבות שנמשכין מהי"ג מכילין דרחמי עד מדת ואמ"ת ובליל ח' מנוצר עד נקה כנודע]. ויש לומר שפיר יורמז לפי זה כי ח' **פעמים א"ל** עולה מנין **אברה"ם** ומנין **רח"ם**, כי נמשכין חסדים טובים לעמו ישראל.

וקדוש זקיני **בבני יששכר** מבאר בפירוש המדרש **הדודאים נתנו ריח זה יששכר** (שהיה עובר שלו על ידי הדודאים). **ועל פתחנו"ו כל מגדים, זה חנוכה** (שמצותה בטפח הסמוך לפתח וכל ישועות באין בחנוכה "כל מגדים"). ומבאר שם על פי הנודע מספרים הקדושים שעיבורו של יששכר היה בחג השבועות, וידוע גם כן שהאמהות היו יולדות למקוטעין, נמצא שלידת יששכר היה בחנוכה, עד כאן תוכן דבריו הקדושים עיין שם. ובזה י"ל מה שאמר יעקב אבינו (בראשית ל, לג) **וענתה בי צדקתי ביום מחר כי תבוא**

על שכר"י, דהנה ביעקב אבינו נאמר (ישעיה כט, כב) יעקב אשר פדה את אברהם, ולכאורה הלא כח עצמותו של אברהם אבינו הוא גדול לאין שיעור ואיך יצדק בו לומר שיעקב צריך לפדותו, אלא הענין "את אברהם", כלומר עם אברהם (כדמצינו בהרבה מקומות), והיינו כי אברהם אבינו מדת החסד הוא יומא דאזיל עם כל היומין כנ"ל, ועל כן עם כח זכותו של אברהם פדה יעקב את בניו לפעול להם כל הישועות.

וזה שאמר יעקב אבינו **וענתה בי צדקתי ביום מח"ר**, יש מחר לאחר זמן, לאחר שנים רבים וזמנים ארוכים לאין מספר בעוקבתא דמשיחא אז **ענתה בי צדקתי**, (בימי חנוכה שיבא לישראל עם כל הישועות ובפרט נר הראשון בחנוכה כנ"ל. וזהו) **ביום מח"ר**, (בגימטריא אברה"ם חסד א-ל שמדתו הולך עם כל המדות). **כי תבא על שכר"י**, (היינו יששכר, כמו שנאמר (בראשית ל, יח) נתן אלקים את שכר"י הנאמר בלידת יששכר שהיה בחנוכה, ובכחו של אברהם האיר אז יעקב אבינו בנשמת ישראל, ולא על ידי מדת גבור"ה, כי היה מתיירא אז להשתמש במדתו רק במדת החסד של אברהם כי לאתערא דינא לא בעינא בגלות הזה לפי תשות מוחינו ושכלינו, (ורק בביאת המשיח יהיו משתמשין במדת יצחק), על כן **פדה יעקב** (בניו) **את** (עם) **אברהם** במדת החסד וכנ"ל, וכמו שאמרנו מכבר (בספר חמשה מאמרות במאמר הלקוטות אות מט) על דרשת חז"ל ברכות (לא, א) אל יפטור אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה, כי קיימא לן כל הדרכים בחזקת סכנה, וכמו שאמר יעקב על בנימן (בראשית מב, ד) פן יקראנו אסון, וממילא אם ימשוך לחבירו מדת גבורה מבחינת יצחק אז יש לחוש שיתעוררו הדינים בדרך ח"ה, על כן אל יפטור אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה, היינו אותיות שהן תוך תיבות דב"ר הלכ"ה שהן אותיות "בכל", שהוא מדת אברהם כמו שנאמר (בראשית כד, א) "וה' ברך את אברהם בכל", ועל ידי זה ימשוך עליו חסדים טובים. ועל כן אמר יעקב וענתה בי צדקתי ביום מח"ר - בגימטריא אברהם, להמשיך החסדים ממדת אברהם כנזכר.

נחזור לעניננו לפירוש הכתוב שהתחלנו: **אוד"ה**, (רומז על חנוכה שעקרונתו נתייסד להודו"ת ולהלל). **הוי"ה, מא"ד**, (כי השם הוי"ה במילוי אלפין בגימטריא מ"ה מספר מא"ד, שזהו הכונה בחנוכה בברכת הדלקה להמשיך הא' לד"ם ונעשה מספר אד"ם שהוא ההמתקה לד"ם ונעכר ונעשה חלב, כדאיתא בטור שולחן ערוך אורח חיים סימן תרע), ובחנוכה נמתקין כל הגבורות ובאים חסדים טובים לישראל, וגם בתחלת דברינו בשם **תלמידי הבעל שם טוב זי"ע** שגמר החותם נמשך לטובה עד חנוכה. וירמז בזה מה שאמר דוד מלכינו בתהלים (פס, ט) "אשרי העם יודעי תרועה", (שזהו

בראש השנה תקיעת שופר שיודעין לרצות את בוראם בתרועה, וזהו נמשך עד עכשיו, היינו) ה' באו"ר פניך יהלכון, (שרומזו על קודשת ימי חנוכה שנתגלה אור הגנוז בנרות חנוכה, וכן הכונה בתקיעת שופר בראש השנה הארת פני התוקע כידוע. וזה שנאמר) **בפ"י**, (ראשי תיבות באור פניך יהלכון, וגם ראשי תיבות הוי"ה באור פניך). **ובתוך רבים אהללנו**, (הנס דחנוכה שמדליקין הנרות לפרסומי ניסא), וגם יש לומר **ובתוך רבי"ם**, (האותיות שהן **תוך** תיבת רבים - שהם **י"ב**, והיינו הי"ב גבולי אלכסון מדת מלכות סוד המנורה, וגם הי"ב שבטי ישורין בני ישראל להושיעם בחנוכה לגאלם מצרותם מחבלי משיח. וזהו) **כי יעמוד לימין אביון**, (כנזכר לעיל לעמוד לימנם ולהושיעם בכל דבר). ועל דרך הרמז **י"ל לימין אביון**, (אותיות שבצד ימין מאותיות אביון בסדר הא"ב, היינו תאטה"ם, בגימטריא תנ"ה מספר כל ג' מילואי אקי"ק, וכמנין חות"ם חיים לטובה. ועל כן מסיים שפיר) **להושיע משופטי נפשו**, (מאותן שהיו שופטים עלינו ללא טוב ח"ו. אבל עכשיו בחנוכה הוא עת רצון ועת ישועה, שלא יוכלו לשלוט בנו ח"ו השופטים שדנו אותנו הע' קתדראין הידועים, שכולם יפלו ויאבדו לגמרי, רק מלפניך לבדך יתברך שמו משפטינו יצא, להוציא את ישראל עם קדושך לחירות עולם, בביאת בן דוד במהרה דיזן ברוב רחמיו וחסדיו. עד כאן תוכן דבריו הקדושים.

סעודות ושליחותי ימי חנוכה

קמב. אחרי גמר אמירת התורה בכל לילה, ישב רבינו אל השלחן והביאו לפניו יין שרף עם מיני מזונות, וטעם וחילק בין המסובין לכבוד היום, וערך שיח מענינא דיומא וכיוצא בהן מעשיות מצדיקים תלמידי הבעל שם טוב זי"ע [ועיין לקמן אות קמה וקמו ולמטה בהג"ה].

ואחר זה פנה לחדרו המיוחד, ושמה באו בני העיר ושאר אנשי שלומינו הקרובים והרחוקים שבאו להסתופף בצל קורתו ליהנות מאורו הגנוז שנתגלה יותר קצת בימים קדושים כאלה, ואז היה שעת הכושר לקבל ברכתו ולנתינת מעות חנוכה.

ובערך שעה אחרי כן חזר ובא לחדר התפלה - [ובאיזה לילות נסע העירה על סעודת סיום שעשו בני^{עב} חבורה] - לסעוד לכבוד חנוכה כנהוג

^{עב} עיין בדברי תורה (מהדורא ד אות מג) שהביא רבינו טעם לשבח על מנהגינו לעשות סעודת סיום הש"ס בימי חנוכה [הגם שסעודת חנוכה המה סעודת מצוה בעצמותן על

מאבותיו ורבותיו, וגם על פי דברי הרמב"ם (פ"ג מהלכות חנוכה ה"ג) כי חנוכה ימי שמחה הם.

ונהגו לזמר בזה הסעודה "עזרת אבותינו" וכו' עד עושה פלא, וכשחל בו ראש חודש הוסיפו לזמר גם "ברכי נפשי" (תהלים קיד). ובתוך הסעודה היה מאריך באמירת דברי תורה כמה פעמים ובשיחות נאות יקרות, וגם כמה פעמים האריכו בפלפול בענינא דחנוכה עד קרוב לחצות לילה.

✪ המה ופלוזיאבדו

קמג. בליל ב' נתאחר רבינו קצת לבא להסעודה. ובעת שהופיע, והביאו לפניו הכלי עם מים לנטילת ידים, התחיל להתנצל (עבור אחירתו) איך שהוא מוטרד ומסובב ברדיפות ויגיעות רבות ממסים וארנינות שהטילו עליו ממשלת הטשעכין בימים ההם כנודע, שעל ידי זה מחויב לבלות זמן רב בעסק הזה, וגם עתה היה לו יגיעה ועבודה בתקנות ענינים הנזכרים לעיל. מה שאין כן אבותיו הקדושים לא ידעו מכל זאת, והיו יושבים לבטח בימים ולילות הקדושים האלו, והיו ביכולתם להתענג טוב קדושת הזמן דחנוכה על ידי עסקם תמיד בדברי קדושה וטהרה שנותן חיות אמיתי בקרב איש, ולא כן אנכי שגם לזה לא זכיתי. [וסיים דבריו בקודש בזה הלשון:] אבל אעשה כלה מהם אם ירצה ה', כי אין לי כח לסבול אותם, והמה יפלו ויאבדו כלם, בלתי השאר מהם אף שריד ופליט, בעזרתו יתברך שמו בקרוב^ע.

עד כאן תוכן דבריו הקדושים.

פי דברי הרמ"א (סימן תרע סעיף ב) משום שהיה אז חנוכת המזבח, עם כל זה עושיין גם סיום הש"ס, כי זמנו קגרים לסיום הש"ס, ל"ו מסכתות כנגד ל"ו נרות חנוכה, ועיקר מעלת חנוכה הוא לדומם ולהדר קרן תורה שבעל פה, עד כאן תוכן דבריו הקדושים שם, ועיין עוד בדברי תורה (מהדורא ו אות נא).

^ע בשלהי שנה שעברה, תרצ"ו, בשבת פרשת נצבים, שהופיע רבינו לביתו ממרחץ סליאטש ובאו אז לשובת אצלו אנשים מכובדים ממישקאלץ ומשימלוי יצ"ו, וגם איזה רבנים היו ואחד מהם הרה"ג מוהר"ד וכו'... דומ"ץ דק"ק נייטרא.

וביום השבת בעת קדושה רבא, בא לפניו נכדו הילד שעשועים הבן יקר כמר צבי נתן דוד נ"י, שהיה אז כבן שני שנים ומחצה לאורך ימים ושנים טובים, והיה משתעשע בו אז מאוד. וכנראה שהיה זאת לפלא בעיני הרה"ג מנייטרא, איך שרבינו מאריך להשתעשע כל כך עם נכדו הקטן, ורבינו הרגיש כל זה ובעת שיצאנו משם פנה אליו ואמר לו כדברים האלה:

עד כאן נמצא נדסס מאת מחבר הספר, ויותר לא נמצא, וחבל על דאבדון.
ג' מרקים הבאים, הוא ממה שעלה בידינו ללקט ולאסוף כמלואים והשלמות להספר.

הנה בהיתיי בשבוע העברה במרחץ תרופה בסליאטש יצ"ו, אמרתי הפירוש במשנה אבות (פ"ג מ"ד) **שינה של שחרית ושיחת הילדים מוציאין האדם מן העולם**. ולכאורה זהו מקושי הבנה, כי הלא ידענו ושמענו גם דאינו צדיקים שהיה דרכם להיות נעור בלילה בעסקם בתורה ועבודת השם יתברך עד שעות שתיים ושלשה אחרי חצות לילה, וממילא לא קמו באור היום רק מאוחר איהו שעות ביום, כי הכרח היה להם להנפש קצת באלה השעות להחליף כחם שיכלו לעמוד על משמרתם ביום המחרת, וכי נאמר שלא טוב עשו בזה ח"ו הצדיקים השרפי מעלה בקודש הנ"ל.

וכן קשה גם כן ממה שידענו ושמענו וראינו מאבותינו ורבותינו הקדושים איך שהיו משתעשעים בבניהם ונכדיהם בעודם ילדים קטנים, וכי יש קא סלקא דעתך שעברו ח"ו על דברי חז"ל אלו אם הפירוש בזה כפשוטו.

ואמרתי אז בדברי חז"ל בזה להבין דברי חכמים וחיזותם, דהנה עולם השפל הלוה אינו עקרי ותכליתי בעצם, רק מבוא לתכלית הנרצה. שעל ידי התורה והמצות שמקיימין בזה העולם יזכה לתכליתו ותיקון חלקו השייך לשורשו. אבל יען שיש בזה העולם נסיונות קשים ומרים מהרשעים העומדים נגד אמונת השם יתברך, וגם רדיפות וצרות מהדוחקין לישראל במסים וארניות בלתי גבול וממש כשל כח הסבל, ומי יוכל לעמוד עוד ברוב הרדיפות האלה, [והארץ רבינו מאוד בענין זה, והן דברים שאי אפשר להעלות על הכתב. רק זאת יאמר בזה פה, כי גם אנחנו העומדים אז סביביו היינו מפחדים ומבוהלים מדבריו שהיה מאריך כל כך להטיח דברים כלפי הממשלה והרעפובליק שהיה בימים ההם, והיה הדבר אז סכנה עצומה כמובן שכל דבריו אלו היה בפומבי, עם כל זה לפני רבינו פחד לא יבא משום דבר ומשום אדם אפילו כגובה ארזים גבהו, זולת יראה עלאי מלפניו יתברך שמו (וכונדע תמיד דרכו ומסירת נפשו עבור האמת ועבור התורה הקדושה עד קוצו של יוד). ואחר זה חזר רבינו לענינו ואמר:] ולפי זה כל זמן שיש לאדם רדיפות וטרדות או יסורים אשר מחלישים כחו ועורקו מעבודת השם יתברך, הנה בודאי שמחסרהו מתכליתו הנרצה, כי מפריעו מעבודת השם יתברך, ולא יוכל לחזור למדגתו רק דייקא אם יהפוך המדה ויוציא את עצמו מתחת רשות זה העולם וטרדותיו, וכשישכח קצת מצרותיו ויסוריו יוכל לבא לגדלות המוחין לעשות פעלים לטובה כראוי.

ולכן ב' דברים הנ"ל, היינו **שנה של שחרית** (מה שישנים הצדיקים בשחרית אחרי עבודתם הקודש במשך כל הלילה כדי להכין מצעדותם ושיתן בהם כח וגבורה להיות מושלים ביצדם נגד כל טרדותם בכל משך היום. וגם) **שיחת הילדים** (מה שהצדיקים שמחים בצאתם להשתעשע עם בנם ונכדם הקטנים שעל ידי זה משכיחין קצת מגודל צרותם וטרדותם. וב' אלו הנ"ל) **מוציאין האדם מן העולם** (היינו כנזכר לעיל, שמוציאין אותו מרשות טרדת זה העולם הגשמי וממאורעותיו ושוכחין על כל פנים לפי שעה צרותיהן), ועל ידי זה יכולין קצת לעסוק בעסקי שמים במוח ודעת צלולה וכנזכר לעיל, עד כאן תוכן דבריו הקדושים [ומוזכר הפירוש בזה קצת בדברי תורה (מהדורא י כתב-יד חסד, וחבל על דאבדון) עיין שם].

פרק תשיעי

המשך חדשי החורף

✿ ויסורים בנוצות תמליץ האהובה

א. כאמור לעיל (פרק שמיני - יומין דחנוכה, אות קלט) התחילה לפני יומין דחנוכה הצרה הגדולה^א, אשר רבינו זי"ע נחלה במכאובים גדולים ויסורים נוראים. ועיקר היסורים היה בידו השמאלית סמוך לכתף, שם הרגיש כאב נורא בעת נידנוד ידו הקדושה.

היסורים נגעו עד לדכדוכה של נפשו הטהורה, עד כי נשמע מפה קדשו צעקות אימות בתנועתה, בפרט בשעת הנחת התפילין, והיה קשה לו מאוד קיום מצוה זו. וזהו דבר שנצטער בו אותו צדיק ביותר, להיות במצוה זו דייקא שהחזיק בה מעולם בשמירה יתירה ורגש אהבתה מיום שהתחיל להניח תפילין (ראה תולדות רבינו אות כג), ועתה בעונותינו הרבים מעשי בעל דבר הצליח לבלבלו בזה.

^א ביום זאת חנוכה בשנה זו, כשישב רבינו זי"ע על סעודת מצוה סיום הש"ס (וכפי שכותב בספרו הקדוש דברי תורה (מהדורא ד אות מג) אשר "נחמד המנהג בקהלתינו שעושים החבורה ש"ס הסיום והסעודה בחנוכה, כי זמניה קגרים לסיום הש"ס ל"ו מסכתות שהם נגד ל"ו נרות דחנוכה כנדע מהבני יששכר, ועיקר מעלת חנוכה הוא לרומם להדר קרן התורה שבעל-פה"), אמר, שכעת יושב על סעודה זו פעם החמישים, והתחילו לדבר, איך שבשנים הקדמוניות היה נעשה סעודה זו ביתר שאת ובשמחה רבה, ומיד אמר:

מפני מה לא בא משיח צדקינו בשנים הקדמוניות, בעת שהיו הקדושים שרפי מעלה תלמידי הבעל שם טוב זי"ע. אך באמת שאז היה אור גדול מהצדיקים שהיו, אבל משיח יבוא בעת שיהיה חשכות גדול ולא יהיה אצל מי להתחמם, וגם, אם היה בא אז משיח היה אפשר לחשוב שבכח צדקתם הביאו אותו, אבל הקדוש ברוך הוא אומר למעני אעשה.

וסיים רבינו: אבל כעת שכבר הוא חשכות גדול, אין אדם שיאמרו עליו שבכח צדקתו בא משיח, בודאי יבוא בימינו,

בימים אלו, בשעת הנחת תפילין, אמר רבינו זי"ע מרוב צער כבן המתחטא לפני אביו:

איני יודע למה תנתן בזה שכר לפעולתי, כשמצות תפילין חשובים בעיני למאוד תמיד. מיזם שנעשיתי בר מצוה שמחתי על קיומה לאין שיעור וערך. ובימי נעורי נשארתי אחר התפלה חבוש בתפילין כמה שעות ללמוד בהם לגודל החשיבות ואהבת תפילין. הרבה פעמים לא נרדמתי על משכבי בלילות כי העלתי בלבי שמחה וששון בזכרי שאקים בבוקר ואוכל ללבוש את-עצמי בקדושת מצות תפילין...

עוד אמר אז, שמן הדין הוא פטור מתפילין מתוך יסורים נוראים כאלה, אך במסירות נפש אל ירף ממצות ה' ויקשרם לאות על ידו ולטוטפות בין עיניו.

🕯 ויתור על הברכה לקיום המצוה

ב. הנה בימי נעוריו של רבינו זי"ע, והוא יושב באהלה של תורה, נכנס פעם אחת אורח בעל צורה יקרה לביתו וביקש נדבה, ונתן לו רבינו נדבה פשוטה. הפציר האורח ואמר כי בדעתו לקבל ממנו נדבה הגונה יותר. לקח רבינו את כיס של מעות שהיה אצלו וניער אותו כולו לתוך ידו של עני, כנראה היה שם מטבע גדולה וחשובה שהרחיב דעתו של עני, ובירך את רבינו "שיזכה לביאת גואל באותו לבוש שהוא לבוש עתה", דהיינו עם אותו גוף ממש, ובזה נפטר מאתו.

כאשר התבונן רבינו בלשון הברכה שבירך אותו העני, פסק מלימודו ויצא לחצרו אולי ימצא אותו שמה, כי רצה להיכנס עמו בדברים, כי הלא דבר הוא, שאין זה דרכו של עני לברך ברכה כזו אשר טובא גניז בגווה. ויסובבו בשוקים וברחובות לבקשו ולא מצאוהו. והיתה ברור אצלו, וכן הסכים עמו אביו רבינו בעל דרכי תשובה זי"ע כי זה היה איש קדוש ממרומים טמור ונעלם.

והנה, בימים הקשים הללו, כשסבל יסוריו נוראים, עד שהגיע המצב שהיה ממש בלתי אפשרות לקיים מצות תפילין מגודל הצער, אמר אז רבינו שבודאי בא לו הצרה הזאת מחמת ההבטחה שניתנה לו ממרומים שיזכה לביאת גואל בלבוש זה. וסיים רבינו:

הרי הנחת תפילין הוא מצות-עשה מן התורה, ואילו לילך לקראת משיח צדקנו - אף על גודל מעלת הנפלאה שבזה - הרי אין זה חוב

המוטל על האדם. ולכן הנני מוותר על ההבטחה, ובלבד שאוכל לקיים מצות ד' אשר נצטוונו בהם.

ותיכף הוקל קצת היסורים מעל אותו צדיק, באותו זמן.

שיש בהם מיטול תורה

ג. אבל בעון הדור המחץ והכאב וחולשת הגוף הולך וגדל לאותו צדיק, עד שכמה פעמים ביום, בפרט בלילות, נפל למשכב ונפרע מעבודתו בקודש. והיה מתנצל בימים ההם, כי כבר "הלילות אינם שלו" וברשותו, למרות אשר תמיד היה בידו לילה כיום יאיר בתורה ועבודה באין מפריע, לא איברי לילה אלא לגירסא.

גם, בשבתות ההם, כבר היה בטל ברוב הפעמים התמיד של שחר, שמנע את עצמו מלהתפלל עוד לפני התיבה תפלת שחרית כנהוג, מרוב צער ויסורים.

בורא רפואות

ד. ויהי ביום א' ויחי, ו' טבת, נסעו עם רבינו לעיר **פעסט**, ושמה עסק ברפואות (בעשטראהלונגען). ומפה לאזן אחרים נמסר מהרופאים, כי המחלה היא אנושה. אבל בעזרת השם יתברך הועילו אז הרפואות, ונשתהה שם יותר מארבעה שבועות רצופים.

ומאלו השבתות יספרו **במדינת אונגארן** נפלאות מתהלכות עבודתו בקודש בתוך קהל ועדה, אשר באו שבת בשבתו לחזות בנועמו ולבקד בהיכלו כבוד. ולא הכירו בשעת התפלה ואמירת תורה, כי כלום חסר בבריאות גופו.

בימי השובבי"ם היה תמיד מחמיר לעצמו מאד, שלא יעבור להתענות לכל הפחות יום אחד בשבוע בימי השובבי"ם. וגם במחלתו האחרונה, שנת הסתלקותו, כשהיה בעיר הבירה **ב' פעסט** לעסוק ברפואות בבית החולים לגודל יסוריו ומכאוביו, לא השגיח על חולשתו, ולא שינה מנהגו בקודש, וגם שם התענה פעם אחת בשבוע תענית שובבי"ם.

על שבת קודש שירה (בשלח) בא לביתו נאוה קודש, וסר כל מחלה ומכאוב מגופו הטהורה לשמחת לבבינו, ותחי רוחנו בגודל תקותינו כי יעמד חי בקרבנו, ולא יכבה נרו לעולם ועד.

התגלחת' - שמחתו האחרונה

ה. ביום ד' תרומה, ערב ראש חודש אדר, היה לנו שמחה, לכבוד התגלחת נכדו הקטן ילד שעשועים [צבי נתן זודן שליט"א ז"ל] (והעינין של שמחה עיין בשערי תשובה סימן תקלא בשם ספר גן המלך, שעושיין שמחה בתגלחת הראשונה של קטן שמחנכין אותו במצוה להיות לו פיאות הראש).

וכן נעשה משתה גדול אשר נמשך בליל ראש חודש, והיו מסובין תלמידי חכמים שבעיר ובעלי בתים נכבדים חבלים בנעימים. מי מלל או מי האמין, כי זה יהיה הפעם האחרון להשתעשע עם הוד קדושת רבינו, אשר ישב בראש שמחתינו, להסב עמו ביחד ולהתעלס באהבים.

מה טוב חלקינו ומה נעים גורלנו בשעה יקרה הלזו, לראות איך רבינו בידו הקדושה עשה תגלחת הראשונה. ולקח את כל שערו של הילד, והניח מאזני צדק קטנה, ושקל כנגדם מטבעות, והוסיף עליהם לחלק לצדקה. ונטל אחר כך הילד על ברכיו ללמוד עמו איזה אותיות מאתוון קדישין.

ובכל זאת לא היה השמחה בשלימות, כי הכרת פני רבינו ענתה שיושב מתוך יסורים ומכאובים. והתלמידים החשובים מבני הישיבה צלצלו בשיר בבחינת בדחני דמלכא קדישא לשמח לבבו הטהור להפג צערו בברכות לראש צדיק, אשר יתחזק ויתרפא וד' יתן לו שמחת עולם מצאצאיו, ועוד יזכה בבריות גופא לישב בראש המסובין לשמחת הבר מצוה והחתונה של נכדו הבן יקיר לו ולביאת משיח צדקינו בחיים ארוכים³. ונתעוררו הלבבות ברגש נורא, ועיני רבינו נזלו מים, שומע ועונה אמן אחר הברכות, על כן המו מעי לו.

³ לפנינו כמה פרקים מהחרוזים בשפה המדוברת, שנשמעו בעת ההיא מאת הב' המופלג יעקב אדלער הי"ד (אחייו של מחבר הספר):

הערש'ע הערש'ע מיינ טייער קינד - דיין מזל הייבט אן צו לייכטן אצינד. מהאט דיר צום גוטן אפגעשוירן / דיין מקור איז זייער הייליג - ווייל אין קדושה האסטו א גרויסען חלק, ווייל דו ווערסט ערצויגן ביים הייליגן זיידן אין שוים / דער הייליגער זיידע דער שר בית הזוהר - ער וועט פון דיר מאכן א כלי מפואר / דו מוזט אבער פאר איהם האבן פחד און מורא - ווייל אויף איהם כביכול איז די הייליגע שכינה שורה / ביז דו וועסט אין א גוטע שעה בר מצוה ווערן - וועלן מיר פון דיר אייגענע פשט'ליך הערן / און אזוי וועסטו זוכה זיין צום כתר התורה - צו זיין די געוואלדיגע עובד הבורא / מיר וואונטשן די זכיה ביי דיר צו דערלעבן - דער הייליגער זיידע זאל דיר אונטער די חופה פירן און א מזל טוב אפגעבן / כי אתה חלקינו ושמחת לבינו - שרייטס אלע געוואלד, יחי רבינו!

⊗ ביטול תמיד של שחר

1. אמנם בעוונותינו הרבים עד שהראשונה הולכת שניה ממהרת לבא, והמחלה עזבה את מקומה ועברה ונגע בכף ירכו הטהורה, ומתניו כבדים ביסורים גדולים. ואוי לעינים שכך רואות את רבינו בלכתו כצולע על ירכו, כי גדל הכאב מאד.

ואם כי בשבתות ההם כבר בעוונותינו הרבים ברוב פעמים בטל התמיד של שחר - תפלת שחרית, שמנע את עצמו מלהתפלל לפני התיבה מרוב צער ויסורים, ובכל זאת עוד יצלצלו באזנינו קולות אדירים באש לוחט שהתמלטו מפה קדשו באמירה נעימה של הפייט הקדוש דמוסף שבת שקלים והתורות וכיוצא. הלא למשמע אן תאבה נפשינו.

⊗ ספר תורה שרוי בצער

2. ביום א' תצוה, ג' אדר, נסע שנית לפעסט, והפסיק באמצע בכדי שימי פורים לא יהיו נבטלים כנהוג, ובא לביתו ליל אסתר תענית. ומה מאד נמרד נפשינו מהצרה שלא טבא היא, בראותנו שינוי באור פניו מרוב התלאות, ולא הועילו לעת עתה הרפואות. ולב מי לא ידוה בראותו מצעדי גבר בגוברין כמוהו לאט לאט יצעדו, ועל כל פסיעה ופסיעה ספר תורה שרוי בצער.

ובכל זאת התענה ביום תענית אסתר, ואחד שנתכוין לטובתו ואמר לו שאין לו להתענות היום מפני חולשתו, זהו גרם לרבינו עגמת נפש וצער גדול איך יחזיקו אותו לחולה כל כך, והיה בעיניו כמתעתע להציע לפניו דבר כזה לאכול ולהקל ח"ו, ביום אשר קימו על נפשם ועל זרעם דברי הצומות וזעקתם.

⊗ ימי הפורים

3. וימי הפורים לא נבטלים, יומם ולילה לא דומיה לו, והגם שהיה חלוש מאוד באין אונים, קרא בעצמו את המגילה וגם הקרובץ, ממש באש נורא ובנעימה קדושה. והסעודות, הכל כימי עולם וכשנים קדמוניות.

כשבא לקרא את המגילה והתגבר כארי לקרוא את המגילה, סיפר סיפור זה, כשעיניו זולגים דמעות ואין מעצור לרוחו הטהור:

נודע דרכו של הרה"ק הרבי ר' מענדלי מרימנוב זי"ע, אשר היה צופה למרחוק בענין גלות ישראל, ומסר נפשו לעשות פעלים לקירוב הגאולה (ראה דרכי חיים ושלום אות תרנד). פעם החליט לקרוא עצרה ואסיפה לצדיקי וגדולי הדור, בכדי לטכס עצה יחדיו כדת מה לעשות לקרב ביאת משיח בן דוד וממלכתו על בית ישראל. ביום המיועד נתוועדו ובאו הצדיקים מתוך המדינה וגם מחוץ למדינה, לחשוב מחשבות בדבר נשגב הלז, והיתה לד' המלוכה.

מתוך כך נעשה מסירה לבית המלכות על ענין האסיפה, והלשינו נגד הצדיקים כי באו ונתקבצו לחור חתירה נגד הממשלה, לפרוק מעליהם עול מלכותם ולהמליך מלך ביהודה. על ידי זה מסירה הנוראה הופרע כל האסיפה, כל הצדיקים ברחו לנפשותם כל אחד למקומו, ואולם את הרה"ק הרבי ר' מענדלי מרימנוב זי"ע הושיבו במאסר קשה, וימררוהו בדרישות חקירות על מטרת האסיפה.²

אחר השתדלות מרובה פעלו אשר לעת עתה ינתן רשיון להביא לו לשם כל מה שרוצה. כשנכנסו אליו לשאול במה חפץ, השיב הרבי ר' מענדלי שמבקש שיובא לו ה"מגילת אסתר". הדבר היה פלא גדול כי היה אז חודש תמוז. כאשר שמע הרה"ק רבי נפתלי צבי מראפשיץ זי"ע את בקשת רבו, צעק ואמר שח"ו לא ימלאו את חפצו ולא יתנו לו את המגילה, דאם יקרא את המגילה עכשיו בעידן ריתחא עלול להחריב את העולם.

וסיים רבינו:

מעתה בוא וראה כח קריאת המגילה בפורים, דהלא אמרו חז"ל (סוטה יא, א) מרובה מדה טובה ממדת פורעניות כו', וגם אמרו (פסחים סח, ב) גדולה מצוה בשעתה. ובכן, אם יכולים להחריב את העולם בחודש תמוז על-ידי קריאת המגילה, על-אחת-כמה-וכמה שבפורים שאז שעת המצוה

² רבינו זי"ע היה מספר, שכאשר יצא הרה"ק הרבי ר' מענדלי מרימנוב לחפשק וסיפר איך שחקרו וודשו מאתו מה היה מטרת אסיפת הצדיקים, שאלו אותו התלמידים למה לו השיב להם דברים מוסברים שלא היה לאסיפה זו שום שייכות להממשלה, רק ענין הנוגע לדת יהודית, בעבור כבודו יתברך שמו, והיה די למלך על כל הארץ, ובכך להנצל ממאסר. וענה להם בבכי:

איך יכולתי להסביר לערלים שמטרת האסיפה היתה לאוקמא שכינתא מעפרא, וכי יבינו זאת, הלא לצחוק יחשב בעיניהם. ובכן, "ווי איידער זיי זאלן א לאך טאן פון די שכינה הקדושה, האב איר געשוויגען און גענומען אויף זיך צו גיין אין תפיסה".

לקרוא את המגילה, ואין באים להחריב את העולם אלא אדרבה להביא השפעות טובות לעולם, בודאי יכולים לפעול גדולות ונצורות בעת קריאת המגילה⁷...

שושן פורים

ט. בליל שושן פורים (אור ליום ערב שבת קודש תשא), כבר זאת היתה לו בעוונותינו הרבים הפעם האחרונה שהדריך בכף רגליו הקדוש בבית המדרש שבחצרו, שנכנס לשם להסעודה ברוב עם הדרת מלך כנהוג. כי ביום ערב שבת קודש, יום שושן פורים, היתה הסעודה למעלה בבית דירתו בחדר התפלה.

ולמחרתו ביום שבת קודש תשא, לגודל חולשתו בכאב רגליו ומתניו, התפללו גם כן שם בחדר הנזכר לעיל, וגם סעודת שבת קודש. ורק אז ולא יותר, עדיין זכו הזוכים בפה קהלה לשמוע אל הרנה באמירתו שלום עליכם וריח הבשמים וקידוש בליל שבת קודש. אשרי און ששמעה זאת מפה קדשו תמיד, ואשרי עין ראתה כל אלה בנועם אור העליון שהאיר בפניו בעת ההוא, לא יתואר בחרט אנוש.

כאב יהודי

י. ויהי ממחרת, ביום א' ויקהל-פקודי, י"ז אדר, והוא נוסע בנחיצה לפעסט פעם שלישית, ונתקבל שם בפאיאר-סאנאטאריום, וגדולי רופאים שקדו ברפואותיו. והוא בעוונותינו הרבים נחלש מיום ליום, ממתנים ועד ירכים. בפרט בתנועות הילוך הרגל, הצער והיסורין עד לב השמים. ורוב הימים לרבות הלילות אסור במטה.

לקראת שבת ביקש רבינו רשות מהרופא שיוכל לעשות מנין לשבת. בימים האלו כבר היה שנאת ישראל מתגברת מיום ליום, והנהלת בית החולים לא הסכימה למלא בקשתו. הרופא שהכיר את רבינו זי"ע באופן אישי, מחמת יראת הכבוד לא רצה להשיב ריקם, לכן הציע שהוא מוכן לקבל האחריות

⁷ ראה ספרו הקדוש שער יששכר מאמרי חודש אדר מאמר ימי ששון אות כז: בשם גדולי הצדיקים זי"ע שעל ידי קריאת המגילה יוכלו להמשיך כל הישועות הנצרכות (והענין שמעתי באורך), עיין שם.

על עצמו ולתת רשות, אבל רק בתנאי שיהיו המתפללים מנין מצומצם ממש, והם יתנהגו לפי דרישת הבית-חולים שלא להפריע מנוחת החולים. רבינו הקדוש זי"ע שמח מאוד וברכו באריכת ימים.

לתפלת ליל שבת קודש באו מנין מצומצם של אנשים מכובדים, אשר הבטיחו מראש להקפיד על תקנת הבית-חולים. ואך התחילו לומר הודו בתפלת מנחה דערב שבת קודש התאמץ רבינו שלא להרים קולו, אמנם לא החזיק מעמד רב, ובעת שאמר "יאמרו גאולי ד' אשר גאלם מיד צר ומארצות ממזרח וממערב ומצפון ומים... ויצעקו אל ד' בצר להם" התפרצה צעקה מפיו בקול בכיה וזלגו עניו דמעות. ומיד הוזעק הרופא לחדרו לבקשו לשמור הבטחתו, כי דאג שלא יענש בעודע להנהלה שהוא אשם בכל זה.

אחר השבת כשביקר הרופא את רבינו שאלו הרופא על התנהגותו בתפלת שבת. שגם לולי הבטחתו הרי היה צריך להתחשב עם החולים האחרים שלא להפריע מנוחתם. ענה לו רבינו:

בעת שהיה המדובר בינינו חשבתי שכן הוא חוק ולא יעבור שהבית-חולים דורש שקט מוחלט, ולכן הבטחתי שלא אשנה מתקנת בית-חולים. אבל בלילה הקודם הוברר לי שאינו כן, שאך נרדמתי, פתאום אני שומע צעקות נוראות ולא יכלתי לישן רוב הלילה מקולות אלו.

שחוק קל עלה על שפתי הרופא, ואמר: הלא הרב חכם גדול ומופלא ואיך ידבר דברים כאלו. האיש שצעק בלילה ההוא - נרדס על-ידי מכונית שרסקה את עצמות רגליו, והובא לבית חולים במצב נורא עד שמגודל כאביו - צעק. אבל לולי זאת שורה בבית-חולים שקט מוחלט שלא להפריע מנוחת החולים.

ועל-זה ענה רבינו זי"ע:

רופא נכבד, למדת בבתי ספר גבוהים ולמדוך שם בין שאר דברים להבין כל מיני יסורים ומכאובים, כאבי ראש ובטן, ידים ורגלים שבורות וכדומה, אבל האם למדת פעם על "כאב יהודי"?

האם יש לך מושג מה גדול כאב יהודי העומד ומצפה אלפים שנה לביאת המשיח ולגאולת ישראל, ובכל שנה הוא אומר "זו השנה" שבה נושע, ועדיין לא נשענו? לעולם לא תרגיש את כאב לב של נפש יהודי הדורש את שלום ירושלים ומצפה בכלות הנפש שיהיה הזמן אשר "יאמרו גאולי ד' אשר גאלם מיד צר ומארצות קבצם...". הוא כאב פנימי

המתפרץ ויוצא בלי מעצור, ושום הבטחות שבעולם אינם יכולים להשקיט את צעקות הכאב...

ואכן לכבוד שבת מלכתא התחזק וישב על כסא והתפלל בציבור בחדרו שם כל תפילות היום. ומברכין חודש ניסן היה עוד על ידו, ברגש אש נאדר בקודש.

✽ קל ערש דוי

יא. בשכבו על ערש דוי, ואחד נתן לתוך פיו לאכול ולשתות, וצוה לו למנות מספר הכפות, והיה מונה פוחת והולך, כדי שיקח יותר לרבות כחו, ורבינו הרגיש וגער בו: מה תרצה לרמאות אותי, והלא מעולם לא נתתי כף אחת לתוך פי בלתי יחוד, עד כאן דבריו [ראה דברי תורה מהדורא תניינא אות ב].

יב. באיזה מן הימים, אירע אשר רבינו היה מאוד שבור ורצוץ ברוחו. באותו זמן נכנס אליו גאון אחד לבקרו, וכדאי להתחזק עצמו, הראה אותו רבינו מכתב שנשלח אליו ממדינת אמעריקא לשאול דעתו בנידון מסיום. ואמר: זעהסטו דאך, דא אהער האט מען מיר אויפגעזיכט. פונעם ווייטן אמעריקע, האט מען מיר געשיקט בריוון מיט שאלות, עס איז נאך דא ווער ס'רעכנט זיך, מ'פרעגט נאך מיר, פון אמעריקע האבן זיי נישט געהאט ווי... ובזה התחזק עצמו קצת לבל יפול בדעתו לגמרי ממצב חליו.

יג. והיה נשמע מפה קדשו כמה פעמים במטתו בחליו שהתחנן לאלקים ואמר: "רבנו של עולם זכני נא עוד לשוב בתשובה שלימה לפניך באמת". תסמר שערות ראשינו ואנן מה נענה אבתריה.

וכדרכו בקודש להורות דרך תשובה לבת השובבה, היה בוכה ומתמרמר שיעזור לו הקדוש ברוך היא שישוב בתשובה שלימה. ועיין גם כן בצוואתו הקדושה (אות א): ראשית כל אקוד ואשתחוה להשם יתברך, יוצרי ובוראי, ואתודה על כל חטאתי ועונותי הרבים, ואבקש סליחה ולהשיבנו בתשובה שלימה, עד כאן. וכל זאת היה אומר מעומקא דלבא, ודובר אמת בלבבו, במקום גדולתו שם ענוותנותו.

וגם בשעת הסכנה המרובה בימי חליו, היה רחושי מרחשין שפתיו בפסוקים של תורה ובקשות עבור שמו יתברך ותורתו.

יד. כאשר הגיע לבקרו הרב הגאון מוהר"ר שלמה צוקער זצ"ל אבדק"ק האללאס, אמר לו דברי צחות על מאמר חז"ל (פסחים פו, ב) כל מה שיאמר לך בעל הבית עשה חוץ מצא, זה קאי על כביכול הבעל הבית של כל העולם, וכל מה שיאמר לך עשה, חוץ אם אומר לך "צא" מן העולם שכבר השלמת עמך, זאת לא תציית לו ולהסכים, רק להתאמץ בתפלה לבטל גזירה הלז ולהעתיר בתפלה עד כי ויעתר לו ה'.

טו. באלו ימים הקשים בהיותו בעיר פעסט, התגבר רבינו זי"ע על חליו יסוריו הנוראים וסידר לדפוס חלקים נוספים של ספרו שו"ת מנחת אלעזר, וחלק חמישי וחלק ששי גמר בשלימות. ואף ההקדמות כתב על שני החלקים הללו, ועליהם צייר בכתב ידו דפי השער מוכן לדפוס. אך הדבר לא יצא לפועל, ולא זכינו שיצאו לאור עולם, ושוב נאבדו בימי המלחמה יחד עם שאר חיבורים שנשארו בכתב יד קדשו, וחבל על דאבדיו.

✽ שמואל נצר

טז. ביום ערב שבת קודש החודש וראש חודש ניסן, כאשר באו אליו מפה"ק מוונקאטש הרב הגאון מו"ה נטע שלמה שליסעל [הי"ד] דומ"צ ועמו הרה"ח מו"ה משה גאלדשטיין [הי"ד] ומצאוהו במצב כבד מאוד, והוא התמרמר ושאל ודרש מלפניהם:

האם היה על כל פנים יום אתמול כי יעבור (יום כיפור קטן מוקדם של ניסן) מאה אנשים בבקשת רחמים על ציון אדוני אבי הקדוש, שאל ישכח ממני, ולברכני ברפואה שלימה בקרוב, כי כשל כח הסבל.

אמרותיו הללו ירדו חדרי בטן ופלחו כליות ולב, ואוי לעינים שכך רואות אותו צדיק מדוכה בנגעי מכאובים נוראים.

מצבו היה נורא, והוא מחולל מפשעינו ביסורים גדולים סמוך למתנים. ושניסה לילך אז איזה פסיעות מהשלחן להמטה, גם שתמכו בידיו מזה ומזה, קשה היה לו התנועה של גופו ורגלו, וצעק בקולות מתוך צער וכאב בעוונותינו הרבים, אוי לעינים שכך רואות את המלך, ואוי לאזנים שכך שמעו אז מפיו הקדוש יתמלטו אלה הדברים גנוחי גנח יילולי ייליל מעצמו.

אחר שנשתהה אז הליכתו זמן ארוך ברוב צער, הוציא מפה קדשו כדברים האלה:

אוי האט זיך דער בעל-דבר אין מיר דערלעבט! אזוינס האט ער זיך נאך קיינמאהל נישט דערלעבט!

עד כאן לשונו הקדוש.

כל כך הרגיש בנפשו הטהורה המצב המר, והתבונן והתאוונן על מצב הדור האחרון, ומצאוהו רעות רבות וצרות באחרית הימים היותר קשים בחיי עם ישראל נשבר ונשבה ואין רועה נאמן. וזהו בעונותינו הרבים נצחון היותר גדול מכח הסטרא אחרא, ואין אור לדחות את החשך. אמנם יקיים השם יתברך בחסדו "למעני למעני אעשה", לרחם על שארית ישראל, במהרה בימינו.

✽ ספר נגזרה גזירה

יז. בשבת קודש פרשת ויקרא, פרשת החודש וראש חודש ניסן, אם שהתחזק לקום ממטתו בשעת התפלה בציבור (שם בהסאנאטאריום), אבל החולשה גברה עליו. וכאשר הפצירו בו שתהא אמירת הלל על ידו, לא רצה, כי אפס כחו, ונשמע מפה קדשו "שכבר נגזרה גזירה". והשומעים נבהלו מאותן דיבורים, והמתיקו הדברים שתהיה גזירות טובות וחיים ארוכים, אבל הלבבות דפקו ולא מצאו מנוח.

אבל עוד רבינו היה קורא בקריאת התורה בעצמו בישיבה, (ואמר בקדושתו שסמך עצמו בזה על מרא דאתרא **הרב הגאון מו"ה יונתן שטייף שליט"א** [זצ"ל] **דומ"ץ בפעסט**, שהורה כי מפני חולשתו מותר לו לקרוא שם בישיבה בשעת הדחק). וכן אתמול בליל שבת קודש, היה אמירת שלום עליכם בישיבה, וכשהגיע לקידוש עמד קצת כמו בן תשעים לשוב, ובידו השמאלית אחז עצמו בהשלחן, והכוס בהימנית ידו מרתתת, ואין עין יכול לראות ולסבול צערו.

אלה אזכרה, מה נהדר היה השבת קודש כשחל כהיום הזה ראש חודש ניסן בשבת פרשת החודש, כמעט אין לתאר אור זרוע לצדיק בעבודתו ולישרי לב שמחה, ועתה שבת משוב לבנו. אך עוד לא אבדה התקוה ח"ו, ונפשנו לה' כי כאשר שמענו כן עוד נחזה רבינו בעבודתו, רגליו יעמדו במישור במקהלים יברך ה'.

✽ קראו עצרה וזעקו

יח. בתחלת השבוע לפרשת צו היה עוד עתים רעות וטובות, אור וחשך משתמשים בערבוביאי, במדותיו של הקדוש ברוך הוא מוחץ ורופא, והיה נראה לפרקים כי יש תקוה. ורבינו בעצמו מלא בטחון לישועת ה' בהרף עין, לנסוע לביתו עוד על שבת הגדול (פרשת צו), ומיצר ודואג על הדרשה אשר עליו לדרוש בפרקו בשבת זו הבאה, (כי טרם נסע לפעסט הניח לידבק מודעות בבתי כנסיות ובתי מדרשות דפה"ק מהסוגיא אשר מוכן לדרוש אי"ה בשבת הגדול). אבל הכל בידי שמים, עונותינו הטו אלה כי הורע המצב, וטכסו עצה לקרא לרופא גדול **מוויען**⁷ **לפעסט**, והרופאים ביחד ניסו את כחם באופנים שונים, והסכימו לעשות שוב בעשטראלונגען במתניו כולי האי ואולי ימצאו תרופה.

ובליל חמישי, ו' ניסן, הכירו שינוי לגריעותא. ובבוקר יום ה' צו, קול הטעלעפון דופק **מפעסט למונקאטש**, בקול בוכים ומרעיד לאמר, "הקבצו ושמעו בני ישראל כי רבינו נצרך לרחמים גדולים, קראו עצרה וזעקו והתפללו לבורא הרפואות יתברך שמו בבתי כנסיות ובתי מדרשות ועל ציוני הצדיקים".

והשמועה המעציבה עשתה לה כנפים בכל העיר, ועד מהרה ירוצו וחרדו המונים המונים חסידים ותלמידים והתינוקות של בית רבן נקהלו בבית המדרש ושפכו שיח לפני ה', ועל ציון המצויינת קודש הקדשים דפה שפכו דמעות כמים. והידיעות מהתם להכא עפו יצוא ושוב, אחר כך בהטבה מועטת.

⁷ בכל משך החורף הקשה ביסורים גדולים, ואנ"ש אשר שמעו מלחישת הרופאים דפה כי יש חשש סכנה במחלתו, התחילו באמתלאות שונות לבקש ולהציע לפני רבינו שיסע לעיר הבירה וויען לדרוש ברופאים היותר גדולים ומומחים שמה, והוא לא רצה בשום אופן.

וטעמו היה נראה, מפני החשש סימנא מילתא, לאשר **זקינו הקדוש** (אשר ישא את שמו עליו) **בעל יודעי בינה זי"ע מלאנצהוט** נסע באחרית ימיו לוויען ונסתלק שמה (כמובא בספר בית שלמה אות נ"א). וכאשר הציעו לפני רבינו בשם **מדין הקדוש מצאנו זי"ע**, אשר המלאך רפאל הוא בוויען ומסוגל שם לרפואות, השיב בצחות, כי לדעתו בזמן הזה שרבו המפלגות הטמאות בוויען על כן המלאך רפאל העתיק משכן כבודו משם **לפעסט**, עד כאן דבריו הקדושים, ושיחות חולין שלו צריכין לימוד.

⊗ זמירות מגן עדן העליון

יט. בפניא דמעלי שבתא (פרשת צו), מיהר רבינו לירד ממטתו בזריזות וזהירות יתירה, באש לוהט, ללבוש מלבושי שבת מלכתא (כדרכו בקודש), ולתפלה בציבור. אך תקפה המחלה בחולשה נוראה, ומיהר בסעודת חקל תפוחין קדישין (ויצא רק בטעימה בעלמא מהמאכלים), וניב שפתי צדיק הביעו עוד קצת דברי תורה בהשלחן הטהור (על המדרש: שאלו תלמידיו את רבי יוסי בן קיסמא, אימתי אתי מר. אמר להם, זאת תורת העולה. דרבי יוסי לשיטתו באבות כי אינו דר אלא במקום תורה וגו'. ונמצאו הדברים בספרו הקדוש **חיים ושלוש** על התורה [פרשת צו ד"ה זאת תורת], וזהו היתה פעם האחרונה שהגיד דבריו ליעקב בדברי תורה בסעודת שבת קודש, בחולשה רבה שכמעט קולו לא נשמע רק שפתי נעות, ולבב השומעים העומדים סביב לו נמס כמים.

ולמחרתו בשבת הגדול, אפס כחו גם מלקרא בקריאת התורה, ואחר התפלה שב למטתו ברפיון נורא ומצב איום, וקרוב לעת מנחה רעוא דרעווין נתעורר וצוה לערוך לפניו שלחן עם ה"ב חלות כדת היום לסעודה שלישית, וגם בירך על הכוס כנהוג, והתחיל ככה מושכב במטתו לזמר בנעימות ומתינות ודביקות את הזמר "אודה" וכל סדר "אתקיננו" בניגונים המיוחדים לכך.

ואנשי הבית העומדים מסביב היתה להם למחזה נוראה רגש עצום וקודש לה', ועד היום אבריהם דא לדא נקשן בזכרם הרגשת השעה הלזו, והיה נראה כמו התעוררות זמירות מגן עדן העליון מעין עולם הבא יום שבת מנוחה, ונמס כדונג לבבם בעת רעוא דרעווין הלזו, אבל מצד החומרי הכירו איך הצדיק עוזב כוחותיו משעה לשעה.

⊗ דמטמדין גליין ליה

כ. בעת ההוא והנה רבינו קרא לחתנו כבנו ואנשי ביתו, ושאל אותם:

מה אתם מלחשים? הלא אנכי יודע כי הרב הגאון מו"ה אברהם חיים דוד שרייבער מבאריסלאב (נשיא כולל גאליציען באה"ק תו"ב) איננו עוד! ולמה לא תגידו לי האמת?

וספק את כפיו ואמר:

הוי אבידה גדולה לכל בית ישראל!

וחתן המלך כשמעו זאת נתבהל עד מאוד, כי הוא באמת עוד לא ידע מזה.

אבל נתוודע אחר כך, כי ביום אתמול (ערב שבת קודש צו לעת ערב) נפטר שם בפעסט הגאון הנ"ל, ודעת לנבון נקל כי לא הרהיב שום איש לספר זאת לרבינו כשהוא שוכב במחלה איומה, ונראה בעליל דמטמריין גליין ליה. והוסיף עוד רבינו לדבר: אל תאמינו שברוח הקודש אני יודע זאת, אך היה לי חזיון וחלום שאין לגלות הכל, עד כאן תוכן דבריו הקדושים. והתאונן מאוד גם למחרתו על אבדן אדם גדול ז"ל.

פרק עשירי

נר אלקים טרם יכבה

✽ בקשת רחמים ✽

כא. במוצאי שבת קודש אחר שבת הגדול, והנה קול פחדים באזנינו, לשמועות רעות הבאות אלינו מ**פעסט**, כי נתגברה מחלתו ממש עד כלות ונתעוררנו בנחיצות לעורר רחמים, ובבוקר יום א', ט' ניסן, ברגשי לב ובהשתפכות הנפש, והבתי מדרשות דפה"ק מלאות איש בהתאספות עצומה אנשים לאלפים עדרים עדרים, המלמדים עם תלמידיהם, ויצעקו בני ישראל בתפילות ורחמין למיבעי עבור רבם הקדוש.

והחסיד המפורסם **מו"ה צבי דוב קליין נ"י** [נ"ל] קרע את הלבבות בפתיחת דברי התעוררות, להתבונן על מה אנחנו נתאספנו כעת, לבקש רחמים על צדיק הדור, גאון עוזנו עטרת תפארתנו, אשר כל חיינו תלויים בו וכו'. אם אבן הוא נימוח, ולפני ה' שפכנו שיח.

וכן הקול נשמע בשאר ערי יהודה, והתעוררו רחמים בתפלה ותחנונים לרפואה שלימה, שיוסיפו לו שנות חיים ושלום.

✽ מלך אסור ברהטים ✽

כב. מרוצות הטעלעפאן יצאו דחופים ביצוא ושוב, מהכא להתם ומהתם להכא, ומודיעות כי ביום הזה הוא יום ט' ניסן יהיה ביאת רבינו לביתו על ידי אויטא מושכב במטה. והיתה הנסיעה מ**פעסט** אחר חצות היום, ואור ליום ב' והנה חשך ולא אור, ואוי לעינים שכך רואות בפתיחת האויטא, ורוח אפינו משיח ה' נלכד בחבלים מלך אסיר ברהטים, ונלקח משם מושכב במטה, וכה נשואוהו לחדר משכבו, והוא בעונותינו הרבים כאבן שאין לו הופכים באין מרגיש. ונאמר לנו, כי להפג מחלתו ויסוריו הקשים, השקוהו כוס שינה ואינעקציאנען קשים, ועדיין לא הוקץ. ומני אז והלאה כל יום ויום קללתו מרובה משל חברו, ימים ולילות מרים כלענה, ואין כחן של

ישראל אלא בפה תפלות ותחנונים בכל בתי מדרשים בכל תפוצות יהודה ועל ציוני הצדיקים קדושים אשר בארץ המה.

❖ לא ייקיל ביום עברה

כג. נורא ואיום היה עלינו אז בהגיע ליל התקדש חג, בזכרנו אשר תמיד בבית רבינו בעת ההוא אורה ושמחה ששון ויקר, מרפסין איגרא מקולות אדירים מפי רבינו, ועמו חסידיו ותלמידיו כשתילי זיתים סביב לשלחנו. ועתה אהה, הנה ערוך השלחן צפה הצפות וקול דממה דקה ישמע השקט ושאנן, ועין מחריד לראות את הרב דומה למלאך ה' צבאות בחדר המטות בסכנה עצומה¹, וככה בכל משך יומא דפסחא.

והנה הגיע מחלתו לנקודה העליונה והוא מחולל מפשעינו, וניסו מחדש לדפוק על הרופאים הגדולים **מפעסט** ו**מוויען** ולא היה מעצור לגודל ההוצאה העולה לסכומים מרובים, כי אין כסף נחשב למאומה כולי האי ואולי ימצאו מזור ותרופה. אך כל הון לא יועיל ביום עברה, ואם הגזירה אמת, החריצות שקר, וכאשר באו כן הלכו, וניסו בסמי רפואות שונות, זה בכה וזה בכה. וכנראה כמו שקדושת רבינו קדושתו למעלה מהשגת אנוש בדורנו בכל פרטי חייו, כן שורש מחלתו והתקרבות פטירתו היתה נעלם מעין כל חי, באין מבין.

¹ גם בימים קשים אלו, כאשר רבינו שכב על משכבו ופניו מוסבות להקיר, מבלי להגיב לאף אחד, היו יכולים לראות בעין הבוחן עבודתו המיוחדת לתיקון חצות (ראה דרכי חיים ושלום אות שלה), והגם שגופו היה בתרדמה, היה לבו ונפשו ער להבחין שעת חצות הלילה, ונשמתו כאבה והתפללה על צרתן של ישראל.

כמובן, שבעת ההוא כאשר היה בבחינת "מלך אסור ברהטים", לא הניחו לשום אחד ליכנס אל הקודש פנימה בחדרו של רבינו. אמנם העיד אחד מן התלמידים החשובים, שהצליח פעם בשעות המאוחרות בלילה להציץ ולראות את הקודש, והנה נוכחים שמה בתו היחידה הרבנית הצדיקת ז"ל, גם אחד מדייני העיר, וה"הוי בחור" ר' לייביש מוויזקאפף הי"ד, לתדמהתם ראו פתאום איך רבינו הזדעזע ברדתו, וצועק בבכי "אוי ווי...!", מלווה עם אנחה עמוקה מעומק הלב.

האנשים משתאים למראה עיניהם ולמשמע אזניהם, וכולם כאחד הביטו על המורה שעות, ולתמהונם היה בדיוק חצות הלילה.

✽ דורשים בשלום המלך

כד. ובמשך כל ימי תקופת המחלה רעות שבעה נפשינו, אפפו צרות ופחדים עלינו ועל כל בית ישראל בכל אפסים, בפרט החסידים ואנ"ש לא מצאו מנות, בבוקר יאמרו מי יתן ערב וכו', וכמעט שכחו כל הצטרכותם, ואין להם אלא לב אחד לאביהם שבשמים לבקש רחמים על רועם הנאמן. שואפים ומתאווים לאמר מלך ביפיו תחזינה עינינו, אבינו רועינו עוד יקום והתהלך בחוץ על משענת תורתו ועבודתו, יאר פניו אתנו סלה בבריות גופא ונהורא מעליא.

הטעלעפאן בלשכת חצר רבינו, לא פסק מלדפוק ולצלצל כחשיכה כאורה, מהשואלין ודורשין בשלומו מכל המדינות מרחוק ומקרוב, עד שנלאו מהדואר למלאות רצון הדורשים מכל צד ונתנו התקשרות גם על ידי שארי הטעלעפאנען שבעיר, בידעם כי דרישה אחת לכל הוא, אך ורק לדרוש בשלום מלך ישראל הודם ותפארתם.

✽ רעשה תבל ומליאה

כה. בעונותינו הרבים הידיעות לא נתנו קול מבשר טוב, ובימים ההם ממש רעשה כל הארץ וינועו אמות הסיפים, ונקהלו היהודים בעריהם בכל המדינות בארץ ובחוץ לארץ, קדשו צום קראו עצרה, כי הרגישו כולם אשר מרכזו והלב של כל בית ישראל מתנועע ועמודי העולם יתפלצון, והרבו לשפוך שיח בתהלים ותפלות דמעות נשפכו כמים לרפואת איש צדיק תמים יחיד בדורו.

וממש כמוהו לא נהייתה ולא יהיה להרעיש העולם כולו כמו שהרעישו אז הארץ ומלואה תבל ויושבי בה עם אחד בארץ בבתי כנסיות ובתי מדרשות, וציוני קברות צדיקים הקדושים בקראקא, ליזענסק, לובלין, צאנז, רימנוב, קאזניטץ, לאנצהוט, סאסוב, אוהעל, קאליב, קאמארנא, וכו', ובארץ הקודש, בפרט בפה"ק לא הניחום במנוחה ושאגו אליהם: עצמות חביבות מה אתם שוכבות, צרה הוא ליעקב, מנהיגם מדריכם מוטל בסכנה, ספר תורה שרוי בצער, עורו ישנים מתרדמתכם, מכוחכם שחדו בעד כלל ישראל בדור האחרון, והעתירו לה' שהתחוננים ינצחו את העליונים, להשאיר רבינו חי בעולם הזה להחיות אותנו לפליטה גדולה.

כו. לזכרון עולם נעתיק פה הנשלח אז לכל המקומות בזה הלשון:

ב"ה.

זמן קהלה לכל הוא בהתעוררות רחמים

לרגלי המצב הנורא של רבינו הגה"ק מאור הגולה מרן חיים אלעזר בן אסתר האבדפה"ק והגליל שליט"א, ספר תורה שרוי בצער ויסורים וחולשת הגוף שאין להעלות על הכתב, ועל ידי זה מזדעזע כל העולם כולו המחכים בכליון עינים שיתחזק ויתרפא באיתן הבריאות השלימות במהרה בימינו עד ביאת הגואל, החלטנו לעורר את כל ידידי ואוהבי וכל אנ"ש בכל מקום שהם לסדר זמן תפלה באמירת תהלים ובקשת רחמים בשעה אחת מכוונת יחד כל בית ישראל, היינו ביום שבת קודש א' דפסח הבעל"ט בשעה 3 אחר הצהריים, וכן ביום ב' דפסח בשעה 3 אחר צהריים, (ואז ביו"ט ב' דפסח שחל בחול יאמרו גם כן בציבורא יהי רצון בהתעוררות שלש עשרה מדות של רחמים).

במטו מכם איש איש על דגלו להתקבץ אנשים נשים וטף בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, בכל אתר ואתר יכוונו את לבם לאבינו שבשמים לבקש רחמים על אותו צדיק יאר פניו אתנו סלה וישלח לו במהרה רפואה שלימה מן השמים לכל אבריו וגידיו וחושיו וכוחותיו ויסיפו לו שנות חיים ושלוש, עד ביאת גואל צדק במהרה בימינו אמן.

מונקאטש, י"ג ניסן תרצ"ז.

בית דין ואקרו"ט דפה מונקאטש יע"א

ובשוקי וברחובות ירושלים תו"ב נדבק בכותלים בתמונות גדולות, וזה לשוננו:

התעוררו

לבקש רחמים מרובים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובכל מקומות הקדושים, בעד גאון וצדיק הדור מאור הגולה, כ"ק עטרת ראשינו אדמו"ר ונשיא א' בתוכנו, רבינו חיים אלעזר בן אסתר שליט"א, הגאב"ד ור"מ דעוב"י מונקאטש, לרפואה שלימה במהרה בתוך שאר חולי ישראל אמן.

הנהלת כולל מונקאטש

דפוס "קלישר" ירושלים

כז. ובפה עירנו ממש יומם ולילה לא ישקוטו מלומר תהלים ולבקר את הציונים הקדושים דפה, כתות כתות נכנסין ויוצאים, אבן מקיר תזעק שאגות ובכיות זעקות גדולות והרבו בצדקה. וחצר רבינו מלאה אנשים תמיד מפה ומפה, נפשם יצאה לשמוע הגה טוב להפס דעתם ולהרגיע המיית רוחות סוערות. ורבים אומרים מי יתן נפשי תחת נפש הצדיק, רק רעה אליו לא תאונה. והרבו מוהר ומתן של ימים ושנים, אורך ימים עולם ועד גדול כבוד רבינו בישועתו.

חסידים, תלמידים, וגם ההמון עם מהעיר **מונקאטש**, התאספו בבית המדרש הגדול, ע"י הקריאה של **הבית דין צדק דעיר מונקאטש**, וכל אחד נדב חיים לרבינו. אחד נתן מעצמו יום אחד; וחבירו שני ימים, ואילו אחרים נתנו מחייהם שבוע שלם, ויש שאפילו נתנו שנה שלימה, וכן כולם.⁶

הגה"צ רבי אלעזר שפירא זצ"ל אבדק"ק קיוויאשד היה מספר, כי בימים ההם, כששמע איך מרעישים עולם ומלואו בעד רפואתו של ש"ב רבינו הקדוש זי"ע, השמועה קרע את לבבו וחשב לעצמו מה יכול הוא לעשות? עד שהתיישב לנסוע ל**מונקאטש** ולעלות לציון הקדוש של **רבינו בעל דרכי תשובה זי"ע** לעורר רחמים לרפואת בנו רבינו זי"ע.

בהגיעו להבית החיים - סיפר **הרב מקיוויאשד** - שמע קולות וזעקות גדולות, ובהתקרבו סמוך יותר, היה נראה לו כאילו הקול יוצא מהאוהל הקדוש, אבל היה נראה כאילו האוהל ריק מאנשים, ואין איש שם, עד שפחד קצת מליכנס לשם.

כשנכנס לתוך האוהל, ראה לפניו מראה נוראה, החסיד הנודע **רבי משה גאלדשטיין הי"ד** עומד אצל ציון **רבינו בעל דרכי תשובה זי"ע**, ומרעיף עולם כבן המתחטא לפני אביו, ואומר בבכיות נוראות:

אוי, העולם כאן אין להם דעת... כל כך אנשים כאן בעיר התנדבו מימי חייהם לרבינו הקדוש... אחד נתן שעה, ואחד נתן יום, ואחד נתן שנה... אני נותן כל ימי חי לרבינו! הרי אנכי הולך ערירי והנני בלי בנים, אין צריכים

⁶ המאורע של "נדבות הימים" לרבינו, התקבל סביבות העולם בהתפעלות נדירה, מצאנו במכתב עת בפולין שכתבו על זה בהחדשות תחת הכותרות: "שנים עשר אלף יהודים התנדבו ימים מימי חייהם להרב החולה ממונקאטש". וכמו כן גם עד אַמעריקא הרחוקה הגיעה השמועה, וכתבו מזה במכתבי עתים היהודים דשם.

לי בעולם הזה, אבל בלי רבינו הקדוש לא יהיה עולם! לרפאותו השלימה הנני מוכן ומזומן ליתן לו כל ימי חיי!
אבל בעונותינו הרבים, ננעלו שערי שמים.

● "לעולם אסור לאיש יהודי להסתובב לצד האחר!"

כח. בהיות מצבו הגופני של רבינו קשה למאוד, ואנשי הבית כמעט נתייאשו, באין יודעים מה עוד יכולים לעשות בכדי לשפר המצב, עלתה במחשבה של הרבנית הצדיקת ז"ל, מחברתו הטהורה של רבינו, סברה שצריכים להביא לכאן "פראפעסער ראזענטאל"¹¹ מעיר בודאפעסט, שאולי הוא יוכל לעזור במצב הזה באיזה דבר.

הרבנית הצדיקת ז"ל התקשרה דרך הטעלעפאון - שהיה בהקאנצעליי שבחצר רבינו - לבודאפעסט ודיברה עם "פראפעסער ראזענטאל", והפצירה ממנו מאוד לבוא ולבדוק את נזר תפארתה הלא הוא רבינו הקדוש זי"ע, לראות ולשמוע מה עוד יכולים לעשות כדי לרפאותו ולהחלימו.

אבל הפראפעסער ענה ואמר, שדעתו הוא שאין לו עוד על מה לבוא, מפני שאך זה היה שם מלפני זמן קצר, ומרגיש בנפשו שלדאבוננו אין עוד דבר מה שבשר ודם יכול לעשות.

הרבנית פרצה בבכי, והתחילה לבקש ולהתחנן לו במאוד שאף על פי כן

¹¹ רופא-מומחה יהודי, מפורסם מאוד, ולו קשרים מיוחדים עם רבינו זי"ע. אחר המלחמה הנוראה בא לאמעריקא, והיה לו משרד בעיר מאנהעטן שבניו יארק.

כשרבינו שליט"א היה בחור צעיר בן י"ד שנים, הגיע לדר. ראזענטאל הלז, והציגו אותו בפניו שהוא נכדו של הרב הגדול מעיר מונקאטש, אז סיפר הלה לרבינו שליט"א, שפעם אחת היה אצל זקינו המנחת אלעזר זי"ע בביתו, והמנחת אלעזר הוציא לו אחד מספריו הישנים, וקרא לפניו מה שכתוב שם אודות ההמצאה החדשה של קרני ה"רענטגען" שמשתמשים בו לרפואה נגד המחלה הנוראה, עוד טרם שידעו מזה חכמי אור"ע.

אכן הספר הזה היה ספר הזוהר הקדוש, אשר אביו הגדול הגה"ק בעל "דרכי תשובה" זי"ע כבר הראה עליו ששם דיברו חז"ל אודות קרני ה"רענטגען" (ראה באריכות מזה בספר דברי תורה מהדורא קמא אות סב, מהדורא ד אות סו, מהדורא ט אות לא).

"פראפעסער ראזענטאל" אמר שנתפעל מזה עד למאוד, בראותו שחכמינו ז"ל כבר ידעו מזאת שנים רבות כל כך, טרם שהמציאו אותו חכמי הגוים.

ובהמשך עוד סיפר הפראפעסער הנ"ל את כל המובא למעלה.

יבוא שוב לבדוק, אולי ואולי יכול לעשות ולעזור קצת, והוסיפה שאם לא תוכל לשלם את שכרו בעולם הזה, אז יגיע לו לעולם הבא.

כשמוע הפראפעסער דברים אלו, נתרצה לבוא. אבל אמר, שהיות שהנסיעה עם מסילת הברזל הלך וחזור יגזול ממנו הרבה זמן שצריך להימצא בבית החולים, על כן הוא מבקש מאת הרבנית להעמיד לו אויטא לנסוע בו **מבודאפעסט למונקאטש**, וכן בדרך החזרה מ**מונקאטש לבודאפעסט**, ואז יתאמץ לבוא. וכך הוה, שיצא במיוחד מ**בודאפעסט** ובא ל**מונקאטש**.

הפראפעסער נכנס לחדרו של רבינו, והוא שוכב על מטתו אצל הקיר כאשר פניו מוסבות לצד הכותל, ולא נתן תשומת לב להרופא כלל. הפראפעסער רצה ליכנס עמו בשיחה, ולשאול אותו אם יש לו יסורים וכדומה, אבל נראה היה אשר רבינו ז"ל שקוע בתרדמה עמוקה, ואינו מרגיש כלום ממה שקורה סביבותיו.

הפראפעסער התחיל למשמש בהריאה, והאזין אל הנשימה, מצד האחד שהיה יכול להגיע בנקל, ואחר כך רצה אשר רבינו יסובב עצמו לצד האחר, כדי שיוכל לשמוע הנשימה מן הצד השני, אבל רבינו לא זו מאומה.

אז ביקש עוד הפעם בקשה מעומק הלב: כבוד הרב, ימחול נא להסתובב לצד האחר. פתאום, לאחר זמן רב שלא דיבר כלום, ראה את רבינו בעינים פתוחות נפנות אליו, ומתרה לו באצבעו: "**א יודע טאר זיך קיינמאל נישט איבערדרייען אויף די אנדערע זייט!**"

רבינו זי"ע לא רצה בשום אופן להסתובב, והוצרכו להזיז את המטה כדי שהפראפעסער יוכל להגיע אל הצד השני^ט.

^ט כאשר סיפר "פראפעסער ראזענטאל" אלה הדברים לרבינו שליט"א, המשיך לספר ולומר, שבשעת מעשה לא הבין מה אמר לו הראבינער, ולמה אינו רוצה להסתובב, וגם אחר כך חקר בשכלו כמה פעמים להבין ולהשכיל מה התרה לו הרב ומה רצה להראות לו באצבעו "א יודע טאר זיך קיינמאל נישט איבערדרייען אויף די אנדערע זייט!" אבל לא הצליח להבין.

לאחר כמה שנים הגיע ל"ע המלחמה הנוראה, מלחמת העולם השנייה, שהאשכנזים הארוזים ימש"ו הרגו ורצחו מיליוני בני ישראל על קידוש שמו יתברך הי"ד, ובתוכם הובילו גם כן אלפי ורבבות אחינו בני ישראל מעיר בודאפעסט שבאונגארן להריגה במיתות משונות על קידוש השם. אבל הוא – "פראפעסער ראזענטאל" – בהיותו מן הרופאים המומחים שבעיר, החליטו הרשעים שלעת עתה ינחו אותו בחיים, מכיון שבעת המלחמה נפלו הרבה גבורי חיל ומלומדי מלחמה, והיו צריכים לרופא מומחה כזה בבית החולים כדי לטפל בהן לרפאותן.

הרשעים האשכנזים ימ"ש נתנו לו רשות מיוחדת להישאר על מעמדו בבית החולים,

עלית תמרתו של אבן בורשטיין של הדברי חיים

כט. ומספר הגה"צ רבי חיים שלמה הורוויץ זצ"ל האדמו"ר מסטריזוב (אב"ד זאלישא סמוך למונקאטש), שהיה ש"ב של רבינו זכה להתגדל בביתו בימי בחרותו, שכאשר בא אליו - בעיר מושבו טעמעשוואר - כמו לכל העולם הידיעות מעציבות, אז אחר סדר כל הבכיות באסיפת הקהל בבית המדרש לאמירת תהלים גם ביום טוב - כי לדברים כאלו מתריעין אפילו בשבת (ראה בבא קמא ק, ב), תיכף במוצאי יום טוב הראשון של פסח בעשיית הבדלה, מיהר ליקח את האמתחת ללכת ולנסוע לעיר מונקאטש לראות אותו צדיק בחיים חיותו, ולהצטרף עם אותן המבקרים אותו ומרבים שמה במקומו ושעתו בתפלה ובתחנונים בבתי כנסיות ובתי מדרשות, ובהשתטחות ציון קברי האבות זי"ע, להביא את הזכות שלא נבוש ולא נכלם כמובן.

וביום א' של חול המועד, לעת ערב, הגיע לבית רבינו, והנה המה מעציבין. והנה הוא לקח אתו בדרכו - כמו תמיד - מעט מהאבן נשחק הנקרא בורשטיין, שברך אותו קדוש עוזנו מרנא ורנא קדישא רבן של כל בני הגולה זקיננו הבעל דברי חיים זצ"ל, שיש בידו מעט שניתן לו מירושת אבותיו. והדבר הזה נודע ונראה לסגולה נפלאה לכל חולה או סיבה, ליתנו על גבי גחלים להעלות תמרתו, ולראות לטובה פעולתו.

והנה אינו דומה שמועה לראיה, וכראותו את המצב הנורא בבריאות רבינו, שאל את בני ביתו אם כבר עשו אותו הסגולה, כי ידע שגם בביתו נמצא זאת. ואמרו לו, שמחמת הצרות שכחו החשבון ואינם יודעים היכן מונה.

אבל התנו עמו תנאי אחת, והוא שהתעודות שלו צריכים להיראות טוב כלפי חוץ, כלומר היות שהשם 'ראזענטאהל' יכול להיראות גם כן כמו שם של גוי-אשכנז, על כן ישתמד ויכתבו בתעודות שלו כאילו הוא גוי, כי באופן רשמי אינם יכולים להחיות איש מזרע ישראל, ובפרט שניהל הבית החולים. "פראפעסער ראזענטאל" הסכים וחתם על התעודות שהוא גוי, ונשאר על מעמדו הגדול, ועל ידי זה הצליח להישאר בחיים עד אחרי המלחמה.

אמנם מיד ככלות ימי המלחמה, התחיל לראות בחלומו מראה ישנה, איך שהרבינער שפירא ממונקאטש מתרה לו באצבעו, ואומר לו: "לעולם אסור לאיש יהודי להסתובב לצד האחר!" - "לעולם אסור לאיש יהודי להסתובב לצד האחר!" או אז נפל בדעתו שאולי לזה התכוון רבינו להתרות אותו שאסור לו להיות על הצד האחר.

אז לקח התעודות שלו שהיה נרשם בהן כגוי, וקרע אותם לקרעים, והשאיר את מעמדו הגדול בבודאפעסט מאחוריו, ומשם בא לאמעריקא, כדי להיות נרשם כאיש ישראל בריש גלי.

וכבר חפשוהו ולא נמצא עדיין. ואמר להם, שיש לו מעט עמו. ותיכף מיהר אחד מבני הבית להביא על טס של כסף (מחמת חיבוב מצוה וקדושה) גחלים לוחשות, ונתנו מעט מאותו הבורשטי"ן לעלות תמרתו, סמוך למטת רבינו.

והנה תיכף פתח רבינו את עיניו הקדושים, ובנשימת אפיו כמו לריח הבא מגן עדן משך נשימתו, ושאל מה זאת. ואמרו לו, תמרת הבורשטי"ן מהצדיק מצאנו. וענה, כי טוב. ואמרו לו שהרב ר' חיים שלמה באה, והכיר אותו ונתן לו שלום, ודיבר עמו אז איזה מילים, כי הרבה לא היו יכולין לטרוח אותו כמובן.

❁ שינוי לטובה

ל. ביום ג' שמיני, כ"ה ניסן, י' למב"י, הוא יומא דהילולא של מרן הקדוש אור החיים מצאנז זי"ע,^א ואז היתה שמה מקהלות רבבות עם ישראל כמובן, ובתוכם אדמורי"ם ורבנים גאונים וצדיקים, ונדבקו מודעות באהל ציון המצויינת קודש הקדשים ושארי מקומות לבקש ולעורר רחמים על רבינו "חיים אלעזר בן אסתר" לרפואה שלימה במהרה. ובאותו היום קלו המים

^א וכמה היה חביבים בעיניו תלמידיו, וכמה היה מחבב ומכבד הבחורים היקרים, ומסר נפשו בעדם, וזה היה חית נפשו. ואפילו בחג הפסח האחרון אשר בעונותינו הרבים היה אז המעמד ומצב עד כלות, וכאשר נועד קצת היה שאלתו הראשונה אם הבחורים המה פה ואם נתנו להם לאכול.

^א בסוף שנותיו של רבינו זי"ע, משנת תרצ"ד, עלה בדעתו ליסע לצאנז ליומא דהילולא של הגה"ק בעל דברי חיים זי"ע, כ"ה ניסן, ועשה לזה הכנות גדולות, כי לא היה שם בצאנז לערך כ"ה-ל' שנים, ואשר עין ראתה יקר תפארת גדולה וכבוד אשר נתוועדו אלפי ישראל לקבל פניו המאירים דוחקא דצבורא בכל מקום באו. ועל הציון הקדוש בבואו אל הקודש פנימה עומד ומתפלל בהשתפכות הנפש, ונתפעל כל כך וקיבל על עצמו להלך ברגש מדי שנה בשנה ליומא דהילולא קדישא עד ביאת הגואל.

וכן קיים גם כן בשנה שלאחריה תרצ"ה ואחר כך בשנת תרצ"ו. ועוד הרבה שבועות מקודם היה רחשי מרחשין שפתותיו בשיחות ואמרות טהורות בהכנת נסיעתו לצאנז, ומענין לענין כדרכו בקודש האריך שעות וזמנים בזה כמעט בכל יום לגודל הרגש מקדושת השרף הלזה רבן של אבותיו ורבותיו ורבן של כל בית ישראל.

גם בשנה זו האחרונה לימי חייו (תרצ"ז), בימות החורף, שכבר סבל יסורים ומכאובים נוראים, עם כל זה התחזק את עצמו והשיח עוד מנסיעה לצאנז על היומא דהילולא ביום כ"ה ניסן, אבל אז בעוה"ר כבר תקפה המחלה.

המאדרים מעל הארץ ונראה מעט שינוי לטובה לרבינו - אם כי מצער הוא. ותחי נפשינו והתנוצצה רוח חדשה בקרבינו לאמר, אכן שמע אלקים הקשיב בקול תפלות עמו ישראל ברחמים, אל יעזבנו ואל יטשנו.

”ויהי להם להתפלל על צער השכינה...”

לא. בימים אלו, כאשר נראה על רבינו זי"ע מעט שינוי לטובה, בא אז לבקרו הרה"ק ר' שלום אליעזר מראצפערט זי"ע בן זקוניו של הגה"ק בעל דברי חיים מצאנז זי"ע.

כשנכנס אל הקודש פנימה לתוך חדרו של רבינו, ביקש מאתו שישב על מטתו, ואחז את ידו כל עת בקרו.

הרה"ק ר' שלום אליעזר התחיל לומר לפני רבינו שהוא חוזר כעת מנסיעתו לצאנז להשתטח על ציון המציונות של אביו הגה"ק זי"ע ביומא דהילולא דיליה - כ"ה ניסן. אך רבינו הפסיק את דבריו ואמר:

- יכול לו לשאל את בני ביתי אם לא הייתי יודע שהיה יומא דהילולא של רבה"ק, סימן היה בידי - שבאותו יום נשתנה מעט מצבי לטובה..

אמר לו הרה"ק ר' שלום אליעזר זי"ע:

- אין זה חידוש, הלא אצל הציון בצאנז היה נדבק מודעות לעורר רחמים על רפואתו השלימה והמהירה של "חיים אלעזר בן אסתר", והיה שם מקהלות רבבות אלפי ישראל, ולא היה אף אחד שלא התפלל בעדו.

על תמיהת רבינו על דבריו שאף אחד לא שכח מלהזכירו ולהעתיר על רפואתו, שוב אמר הרה"ק ר' שלום אליעזר זי"ע: שכל אחד ואחד מאלפי ישראל שבאו על ההילולא התפלל עליו.

נאנח רבינו ואמר בבכיה:

ביום גדול זה ובמקום קדוש כזה, לא היה להם על מה להתפלל רק על צערו של בשר ודם כמוני... היה להם להתפלל על צער השכינה הקדושה ולבקש על הגאולה שלימה... ואז כבר היינו נגאלין...

כל כך היה דרכו בקודש במטרתו ותשוקתו להפקיר גופו ונפשו בעבור קדושת שמו יתברך וישועת כלל ישראל.

אחר שהאריכו עוד ביניהם בשיחתם הקדושים, הזכיר עצמו רבינו זי"ע

לפני הרה"ק ר' שלום אליעזר זי"ע, ואמר לו שאחרי שנולד בן אחד אצל בתו היחידה [הרבנית הצדיקת חי' פרימא רבקה ע"ה], אמרו הרופאים שהיות והיא אשה חלושה מאד, הרי אם תוליד עוד בנים תהיה בחזקת סכנת נפשות ממש. ברם, סיים רבינו, בטוח אני שלא יאורע לה חלילה שום רע, מכיון שכבר יש לי הבטחה על זה מהגה"ק בעל דברי חיים מצאנז זי"ע.

בראות רבינו שהרה"ק מראצפערט מתפלא על-זה, הסביר לו ואמר:

אמי הצדיקת ע"ה הפילה ל"ע הרבה פעמים [לפני שנולד רבינו זי"ע. עיין צוואתו הק' אות יג]. ונסע אז אבי הקדוש [- רבינו בעל דרכי תשובה] זי"ע לצאנז להזכיר את עצמו לפני הגה"ק בעל דברי חיים זי"ע להיושע בזרע-של-קיימא. ענה לו הגה"ק מצאנז "תוכל לשוב לביתך, כי אני מבטיחך אז דו וועסט האבען קינדער".

והמשיך רבינו זי"ע:

בהבטחתו אמר הגה"ק מצאנז זי"ע "קינדער", בלשון רבים. והבטחתו זה עדיין לא נתקיימה. שהרי אני בעצמי הלא הנני בן יחיד, ובתי תחי' [ע"ה] היא בת יחידה, וגם לה יש רק בן אחד. על-כן בטוח אני שהרופאים אינם יודעים כלום, ובודאי יתקיים בה ברכת הגה"ק מצאנז זי"ע.

בשמעו דברים אלו, הסכים הרה"ק מראצפערט זי"ע עמו, שבודאי יתקיים בה הבטחת אביו הקדוש, ועוד יזכה לזרע ברך ד'.

✽ הולך ואור

לב. וכן אחר כך מדי יום ביומו הוכרה הטבה מועטת לרבינו הולך ואור, עד כי בשבת קודש תזריע-מצורע ופרשת אמור כבר התפללו מנין סמוך לחדרו, והוא ירד ממטתו והתפלל עמהם בחדר משכבו בנעימות קולו. וכן בשאר הימים בינתיים²¹. הסבנו עין מנגדו שלא ישלוט ח"ו עין הרע, עד שכבר התחיל קצת ללכת ברגליו הקדושים על הארץ.

²¹ בחודש זה, הוא האחרון לימי חייו בעולם הזה, והיה נראית הלבנה דרך החלון לחדרו, לבש המצנפת וקידש הלבנה כדינו ולא פתח החלון (עיין בבאר היטב ס"ק יא ושערי תשובה שם ס"ק א וס"ק ז).

מה נעים היו אותם הימים לראות אור פני קדשו בבוקר במטתו כשהניח השני זוגות תפילין וגם הטלית לתפלה, ואחר כך למד שיעור גמרא במסכת סוכה (כדרכו בקודש שלמד מסכת זו בכל יום בבוקר, וכשסיימה חוזר חלילה תמיד³).

ויהי בעת אשר התחיל ללמוד שיעורו בהתפילין במסכת סוכה, לא ידע מקום שעמד בה טרם הוטל על ערש דוי, והצטער מאוד ואמר: רבונו של עולם הראני נא בכבודך שאזכור ולהכיר את מקומי. ואז מיד נזכר הדף בדיוק, והודה לה', והתחיל משנתו כסדרן.

גם דיבר כמה פעמים בענינים וסיפורים מצדיקים פה מפיק מרגליות כבעת בריא אולם. ושפעת הפחדים וקול הדפיקות ממקומות הרחוקות כמעט כבר כלו, כי כבר ישבו איש תחת גפנו ואיש תחת תאינתו במנוחות שאננות, בשמעם שהמצב לטיבותא הולך וגדל בעזרת השם יתברך, כי ראה ה' את עני עמו וימלט משחיתותם, ואל יפקוד מהם ראש צבאותם.

✽ לטעום מסעודת המלך

לג. לפסח שני היה המדובר מראש, דכשירגיש עצמו בטוב גמור יתגלה כבודו לישב בין אנשים מסובין בשלחנו הטהור לסעודת היום (כנהוג תמיד). אך לא זכינו לזה, כי לא שב לאיתנו לגמרי. והיה אומר רבינו אז בדמעות שלישי:

משל למה הדבר דומה, למלך גדול אשר גירש בנו ממנו לאיזה מקום למרחקים, ושם במקום ההוא עשו והכינו לבן המלך מדי יום בינו מזונות ותבשילין כפי צרכו. ובהגיע קרוב ליום גנוסיא של המלך, שאז הוא עושה לכל שריו ועבדיו משתה גדול ויומא טבא להם, וחיכה הבן כי על אותו יום יזמין גם אותו אביו המלך ליקח חבל בשמחתו. ובאותו יום גנוסיא, והבן המלך עדיין ממרחק, וכי יאמרו לו מה יאכל ביום הזה והוא שמע ואינו עונה, בתקות לבו אשר עוד יזכה לישב בסעודת אביו.

³ עיין מזה בספרו דברי תורה (מהדורא ז' אות מט), שמקובל בשם גאוני וצדיקי אשכנז ללמוד בכל יום מסכת סוכה, ועל ידי זה יפלו ויכנעו אויביו וינצל מהם שלא יוכלו להרע לו. ועיין בשער יששכר בריש מאמר סוכת שלום, שכותב רבינו ז"ע "ושם שלום הוא בחינת סוכה, כמו שכתוב בתיקוני זוהר הקדוש (תיקון ו' כב, ב), בבחינת סוכת שלום, ועיין בקרנים (מאמר ב') ודן ידן (אות ב') ורומז גם כן על מספר שמי חיים אלעזר", ותבין.

אכן כראות הבן מלך כי עוד מעט ופנה יום והשעה מאוחרת, ואני לא נקראתי לבא אל המלך, אז צוה במקום ההוא שעל כל פנים יכינו לפניו אותו מין המאכל אשר עולה על שלחן מלכים בסעודת אביו עם שרי המלך הפרתמיים. (וסיים רבינו ואמר להרבנית הצדיקת תחילי [הי"ד]:) תכין לי היום תבשיל ממצה (שנקרא קניידליך) לטעום מסעודת המלך.

עד כאן דבריו הקדושים, ופירושא זיל גמור. וכן ציוה להביא לפניו כזית מצה, ונטל ידיו לסעודה.

שערות קדושות לשמירה ולסגולה

לד. הנה בשנותיו האחרונות של רבינו בעל דרכי תשובה זי"ע עלי אדמות, התחילו שערות זקנו להיות נופלים לפעמים, והיה מחמיר מאוד שלא לזרוק שערות הדיקנא קדישא שלו, לכן היה רגיל לומר להמשב"ק הרב ר' חיים דוב זי"ל: תשים זאת בצד. וכמו שהיה המנהג אצל חסידים ואנשי מעשה, היה רגיל להשים שערות הזקן בתוך ספר, באחד מן הספרים שבחדר הספרים של רבינו, בין דפי הספר.

סמוך להסתלקותו של רבינו בעל דרכי תשובה זי"ע וכבר היה חולה במחלתו האחרונה אשר ממנה לא קם, קרא פעם אחת לר' חיים דוב - באוחזו בידיו הק' כמה שערות מהדיקנא קדישא - ואמר לו: חייב בער! תשים זאת בצד, ועוד יהיה לך ריוח מזה.

בשמוע את הדברים האלה יוצאים מפי קודש הקדשים, שינה ר' חיים בער מדרכו, ובמקום להטמין השערות בהספרים שבחדר רבינו, לקחם עמו כדי לגנום בין ספריו הפרטיים, והניחם בין דפי המשניות שהיה רגיל ללמוד בו בכל לילה טרם שכבו על מיטתו.

הרבה שנים חלפו ועברו מאז, רבינו בעל דרכי תשובה זי"ע כבר היה בעולם העליון, ור' חיים בער המשיך להלאה בתפקידו לשמש בקודש אצל רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע.

כעת - לאחר יותר מעשרים שנים - עומדים כבר אצל החדשים המרים משנת תרצ"ז, כאשר רבינו זי"ע היה מדוכא ביסורים נוראים ר"ל, התלמידים והחסידים הרעישו עולם ומלואו עם תפילות שונות כדי לעורר רחמי שמים מרובים, וקיבלו על עצמם כל מיני פעולות וסגולות להמשיך בזה רפואה שלימה להצדיק הדור הראש גולת אריאל.

רבי חיים בער בעומדו לימין קדשו של רבינו זי"ע במצב הקשה ההוא. סיפר לרבינו, איך שפעם גזז ל'שמירה' השערות של דיקנא קדישא של אביו הקדוש בעל דרכי תשובה זי"ע, שנתנם לו באומרו "עוד יהיה לך ריוח מזה". ושאל רבי חיים בער מרבינו, "אולי אביאם כעת"?

רבינו נענה בהתפעלות, ואמר לו: "כך? גזזת שערות של אבי? ומעולם לא סיפרת לי על כך... מיד תביא אותם!"

כשקיבל רבינו השערות הקדושות מידי המשמש רבי חיים דוב, נשק אותם בהתרגשות גדול. וכדרכו מיד הטעים אותו עם סיפור של צדיקים, וסיפר עובדא אודות שערות דיקנא קדישא של מרן הבעל שם טוב זי"ע (ואין כאן מקום להאריך⁷⁷).

רבי חיים בער הרגיש אז שזכה בזה להחיות נפש צדיק, ותקוותו היתה איתנה שיהיה לסגולה לרפואת רבינו הקדוש. אמנם, כעבור זמן מה, קרא לו רבינו והחזיר לו השערות, והוסיף לאמר לו:

אם אבי אמר שעוד יהיה לך ריוח מזה, אז תקח אותם לעצמך, ואינני רוצה לקחת אותם ממך...

והגם שרבי חיים בער הפציר ברבינו זי"ע שיקבל שערות הקדושות, ושנותנם לו בתשואות חן, סירב רבינו זי"ע לקבלו. רבי חיים בער - כעבד נאמן - ביטל את רצונו, ולקח אותם בחזרה, וחזר וגזזם אצלו ל'שמירה'⁷⁸.

⁷⁷ ראה קונטרס זכר צדיק לברכה להגה"צ אב"ד האלאס זצ"ל בחלק המכתבים בסופו, ומשם בספר אגרות שפירין מכתב רצה - ט בהערה.

⁷⁸ בימי המלחמה הנוראה, שהה רבי חיים בער עם רעיתו הרבנית בכודאפעסט. ורבי חיים בער היה רגיל לספר: הגם שכל אחד חיפש לעצמו דרך הצלה, זה בכה וזה בלה, אחד הלך להבתים שהיו תחת חסותם של מדינת שווייץ, וכדומה. אבל אני לא היה לי תעודות כלל... ולא בנין של שווייץ, ובכל ערב ובוקר הלכתי להתפלל! ומעולם לא הפריעונו הרשעים, לא אותי ולא את אשתי.

בזמנים קשים אלו, היה מעוונות הכי גדולים להסתובב בחוץ בלי תעודות אזרחות אוגנארן, אבל רבי חיים בער והרבנית ניצלו מכל הצרות, בבטחון ואמונה שלימה שכל זה בזכות שערות הקדושות שקיבל ל'שמירה' מאת רבינו בעל דרכי תשובה זי"ע, ומה גם שרבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע צוה לו שימשיך להחזיקו ל'שמירה', מפני שעוד יביא לו ריוח.

רבי חיים בער החזיק בהשערות עד ימי השחרור, והיה רגיל לומר: טרם נסעתי מבודאפעסט, סידרתי את הספרים שלי יחד עם המשניות בין כל החפצים... אבל

לה. אבל לא ארכו ימי טובה, כי שוב נהפך הגלגל ורעה ימצא את עם ישראל, לאשר מצאו וראו חשש סכנה מרחפת, אם כי לא כמקדם. אבל לעומת זה החולשה התגברה מאד לאותו צדיק יסוד עולם, ונתעוררו יסורים גדולים ברגלו הימנית (תחת אשר מקודם שרתה המחלה ברגל השמאלית), גם השיג חום, אך לא האמינו שזוהי מחלה אנושה, ובכל זאת הכירו בכחישת פניו ואפיסת הכוחות, ונעשה מיום ליום חלוש למאד מאד.

וביום ל"ג בעומר עדיין ישב אצל השלחן בחדרו קצת עם כל היסורים ולמד בתיקוני זהר הקדוש לכבוד ההילולא, והתמרמר כבן המתחטא, ובעינים זולגות דמעות אמר בלשונו הטהור:

אוי ואבוי, אבי הקדוש היה לו רגש עצום ביום הנכבד ונעלה הלז למעלה בקודש, ועבד עבודה רבה בו ביום ל"ג בעומר, ואני איך הורידו והפילו אותי כל כך ונבלשונו "מ'האט מיך נעביך אזוי אראפ-געווארפן" באין אונים במצב כזה שלא אוכל לעשות מאומה ולשמוח בשמחת היום.

ומענין לענין נזכר רבינו מהיותו במירון עיר הקודש (בשנת תר"צ) בל"ג בעומר, והשמחה בארץ הקודש באותו יום נכבד (עיין בספר מסעות ירושלים מאמר סדר יום תשיעי אות ד ואילך). וציוה להרה"ח מו"ה משה גאלדשטיין ז"ל (בעל המחבר מסעות ירושלים ותיקון עולם) ולהרה"ח מו"ה חיים דוב גרינפעלד ז"ל (משמש בקודש) שהיו עמו בצוותא חדא בעיה"ק במירון, להזכיר ולזמר לפניו בניגון ארץ ישראל הָעֶרֶב לשמוע שמזמרים שמה "בר יוחאי" וכו', וששמע וראה בעת עומדות היו רגליו בשערי ירושלים תו"ב¹⁰. ורבינו

כשהגעתי לכאן, לא ראיתיו עוד...

רבי חיים בער התאונן תמיד איך שנעלמו השערות... אבל המציאות היה, שכל עוד שהיה צריך להם היו נמצאים אצלו, ואילו בהגיעו לאדה"ב כבר לא היה לו צורך בו, אז נעלמו. ועד סוף ימיו היה לו המשניות הנ"ל, והיה מראה באצבעו, ואומר: כאן היו מונחים שערות הקדושות של הדיקנא קדישא מרבינו בעל דרכי תשובה ז"ע, שבזכות זה ניצלנו מכל צרה ופגע דע בעת המלחמה.

¹⁰ ופלא, שאף שמנהגו מבית אבותיו הקדושים היה לנגן פיוט זה בניגון המעורר הלב והנפש, ובדמעות שלישי, כמנהגו בעת שזמרו אותו ביום ב' סוכות על ציון אביו הקדוש ביומא דהילולא אחר אמירת תהלים, אכן בפעם זו האחרונה, שינה דרכו, ובקש לזמר את הזמר בניגון שמנגנים בארץ ישראל, שהוא ניגון של שמחה.

היה מנגן עמיהם, וחזר הניגון כמה פעמים ברגש התעוררות, והוא בקדושתו ודמעות עיניו כחרוזת פנינים.

וכן דיבר אז הרבה מעיני ארץ הקודש, וכן נזכר באותו שעה ודיבר מהיותו אז בל"ג בעומר בצפת, עד שזכר גם מה שהגיד בעת סעודת רעווא דרעווין בעיה"ק צפת, בבית המדרש צאנז שם, ואשר נגע לו עד לבבו מכתות המפלגות שהתגברו בעיר ה' שמה באתריה דמר של **מרן הבית יוסף** וכו', ושעדיין כחו וכח **האר"י הקדוש** וכל הקדושים עמהם שבעיר הזאת קיים לעד ולנצח נצחים וכו' (עיין בספר מסעות ירושלים מאמר סדר יום עשירי אות ח מזה באורך). ומדי דברו בזה המו מעיו, וירדו עיניו הקדושים דמעות.

והתחיל לעורר רגש דבריו וחזר בפה קדשו והרים קול קצת כפי כחו הדיבורים ההם: "אוי מי יחוש ומי לא יירא באתרא דמר של רבינו הבית יוסף וכל קדושים עמהם (השוכנים בצפת), לעשות כנגדו בתי מינות וכו'", עד שהיה לבאי ביתו עגמת נפש לעורר רגש אבריו וחושיו של אותו צדיק בחליו.

סעודת ל"ג בעומר היה פעם האחרונה אשר ישב רבינו זי"ע בחיים חיותו עם אנ"ש תלמידיו וחסידיו, והזמר האחרון אשר זימר בהאי עלמא היה הזמר בר יוחאי.

✽ אז נבהלו

לו. ואחר כך תקפו הימים ימי עברה וזעם וצרה, והגיע אליו שוב חום גדול. הרופאים נבהלו וחרדו הלבבות, רעשו וגם נתגעשו וכמעט פור התפוררה ארץ, ומפה"ק פרסמו שוב קול קורא לתפוצות ישראל להתעוררות רחמים, בזה הלשון:

ב"ה.

התעוררו

והתקבצו נא בכל אתר ואתר בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ועל קברות צדיקים וקדושים זי"ע לאמירת תהלים בצבור ובקשת רחמי שמים מרובים עבור עמוד העולם גאון ישראל וקדושו, **מרן רבינו חיים אלעזר בן אסתר שליט"א**, לרפואה שלימה במהרה בימינו, ואל תרפו מלעורר רחמים בפרט בכל שבת קודש ויום מנוחה, להתפלל

בקביעות לרפואתו, עד שיקום מחליו לגמרי וישוב לאיתן בריאות השלימות, עד ביאת גואל צדק אמן.

ט"ל למב"י תרצ"ו.

ביד"צ ואקרו"ט דפה"ק מונקאטש יצ"ו

ביום ו' ערב שבת קודש בהר-בחקותי התחיל לו שלשול, ומזה נפחדו מאוד הרופאים כי אבד כל כחו. בשבת קודש לעת ערב נפסק השלשול, אבל כח אין. אז הובא לכאן רופא גדול מקלויזענבערג, ולשוא כל תוחלתינו ונתקיים בנו בעונותינו הרבים (איכה ג,ה) גם כי אזעק ואשוע סתם תפלתי.

ביום א' בבוקר, ג' ימים טרם נכבה נר ה', בשעת שהרופא ביקר אותו ברגלו וכו', התחנן ואמר "לאססען זי מיך שוין רוהע הערר פראפעסאר, איך מוס צו ערשט גאטס דינסט מאכין", שרצה להתפלל קריאת שמע ושחרית. אבל החולשה גדולה, ואמר אז: הייתי צריך להיות עוד על כל פנים עשרה שנים בזה העולם כדי לתקן ולסדר חיבוריי וכו' על מכונם.

פרק אחד עשר

כבה נר ישראל

✿ סימן לימים האחרונים

לז. איזה ימים לפני הסתלקותו רמז לאנשי ביתו כי קרב קצו בעולם הזה. ואמר **לבתו היחידה תחי'** [הרבנית הצדיקת חיה פרימא רבקה ז"ל]:

בתי החביבה! בהגיע עת כזאת, מהראוי לצאת ולבקש על ענינים נחוצים, והיה לי הרבה לדבר עמך, אך נכמרו רחמי לצערך, ואקוה שתדעו מעצמך, וגם נאמר בהצוואה הכל.

עד כאן לשונו הקדוש.

ופעם אחת אמר לפנינו ובמעמד בני ביתו הי"ו, שאבותינו הקדושים יסובבו בתמידית סביב לו, וכפי שמבואר בזוהר הקדוש זהו סימן לימים האחרונים, עד כאן לשונו הקדוש. מובן כי מאד נבהלנו, ודברנו על לבו הטהור שיתעוררו האבות להביא עזרה ורפואה שלימה, אנו בדין ואיהו בדידה.

✿ שבת של יום טוב

לח. בשבת האחרון לימי חייו בעולם הזה - הוא שבת פרשת בהר-בחקתי, היה אצלו בחינת יום טוב. ובשעת הקידוש סיים 'מקדש ישראל והזמנים', ובתפלת שחרית במטתו פתח לפניו סידור האריז"ל באמירת הלל (ועיין בספרו הקדוש דברי תורה מהדורא ח אות לו, אשר פעם-אחת בשבת קודש פרשת בא, הגיד זקינו הגה"ק הרבי ר' משה ליב מסאסוב זי"ע, הלל שלם בברכה בבית מדרשו, ולא הזכירוהו שום אחד מהציבור, עיין שם. וכן נודע שבשבת האחרון לימי חייו בירך הגה"ק מסאסוב בקידוש כנ"ל, יען שהרגיש נועם העליון מיום פטירתו בשבוע זאת).

גם בירך אז ברכת החודש הבא (סיון) כדרכו בקודש, בשפה ברורה ובנעימה, עם הניגון הנהוג לזמר ב'חדשהו הקדוש ברוך הוא וכו' (וחודש

מבורך היה לו החדש סיון הלז, מה נעים גורלו בעולם הבא עין לא ראתה, אבל לנו נהפך החודש אז לקללה ולא לברכה, יתומים היינו ואין אב).

במוצאי שבת קודש האחרון לימי חייו, ג' ימים קודם הסתלקותו לחיי העולם הבא, ביקש מבני ביתו שיתנו לו פת הבאה בכיסנין לקיים סעודתא דדוד מלכא משיחא, ולא רצו ליתן לו, כי היה על פי פקודת הרופאים נגד בריאות גופו (מפני חולי השלשול שהיה לו אז ל"ע), והוא באחד שכעת הוא מוכרח לקיים סעודה זו. ואחר הפצרותיו נתנו לו פת כיסנין נאפה יפה עוד הפעם, כדי שיהיה קשה ולא יהיה קשה לגופו, ואכלו, וזימר אתקיננו סעודתא וכו' (ונודע דמסעודה זו מתקיים עצם נסכוי שממנו יתעורר לתחיית המתים במהרה בימינו), זכותו יגן עלינו [ועיין בחיים ושלום פרשת ויגש ד"ה זהה יש לומר].

✻ ננעלו שערי השועה

לט. וביום א' במדבר הורע המצב מאוד עד כלות, כמעט פרחה נשמתו הקדושה. אבל מתוך הרעש הנורא שנעשה בחצרות קודש והתעוררות רחמים, פעל ושב חיותו בקרבנו, עד שגם הרופאים שוממו. סברנו כי העולם שלנו ודידן נצח, אבל מאז כמעט לא דיבר מאומה רק שכב ומתנמנם בעינים סגורות כל היום ב' וג'. ואפילו השתיה שנתנו לפיו, שתה בעינים סגורות. כי כבר הכין עצמו אז, לקראת נועם אור העליון, לקבל אנפי שכינתא.

למחרתו ביום ב', ערב ראש חודש סיון, עדיין היה אצלינו יום צום ותשובה ותפלה וצדקה ואמירת אבינו מלכינו, ונשאנו עין למרום יתברך שמו לאמר, ראה נא בעניינו, הרעשת ארץ רפא שבריה כי מטה, שמע נא אל תפלת עבדיך וחוס נא על קדושת שמך ותורתך, ושלח רפואה שלימה לאהוביך בן יקירך את בנך את יחידך אשר אהבת בדור יתום הלז.

אבל בעונותינו הרבים ננעלו שערי תשועה, ונסתמו ארובות השמים. ובימים ההם כבר היה רובו ככולו שוכב בעינים סגורות, והכין עצמו למרכבה עליונה כביכול, להיות פושט צורה ולובש צורה חדשה.

ביום ג', ראש חודש סיון, עת פנות ערב, עוד היה קאנסיליום של כמה רופאים לבקר ולנסות את מכאוביו וחולשתו, אבל רבינו הגיד לזוגות הרבנית הצדיקת תחי' [הי"ד] כי הוא הולך למות. אוי לאזנים שכך שומעות.

✪ כי לקח אותו האלקים

מ. בלילה ההוא נדדה שנת המלך, הוא אור ליום ד' במדבר, ב' סיון, חשך ולא אור. ולערך שעה עשרה בלילה כבר אישתקיל מילוליה, וניכר בפני קדשו השתנות נוראה, איבריו דא לדא נקשן. והנה אימה חשיכה גדולה נופלת עלינו, וקול סואן ברעש גדול המו מעינו, וניסו לעזור ולהושיע באופנים להחיות רוח צדיק, ואין עוזר. ומיד נקבצו ובאו המונים המונים לחצרות הקודש וחדרו פנימה.

ויהי בחצי הלילה, בבית המדרש של רבינו צעקו בני ישראל אל ה' שפכו לב כמים באמירת תהלים, אולי יש תקוה, אולי יחוס עם עני ואביון אולי ירחם. ורבים, ובתוכם הרבנית הצדיקת תחי' [הי"ד], מתוך סער ורעש נסו במרוצה ובבהלה על ציון מנוחת אבותיו הקדושים לעורר רחמים. ויצאו בתוך העיר, ויצעקו זעקה גדולה ומרה. ונתאספו עם רב, צירים כיולדה אחזון.

ובליל זה יבכיון בני ישראל, יהגו ביגונם, ויבכו את השריפה אשר שרף ה'. בליל זה קדרנו וחשכו המאורות. סבוני אפפוננו רעות רבות וצרות. בכו בכו בכיה לדורות. וירב בבית יהודה תאניה ואניה. רוח אפינו משיח ה' אשר אמרנו בצלו נחיה עד ביאת ינון, נלכד בשחיתותינו.

ואז אחר חצות לילה, במעמד עם רב חסידים ואנשי מעשה וגם התלמידים סביב למטתו של רבינו, פלגי מים תרד עיניהם, ועינם דאבה לראות כבלע את הקודש. נר ה' נשמת אדם גדול בענקים, מהבהב ועומד לכבות, ואין בידם להושיע.

ומי האמין כזאת, ומי היה יכול לצייר לעצמו לעצור ברוחו ולהביט בתמונה איומה כזו, איך הארי החי שר התורה עמוד התוך אשר כל בית ישראל נשען עליו בתורתו ועבודתו וקדושתו ומפיו אנו חיים, עתה נשמתו הקדושה מאתו תיפרד ותעזוב את עמו צאן מרעיתו כספינה מטורפת בלב ים, זו תורה וזו שכרה. אבל ה' אמר לו, עלה עלה. אוי ואבוי, הגיעה השעה המרה להדליק נרות ולומר פסוקי יחוד, וממש מרפסין איגרא קולות האדירים.

ולערך שעה שתים אחר חצות לילה בקדרותא דצפרא¹, כשבאו אל הבית פנימה מבית המדרש שגמרו אמירת תהלים, מיד אז וימש חשך, פרח

¹ פקח עיניך וראה בספר "מסעות ירושלים" (מאמר הלוך ושוב אות ז), זמן ביאתו של רבינו מנשיעתו לארץ ישראל לביתו נאוה קודש, היה בקדרותא דצפרא ב' סיון שנת תר"צ, ושלא הניח אז לשוור ולזמר להבאים לקראתו לקבל פני קדשו מנשיעה גדולה וקדושה

נשמתו הטהורה לשוב את בית אביה שבשמים, ורבינו איננו כי לקח אותו אלקים, וטעם מעץ החיים וחי לעולם. ואברינו שלא נתפרקו אז, רק משמים ניתן בנו כח לסבול.

■ אבל כבוד

מא. אז התפרצה קולות נוראות קול ברמה נשמע, נהי בכי תמרורים, הללו בוכים ומייללים, והללו ירדו לארץ ראשם, הללו ממרטים שערותיהם, והללו מכים בראשיהם, הללו קורעים בגדיהם קרע שאינו מתאחה, והללו סופקים כפיהם בצער יגון ואנחה, זה אל זה שואלים: איה אבינו, איה רועינו! מה אנו מה חיינו! תורה תורה חגרי שק התפלשי בעפרים! אבל יחיד עשי לך מספד תמרורים, כי שדדה תפארתך ונפלה נזרך! מלאכי מרום מר יבכיון, שמש וירח קדרו וכוכבים אספו נגהם.

מיד אחר כך הכניסו את הגוף הקדוש בחדר הלימוד שבו ישב על כסא קדשו - כסא אבותיו הקדושים, ובו השלים נפשו הטהורה בתורתו ועבודתו הגדולה. מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלקים. ובחדר הלז, עיינינו רואות וכלות רבינו שוכב על הארץ ומכסה מלמעלה, אויה.

אחרי יציאת נשמתו הטהורה ואחר הנזכר לעיל, והנה הבריק והאיר השחר, ואנחנו גופים שחוחים קדורנית תמהין לנפש אדם ושואלים לאור היום: אם כבה נר ישראל אל מי תופיע נהריך? אבל לנו חשך ולא אור.

והשמיעה הנוראה עשתה לה כנפים מיד, לרחוק ולקרוב, במריצת הטעלעפון ועל ידי הראדיא בכל אפסי ארץ. וגם בארץ הקודש נודע עוד באותו יום עת צהרים. ונזדעזע כל העולם כולו מאבידת מנהיגה האמיתית, יחיד בדורו, שלא הניח דוגמתו ואין תמורתו.

הלזו, באמרו "לב יודע מרת נפשו", יעיין שם היטב, והוא אחד מהנפלאות הגדולות בעיינינו, כי ממש מכוון באותו זמן בקדרותא דצפרא ב' סיון שנת תרצ"ז יצתה נשמתו הטהורה של רבינו ושבה אל בית אביה שבשמים, ובעון הדור חשך ענן וערפל כסתה פני האדמה עת לבכות ועת לספוד בכיה לדורות עד ביאת המשיח במהרה בימינו אמן.

[עבר עוד שמיטה אחרת, וביום ב' סיון תש"ד, הלכו תושבי עיר מונקאטש שבי לפני האויב. אותו היום התחילו הרשעים הארורים ימ"ש, להסיע אנשים נשים וטף מהגעטא"ו של מונקאטש, אל מחנה ההשמדה אוישוויץ. אכן לא היתה שעה זו "עת לרקוד ועת לשמוח", שעה זו מיועד היה ל"עת לבכות עת לספוד". ואכן התמרמר רבינו על שעה זו - "לב יודע מרת נפשו".]

* כבוד האחרון

מב. ומצאו בארגז השלחן את צוואתו הטהורה בכתב יד קודש¹¹ (שרמז עליו בחייו כמה פעמים איה איפוא היא, ומינה לא נזוע זיז כל שהוא, וכי הוא תורה שלימה בכל אות ואות), והתחילו בסדר היום ככל הכתוב בספר הצוואה¹².

בשעה שלישית אחר חצות היום, התחילו בטהרת הקודש ברתת וחלחלה, על ידי תלמידי חכמים וחסידיים מנויים, ונשאו את ארון הקודש לטבול גופו הטהור במקוה. ומשם הכניסו והעבירו אותו תוך בית הכנסת הגדולה ובית המדרש הגדול דפה, ואחר כך הכניסו אותו בחצירו לבית מדרשו מקום שהתפלל בו ושהתפללו בו אבותיו הקדושים, ושם עשו ההלבשה על ידי יחידי סגולה יראי ה'.

ובמקהלות רבבות אלפי ישראל אשר נקבצו מכל אפסים, ובתוכם רבנים גאונים וצדיקים, מי שביכלתו עוד לבא אחד מהם לא נעדר לחלק כבוד האחרון לאיש האלקי. והתנהגו כפי הצוואה הקדושה שלא להספידו, והתפרצו בבכיות נוראות נמש כל לב ורפו כל ידים².

¹¹ רבינו כתב הצוואה הזאת עוד מלפני תשע שנים, וזמנו מוכיח עליו כנרשם בפנים בראשיתה, רק כמה דברים וענינים נמצא בין השיטין וסעיפים שלמים שגרע או הוסיף גם אחר כך במשך השנים הללו.

¹² בעת פטירת דבותינו בעל שם שלמה ובעל דרכי תשובה זי"ע היה סדר התעסקות והלוייה מסודר הכל על פי בניהם הקדושים, ובעת פטירת רבינו נדפס פתקאות לאלפים ונתחלק בין אנ"ש, שבו הועתק מספר מעבר יבק במאמר שפתי דנות פרק טו, חוץ מזה נתפרסם על ידי החבורה גמילות חסד של אמת (הנזכר בספר הקדוש חיים ושלוש פרשת ויחי ד"ה כפירוש רש"י) אשר הדפיסו מכבר סדר ההקפות (על סדר שם מ"ב כמו שנדפס בספר מעבר יבק).

והנה לענין בקשת רבינו בצאוותו (אמת יב) אודות עפר ארץ ישראל, ראוי לציין, אשר במכתב החתום בידיו הקדושות, שנשלח לארץ הקודש ביום ג' לך תרצ"ז "לכבוד הרבנים המו"מ ממנוי כוללנינו", מודיע רבינו אשר "החבילה עם אדמת קודש הגיעה!"

² פעם אחת נשאל רבינו אודות נוסח התפלה שאומרים קודם לימוד משניות על נפטר, וגם אחר י"ב חודש וביום היאהרציי"ט על אבותיו, שכתב שם ותמחול לו על כל פשעיו וכו', וגם אם אבותיו היו צדיקים, ואיך יאמרו כזה בן אחר אב או תלמיד אחר רבו. והשיב רבינו מעשה רב, כי זכור יזכור בעת פטירת רבו הקדוש משינאווא זי"ע, אשר עשו ההקפות וצעקו בבכיות, הריני נותן פירוטה זו לצדקה לטובת נשמת (רבינו) יחזקאל שרגא בן (רבינו) חיים ותמחול וכו', אשר תאחזימו דעד לומר דברים הללו על המלאך ה' צבאות קדוש ונורא, אך לא שינו ממטבע שטבעו חכמים בסדר התפלה ובקשת רחמים, וה' הטוב יסלח.

וכן בעונותינו הרבים היה חרדה זו ביום המר ב' סיון תרצ"ז, בהלויית רבינו הקדוש למנוחתו עדי עד, שעשו ההקפות כזכור לעיל, וצעקו בקולות ובכיות נוראות כסדר הנזכר לעיל. אוי לאזנינו שכך שומעת.

מג. ויהי בנסוע הארון הקדוש לבית מועד לכל חי וכל הרחובות שבעיר מלאות איש, גם שרי המדינה חלקו כבוד לראש ישראל. וקיבוץ אלפים ורבבות כמוהו לא נהייתה, ומראה שחורה הלזו לא יתואר בחרט. החנויות נסגרו, והכל בטלים ממלאכה. והזעקות המרורות אנחות ויגונות, אין לשער. ממש אבנים וכותלים שפעו מים ומרזבי דמעה, בעת שהובילו את שר וגדול קדוש ונורא הזה. והטמינוהו במקום מנוחת אבותיו הקדושים לפנות ערב, ושם חלקת מחוקק ספון, זכותו יגן עלינו.

הוא הלך למנוחות. ואנן יתמי דיתמי במסתרים תבכה נפשינו, גדול כים שברינו, מי ירפא לנו מי יגן בעדינו. הוא עלה למרום להשביע בצחצחות נפשו, ואנו תועים כשה אובד בעליו. ובאבידת רבינו, אבדה העולם כולה מנהיג ומדריך ורועה נאמן בכל המקצועות ובכל חלקי הפרטים הנוגעים לחיי היהודים בחומר ובצורה יחדיו. ואין זולתו, ואחריו לא יהיה. ולא השיגוהו משיגי הגוף בדור הזה אין מכיר ערכו ואין מבין דרכו, כי נשמתו היתה גבוה לעילא ולעילא. ואלו היה בדורות הראשונים, גם כן לרבותא היה נחשב, נערץ ונקדש ברבבות קודש.

מד. אזכיר כאן דבר פלא. הנה לימודו של רבינו זי"ע בספר הזהר לא היה על סדר פרשת השבוע דייקא, רק למד כסדר במקום שעמד גם שהוא בפרשה אחרת. אחרי הסתלקות רבינו הקדוש זי"ע מצאנו ראינו, כי מונח חתיכת נייר באותו דף שעמד בלימודו בזהר הקדוש באחרית הימים, והוא בפרשת יתרו דף קע"ז ע"ב (דפוס אזמיר שנת תרכ"ב) ששם מבואר (מעלת יום השבת והסתלקות משה רבינו) ובהאי רצון אסתלק משה נביאה מהימנא קדישא וגו' בהאי יומא כל נשמתהון דצדיקייא מתעדנין בתפנוקי עתיקא קדישא וכו' ולפלא סימנא מילתא שזהו היה סוף לימודו של רבינו רועה ישראל בזהר הקדוש מהסתלקות רעיא מהימנא דישראל בטרם עלה למרום זי"ע.

מה. הנה רגיל היה רבינו לנגן מפסח עד שבועות בכל שבת קודש שחרית, בסעודת עתיקא קדישא, הפיוט לשבתים הללו בין פסח לשבועות - אהבה

וגאולה, כמנהג זקיני הגה"ק בעל זרע קודש מראפשיץ זי"ע (עיין בספרו נמוקי אורה חיים סימן סה). ומאוד המו מעיו, שפך כמים לבו ונפשו בנחלי דמעות, וכל השומע נתעורר ונתרגש בשעת זמירות פיוטים הללו. ורגיל היה לומר, כי הפייטן מדבר קצת מעל לבו, ומצייר צרות ישראל ממש כמו הדור הזה ימי חבלי משיח הנוראים, ובהתעוררת רחמים על גאולתן וישועתן.

והימים שבין פסח לשבועות, בפרט בשבתות ההם, היו אצלו תמיד ביותר ימי התאמצות ותקוה לראש שמחת עולם, צפה לישועה וגאולה קרובה. ועוד יצלצלו באזנינו מדברותיו ובכיותיו בימים הללו, בשם התיקוני זוהר הקדוש, כי בחג שבועות יתפרקון מן גלותא (עיין בשער יששכר מאמר עומר התנופה ובמאמר חג הבכורים מה שכתב בזה הרבה), ועל כן ימי הספירה הם הכנה דרבה להגאולה שלימה בביאת בן דוד שנזכה לקיים בפועל ממש והקרבתם מנחה חדשה לה' בבית המקדש במהרה בימינו.

כדברים האלה התמלטו מפיו בתשוקה נמרצה מדי שנה בשנה בתוחלת ממושכה, עד אשר תוך ימי תקוה הללו היתה תום גאולתו, כי שבה נפשו הטהורה לאביו שבשמים, לאור באור החיים, ביום המיוחס (ב' סיון^{כא}) תרצ"ז. זה היום עשה ה' יגיל וישמח בו, וטעם מעץ החיים וחי לעולם. אותנו עזב לאנחות, והוא הלך למנוחות, ונפשו תשביע בצחצחות, עם צדיקי עולם בגן עדן העליון, ועינינו כלות ומייחלות, לראות במהרה דיך בתפארת עוזו, בשוב ה' שכינתו יתברך שמו לעיר קדשו, בביאת גואלנו במהרה בימינו, אמן.

^{כא} עיין טוב טעמו בשער יששכר מאמר חודש סיון אות ה, שנקרא יום הזה יום המיוחס (יחוס"ס טא"ג), כיון שנאמר להם אז (שמות יט, י) 'ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש' שיהיו אומה מיוחסת, וגם באותו יום השיבו ישראל (שם ח) 'כל אשר דבר ה' נעשה' ולא חששו פן יהיה מהנמנעות לקבל ולעשות כל אשר דיבר ה', שכל אומה ולשון לא הרהיבו עוז בנפשם לקבל ולשמור מחמת חומר הדברים, אך ישראל סמכו על כח קדושת אבותם ויחוסם שיכלו לקיימן, על כן קראו ליום ההוא בעולם יום היחוס"ס כנ"ל, כי סמכו על יחוסן, עד כאן דברי קדשו.

מקורות

לאותיות פרקי המילואים:

- א.** תולדות רבינו אות רמא, בהשלמה ממה שקבלנו מפי כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א. דרכי חיים ושלוש תתרפה
- ב.** תולדות רבינו אות עו, בהשלמה ממה שקבלנו מפי כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א.
- ג.** תולדות רבינו אות רמב ואות רמה.
- ד.** תולדות רבינו אות רמג, דרכי חיים ושלוש סימן תתכו.
- ה.** תולדות רבינו אות רמד, תורת אי חלק ד מכתב פזו. החרויים נעתקו כפי אשר היה חקוק בזכרוננו של הרבני החסיד ר' בצלאל ב"ר חיים משה פארקאש ע"ה, ונדפס בחייו בגליון "תפארת לבנים" בהוצאת תלמוד תורה תפארת בניס.
- ו.** תולדות רבינו אות רמה.
- ז.** תולדות רבינו אות רמו.
- ח.** תולדות רבינו אות רמו, בהשלמה ממה שקבלנו מפי כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א.
- ט.** תולדות רבינו אות רמו.
- י.** תולדות רבינו אות רמוח, בהשלמה ממה שקבלנו מפי כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א.
- יא.** הקדמת דרכי חיים ושלוש.
- יב.** מפי כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א.
- יג.** תולדות רבינו אות רס, הקדמת דרכי חיים ושלוש.
- יד.** זכרנו לחיים להרה"ח ר' דוב בער עהרמאן ז"ל בעל דברים ערבים.
- טו.** זכר צדיק לברכה להגה"צ שלמה צוקער זצ"ל. הקדמת כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א לשו"ת מנחת אלעזר.
- טז.** תולדות רבינו אות רמח, מכתב ירה"ח ר' משה גאלדשטיין הי"ד להרה"צ המקובל רבי ישעי' אשר זעליג מרגליות זצ"ל בעיה"ק ת"ן.
- יז.** תולדות רבינו אות רמס.
- יח.** תולדות רבינו אות רנ.
- יט.** תולדות רבינו אות רנא.
- כ.** תולדות רבינו אות רנא בהשרה.
- כא.** תולדות רבינו אות רנב.

- כב.** תולדות רבינו אות רנג.
- כג.** תולדות רבינו אות רנד. הרה"ח ר' בנימין פערלשטיין ע"ה – בעל העובדא.
- כד.** תולדות רבינו אות רנה.
- כה.** תולדות רבינו אות רנו.
- כו.** תולדות רבינו אות רנו בהשרה.
- כז.** תולדות רבינו אות רנו, בהשלמה ממה שקבלנו מפ"י כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א.
- כח.** מפ"י כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א.
- כט.** חשק שלמה להגה"צ מהר"ח"ש מסטריזוב זצ"ל, שער רפואה אות ב. זכר צדיק לברכה להגה"צ אבי"ד האלאס זצ"ל, [אות ה].
- ל.** תולדות רבינו אות רנח, דרכי חיים ושלוש אות תרלא הערה א. תולדות רבינו אות קנו.
- לא.** תולדות רבינו אות רס, בהשלמה ממה שקבלנו מפ"י כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א.
- לב.** תולדות רבינו אות רנח, דרכי חיים ושלוש אות כה הערה א. דרכי חיים ושלוש אות תצב.
- לג.** תולדות רבינו אות רנט, דרכי חיים ושלוש אות תרלא הערה א.
- לד.** מפ"י כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א בשם הרה"ח ר' חיים בער ז"ל – בעל העובדא.
- לה.** תולדות רבינו אות רסא. דרכי חיים ושלוש אות תרזד, מכתב הרה"ח ר' משה גאלדשטיין הי"ד הנ"ל. מכתב קודש מאת כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א לאניש באר"ק לקראת ב' סיון תשס"ג
- לו.** תולדות רבינו אות רסב, מכתב הרה"ח ר' משה גאלדשטיין הי"ד הנ"ל.
- לז.** תולדות רבינו אות רסב, מכתב הרה"ח ר' משה גאלדשטיין הי"ד הנ"ל.
- לח.** תולדות רבינו אות רסג, דרכי חיים ושלוש אות תעג הערה א.
- לט.** תולדות רבינו אות רסד, מכתב הרה"ח ר' משה גאלדשטיין הי"ד הנ"ל.
- מ.** תולדות רבינו אות רסה, מכתב הרה"ח ר' משה גאלדשטיין הי"ד הנ"ל. תולדות רבינו אות קע.
- מא.** תולדות רבינו אות רסו-רסז.
- מב.** תולדות רבינו אות רסח, דבר המעתיק והמוציא לאור הראשון בהדקמה לצוואה השממות לדרכי חיים ושלוש דפוס תשל עם השרת הרה"ח ר' בעריש וויינבערגער ז"ל. תולדות רבינו אות נא.
- מג.** תולדות רבינו אות רע.
- מד.** דרכי חיים ושלוש אות שלב הערה א.
- מה.** דרכי חיים ושלוש אות תרכט.

תמונות

ממסע הלוייה

הגה"ק רבי יצחק אייזיק ווייס הי"ד מססינקה, בעל חקל יצחק
וחתנו הגה"צ רבי אביש הורוויץ הי"ד, אב"ד קראלי
בין רבנות המשתתפים

